تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

ئاویتەی دڵ

"الفوائد"

نووسینی

ابن قیم الجوزیة

وەرگێڕان و پوختکردن

فەرمان عزیز نەجار

نارین

بسم الله الرحمن الرحيم

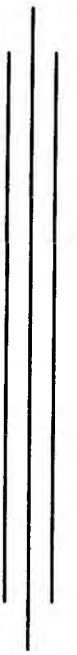

نارین

ئـاوێتـەی دڵ

(الفوائـــد)

ئـــاوێتـــەی دڵ

(الفوائـــــد)

نووسینی

ابن قيم الجوزية

وەرگێڕان و پوخت کردنی

فەرمان عزیز نەجـار

نارین

مافی لە چاپدانی پارێزراوە بۆ نوسەر
نارین

ناوی کتێب بەعربـــــی: الفوائد
نوسینـــــــــــــی: إن قيم الجوزية
ناوی کتێب بە کـــوردی: ئاوێتەی دڵ
وەرگێڕانـــــــــــی: فرمان نجار
نەخشەسازی نـــاوەوە: شنۆ حمدامين
نۆرە و ساڵی چـــــاپ: (٢٠١٠) چاپی دووەم
ژمارەی سپـــــاردن: ژمارەی سپاردن: (٦٥٢)ی ساڵی (٢٠٠٥)ی پـێ دراوە.

ISBN 9953-85-240-5

نارین

هەولێر - چوارڕیانی شێخ محمودی حەفید
بازاڕی زانست بۆ کتێب و چاپەمەنی
ژ. ت/ ٢٥١١٩٨٢ ٦٦(٠٠٩٦٤)
Website www. nareenco.com
E_ mail: nareen@nareenco.com

پێشـــەکی وەرگـێڕ

إنّ الحمد لله نحمده و نستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيّئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضلّ له، ومن يضلل فلا هادي له، أشهد أنّ لا إله إلا ألله وحده لا شريك له، وأشهد أنّ محمداً عبده و رسوله، أما بعد:

مرۆڤ پێك هاتووه له لاشه و ڕۆح، گیاندارانی تریش تەنها پێك هاتوونه له لاشه و لایەنی ڕۆحیان نیه، ئەوه تەنها مرۆڤه لایەنی ڕۆحی هەیه، مرۆڤ چۆن پێویستی به تێرکردن و ئاسوودەکردنی لاشەی هەیه، به هەمان شێوەش پێویستی به تێرکردن و ئاسوودەکردنی ڕۆحی هەیه، ئەگەر تەنها بایەخ به تێرکردنی لاشەی بدات و پێویستی ڕۆحی وازلێ بێنێت، ئەوه ناتوانێت وەك مرۆڤێکی ئاسایی بژیت، چونکه خۆی له قاڵبی مرۆڤایەتی دەرهێناوه و چۆته ڕیزی گیاندارانی تر که پێویستیان به لایەنی ڕۆحی نیه، ئەوکات ناتوانێ وەك ئاژەڵیش بژیت لەبەر ئەوەی ئاژەڵ پێویستی به لایەنی ڕۆحی نیه، بۆیه ئەو مرۆڤه بەردەوام له نیگەرانی و دڵ تەنگی و دڵە ڕاوکێ دادەبێت نازانێت چی بکات ئینجا بۆ ئەوەی خۆی لەو نەهامەتیه ڕزگار بکات خۆی دەکوژێت، ئەوه حاڵی ئەو کەسانەیه که لایەنی ڕۆحیان فەرامۆش کردووه، جا ئاسوودەکردنی ڕۆح به پاککردن و چاکردنی دڵ دەبێت، چونکه ئەگەر دڵ پاك و باش بوو، ئەوه هەموو ئەندامەکانی لاشەی مرۆڤ چاك دەبن، بەڵام ئەگەر دڵ خراپ بوو، ئەوه هەموو ئەندامەکانی خراپ دەبێت، وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ))[1]، واتە: لەناو لاشەی مرۆڤ پارچه گۆشتێك هەیه، ئەگەر ئەو پارچه گۆشته باش و چاك بوو، ئەوه هەموو ئەندامەکانی لاشەی مرۆڤ باش دەبێت، بەڵام ئەگەر ئەو پارچه گۆشته خراپ بوو، ئەوه هەموو ئەندامەکانی

(١) صحيح: رواه البخاري و مسلم.

خراپ دەبێت، ئەو پارچە گۆشتەش دڵــە.

بەڵێ: دڵ نەخۆش دەکەوێت هەر وەك چۆن لاشــە نــەخۆش دەکــەوێت، شیفا و دەرمانەکەشی تەوبە و پەشیمانیە، دڵ ژەنگ و لێڵ دەبێت هــەر وەك چۆن ئاوێنــە لێڵ دەبێت، پاك بوونەوەکەشی بە زیکری خوایە، دڵ ڕووت دەبێت هــەر وەك چۆن لاشە ڕووت دەبێت، پۆشاکەکەشی تەقوایە، دڵ تێنی و برسی دەبێت هەر وەك چۆن لاشــەی مــرۆڤ برســی و تــێنی دەبێــت، خــواردن و خواردنەوەکەشــی ناســین و خۆشویستن و تەوەکول و گەڕانەوەیە بۆ لای خوای گەورە.

جا بۆ پاککردنەوەی دڵی خۆم ودڵی ئێوەش ئەو کتێبە نایابــەم هەڵبــژاردووە کــە ئەگــەر خوێنــەر بــە دڵێکــی ئامــادەوە بیخوێنێتــەوە، ئــەوە بابەتــەکانی لــەم کتێبــە باسکراوە لەگەڵ دڵی ئاوێــتە دەبێت و هەست دەکات دڵــی ئــاو داوە بــە شــتێك کــە پێویستیەتی، ئەم کتێبە کــە عەرەبیەکــەی نــاوی ((الفوائــد))ە بەشــامێدی زانایــان یەکێکــە لــەو کتێبــە نایابانــەی لــەم بارەیــەوە نووســرابێت، دەبینین زۆربــەی ئــەو نووســەرانەی دەربــارەی ئاســوودەیی دڵ شــتیان نووســیوە ســوودیان لــەم کتێبــە بینیوە، بەڵام مــن نــاوی کتێبەکــەم نــاوە ((ئاوێــتەی دڵ)) چــونکە مــرۆڤ لــە کــاتی خوێندنەوەیدا دڵی ئاوێتــەی بابەتەکانی دەبێت، بەڕاســتی مــن لــە وەرگێڕانــی ئــەم کتێبــە زۆر شــتی نایــاب فێربــووم و ســوودم لێ بینــی، ئومێــد دەکــەم ئێــوەش لێــی سوودمەند بن، واخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

فەرمان عزیز نەجــار
najar_ir@maktoob.com

ك.١٤٢٩/٦/٢٥

ز.٢٠٠٨/٦/٢٩

ـ هەولــێر ـ

کورتەیەک لـە ژیانی (ابن القیم) [١]

ناو و نەسەبی:

ئـەم بـەڕێزە نـاوی(محمـد)ی کـوڕی(ابـی بکـر)ی کـوڕی(ایـوب)ی کـوڕی(سـعد)ی کـوڕی(حریـز الزرعـی الدمـشقی)یـە، لەقەبەکەشـی (شمـس الـدین)ە کونیەکەشـی (ابوعبدالله)یە، بەڵام ئەم بەڕێزە ناسراوە بە (ابن قیم الجوزیة).

(الجوزیّة) قوتابخانەیەک بووە کـە باوکی (ابن القیم) بەڕێوەبـەرێکی چـالاکی ئـەم قوتابخانەیە بووە بە جۆرێك زۆر بە چاکی کاروباری ئەم قوتابخانـەی بـەڕێوەبردووە و هەڵی سوڕاندووە، هەر بۆیەش نـاوی کوڕەکـەیان بـردووە بـە (ابـن القـیم)، واتـە: کوڕی بەڕێوەبەرە چالاکەکە.

لە دایـك بوونی:

ئـەم بـەڕێزە لـە (٧)ی (صـفر)ی سـاڵی(٦٩١) ی کۆچـی لـە (دمـشق) لـە خانەوادەیەکی ئاین پەروەر لە دایك بووە، ئەم بەڕێزە لە خانەوادەیەکی پڕ لـە زانست و نەجیب زادە پەروەردە بـووە، هـەر بۆیـەش زۆر تامـەزرۆی زانـست و زانیاری بـووە و بـەردەوام هەوڵیـداوە لـە هـەموو بوارێکدا زانـست بـە دەسـت بهێنێـت، بـە تایبـەتی زانـستە عـەرەبی و شـەرعیەکان، تـاکو وای لێهـات لـەم بوارەدا بوو بە زانا و (مفتی)یەکی پایە بەرز.

---

(١) بۆ ژیان نامەی (ابن القیم) بڕوانە ئەم کتێبانە:
یەکەم: (ذیل طبقات الحنابلة) دانراوی (ابن رجب) (٥\٤٤٧ ـ ٤٥٢).
دووەم: (البدایة والنهایة) دانـــراوی (ابن کثیر) (٧\٦٥٧ ـ ٦٥٨).
سێیەم:(شذرات الذهب) دانـــراوی (ابن العماد) (٦\١٦٨ ـ ١٧١).
چوارەم:(الدررالکامنة) دانـــــراوی (ابن حجر) (٣\٤٠٠ ـ ٤٠٣).

ماموّســتاکانی:

(ابن قيم) لەلای ئەم بەڕێزانەی خوارەوە زانستی وەرگرتووە:

زانستی عەرەبی لەلای (مجدالدين ابي بكر محمد المرسي) و (محمد بن ابي الفتح البعلي) و (مجدالدين اسماعيل بن محمد المراني) خوێندوە، زانستی (اصول) و (فقه)ی لەلای (ابن تيمية)ە خوێندوە، زانستی حەدیسی لەلای (زين الدين الشيرازی)و(صدر الدين الدمشقي)و(تقي الدين المقدسي)و(عيسى بن عبد الرحمن الحنبلي)و(فاطمة بنت ابراهيم البطائحي) خوێندوە، چەندین ماموّستای تریشی هەبووە کە ئێمە لێرەدا ناومان نەهێناوە.

قوتابیەکانی:

قوتابیەکانی زۆرن هێندێك لەوانە:

یەکەم: (ابن رجب الحنبلي).

دووەم: (ابن كثـــــير).

سێیەەم: (ابن عبدالهـادی).

چوارەم: (شمس الدين محمد النابلسي)

پێنجەم: (ابراهيم)و (عبدالله)ی کوڕی.

ستایشی زانایان لە بارەیەوە:

زۆرێك لە زانایان مەدحیان کردووە لەوانە:

* (ابن كثير) دەفـەرموویێ: ئەم بەڕێزە شەو و ڕۆژ سەرقاڵی - نوسین و خوێندن و بەندایەتی - بوو، زۆر نوێژی دەکردوو و زۆر قورئـانی دەخوێنـدەوە، ڕەوشـتی زۆر جوان بوو، دڵی زۆر ساف بوو، حەسوودی بەکەس نـەدەبرد، بڕواناکـەم کـەس لـەو سەردەمەی ئێمە هەبووبێت بەندایەتی لەو زیاتر کردبێت.

* (ابن رجب) دەفـەرموێ: کەسم نەبینی لەو زاناتربێت، نەم بینیوە کـەس وەك ئەو شارەزایی هەبێت لە قورئان و سوونە و ڕاستەقینەکانی ئیمـان، مـن نـاڵێم ئـەو (معصوم)ە، بەڵام پیاوی وەك ئەوم نەبینیوە.

* (القاضي برهان الدين الزرعي) دەفـەرموێ: لە سـەردەمی خۆیـدا کەسـی لـەو زانا تر نەبوو.

* (ابن حجر العسقلاني) دەفـــەرموێ: بەڕاسـتی ئـەم بـەڕێزە کابرایـەکی زانـا و لێزان بووە، کە شارە زایەکی چاکی بە خیلافی (مذهب)ەکان هەبووە.

* (مـلا علـي القـاري الحنفـي) دەفـــەرموێ: هـەر کەسـێك (منـازل السائرين)ی خوێندبێتەوە بۆی دەردەکەوێت کە خۆی و مامۆستاکەی زۆر پابەند بوونە بـە (اهـل السنة و الجماعة) بۆت دەردەکەوێت کە ئەوانە وەلی ئەم ئومەتە بوونە.

پیـــــشەکەی:

١. پێش نوێژی دەکرد لـــە (انجوزية).
٢. وتنەوەی وانەی شەرعی لە (الصدرية) و چەند شوێنی تر.
٣. نووسینی کتێب.
٤. دەرکردنی فتوای شیاو بۆ ئەو سەردەمەی لێ ی ژیـــاوە.

بەرهەمەکانی:

بەرهەمـەکانی زۆرن بـەڵام ئێمـە لێـرەدا هێنـدێکیان دەژمێـرین لەوانـەی کـە چاپکراون:

١ـ زاد المعاد في هدي خير العباد.
٢ـ تهذيب سنن ابي داود.
٣ـ طريق الهجرتين و باب السعادتين.
٤ـ اعلام الموقعين عن رب العالمين.
٥ـ اغاثة اللهفان في احكام طلاق الغضبان.

٦ـ اغاثة اللهفان من مصايد الشيطان.
٧ـ بدائع الفوائد.
٨ـ الفوائد، ئەم کتێبەیە کە لەبەر دەستت دایە.
٩ـ التبيان في اقسام القران.
١٠ـ تحفة المودود باحكام المولود.
١١ـ تفسير سورة الكافرون و المعوذتين.
١٢ـ جلاء الافهام في الصلاة والسلام على خير الانام.
١٣ـ اجتماع الجيوش الاسلامية على غزو المعطلة و الجهمية.
١٤ـ حادي الارواح الى بلاد الافراح.
١٥ـ الـــروح.
١٦ـ روضة المحبين و نزهة المشتاقين.
١٧ـ شفاء العليل في مسائل القضاء و القدر و الحكمة و التعليل.
١٨ـ الصلاة و حكم تاركها.
١٩ـ الصواعق المرسلة على الجهمية و المعطلة.
٢٠ـ الطرق الحكمية في السياسة الشرعية.
٢١ـ عدة الصابرين و ذخيرة الشاكرين.
٢٢ـ الفروســية.
٢٣ـ الفوائد المشوقة الى علوم القران و علم البيان.
٢٤ـ الكافية الشافية فى الانتصار للفرقة الناجية.
٢٥ـ مدارج السالكين بين منازل اياك نعبد و اياك نستعين.
٢٦ـ مفتاح دار السعادة.
٢٧ـ الوابل الصيب و رافع الكلم الطيب.
٢٨ـ الجواب الكافي.
٢٩ـ هداية الحيارى في اجوبة اليهود و النصارى.
٣٠ـ الرسالة التبوكية.

چەندین کتێبی تریشی هەیە، بەڵام چاپ نەکراون.

وەفات کردنی:

پێشەوا (ابن القیم) ڕەحمەتی خوای لێبێت لە کاتی عیشا لە شەوی پێنج شەممەی(١٣)ی (رجب)ی ساڵی (٧٥١)ی کۆچی وەفاتی کردوە، دوای نیوەڕۆ لە مزگەوتی (الاموي)، پاشان لە مزگەوتی (جراح) نوێژی لەسەر کرا، لە گۆڕستانی (الباب الصغیر)یشدا نێژرا کە خەڵکێکی زۆر ئامادەی جەنازەکەی بوون.

سـوود وەرگرتن لە قورئان[1]

ئەگەر دەتەوێت سوودمەندبیت لە قورئان، ئەوە لە کاتی خوێندن و گوێ گرتن بۆی، بیر و هۆشت کۆکەرەوە و بەدڵ گوێ ی بۆ بگرە، ئەوسا بە دڵ و هۆشەوە ئامادەی بە، وەك ئەوەی کە خوای گەورە ئەم ئایەتانە ڕاستەوخۆ ئاڕاستەی تۆ دەکات، چونکە ئەم قورئانە پەیامی خوای گەورەیە بۆ تۆ، کە لەسەر زمانی پێغەمبەرەکەی کە محمدەﷺ ڕایگەیاندوە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى ٱلسَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ (ق:٣٧)، واتـــــە: بێگومان لەم بەسەرهاتانەدا کاریگەری و بیرخستنەوە هەیە بۆ کەسێك کە دڵێکی زیندووی هەبێت، یان بەدڵێکی ئامادەوەگوێ بگرێت بۆ قورئان.

جا ئەم قورئانە لەکاتێکدا کاریگەری تەواوی خۆی لەسەر مرۆڤدا دەبێت، ئەگەر ئایەتەکان شوێنی نیشتنەوەیان هەبێت ـ کە دڵ نیشتنەوەی ئایەتەکانە ـ ئامرازی وەرگرتنی ئایەتەکانیش هەبێت ـ کەگوێ گرتن و خوێندنەوە ئایەتەکانی قورئانە هیچ بەربەستێکیش نەبێت لە سوودمەندبوون لێی ـ کەبێ ئاگاییە لە قورئانـــ جا

---

(١) خوێنەری بەڕێز: ئەگەر دەتەوێت سوودمەند بیت لەو کتێبە، ئەوە بە وردی و بە تێگەیشتنەوە بیخوێنەوە.

ئەو ئایەتەی پێشوو ئەم خاڵانەی هەموو لە خۆ گرتوە، کە زۆر بە جوانی و بەکورتی ڕونیان دەکاتەوە و دەیان گەیەنێتە سەر مەبەست.

کــە دەفــەرموێ: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ﴾ (ق:٣٧)، واتــە: بێگومــان لــەم بەسەرهاتانەی قورئاندا کاریگەری و یادخستنەوە هەیە.

ئەمە ئامەژەیە بۆ ئەو ئایەتانەی کە پێش ئەم ئایەتە باسکراوە لە سەرەتای سورەتەکە تا ئێرە، ئائەم بەسەرهاتانە کاریگەری هەیە.

کە دەفــەرموێ: ﴿لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلْبٌ﴾(ق:٣٧)، واتــە: کاریگەری هەیە بۆ کەسێک کە دڵێکی زیندووی هەبێت.

ئەمەش شوێنی نیشتنەوەی ئایەتەکانە کە دڵە، مەبەستیش بە دڵ، دڵی زیندووە کە بیر بکاتەوە، هەر وەک خوای گەورە دەفــەرموێ: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْءَانٌ مُّبِينٌ ﴿٦٩﴾ لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا﴾ (یــس٦٩ــ ٧٠)، واتــە: ئــەم قورئانــە یادخەرەوەیــە و قورئانێکی ڕوون و ئاشکرایە، ئەم قورئانە بۆ ئەوەیــە ئەوکەســانە بێداربکاتــەوە کــە دڵ زیندوون، کــە دەفــەرموێ: ﴿وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ (ق:٣٧)، واتــە: دڵ ئامــادە و بــە ئاگایە لە کاتی خوێندن و گوێ گرتنی قورئان.

(ابن قتيبة) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەفــەرموێ: ﴿وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ واتــە: کــە گوێ دەگرێت بۆ کتێبی خوا ـ کە قورئانە ـ دڵی ئامادەیــە و بــیر و هۆشــی لەوێیــە، بێ ئاگانیە لێی.

ئەوە ئاماژەیە بۆ ئەو بەربەستەی، کە ڕێگرە لەو کاریگەر بوونە بە قورئان، ئــەم بەربەستەش بێ ئاگای دڵ و تێڕانەمانی ئایەتەکانــە بــە بــیر و هۆشــەوە، جــا ئەگــەر کاریگەریەکە چەنگ کەوت کە قورئانە، شوێنی ئایەتەکانیش چەنگ کەوت کە دڵێکی زینــدووە، ئــامرازی وەرگــرتنی قورئــانیش چــەنگ کــەوت کــە گــوێ گــرتن و خوێندنەوەیەتی، هیچ بەربەستێکیش نەبوو لە سوودمەندبوون لێی کەبێ ئاگای دڵ و ڕوو وەرگێڕانــە لێــی بــۆ شــتێکی تــر، ئــەوکات بەڕاســتی قورئــان کاریگــەری خــۆی

دەبێت و پڕڵی خۆی دەبینێت و مرۆڤەکەش بەهرەمەند دەکات.

ئەگەر گوترا: باشە ئەگەر مرۆڤ بەم خاڵانە لە قورئان سوودمەند دەبێت، بۆ ئامرازی (أَوْ) لەم ئایەتەدا ﴿أَوْ أَلْقَى ٱلسَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ە بە کار هاتووە؟! لە کاتێکدا ئەم شوێنە شوێنی (واوالجمع)ە نەک شوێنی (أَوْ) چونکە (أَوْ) لە نێوان دوو شتان بۆ مەبەستی یەکێکیان بەکاردێت؟!

لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا گوتراوە: ئەمە پرسیارێکی زۆر جوانە و وەڵامەکەشی بەم جۆرەیە: ئایەتەکە بە ئامرازی (أَوْ) ئاڕاستەکراوە، ئەوەش بەگوێرەی حاڵی بانگ کراوەکەیە، چونکە هێندێ کەس هەیە، کە دڵی زیندوو و بە ئاگایە و فیترەت پاک و تەواوە، جا ئەگەر بە دڵ بیری کردەوە و بەفیکری خۆی ڕوانی، ئەوە دڵ و عەقڵی ڕاستی و دروستی قورئانی بۆ دەسەلمێنێت.

جا نیشتنەوەی ئایەتەکان لەسەر دڵی، کامەرانی دەکات و دەبێت بە ڕۆشنایی بۆی کە دەکاتە ڕۆشنای لەسەر ڕۆشنایی فیترەت، ئەوەش وەسفی ئەو کەسانەیە کە دەرحەقیان گوتراوە: ﴿وَيَرَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ ٱلْحَقَّ وَيَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ﴾ (سبأ:٦)، واتە: ئەوانەی زانیاریان پێدراوە چاک دەزانن ئەوەی کە لەلایەن پەروەردیگارتەوە بۆت ڕەوانەکراوە حەقە.

هەروەها دەرحەقیان گوتراوە: ﴿ٱللَّهُ نُورُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ مَثَلُ نُورِهِۦ كَمِشْكَوٰةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ ۖ ٱلْمِصْبَاحُ فِى زُجَاجَةٍ ۖ ٱلزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّىٌّ يُوقَدُ مِن شَجَرَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِىٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۚ نُّورٌ عَلَىٰ نُورٍ ۗ يَهْدِى ٱللَّهُ لِنُورِهِۦ مَن يَشَآءُ﴾ (النور:٣٥)، واتە: خوای گەورە نور و ڕووناکی ئاسمانەکان و زەویە، نموونەی نورەکەشی وەک تاقێک وایە کە چرایەکی تێدابێت، چرایەکەش لە ناو شووشەیەک دابێت، شووشەکەش وەک هەساریەکی پرشنگدار وابێت، کە داگیرساوە لە ڕۆنی بەفەپی زەیتوون، نە ڕووی لە ڕۆژهەڵاتە نە ڕووی لە ڕۆژئاوایە، ڕۆنەکەشی

خەریکە خۆی دابگرسێت و ڕووناکی بداتەوە، ئەگەرچی ئاگریش نەیگاتێ، ئەم قورئانە نوری وەحیە لەسەر نوری فیترەت، خوای گەورەش ڕێنمای ئەو کەسانە دەکات کە دەیەوێت و شایستەن بۆ نورەکەی.

بەڵێ: ئەمە حـــــاڵ و گوزەرانی دڵی زیندوو و بە ئاگایە.

(ابن قیم) دەفەرمووێ: لـە کتێبی اجتماع الجیوش الاسلامیة علی غزو المعطلة و الجهمیة دا باسی ئەم ئایەتەمان کردووە، کە چ نهێنی و حیکمەتێکی لە خۆگرتوە.

جا خاوەنی دڵی زیندوو، دڵی بەجۆرێك لەگەڵ ئایەتەکانی قورئاندا تێکەڵ دەبێت، هەر وەك ئەوە وایە کە لەسەر ڕووپەری دڵیدا ئایەتەکان نووسرابێت، هەر کاتێکیش بیەوێت لەسەر ڕووپەری دڵیدا دەیخوێنێتەوە، هێندێ کەسیش هەیە ئامادەییەکی تەواوی نیە، دڵی هۆشیار نیە، ژیانی کاملّ نیە، ئەمەیان پێوستی بە جیهان بینیە، کە ڕاستی و ناڕاستی بۆ جیابکاتەوە، چونکە دڵی نەگەیشتوتە پلەی دڵی زیندووی هۆشیار، جا ئەم مرۆڤە بۆ گەیشتن بە هیدایەتی خوا، پێویستە بە دڵ گوێ بۆ پەیامی خوا بگرێت لە ماناکانی ووردبێتەوە، ئەوکات دەگاتە دڵنیایی، بۆشی ڕوون دەبێتەوە، کە ئەم پەیامە ڕاست و دروستە.

مرۆڤی یەکەم: وەك ئەو کەسە وایە کە شتێکی پێ ڕابگەیەنن، کە شتەکەی بە چاوی خۆی بینیبێت، - ئەم جۆرەیان ـ گەیشتووە بە پلەی ئیحسان.

مرۆڤی دووەم: وەك ئەو کەسە وایە کە شتێکی پێ ڕابگەیەنن، کە شتەکەی بە چاو نەبینیوە، بەڵام دڵنیایە کە هەواڵدەرەکە ڕاست دەکات و هەواڵەکەش ڕاستە بۆیە دەڵێت: هەواڵەکەی بە ڕاست دەزانم ـ ئەم جۆرەیان ـ گەیشتووە بە پلەی ئیمان، پلەی (علم الیقین)نیان بڕیوە، واتە: دڵنیشی بەرەو (عین الیقین) دەڕوات، ئەم جۆرەیان بڕوایەکی پتەوی هەیە کە ئەو بڕوایە دەری دەهێنێت لە بازنەی کوفر بۆ بازنەی ئیسلام، (عین الیقین)یش: کە جۆری یەکەمە.

دووجـۆرە: جۆرێکیـان لـە دنیادایـە واتـە: لـە دنیـادا بـە چـاوی دڵ ڕاستیەکان دەبینێت، جۆرێکیشیان لە دواڕۆژدایە واتە: لە دواڕۆژدا بـە چـاوی سـەر ڕاستیەکان دەبینێت.

جا ئەو(عين اليقين)ەی لە دنیادایە پەیوەستە بە چاوی دڵەوە، هەر وەك چۆن شایەتی دان لەسەر شتێك پەیوەستە بەبینینی چاوەوە.

بەڵام (عين اليقين) لە دواڕۆژدا، پەیوەستە بەو هەواڵە غەیبانەی کە پێغەمبەران(عليهم السلام) ڕایان گەیاندووە، لە ڕۆژی دوایدا بە چاوی سەر ڕاستی ئەو هەواڵانە دەبینرێت، لە دنیاشدا بە چاوی دڵ ڕاستیەکان دەبینرێت، ئەوە هەر دوو جۆرەکەی (عين اليقين)ە

بنچینە ئیمانیانیەکان لە سورەتی (ق) دا

سورەتی (ق) چەندین بنچینەی ئیمانی لە خۆگرتووەو کۆیکردۆتەوە، کە بەسە بۆ کەسێك بیەوێت بەهرەمەندبێت لەم سوورەتە، شیفادەریشە بۆ دڵێك کە بیەوێت دڵی زیندوبێتەوە..

ئەم سورەتە ئەو خاڵانەی لە خۆگرتووە:

دروســت کردنــەوەی مــرۆڤ، پەیمانــەکانی پۆژی دوایــی، پوون کردنــەوەی یەکتاپەرستی، پوون کردنەوەی گوزەرانی پێغەمبەران، ئیمان بە مەلائیکەت، بەش کردنی خەڵکی بۆ دووبەش مرۆڤی دۆزا و سەرکەوتوو، باسکردنی سیفاتە بەرز و بڵندەکانی خوای گەورە بە دوورگرتنی لە هەموو کەم وکورتیەك، لەم سورەتەدا باسی دووقیامەت کراوە، قیامەتی بچووکو قیامەتی گەورە، باسی دوو جیهان کراوە، جیهانی گەورە کە جیهانی دوا پۆژە، جیهانی بچووك کە جیهانی دنیایە، لەم سورەتەدا باسی دروست کردنی مرۆڤ و مردنی و زیندوو کردنەوەی کراوە، باسکردنی ئەو ساتەی کە مرۆڤ دەمرێت و زیندوو دەکرێتەوە، باسکردنی ئاگاداری خوای گەورە بەم مرۆڤە لە هەموو بوارێکدا، بەڵکو بە ئاگایە بە(وسوس)ەی ناودڵیشی، هەر ووتەیەکی لە زمان دەرچێت ئەوە تۆمار دەکرێ و پۆژی دوایی لێپوسینەوەی لەسەر دەکرێ، هەموو مرۆڤێك دوو کەسی لە گەڵدایە، یەکێکیان پاڵی پێوە دەنێت و ئامادەی دەکات بۆ لێپرسینەوە، ئەوەی تریشیان شایەتی لەسەر دەدات، جا کاتێك پاسەوانەکە مرۆڤەکە ئامادە دەکات دەڵێت: ﴿هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ﴾ (ق:٢٣)، واتە: خودایە ئەوە ئەو کەسەیە کە فەرمانت دابوو ئامادە بکرێت، ئەوە هێناومە و ئامادەم کردووە.

جا لەوکاتەی ئەو مرۆڤە ئامادەیە دەگوترێ: ﴿أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ﴾ (ق:٢٤)، واتە: هەموو کافرێکی پڕەکار فڕێ دەنە ناو دۆزەخ.

ئەم نموونەیە وەك ئەوە وایە کە مرۆڤێکی تاوانبار بێننە خزمەت پاشایەك و بڵێن: قوربان ئەوە تاوانبارەکە ئامادەیە، پاشاش بڵێت: بیبەن بۆ بەندیخانە بە

گوێرەی تاوانەکەی سزای بدەن.

بڕوانە ئەم سورەتە چۆن ئەوە ڕۆشن دەکاتـەوە کە خـوای گـەورە خـودی ئـەو لاشە لە ناوچووانە زیـندوو دەکاتـەوە، جـا ئەگـەر شیاوی پاداشت بێت، پاداشـتی دەکات، ئەگەر شیاوی سـزاش بێت، سـزای دەدات، وەك ئـەو ڕۆحـەی کـە ئیمـانی هێناوە پاداشت دەکرێت، ئەو ڕۆحەش کە کافر بووە سزا دەدرێت، بـەم جـۆرە نیـە کە دەڵێـن: خوای گەورە ڕۆحێکی تر جگە لەم ڕۆحە دروست دەکات، جا ئەو ڕۆحـە پاداشت دەکات و سـزا دەدات، هـەر وەك ئەوانـەی شـارەزایەکی تـەواویان نیـە بـەو زیندووکردنەوەی کەوا ڕایان گەیاندووە، کەوا گومان دەبەن خوای گەورە لاشـەیەکی تر جگە لەم لاشە لە ناوچووە دروسـت دەکـات، جـا پاداشـت و سـزای ئـەم لاشـەیە دەدات، ئەوانە بۆچوونیان وایە کە خوای گەورە ڕۆحێکی تازە بەدی دەهێنێت، نەك ئەو ڕۆحەی پێشوو زیندوو بکاتەوە، بەڵکو لاشـەیەکی تـازە بـەدی دەهێنێـت، نـەك ئـەو لاشـەی پێـشوو دروسـت بکاتـەوە، ئـەم بۆچـوونەش پێـچەوانەی ئەوەیـە کـە پێغەمبـەران لەسـەری کـۆکن، پێـچەوانەی قورئـان و حـەدیس و هـەموو پەرتووکـە ئاسمانیەکانە، ئەم بۆچوونە لە ڕاستیدا دان نەهێنانە بە زیندوو بوونەوە، بەڵکو ئەم بۆچوونە وەکو بیروباوەڕی ئەوانە وایە کە زیـندوو بوونـەوە بـە درۆ دەزانـن، ئەوانـە بڕوایان بەوە هەیە کە خوای گەورە توانای هەیە بۆ بـەدی هێنـانی لاشـەیەکی تـری تـازە لـە بـاتی ئـەم لاشـە لـە بـەین چـووانە، ئینجـا ئـەم لاشـانە سـزابدا و پـاداشـت بکات،کە وابوو ئەوانە چۆن بڕوا بەوە ناکەن کە خـوای گـەورە توانـای هەیـە خـودی ئەو لاشانەی پێشوو کە لە ناوچوونە زیندوو بکاتەوە!

لە کاتێکدا کە بەچاوی خۆیان ـ لە دنیادا ـ دەبینن خوای گەورە لە هەموو کـات و سـاتێکدا لاشـەیەك بـەدی دەهێنێـت و ڕۆح و ژیـانی بـە بـەردا دەکـات و زیـندووی دەکات، چۆن سەیریان پێ دێت کە بە چاوی خۆیان ئەمە دەبینن! ئەوانە سـەیریان بەوە دێت خوای گـەورە زیـندوویان بکاتـەوە دوای ئـەوەی کـە ئێسك و پروسـکیان بووە بە خۆڵەمێش، ئینجا لێ پرسینەوەیان لە گەڵدا بکات؟ جا بۆیە دەڵێـن: ﴿أَءِذَا

مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴾ (الصافات:١٦)، واتـه: ئەگـەر ئێمه مـردین و بووینـه خاك و ئیسك، ئایا زیندوو دەكرێینەوە؟ دەڵێـن: ﴿ذَٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ﴾ (ق:٣)، واتـه: ئەم زیندوو بوونەوە شتێكی دوورە لە ڕاستیەوە.

كەوابوو بەدیهێنانی لاشەیەكی تری تازە لە باتی ئـەم لاشـە لـە ناوچـووانە پێـی ناگوتـرێ: (بعث) زیندووكردنەوە، پێی ناگوتـرێ: (رجع)گێڕانـەوەی جـاری دووەم، بەڵكو پێی دەگوتـرێ: بەدیهێنان لە نەبوونەوە، ئەم ئایەتەش مانای تەواوی نـەدەدا ئەگەر وابا: ﴿قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنقُصُ ٱلْأَرْضُ مِنْهُمْ ﴾ (ق:٤)، واتـه: بێگومـان ئێمـه دەزانـین كاتێك كە مردن زەوی وردە وردە لاشەیان دەكاتەوە بە خاك.

چـونكە خـوای گـەورە ئەمـەی كـردووە بـە وەڵامێـك بـۆ پرسـیارێكی نادیـار، پرسیارەكەش ئەوەیە، ئایا بەشەكانی ئەو لاشەیە كۆدەكاتەوە كەبووە بەخاك؟ جـا خـوای گـەورە پێیـان ڕادەگەیـەنێت، كـە ئاگـاداڕە زەوی گۆشـتو ئێسكی كـردوون بەخاك.

كـەوابوو چۆن ئاگاداڕە بە بەشەكانی لاشـەیان، بـە هـەمان شـێوەش بـە توانایـە لەسەر كۆكردنەوەو دروست كردنەوەی لاشەكانیان بۆ جاری دووەم، خـوای گـەورە بە دەرخستنی دەسەڵاتو حیكمەتو زانستی ڕاستو دروستی خۆی زیندوو بوونـەوە دەسەلمێنێت، جا ئەوانەی بڕوا بە زیندوو بوونەوە ناكەن سێ گومانیان هەیە:

یەكـەم: تێكـەڵ بـوونی بەشـەكانی لاشـە لەگـەڵ زەویـدا بـە جۆرێـك مرۆڤێـك لـە مرۆڤێكی تر جیا ناكرێتەوە.

دووەم: ئەم كارە ئاستەمە و كەس توانای بەسەردا نیە.

سـێیەم: ئـەم زینـدوو كردنەوەیـە هـیچ سـوودێكی تێـدا نیـە، بـەڵكو سـوود و حیكمەت لە بەردەوام بوونی ئەم ژیانە دایە كە نەوەیەك بمرێت و نەوەیەكی تر بێتـە شوێنی، بەڵام سوود و حیكمەت لـەوە دانیـە كـە ئـەو مرۆڤانـە بمـرن ئینجـا زینـدوو بكرێنەوە.

بەڵگەی زیندوو بوونەوەی ڕۆژی دوایی

ئەو بەڵگانەی کە لە قورئاندا هاتوون لەسەر ڕۆژی دوایی، لەسەر سێ بنچینە دامەزراون:

یەکەم: دەرخستنی زانستی پەروەردگار لەمەڕ نەمانی لاشەیان هەر وەک دەفەرموێت لە وەڵامی ئەوانەی دەڵێن: ﴿قَالَ مَن يُحْيِ ٱلْعِظَٰمَ وَهِىَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾(یس٧٨ ــ ٧٩)، واتە: کێ ئەم ئێسکانە زیندوو دەکاتەوە کە بووە بە خۆڵەمێش ـ ئەی محمد ـ پێیان بڵێ: ئەو زاتەی کە یەکەمجار بەدی هێناوە، هەر ئەویش زیندووی دەکاتەوە، خوای گەورە بە هەموو دروست کراوێك بە ئاگایە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّ ٱلسَّاعَةَ لَءَاتِيَةٌ ۖ فَٱصْفَحِ ٱلصَّفْحَ ٱلْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلْخَلَّٰقُ ٱلْعَلِيمُ﴾(الحجر:٨٥ــ٨٦)، واتە: بێگومان ڕۆژی قیامەت بەڕێوەیە بە جوانی چاو پۆشی بکە، بەڕاستی پەروەردگارت بەدیهێنەرێکی شارەزا و لێزانە.

دەفەرموێ: ﴿قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنقُصُ ٱلْأَرْضُ مِنْهُمْ﴾ (ق:٤)، واتە: بێگومان ئێمە دەزانین کاتێك کە مردن زەوی وردە وردە لاشەیان دەکاتەوە بە خاك.

دووەم: دەرخستنی توانا و دەسەڵاتی بێ پایانی خوای گەورە کە دەفەرموێ:﴿أَوَلَيْسَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ﴾ (یس:٨١)، واتە: ئایا ئەو خوایەی کە ئاسمانەکان و زەوی دروست کردووە، ناتوانێت دووبارە وەك خۆیان دروستیان بکاتەوە.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿بَلَىٰ قَٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّىَ بَنَانَهُۥ﴾ (القيامة:٤)، واتە: بەڵێ توانامان هەیە کە نەخشە و وردەکانی سەر پەنجەکانی بەدی بهێنینەوە.

لە ئایەتێکی تر دەفـەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ وَأَنَّهُۥ يُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ﴾ (الحج:٦)، واتـە: بێگومـان هـەر خـوای گـەورە حەقـە، هـەر ئـەویش مردووان زیندوو دەکاتەوە، هەر ئەویش بەسەر هەموو شتێکدا بە توانایە.

خوای گـەورە لـەم ئایەتـەدا هـەر دوو سیفەتە مەزنەکـەی کـە زانست و توانایـە پێکـــەوە کۆکردۆتـــەوە، هـــەر وەک دەفـــەرموێ: ﴿أَوَلَيْسَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ ٱلْخَلَّٰقُ ٱلْعَلِيمُ﴾(یس:٨١)، واتـە: ئایـا ئەو خوایەی کە ئاسمانەکان و زەوی دروستکردووە، ناتوانێت دووبـارە وەک خۆیـان دروستیان بکاتەوە؟! بەڵێ دەتوانێت چونکە خـوای گـەورە لـە دروست کردنـدا بـە توانا و زانایە.

سێیەم: دەرخستنی حیکمەتی بێ پایانی خوای گەورە، هەر وەک دەفـەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ﴾ (الدخان:٣٨)، واتـە: ئاسمانـەکان و زەوی و ئەوەی لە نێوانیاندایە بە گاڵتە دروستمان نەکردوون.

هـــەروەها دەفـــەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَٰطِلًا﴾ (ص:٢٧)، واتـە: ئاسمان و زەوی و دروستکراوانی نێوانمـان بـێ هـودە و هەرەمـەکی دروست نەکردووە.

لە ئایەتێکی تر دەفـەرموێ: ﴿أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَن يُتْرَكَ سُدًى﴾ (القيامة:٣٦)، واتـە: ئایا ئادەمیزاد وادەزانێت هەروا وازی لێدەهێنرێت و لێپرسینەوەی لەگەڵدا ناکرێت.

دەفـــــــەرموێ: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ﴾ (المومنون:١١٥)، واتـە: ئایا گومانتان وایـە کـە ئێوەمـان بێ هودە دروست کردووە و ئێوە بۆ لای ئێمە ناگەڕێنەوە، بەڕزی و بڵندی بۆ خوای گەورە، پاشای حـەق ـ لەم کارە بێ هودەیە.

هـــەروەها دەفـــەرموێ: ﴿أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ ٱجْتَرَحُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَٱلَّذِينَ

ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَوَآءً مَّحۡيَاهُمۡ وَمَمَاتُهُمۡۚ سَآءَ مَا يَحۡكُمُونَ ﴾ (الجاثية:٢١)، واتـە: ئایا ئەوانەی کە گوناە و تاوانەکانیان ئەنجامداوە، وا دەزانن هـەروەك ئەوانـە حیـسابیان بـۆ دەکـەین کـە ئیمانیـان هێنـاوە و کـاروکردەوە چـاکەکانیان ئەنجامداوە؟! ژیانی دنیا ومردن ودوای مردنیان وەك یەك دەبێت؟! ئای کە بڕیاری خراپ بڕیار دەدەن.

جا کەوابوو ڕاستی ڕۆژی دوایی بە عەقل و شەرع سەلمێنراوە، وە ناو و سیفاتە بـەرز و بڵنـدەکانی خـوای گـەورەش ئـەم ڕاستیانە دەسـەلمێنێت، بێگومـان خـوای گەورە دووبارە لەوەی کە دەڵێن: توانای نیە دووبارە مرۆڤەکان دروست بکاتەوە.

جا پاشان خوای گەورە ڕایدەگەیەنێت کـە ئەوانـە چـونکە دژی ڕاسـتین، زینـدوو بوونەوەش بە ڕاست نـازانن ئـەوە سـەرگەردان بوونـە: ﴿فَهُمۡ فِيٓ أَمۡرٖ مَّرِيجٖ ﴾(ق:٥)، واتـە: ئەوان بە هۆی ئەو گومانانەیانەوە لە سەرگەردانیدا دەژین.

پاشان خوای گـەورە بانگیـان دەکـات کـە سـەیری بیناسـازی و بـەرز و بڵنـدی و جوانی ئاسمان بکەن کە هـیچ کـەم و کـوڕی لێ نابینرێـت، بانگیـان دەکـات سـەیری زەوی بکەن کە چۆن ڕایخستووە و بڵاوی کردۆتـەوە وکێـوی لەسـەردا دامەزراندوە وله هەموو جۆرە ڕوەکێکی جوان و ڕازاوەی جۆرا و جۆری تێدا ڕواندوە.

ئا ئەمانە هەر هەمووی ڕۆشنکەرەوەی دڵـە، ئەگـەر بەندەی دڵ زیندوو لێیـان وردبێتەوە، ئەوە یەکتاپەرستی و ڕۆژی دوای یاد دەکەوێتەوە کە پێغەمبەران پێیان ڕاگەیاندوە، ئەوکەسەی سەیری ئەم دروستکراوانە بکات و لێیان وردبێتەوە ئەمانەی بۆ ڕۆشن دەبێتەوە:

یەکەم: دڵی ڕۆشن دەبێت.

دووەم: یەکتاپەرستی ڕاستەقینە و دواڕۆژی یـاد دەکەوێتـەوە، ئـەم پلەیـەش چنگی کەس ناکەوێت، جگە لەو کەسانە نەبێت کە بە دڵ و بـەکردەوە دەگـەڕێنـەوە بۆلای ڕەزامەندی خوای گەورە، تەنها ڕەزامەندی خوای گەورەیان مەبەستە.

بەڵێ: پاشان خوای گەورە بانگیان دەکات کە سەرنج بدەن و وردببنەوە لە توخمی ڕزق و خۆراك و جل و بەرگیان و ئامرازی گواستنەوەیان و باخ و باخچەکانیان کە ئەمانە هەر هەمووی بە هۆی ئەو ئاوە بە فەڕەوە بەرهەم هاتوون کە خوای گەورە لە ئاسمانەوە باراندوویەتیە خوارەوە، کە هەر بەهۆی ئەوەوەیە چەندین باخ و باخاتی جۆر بە جۆر لە بەرووبوومی لە جۆری سپی و ڕەش و سوور و زەرد و شیرین و ترش دەڕوێنێت، وە دانەوێڵەی جۆراوجۆر لە شێوە و توخم و تام دەڕوێنێت.

پاشان خوای گەورە ـ هەر لە سورەتی (ق)ـ بە تەنها باسی دار خورما دەکات، چونکە دارێکی بە فەڕە و حیکمەتی زۆری تیایە کە شاراوە نیە لەو کەسەی لێی ورد دەبێتەوە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ (البقرة:١٦٤)، واتە: خوای گەورە بەو ئاوەی کە لە ئاسمانەوە دەیبارێنێت زەوی زیندوو دەکاتەوە، دوای و شك بوون و مردنی. پاشان دەفەرمووێ: ﴿كَذَٰلِكَ ٱلْخُرُوجُ﴾(ق:١١)، واتە: بە هەمان شێوە ئێوەش دوای مردن لە خاکدا زیندوو دەکەینەوە و دێنە دەرەوە.

ئەم هاوشێوەش زیندوو کردنەوەی مرۆڤ و ڕووەك و وێنەی ئەمانەش، لەگەڵ هێندێ نهێنی وحیکمەتەکانی لە کتێبی (المعالم)دا بەپێوەری قورئان باسمان لێوە کردووە.

پاشان خوای گەورە ـ هەر لە سورەتی (ق)دا ـ دێت زۆر بە جوانی و بە کورتی باسی گوزەرانی پێغەمبەران دەکات و ڕونی دەکاتەوە کە پێغەمبەرانی ناردووە بۆ گەلی (نوح) و (عاد) و (ثمود) و (لوط) و (قوم فرعون)، بەڵام ئەوان ئەو پێغەمبەرانەیان بە درۆ خستۆتەوە و بڕوایان پێ نەهێناون، بۆیە خوای گەورە بە هۆی ئەمەوە بە سزای جۆراوجۆر لە ناوی بردوون.

خوای گەورە دەرحەق بەم گەلانە پەیمانی خۆی بەجێ هێناوە کە لەسەر زمانی پێغەمبەران پێ ی دابوون، ئەویش ئەوەبووە ئەگەر ئیمان نەهێنن و دەست

هەڵنەگرن لە تاوان، ئەوکات لە ناویان دەبات.

بەڵێ: ئەمە حاڵ و گوزەرانی پێغەمبەرانە لەگەڵ گەلەکانیان، کە پێغەمبەری ئیسلام ـ محمد ـ بۆی باس کردووین، بەبێ ئەوەی هیچ مامۆستایەك ئەمانەی فێر کردبێت یان ژیان نامەیانی لە کتێبێکدا خوێندبێتەوە، بەڵکو بە شێوەیەکی دوور و درێژ باسی لە گوزەرانی ئەم پێغەمبەرانە کردووە، بەو شێوەی کە لەلای جوولەکە وگاورەکاندا باسکراوە.

جا هێندێ کەسی گەمژە دەڵێن: ئەمانە شتێکی ئاساییە کە هۆیەکەشی بە زەمان وکەشەوە بەندە، ئەوەی ئەو قسە پووچەڵانە دەکات، خۆشی دەزانێت قسەکانی گەندەڵ و پووچە، چونکە دان نەهێنان بەمانە، وەك ئەوە وایە کە دان نەهێنێت بەو هەموو پادشا و زانایانەی ڕابووردوو.

مانـــای (العی)

پاشان خوای گەورە ـ هەر لە سورەتی (ق)دلـ دیسان باسی زیندوو بوونەوە دەکات دەفەرموێ: ﴿أَفَعَيِينَا بِٱلْخَلْقِ ٱلْأَوَّلِ﴾ (ق:١٥)، واتە: ئایا ئێمە یەکەمجار ئەم خەڵکەمان دروست کرد بێ توانا بووین لە دروست کردنی؟! ئەگەر کەسێك بێ توانا بێت لەمەڕ کارێك ئەوە پێی دەڵێن: (عيي به) واتە: بێ توانا بوو بەرانبەر ئەم کارە.

وە دەڵێن: (عيي فلان بهذا الامر) واتە: فلان کەس بێ توانا بوو بەرانبەر ئەم کارە.

شاعیر دەڵێت:

عَيُّـــوا بِأَمْـــرِهِم، كَمَـــا عَيَّـــت بِبَيْـضَتِها الحَمامَـــة

واتە: بێ توانا بوون بەرانبەر کارەکانیان، هەر وەك کۆتر چۆن بێ توانایە لە بەرانبەر هێلکەکەی ـ لە کاتی هێرشی دووژمنەکەیدا

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ﴾ (الاحقاف:٣٣).

(ابن عباس) و (مقاتل) فەرموویانە: واتە: بێ توانا نیە لە دروست کردنیاندا.

ابن قیم، دەڵێت: ئەم تەفسیرە بەگوێرەی ووتەکەیە، ئەگینا لە ڕاستیدا لەوە فراوانترە، هەر وەك عەرەب دەڵێن: (اعياني ان اعرف كذا) واتـە: نـەم تـوانی ئـەو کابرایە بناسم، ئەگەر بێتوو دەم و چاوی نەبینێت و نەیناسێت.

دەڵێن: (اعياني دواؤك) واتە: نەم توانی دەرمانەکەت بۆ بدۆزمەوە، ئەگـەر بێتـو چارەسەریەکەی نە دۆزییەوە.

کەوابوو: بەرانبەر مانای (عيي) - (العجز)ە واتە: بێ توانای، ئەو دێڕە شـیعرەی، کە کردوویانە بە بەڵگـەش، ئـەم مانایـە دەبەخشێ، چـونکە کـۆتر بـێ توانانیـە لـە هەڵگرتنی هێلکە لـە سـگیدا، بـەڵام ئـەو کـات بـێ توانایـە بەرانبـەر هێلکەکـەی کـە دەیەوێت دایبنێت، بۆیە بەولاو ئەولادا دەگەڕێت تا شوێنێك بدۆزێتەوە هێلکەکەی لێ دابنێت، ئینجا کە داینا بێ توانایە بەرانبـەر پاراستنی نازانێـت چـۆن بـی پارێزێـت، بۆیە لە شوێنك بۆ شوێنێکی تر دەیبات تا هێلانەیـەکی بـۆ دابـین بکـات، (الاعيـاء) لەم ئایەتـەدا بـە مانـای مانـدوو بـوون (التعب)نیـە، هـەر وەك هێنـدێ لەوانـەی کـە شارەزایەکی چاکیان لە تەفسیری قورئان نیە ڕایان وایە، بەڵکو مانای مانـدوو بـوون خوای گەورە لە کۆتایی سورەتەکەدا باسی کردووە و خۆی لێ بـەدوور گرتـووە کـە دەفـــەرموێ: ﴿وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ﴾ (ق:٣٨)، واتـــە: دوای دروسـت کردنـــی ئاسمانەکان و زەوی، هیچ ماندوویەتیەك ڕووی تێ نەکردین.

پاشان خوای گـەورە ڕادەگەیـەنێت کـە ئەوانـە: ﴿بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾ (ق:١٥)، واتـە: ئەوانە لە گوماندان بەرانبەر بە دروست بوونەوەیەکی تازە.

پاشان خوای گەورە ئاگاداریان دەکاتەوە کە دروست کردنـی مـرۆڤ گـەورەترین بەڵگە و نیشانەیە لەسـەر دەسـەڵات و پـەروەردگاریـەتی خـوا، گـەورەترین بەڵگەیـە لەسەر زیندووبوونەوە، ئەمە گەورەترین بەڵگەیە لەسەر یەکتاپەرستی و دوارۆژدا.

کەوابوو چ بەڵگەیەك لەم بەڵگە ڕۆشنتر هەیـە لەسـەر دەسـەڵات و توانـای خـوای گەورە؟! کە ئەندام و ئێسك وگۆشت و دەمـار و ئـامێر و زانیـاری و توانـا، کـە هـەر

هەمووی خوای گەورە لە دڵوپە ئاوێکدا دروستی کردووە، ئەگەر مرۆڤ کەمێك بە دادپەروەرانە و وردبێتەوە لە خودی خۆی کە خوای گەورە بەچ شێوەیەکی جوان و ڕێك دروستی کردووە، ئەوکات بە هۆی ئەمەوە دڵنیا دەبێت لەو هەواڵانەی کە پێغەمبەران لە بارەی خوا و ناو و سیفاتەکانی خواوە ڕایانگەیاندووە.

پاشان خوای گەورە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە لە هەموو کات و ساتێکدا بە ئاگایە لە مرۆڤ، بەڵکو ئاگاداری کە چی بە دڵ و دەروونیاندا دێت، پاشان ئەوە دەردەخات کە بەهێز و زانستە لە مرۆڤ نزیکە، وەك ئەو ڕەگە دەمارەی لەلاشەیدایە.

مامۆستای گەورەمان ابن تیمیە لە بارەی ئەم ئایەتەدا: ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ﴾ (ق:١٦)، دەفەرموێ: مەبەست بە(نحن)واتە: ئێمە بە مەلائیکەت لێی نزیکین - نەك زاتی خوا لێ ی نزیك بێت - هەر وەك دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ﴾ (القيامة:١٨)، واتە:کاتێك جبریل قورئانی بەسەردا خوێندیت تۆش شوێنی بکەوە لەخوێندنەوەیدا.

ابن تیمیە دەفەرموێ: ئەم ئایەتەش کە دێت بەڵگەیە لەسەر نزیکی مەلائیکەت کە دەفەرموێ: ﴿إِذْ يَتَلَقَّى ٱلْمُتَلَقِّيَانِ﴾(ق:١٧)، واتە: دوو مەلائیکەت چاودێری مرۆڤ دەکەن.

کە خوای گەورە فەرمویەتی: ئێمە لە شاڕەگی دڵی لێی نزیکترین، ئا لێرەدا ئەو نزیکییەی بەستاوەتەوە بە نزیکی مەلائیکەت - نەك نزیکی زاتی خۆی - ئەگەر مەبەست بەم نزیکیە نزیکی زاتی خوا بایە، ئەوە خوای گەورە چاودێری کردنی مرۆڤی نە دەبەستاوە بە ئامادەبوونی دوو مەلائیکەت، کەوابوو ئەم ئایەتە هیچ بەڵگەیەکی تیا نیە بۆ (حلولي) و(معطلة)ە.

پاشان خوای گەورە ــ هەر لە سورەتی (ق)دا ــ باسی ئەوە دەکات کە دوو مەلائیکەت لەلای ڕاست وچەپی مرۆڤدا چاودێرە کە هەموو گوفتار و کردارێکی ئەم

مرۆڤە تۆمار دەکات، هەر ووتەیەکیش لە دەمی ئەم مرۆڤەدا دەربچێت ئەوە خێرا یەکێك لەو مەلائیکەتانەی چاودێرە تۆماری دەکات لەسەر کردەوەکانی.

پاشان - هەر لە سورەتی (ق)دا- خوای گەورە باسی قیامەتی بچووك دەکات، کە (سکرة الموت)ە واتە: ئێش و ئازاری مردن، ئەمەش پاستەقینەیەکە و هەر هەموو کەسێك دەبێت تامی ئەم مردنە بچێژێت، ئەم مردنەش گەیشتنە بە خوا و بەرزبونەوەی ڕۆحە بۆ شوێنی خۆی، ئەم قیامەتە گچکەیەش دەسپێکی پاداشت و سزای قیامەتی گەورەیە.

پاشان خوای گەورە باسی قیامەتی گەورە دەکات دەفەرموێ: ﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ﴾ (ق:٢٠)، واتە: کە فوو کرا بە صور، ئیتر ئەوە ڕۆژی پێشهاتنی هەڕەشە و ئاگادارکردنەوەکانە.

پاشان خوای گەورە باسی حاڵ و گوزەرانی خەڵکی دەکات لەو ڕۆژەدا کە لەو ڕۆژەدا هەر کەسێك دێتە خزمەت خوای گەورە مەلائیکەیەك بە سەرەوەیەتی ولێی دەخوڕێت، مەلائیکەتێکیش شایەتی لەسەر دەدات، جگە لەشایەتی ئەندامەکانی لاشەی خۆی کە لەو ڕۆژەدا شایەتی لەسەر دەدەن، جگە لە شایەتی زەویش کە شایەتی لەسەر دەدات، وە شایەتی ئەو پێغەمبەرەی بۆی ڕەوان کراوە کە شایەتی لەسەر دەدات، بڕوادارانیش کە شایەتی لەسەر دەدەن.

بێگومان خوای گەورە مەلائیکەت و پێغەمبەران و ئەو شوێنانەی کە چاکە و خراپەیان لەسەر ئەنجامداوە، هەر هەمووی دەکات بەشایەت لەسەر مرۆڤدا، ئەو ئەندامانەش کە مرۆڤ گوناهی پێ ئەنجام داوە خوای گەورە لەسەری دەکات بە شایەت، خوای گەورە بە تەنها بە زانستی خۆی بەندەکانی سزانادات، ئەوەش لە کاتێکدا کە خوای گەورە دادپەروەری هەموو دادپەروەرانە.

پاشان خوای گەورە - هەر لە سورەتی (ق)دا - ڕوونی دەکاتەوە کە ئەو مەلائیکەتەی لە دنیادا کراوە بە چاودێر بەسەر مرۆڤەوە، هەموو کاروکردەوەکانی دەنووسێت و دەفەرموێ: خوایە ئەو مرۆڤەی کە پێت سپاردبووم لە دنیادا کە

چاودێری بکەم، ئەوە هێناومە و ئامادەم کردووە، ئەم تەفسیرە ووتەی (مجاهد)ە.

(ابـن قتیبـة)ش دەربـارەی ئـەم ئایەتـەدا ﴿هَٰذَا مَا لَدَیَّ عَتِیدٌ﴾ دەفـەرمووێ: واتـە:خوایە ئەو کـارو و گفتارانـەی کـە کردوویـەتی هـەموویم لەسـەر نووسـیوە و وا لەلام ئامادەیە.

بەڵام لە ڕاستیدا هەردوو ماناکە لە خۆ دەگرێت، کە بەم شێوەیە: ئـەو مرۆڤـەی کە من چاودێر بووم لەسەری، ئەوە کار و گوفتارەکانیەتی کە هەموویم نووسیوە.

ئینجا ئەوکات دەگوترێ: ﴿أَلْقِیَا فِی جَهَنَّمَ﴾ (ق:٢٤)، واتـە: فرێیدەنە ناو دۆزەخ.

جا یان ئـەم دوو مەلائیکەتـەی کـە لێیـدەخوڕن و شـایەتی لەسـەر دەدەن، ئـەم فەرمانەیان پێ دەکرێت، یان ئەو مەلائیکەتەی کە سپاردراوە بە سـزادانی ئـەو ئـەم فەرمانەی پێ دەکرێت.

شەش ڕەوشتی خەڵکی دۆزەخ

پاشان خوای گەورە هەر لە سورەتی (ق)دا باسی ڕەوشتی ئەو مرۆڤانە دەکات، کە دەچێتە دۆزەخەوە، کە شەش ڕەوشتیان لێ باس دەکات بەم شێوە:

یەکەم: سپڵەو کافرە بەرانبەر بە بەخششەکانی خوای گەورە، کافرە بە یەکتاپەرستی و ناوو سیفات و ئایینی خوا، کافرە بە پێغەمبەران و مەلائیکەتانی خوا، کافرە بە کتێبەکانی خوا و زیندوو بوونەوە.

دووەم: کەلله ڕەقە و حەق وەرناگرێت و ڕەقەکاری لێ دەکات.

سێیەم: ڕێگری چاکە و خێرە، جا ئەم ڕێگرتن لە خێر و چاکەیە گشتیە، جیاوازی نیە ڕێگری خێر و چاکە بێت بۆ خودی خۆی وەك بەندایەتی کردنی خوا و نزیك بوونەوە لە بەخششی خوا، یان ڕێگری خێر و چاکە بێت بۆ خەڵکی تر، ئا ئەمە نە خێری بۆ خۆی هەیە، نە خێری بۆ خەڵکیش هەیە، هەر وەك زۆرینەی خەڵکی وان.

چوارەم: لەگەڵ ئەوەی کە خێر و چاکە لە خەڵکی قەدەغە دەکات، زیانیشیان پێ دەگەیەنێت، کە بە زمانی و دەستی ستەمیان لێ دەکات و فڕوفێڵ و تەڵەکەیان لەگەڵ دەکات.

پێنجەم: (مریب)یشە، کە ـ گومانی لە ڕاستی ئیسلام هەیە ـ لەگەڵ ئەوەش چ شتێك گومانی تیابێت ئەو ڕووی تێ دەکا و بۆی دەچێت، هەر بۆیەش گوتراوە: فلانە کەس(مریب)ە ئەگەر کەسێکی گومانداربێت.

شەشەم: لەگەڵ ئەوەی ئەم هەموو کارە قێزەونەشی هەیە(مشرك)یشە بە خوا، کە هاوبەشی بۆ خوا بڕیار داوە، لەگەڵ خوای گەورە یەکێکی تری کردووە بە خوا و لە شوێنی خوا دەیپەرستێ و خۆشی دەوێ، هەر کەسێکیش ڕقی لەو شتە بێتەوە کە ئەو کردوویەتی بە خوا، ئەویش ئێی تووڕە دەبێت، هەر کەسێکیش خوایەکەی

ئەوی خۆش بوویت ئەویش خۆشی دەوێت، سوێند بە ناوی ئەو شتە دەخوات کە کردوویەتی بە خوا، دووژمنایەتی و دۆستایەتی خۆی لە پێناوی دەردەبڕێت.

جا ئەم مرۆڤە لە ڕۆژی دوایی مشت ومڕ دەکات لەگەڵ ئەو شەیتانەی کە چڕپاندوویەتی بە گوێیا کە ئەو کارانە بکات، ئەو مرۆڤ شەیتانەکە تۆمەت بار دەکات بەوەی کە ئەو ئەم کارانەی پێ ئەنجام داوە، شەیتانەکەش دەڵێت: من ئەو توانا و دەسەڵاتەم نیە کە بە زۆر خەڵکی گومڕا و سەرگەردان بکەم، بەڵکو ئەو خۆی لە ناو گومڕایی و سەرگەردانیدا نقووم ببوو، خۆی گەندەڵی و خراپەی بەسەر حەق و کامەرانیدا هەڵبژاد، هەر وەک (ابلیس) لە دوا ڕۆژدا کاتێک فڕێی دەدەنە ناو دۆزەخ خەڵکی دۆزەخیش ڕووی تێدەکەن پێی دەڵێن: بۆ وات بەسەر ئێمە هێنا ئەویش پێیاندەڵێت: ﴿وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ﴾ (ابراهیم:٢٢)، واتە: من هیچ دەسەڵاتم بەسەر ئێوەدا نەبوە کە گومڕاتان بکەم، من تەنها بانگم کردن کوفر و تاوان بکەن ئێوەش بە دممەوە هاتن و ئەنجامتاندا.

بەم شێوەیە ڕوون بۆوە کە ئەوەی لەگەڵی دایە شەیتانەکەیەتی، لە خزمەت خوای گەورە مرۆڤەکە و شەیتانەکە مشت و مڕ دەکەن، کۆمەڵێ لە زانایانی تریش فەرموویانە: بەڵکو ئەوەی مرۆڤەکە مشت ومڕی لەگەڵدا دەکات مەلائیکەتەکەیە، مرۆڤەکە تۆمەت باری دەکات بەوەی زیادی لەسەر نووسیوە، کە ئەو ئەوەندە کارەی ئەنجام نەداوە، تۆمەت باری دەکات بەوەی کە پەلەی کردووە لە نووسینی کارەکانی فەرامۆشی نەکردووە تاکو تەوبە بکات.

جا مەلائیکەتە کە دەڵێت: هیچ شتێکی زیادم لەسەر نەنووسیووە و پەلەشم نەکردووە لە نووسینی کارەکانی: ﴿وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾ (ق:٢٧)، واتە: بەڵکو ئەو خۆی لە ناوگومڕایی وسەرگەردانیەکی دوور نقووم ببو.

خوای پەروەردیگاریش دەفەرموێ: ﴿لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ﴾ (ق:٢٨)، واتە: مشت و مڕ لە لای من مەکەن.

خوای گەورە لە سورەتی (الصافات)دا باسی مشت ومڕی کافر و شەیتان دەکات، کە لە خزمەتی ئەودا مشت ومڕ دەکەن، لە سورەتی (الزمر)یشدا باسی ئەو

خەڵکە دەکات کە لە خزمەتیدا مشت ومڕ دەکـــــەن.

لە سورەتی (الشعراء) و سورەتی(ص)یشدا باسی مشت ومڕی خەڵکی ناو دۆزەخ دەکات، پاشان خوای گەورە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە هەر فەرمانێکیدا ئەوە هەڵوەشانەوەی بۆ نیە و ناگۆڕێت.

گوتراوە: مەبەست بە نەگۆڕی فەرمانی خوا ئەم ئایەتەیە: ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ (هود:١١٩)، واتـە: دۆزەخ پڕ دەکەم لە گرۆهی (جن) و خەڵکی.

خوای گەورە پەیمانیشی داوە بە ئیمانداران بە بەهەشت، جائەم پەیمانانە هەڵناوەشێتەوە و ناگۆڕێت.

(ابن عباس) دەفـەرمووێ: خوای گەورە دەفەرموێ: پەیمانی من ناگۆڕێت بەرانبەر بەو کەسانەی ملکەچی من بوونە و بەندایەتی منیان کردووە، پەیمانم ناگۆڕێت بەرانبەر بەو کەسانەش کە بێ فەرمانی منیان کردووە.

(مجاهد)یش دەفەرموێ: خوای گەورە دەفەرموێ: من بڕیاری خۆم داوە، ئەوە نیە دیسان بڕیارێکی تر بدەم.

لەم دوو تەفسیرە ئەمەیان تەفسیرێکی دروستە، تەفسیرێکی تریش هەیە بۆ ئایەتەکە، ئەویش بەم شێوەیە:

خوای گەورە دەفەرموێ: فەرمانی من ناگۆڕێت بە درۆ و تەڵەکە، هەر وەک پاشا و کاربەدەستانی دنیا بڕیارێک دەدەن، پاشان درۆی لەگەڵ دەکەن و نایبەنەسەر.

مەبەست بە گۆڕینی فەرمان، ئەو فەرمانەیە کە داویەتی دەربارەی ئەو دووانە کە مشت و مڕ دەکەن.

(ابن قتيبة) و (الفراء) ئەم ڕایەیان هەڵبژاردووە، (الفراء) دەفەرموێ: تەفسیری ئایەتەکە بەم شێوەیە خوا دەفەرموێ کەس درۆ نەکات لە لای من، چونکە من زانستم بەشتی نهێنیش هەیە، (ابن قتيبة)ش دەفـەرموێ: خوا دەفەرموێ هیچ

بڕیار و فەرمانێك لای من نە دەگۆڕێ و نـە زیـادیش دەکـات و نـە کـەمیش دەکـات، چونکە خوای گەورە فەرموویەتی: بڕیار لای من، نەیفـەرموو بڕیـاری مـن، ئەمـەش وەك ئەوەیە کە دەگوترێ: درۆ مەکە لای من، جا بە گوێرەی تەفسیرەکەی یەکـەم، کە (الفراء)ە ئەم ئایەتە: ﴿وَمَآ أَنَا۠ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ﴾ (ق:٢٩)، تـەواو کەرەکـەی ئەمەیـە: ﴿مَا يُبَدَّلُ ٱلْقَوْلُ لَدَىَّ﴾، واتـە: ئەو بڕیارەی داومە و گووتوومـە بەرانبـەر بـەو کارانەیـە کە ئەنجامی داوە، ئەمەش کارێکی زۆر دادپەروەرانەیە و ستەمی تیانیە.

بە گوێرەی تەفسیرەکەی دووەم، کـە (ابـن قتیبـة)یـە خـوای گـەورە زاتـی خـۆی وەسف کردووە بە دوو سیفەت:

یەکەم: زانستی فراوان و بێ پایانی ناهێلێت لە خزمەتیـدا بڕیـار بگۆڕێـت و حـەق بدا بە ناحەق.

دووەم: دادپەروەری بێ پایانی ڕێ نادا، ستەم لە بەندەی بکات.

پاشان خوای گەورە - هەر لە سورەتی (ق)دا باسی فراوانی دۆزەخ دەکـات، کـە هەر کاتێك کۆمـەڵێك فرێدەرێنـە نـاو دۆزەخـەوە، دۆزەخ دەڵێـت: ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾ (ق:٣٠)، واتـە: با بێت زیاتـــر نیە بێت؟!

بەڵام ئەو کەسە بە هەڵەداچووە کە دەڵێت ئەمە بە مانای "ليس من مزيد"واتـە: شـوێن نەمـــاوە لـە دۆزەخ، چـونکە حەدیسی(صـحیح)یـش ئـەم بۆچـوونە ڕەت دەکاتەوە.

باسکردنی چوار ڕەوشتی بەهەشتیەکان

پاشان خوای گەورە - هەر لە سورەتی (ق)دا- باسی نزیکی بەهەشت دەکات بۆ تەقواداران، بەهەشتیەکانیش ئەوانەن کە بەم چوار ڕەوشتانە وەسف کراون:

یەکەم: (اوّاب)ە،واتە: لە بێ فەرمانی خوا دەگەڕێتەوە بۆ گوێڕایەڵی خوا، لە بێ ئاگابوون لە خوا دەگەڕێتەوە بۆ سەر زیکر و یادی خوا.

(عبيدي)ی کوڕی(عمیر) دەفەرمووێ: (الاوّاب) ئەو کەسەیە کە گوناهەکانی بیر دەکەوێتەوە داوای لێبووردن لە خوا دەکات لەسەر گوناهەکانی.

(سعيد بن المسيب)یش دەفەرمووێ: (الاوّاب) ئەو کەسەیە کە گوناە دەکات، پاشان تەوبە دەکات، دیسان گوناە دەکات، پاشان تەوبە دەکاتەوە.

دووەم: ڕەوشتێکی تری بەهەشتیەکان وەک (ابن عباس) دەفەرمووێ: (الحفيظ)ە واتە: پارێزەرە لەسەر ئەو شتانەی کە خوا فەرمانی پێ کردووە.

(قتادة) دەفەرمووێ: پارێزەرە کە حەق و فەرمانی خوا دەپارێزێت و گوێڕایەڵی دەکات.

دەروونی مرۆڤ دوو توانا و هێزی هەیە:

- هێزی وەرگرتن (الطلب).
- هێزی خۆگرتنەوە (الامساك).

ئینجا (الاواب) بۆ هێزی وەرگرتن (الطلب) بە کارهاتووە، کە مرۆڤەکە ڕوو دەکاتە وەرگرتن و ئەنجامدانی بەندایەتی خوا، (الحفيظ)یش بۆ هێزی خۆگرتنەوە (امساك) بە کار هاتووە، کە مرۆڤەکە خۆی دەگرێتەوە لە ئەنجامدانی گوناە و بێ فەرمانی خوا.

کەوابوو: مرۆڤی (الحفيظ) خۆی دەگرێتەوە و خۆی دەپارێزێت لەو شتانەی لێی قەدەغەکراوە، مرۆڤی (الاواب)یش ڕوو دەکاتە بەندایەتی خوا.

سێیەم: ڕەوشتێکی تری بەهەشتیەکان ئەوەیە وەک خوای گەورە دەفەرمووێ:

﴿مَّنْ خَشِيَ ٱلرَّحْمَٰنَ بِٱلْغَيْبِ﴾ (ق:٣٣). ئەم ئایەتە ئەو خاڵانە لە خۆ دەگرێت:

کە ئەم مرۆڤە ئیمانی هێناوە بە بوونی خوا و بە پەروەردگاریەتی خوا و بە دەسەڵات و زانستی بێ پایانی خوا بەرانبەر بە هەموو کاروباری بەندەکانی ئیمان هێنان بە کتێبە ئاسمانیەکان و پێغەمبەران و فەرمان و قەدەغەکراوەکانی خوا، دانهێنان و ئیمان هێنان بە پاداشت و سزا و زیندوو بوونەوە.

جا ترسان لە خوای گەورە بە پەنهانی کە لەم ئایەتەدا باسکراوە نایەتە جێ و سوودی نابێت تاکو ئەم خاڵانەی باسکرا تیایدا کۆ نەبێتەوە.

چوارەم: ڕەوشتێکی تری بەهەشتیەکان ئەوەیە وەک خوای گەورە دەفەرموێ:﴿وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ﴾(ق:٣٣).

(ابن عباس) لە بارەی تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ئەو بەندەیە دەگەڕێتەوە لە بێ فەرمانی خوا و ڕوو دەکاتە بەندایەتی خوا.

پەشیمان بوونەوە و گەڕانەوەی ڕاستە، بەردەوامبوون و مانەوەی دڵە لەسەر بەندایەتی و خۆشەویستی خوا.

پاشان خوای گەورە - هەر لە سورەتی (ق)دا - باسی پاداشتی ئەو کەسانە دەکات کە ئەم کارانە ئەنجام دەدەن خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ٱدْخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾ (ق:٣٤ ــ ٣٥)، واتە: بفەرموون بچنە ناو بەهەشتەوە بە ئاشتی و ئارامیەوە، ئا ئەوە ئیتر ڕۆژی نەمرین و نەبڕاوەیە، هەرچیش داوای دەکەن و حەزی لێ دەکەن بۆیان ئامادەیە تیایدا، بەڵکو زۆر لەوەش زیاترمان لەلا هەیە.

پاشان خوای گەورە دەیان ترسێنێت ئەگەر بەردەوام بن لەسەر گوناە تاوان هەر وەک چۆن هۆز و نەتەوەکانی پێش ئەوانی لە ناو بردووە بە سزا لە کاتێکا کە ئەوان لەمان زۆر بەهێز و دەسەڵات تریش بوون، کەچی هێز و دەسەڵاتیان فریایان نەکەوت.

ئایا هیچ شتێك هەبوو ڕزگاریان بکات لە سزای خوای گەورە؟!

(قتادة) دەفـەرمووێ: دووژمنـانی خـوا زۆر گـەڕان بـە دوای ڕزگـار بوونداء،کەچـی بینیان فەرمانی خوا هەر دەیانگاتێ.

(الزجـاج) دەفـــەرمووێ: زۆر گـەڕان و سـووڕان هـیچ شـتێکیان نەدۆزیـەوە کـە ڕزگاریان بکات لە مردن.

لە ڕاستیدا ئەوان دەگەڕان بە دوای شتێك کە دەربازیـان بکـات لـە مـردن، بـەڵام چنگیان نەدەکەوت.

پاشان خوای گەورە، هەر لە سورەتی (ق)دا ئەوە ڕوون دەکاتەوە کـە ئەوانـەی باســـکران: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى ٱلسَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ (ق:٣٧)، واتـە: بیرخستنەوەیە بۆ کەسێك کە دڵێکی زیندووی هەبێت، یان بە دڵێکی ئامادەوە گوێ بۆ قورئان بگرێت.

پاشان خوای گەورە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە ئاسمانەکان و زەوی و هەرچـی لـە نێوانیشیاندا هەیە بە شـەش ڕۆژ دروسـتی کـردوون، هـیچ ماندوبوونێـەکیش ڕوی تـێ نەکردووە، ئەمەش بۆ بـەدرۆ خستنەوەی جوولەکەکانـە کـە دووژمنـانی خـوان کـە دەڵێـن: خوا دوای دروست کردنی ئەمانە لە ڕۆژی حەوتەمیش حەسایەوە.

پاشان خوای گەورە فەرمان بە پێغەمبـەر دەکـات کـە ئـارام بگرێـت لەسـەر ئـەو بوختانانەی کە (جـوو) بە خوای هەڵدەبەستن، هەر وەك چۆن خوای گـەورە ئـارامی گرتـووە لەســەر ئـەو قـسە گەندەڵـەی (جــوو) کـە دەڵێـن: خـوا حەسـاوەتەوە، پێغەمبەر ﷺ دەفـەرمووێ: ((مَا أَحَدٌ أَصْبَرُ عَلَى أَذًى سَمِعَهُ مِنَ اللَّهِ، يَدَّعُونَ لَهُ الْوَلَدَ، ثُمَّ يُعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ)) [1]، واتـە: هیچ کەسێك وەکو خودا بـە ئـارام نیـە، ئەزیـەت لـە بەندەکانی دەبینێت و دەبیستێت، نەوەی بۆ بڕیار دەدەن لەگـەڵ ئەوەشـدا دەیـان بەخشێت و ڕۆزیان دەدات.

---

(١) صحيح: رواه رواه البخاری (٤٧٢)، مسلم (٢٥٩٣).

پاشان خوای گەورە فەرمان بە پێغەمبەرﷺ دەکات، بەو شتەی ئارامی پێ دەبەخشێت کە تەسبیحات و سوپاس و ستایش کردنی پەروەردگاریەتی پێش خۆر هەڵاتن و پێش ئاوابوونی، وە لە شەوگاریشدا تەسبیحات و ستایشی خوا بکات، وە دوای سوجدەکانیش.

پاشان خوای گەورە سورەتی (ق) بە باسکردنی زیندوو کردنەوە کۆتای پێ دەهێنێت، کە بانگ بێژێك بانگی ڕۆحەکان دەکاتەوە بۆ لاشەکانیان تاکو لێپرسینەوەیان لەگەڵدا بکرێت، ئەوەش ڕوون دەکاتەوە کە ئەم بانگە لە شوێنێکی زۆر نزیکەوەیە کە هەموو کەسێك گوێی لێ دەبێت، هەر وەك دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ يَسْمَعُونَ ٱلصَّيْحَةَ بِٱلْحَقِّ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُرُوجِ﴾ (ق:٤٢)، واتە: ئەو ڕۆژە دەنگێکی زۆر بەرز و سامناك بە ڕاستیی دەبیستن، ئەمەش بۆ زیندوو کردنەوەی خزمەت خوایە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ تَشَقَّقُ ٱلْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا﴾(ق:٤٤)، واتە: ڕۆژێك دێت زەوی لە ئاستی ئەوان شەق دەبێت.

هەر وەکو چۆن بۆ ڕووەك شەق دەبێت، ئەوهاش زەوی شەق دەبێت و خەڵکی لە گۆڕەکانیان دێنە دەرەوە (سراعاً)واتە: بە پەلە و هەڵەداوان، وە دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ﴾ (ق:٤٤)، واتە: ئا ئەوە (حەشر)ی مرۆڤەکانە بۆ لێپرسینەوە، ئەمەش لای ئێمە کارێکی زۆر ئاسانە.

پاشان خوای گەورە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە بەئاگایە بەوەی دوژمنەکانی دەیڵێن، وا نەبێت لای خوا شاراوە بێت، بەڵکو سزاشیان دەداتەوە، خوای گەورە باسی زانست و دەسەڵاتی خۆی دەکات کە دەتوانێت سزایان بدات.

پاشان خوای گەورە بە پێغەمبەرﷺ ڕادەگەیەنێت کە ئەو ڕەوانە نەکراوە تا بە دەسەڵات و بە زۆر ئیسلامیان بە سەردا بسەپێنێت، بەڵکو خوای گەورە فەرمانی پێ دەکات کە بە قورئان یادەوەری ئەو کەسانە بکات کە لە هەڕەشەکانی خوا دەترسن، چونکە ئەمانە لەم ئامۆژگاریی و بیر خستنەوانەدا سوود وەردەگرن، بەڵام کەسێك کە بڕوای بە زیندوو بوونەوە نەبێ و لە سزای خوا نەترسێ و ئومێدی بە پاداشتی خوا نەبێت، ئەوە بیر خستنەوە سوودی پێ ناگەیەنێت

شەرحی حەدیسی: ((وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ))

ئەم فەرموودەی پێغەمبەرﷺ کە بە (عمر)ی دەفەرموو: ((وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ: اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ، فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ)) [(١)]، واتە: تۆ چوزانیت! بەڵکو خوای گەورە ڕووی قسەی کردبێتە یارانی (بدر) مژدەی دابنێ و پێی فەرموون: چی دەکەن بیکەن، من هەر لە ئێستاوە لێتان خۆشبووم.

مانای ئەم فەرموودەیە بۆتە گرفت لە لای زۆرێک لە خەڵکیدا، چونکە ڕواڵەتی ئەم فەرموودەیە، وا پێشان دەدات کە سەحابەی بەدر هەرچی حەز دەکەن ئەنجامی بدەن بۆیان دروستە و کارێکی ئاساییە، ئەمەش مەحاڵە و دروست نیە، جا بۆیە کۆمەڵێک لە زانایان یەک لەوان: (ابن الجوزي)ە فەرموویەتی: مەبەست لە ووشەی "اعملوا" بۆ (استقبال) نیە واتە: لەمەودوا چی دەکەن بیکەن من لێتان خۆش بوومە، بەڵکو "اعملوا" بۆ (الماضي)ە واتە: لەو کارانەی کردووتانە خۆش بووم، بەڵگەش لەسەر ئەم بۆچوونە دوو شتە:

یەکەم: ئەگەر "اعملوا" بۆ ئەو کارانە بوایە کە لەمەوبەدوا دەکرێت، دەبا وەڵامەکەی ئاوا بایە: "فسأغفرلكم" واتە: لەمەوبەدوا لێتان خۆش دەبم.

دووەم: ئاشکرایە کە ئەمە پەیوەستە بە گوناحەوە، لە ڕاستیدا ئەم وەڵامە بەم شێوەیە: من بە هۆی ئەم جەنگەوە- کە بەدرە- لە گوناهەکانی پێشووتان خۆش بووم، بەڵام ئەم ڕایە بێ هێزە لە دوو ڕووەوە:

❖ یەکەم: ووشەی "اعملوا" بۆ کاری داهاتووە نەک کاری ڕابردوو، وە ئەم دێڕەش کە دەفەرموێ: "قد غفرت لكم" لێرەدا "غفرت" بە (فعل ماضي) هاتووە کە دەکات بەڵگە نیە لەسەر ئەوەی کە "اعملوا" وەکو (غفر)بە مانای ڕابردوو (ماضي) بێت، چونکە "قد غفر" لێبووردن لە مەوبەدوا دەگەیەنێت.

---

(١) صحيح: رواه البخاري (٢٤٩٤)، و ابو داود (٢٦٥٠)، والترمذي (٣٣٠٢)، واحمد في المسند (١/٨٠).

وەکو ئەم ئایەتە کە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أَتَىٰٓ أَمۡرُ ٱللَّهِ﴾ (النحل:١)، واتە: فەرمانی خوا هات، کە هێشتا نەهاتووە.

لە شوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَجَآءَ رَبُّكَ﴾(الفجر:٢٢)، واتە: پەروەردگارت هات، ئەمە لە قیامەتە کە هێشتا نەهاتووە

❖ دووەم: خودی حەدیسەکە بەرپەرچی ئەم بۆچوونە دەداتەوە، چونکە ووتنی حەدیسەکە بە هۆی چیرۆکەکەی (حاطب)وە بووە، کە سیخوڕی لەسەر پێغەمبەر ﷺ کردبوو، ئەم کارەش دوای جەنگی بەدر بوو نەک پێش جەنگی بەدر، بەڵێ ئەمە هۆی ووتنی ئەم حەدیسەیە.

ئەوەی ئێمە تێی گەیشتبین لەم حەدیسە بەم شێوەیە، واللە أعلم، خوای گەورە ئەم لێبووردنەی بە کەسانێك فەرموە کە زانیویەتی ئەوانە واز لە دینداری ناهێنن، بەڵکو کاتێك دەمرن بە موسلمانیەتی و لەسەر ئیسلام دەمرن، کەچی هێندێ هەڵەش دەکەن وەکو هەموو خەڵکی تر، بەڵام خوای گەورە فەرامۆشیان ناکات لەسەری بەردەوام بن، بەڵکو یارمەتیان دەدات بۆ تەوبەکردن و پەشیمان بوونەوە و چاکەکردن، جا بە هۆی ئەمانەوە ئەو کارە هەڵەی ئەنجامیانداوە دەسرێتەوە و نامێنێت.

جا تایبەت کردنی لێبووردن بە جەنگاوەرانی بەدر جگە لە خەڵکی تر، لەبەر ئەوەیە چونکە ئەوان هۆکارەکانی لێبووردنیان تیادا کۆبۆتەوە دەرگای لێبوردنیش کراوەتەوە بۆ کەسێك کە بەم کارانە هەڵسێت کە ئەوان ئەنجامیان داوە، هەر وەك چۆن ناگونجێت بە بەهانەی لێبووردن دەست لە بەندایەتی هەڵگرێت.

کەواتە ئەگەر بێتوو لێبووردن بەبێ بەردەوامی لەسەر بەندایەتی چەنگ بکەوتایە، ئەوە نوێژ و ڕۆژوو و حەج و زەکات و جیهاد پێویستی نەدەکرد، ئەمەش شتێکی مەحاڵە، وە گەورەترین واجبیش تەوبە کردنە دوای گوناە.

کەوابوو گرینتی بێدانی لێبووردن وا ناگەیەنێت کە دەست هەڵگرێت لە هۆکارەکانی لێبووردن، وێنەی ئەمەش ئەم حەدیسەیە: ((أَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْبًا فَقَالَ: أَيُّ

رَبِّ، أَذْنَبْتُ ذَنْبًا فَاغْفِرْ لِي، فغفر له، ثُمَّ مَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ أن يمكث، ثُمَّ أَذْنَبَ ذَنْبًا آخَرَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ، أَصَبْتُ ذَنْبًا، فَاغْفِرْهُ لِي، فغفر له، ثُمَّ مَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ أن يمكث، ثُمَّ أَذْنَبَ ذَنْبًا آخَرَ، أَذْنَبَ ذَنْبًا، فَقَالَ: رَبِّ، أَصَبْتُ ذَنْبًا، فَاغْفِرْهُ لِي فَقَالَ اللهُ: عَلِمَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَ يَأْخُذُ بِهِ، قد غَفَرْتُ لِعَبْدِي، فَلْيَعْمَلْ مَا شَاءَ)) [1].

واتـه: كاتێك بەندە گوناهێك دەكات ـ پاشان لە گوناهەكە پەشیمان دەبێتەوە ـ دەڵێت: ئەی پەروەردگارا گوناهێكم ئەنجامدا داوات لێ دەكـەم لـێم ببـووره، خـواش لێی دەبووڕێت، ماوەیەك دەمێنێتەوە بەم شێوە ئەوەندەی خوا حەز بكات، پاشـان گوناهێكی تر دەكات ـ دیسان ـ دەڵێت: ئەی پەروەردگارا گونـاهێكم ئەنجامـدا لـێم ببورە، خواش لێی دەبووڕێت، ماوەیەك بەم شێوە دەمێنێتەوە ئەوەندەی خوا حەز بكات، پاشان گوناهێكی تر ئەنجام دەدات، دەڵێت: ئەی پەروردگارا تووشـی گونـاه هاتمەوە لێم ببورە، خوای گەورەش دەفەرموێ: بەندەكەم دەزانێت پەروەردگارێكی هەیە لە گوناه دەبووڕێت و یان سزای دەدات، كەواتە من لـە بەندەكـەم بـوورد چـی دەكات با بیكا.

ئەوەش وا ناگەیەنێت كە خوای گەورە رێگا بە كردنی گوناه و تاوان بدات، بەڵكو ئەمە وا دەگەیـەنێت كـە خـوای گـەورە لێـی دەبووڕێـت، چـونكە بـەم شـێوە گونـاه دەكات و پەشیمان دەبێتەوە و تەوبە دەكات.

جا خوای گەورە ئەو بەندەی تایبـەت كـردووە بـە لێبـوردن، چـونكە زانیویـەتی سوورنابێت لەسەر گوناح، بەڵكو هەر كاتێك تووشی گوناهێك هـات بـە پەلـە تەوبـە دەكات، ئەم حوكمەش گشتیە هەموو كەسێك دەگرێتەوە كە بەم شێوە بێت، بـەڵام ئەو بەندە لێبووردنی بۆ بڕاوەتەوە وەك یارانی بەدر.

بە هەمان شێوەش ئەو كەسانەی كـە پێغەمبـەر ﷺ مـژدەی بەهەشتی پێـداون، یان پێیانی ڕاگەیاندووە كە خوا لێیان خۆش بـووە، ئـەوە وا ناگەیـەنێت كـە ڕێگـای

(١) صحيح: رواه البخاری (٧٥٠٧)، و مسلم (٢٧٥٨).

پێدابن گوناه و تاوان بکەن و واز لە بەندایەتی وکارە واجبەکان بهێنن، بەڵکو ئەم هاوەڵانە دوای ئەوەی مژدەی لێبوردنیان پێدرا، زیاتر لە خوا دەترسان و بەندایەتی خوایان دەکرد، هەر وەك ئەو (١٠) هاوەڵەی کە مژدەی بەهەشتیان پێدرابوو.

بڕوانە: ئەوە (ابوبکر)ە کە نموونەی لە خوا ترسان و خواناسان بوو، بە هەمان شێوە ئیمامی(عمر)، چونکە ئەوانە دەیانزانی لێبووردنی خوا پەیوەستە بە کۆڵنەدان و بەندایەتی کردنی خوا تاکو مردن، هیچ کام لەو هاوەڵانەی پێغەمبەرﷺ گومانیان بۆ ئەوە نەدەچوو کە ڕێیان پێدراوە چی بکەن با بیکەن بە ئارەزووی خۆیان.

تەفسیری ئەم ئایەتە: ﴿هُوَ ٱلَّذِی جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ ذَلُولٗا﴾

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿هُوَ ٱلَّذِی جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ ذَلُولٗا فَٱمۡشُواْ فِی مَنَاكِبِهَا وَكُلُواْ مِن رِّزۡقِهِۦۖ وَإِلَيۡهِ ٱلنُّشُورُ﴾(الملك:١٥)، واتـە: خـوای گـەورە زەوی زەلیـل و ملكـەچ كردووە بۆ ئەوەی بگەڕێت بە هەموو گۆشە و كەناڕێكیدا، لەو رزق و پوزیەش بخۆن كـە پێشكەشتانی دەكات، دڵنیاشبن كە سەرەنجام گەڕانەوەتان بۆ لای ئەوە.

خوای گەورە لەم ئایەتەدا ئەوەمان بۆ ڕوون دەكاتەوە كە زەوی ملكـەچ كـردووە بۆ خەڵكی تاكو بەسەریدا بڕۆن و خانوو بەرەی لەسەردا دروست بكەن و بـیری تیـا هەڵكـەنن، لەگـەڵ ئەوەشدا ڕێگـەی بـە زەوی نـەداوە كـە ڕێگربێـت بەرانبـەر ئـەم كارانەی، كە خەڵكی لەسەریدا ئەنجامی دەدەن .

خوای گەورە ئەوەشمان بۆ ڕوون دەكاتەوە كە زەوی كردووە بە لانك و فـەرش و شـوێنی حەسـانەوە، ڕوونیـشی دەكاتـەوە كـە زەوی بـە شـێوەیەكی هێلكـەیی بەدیهێناوە، ئاوی لێ دەرهێنـاوە و لەوەڕگاشـی بـۆ مـاڵات لـێ فـەراهم هێنـاوە، بـە كێوەكانیش زەوی دامەزراو و ڕاگـر كـردووە، ڕێگاشـی بـۆ سـازكردوون، لـە زەویـدا دەریا و كانیاویشی بۆ فەراهەم هێناون، خێر و بێری زۆریشی تیایدا ڕژاندووە.

هـەر لـە خێـر و بەرەكـەتی زەوی، ئەوەیـە كـە هـەموو گیانـداران خۆراكیـان لـە بـەروبوومی زەوی دەدرێـت، لـە خێـر و بەرەكـەتی زەوی ئەوەیـە كـە زەوی ئـارام دەگرێت لە هەموو كارێكی قێزەوەن كـە لەسـەر پـشتی ئـەنجام دەدرێـت، كەچـی بەرانبەر ئەمەش چاكترین و بەسوودترین بەروبوومت پێشكەش دەكات.

لە خێر و بەرەكەتی زەوی ئەوەیە كـە ئـەو پاشـەڕۆیە پیـسەی مـرۆڤ لـە لاشـەی فرێی دەدات زەوی بۆی دەشارێتەوە، بەرانبەر ئەمەش خواردن و خواردنـەوەی بـۆ دەردەدات.

بەم شێوەیە زەوی ئێش و ئازار و خراپـە و پیـسیەی لەسـەر ئـەنجام دەدرێـت، بەڵام ئەو سوود و خێر دەبەخشێت.

پوختەی قسان: خوای گەورە زەوی وەك حوشتر ملکەچ کردووە بۆمان، بۆ کوێ لێی دەخوڕیت دەڕوات، بەڕاستی خوای گەورە جوانی تەعبیر کردووە ڕێگا و بانەکانی بە شان تەعبیر کردووە، چونکە وەکو شان ملکەچە بۆ بار، لە کاتێکدا دەبینین پیادە لەسەر شانی زەویدا ڕێدەکات کە بەرزترین شوێنیەتی، هەر بۆیەش چیایەکان بە شان تەفسیر کراوە، هەر وەکو چۆن شانی ئادەمیزاد بەرزترین شوێنیەتی.

گوتراوە: ئەوەش ئەوە دەردەخات کە ڕێکردن لەسەر تەختایی زۆر ئاسانترە.

کۆمەڵێك لە زانایانی تر فەرموویانە: بەڵکو (مناکب) تەنیشت و لێوارەکانە، هەر وەك چۆن شانی ئادەمیزاد لە تەنیشتەکانیەتی، بەڵام ئەوەی لەو بابەتە دەردەکەوێت، ئەوەیە مەبەست بە (مناکب) بەرزاییە، ئەو ڕووەش کە گیاندار بەسەریدا دەڕوات، ئەوە ڕووە بەرزیەکەیەتی، چونکە بەرزایی زەوی ڕووە ڕاخراوەکەیەتی، ڕێیشتنیش هەر لەسەر ڕووە ڕاخراوەکەیەتی، تەعبیر کردنیشی بە شان زۆر جوانە لەبەر ئەوەی زانرا کە ملکەچە بۆ ڕێیشتن بەسەر پشتیدا.

پاشان خوای گەورە لەم ئایەتەدا فەرمانیان پێ دەکات لەو ڕزق و ڕۆزیە بخۆن کە لە زەوی فەراهەمی هێناوە، چونکە زەوی بۆ ملکەچ کردوونە و ڕێگا و بانیشی بۆ ساز کردوون، تاکو لەسەری هاتووچۆ بکەن، بۆ پشوودان و حەسانەوەش خانووی بۆ ڕەخساندوون، خۆراکیشی بۆ دانیشتوانی بۆ گیانەوران ئامادە کردووە لەسەری.

پاشان خوای گەورە هەر لەو ئایەتەدا خەڵکی ئاگادار دەکاتەوە کە دەفەرموێ: ﴿وَإِلَيْهِ ٱلنُّشُورُ﴾ (الملك:١٥)، واتە: هەر چەندە خۆتان بە دنیاوە خەریك بکەن ئەوە هەر دەگەڕێنەوە لای من.

لێرەدا خوای گەورە ئاگاداریان دەکاتەوە کە ئەم خۆشی و مالّ و سامانە لە زەویدا بەردەوام نامێنێت تا سەر، بەڵکو ئەو مرۆڤە وەك ڕێبوارێك هاتۆتە دنیا، جا کەواتە کارێکی ژیرانە نیە مرۆڤ ئەم دنیایە بکات بە مەنزڵگای خۆی و بیکات بە شوێنێکی جێگیر و شوێنی مانەوە، بەڵکو مرۆڤمان بۆیە هێناوەتە دنیا تا تێشوو کۆ

بکاتەوە بۆ قیامەتەی، ئەو قیامەتەی کە بەڕاستی شوێنی ژیانی نەبڕاوەی هەتا هەتاییە، ئەم دنیایەش ڕێگای پیا ڕۆیشتنە نەك دانیشتن و مانەوە.

ئائەم ئایەتە بەڵگەیە لەسەر، پەروەردگاریەتی و یەکتاپەرستی و دەسەڵات و حیکمەت و بەزەیی خوای گەورە، ئەم ئایەتە مرۆڤ ئاگادار و هۆشیار دەکاتەوە تا ڕوو نەکاتە دنیا و بیکات بە مۆڵگەی نەبراوە، بەڵکو هانمان دەدات کە پەلە بکەین بۆ گەیشتن بە بە هەشتی نەبڕاوە.

ئەم ئایەتە ئەم خاڵانەشی لە خۆ گرتووە، یەکتاپەرستی، بیرخستنەوەی بەخششەکانی خوا، هاندانی مرۆڤ لەسەر چاکە کردن بۆ بەدەست هێنانی ڕەزامەندی خوا، خۆ ئامادەکردن بۆ گەیشتن بە خزمەتی خوا، ڕوون کردنەوەی ئەوەی زەوی کاتێکی بەسەردادێت دەپێچرێتەوە وەکو ئەوەی کە نەبووبێت، ئینجا دوای مردنی مرۆڤەکان دووبارە زیندوویان دەکاتەوە بۆ لێپرسینەوە.

ڕوون کردنەوەی سورەتی (الفاتحه)

که کامەرانیو سەربەرزی مرۆڤی لە خۆگرتووە

مرۆڤ دوو هێزی هەیە کە ئەو دوو هێزە مرۆڤ لە گیانداری تر جیای دەکاتـەوە:

- قوة علمية نظرية: هێزی زانست و زانیاری، کە بەم هێزە جیهان بینی و چاو ڕۆشن دەبێت.
- قـوة عملیـة ارادیـة: هێـزی توانـا (ارادة)ە کـە بـەم هێـزە دەتوانێـت هـەموو شتێکی چاک یان خراپ ئەنجام بدات.

جا هێزی زانیاری (العلمية)ە بە پێنج خاڵ چنگ دەکەوێت:

یەکەم: بە ناسینی پەروەردگاری چنگی دەکەوێت.

دووەم: بە ناسینی ناو و سیفاتی خوا چنگی دەکەوێت.

سێیەم: بە ناسینی ئەو ڕێگایەی دەیگەیەنێتە ئامان چنگی دەکەوێت.

چوارەم: بە ناسینی دڵ و دەروونی خۆی چنگی دەکەوێت.

پێنجەم: بە ناسینی کەم و کوڕیەکانی خۆی چنگی دەکەوێت.

ئا بەو پێنج خاڵە هێزی جیهان بینینی(العلمية)ەی چـنگ دەکـەوێت، هەرکەسـێک ئەم خاڵانەی هەموو تیا کۆبووبێتەوە ئەوە کامەرانترین و زاناترین کەسە.

هێـزی (ارادة)ش مـرۆڤ کاتێـک چـنگی دەکـەوێت، ئەگـەر ڕەچـاوی سـنوورەکانی خـوای گـەورە بکـات و هەڵسێت بـە ئەنجامـدانی بـە نیـەتێکی پـاک و بـەو شـێوەی فەرمانی پێ کراوە، ڕەچاو نەکردنی ئەمانەش نەگەیشتنیەتی بە مەبەست.

ئـەم دووهێـزەش مـرۆڤ چـنگی ناکـەوێت ئەگـەر بـە یارمـەتی خـوا نـەبێت، مـرۆڤ پێویستی بە ڕێنموویی خوا هەیە تـاکو ڕێگـای ڕاسـتی پێـشانبدا ئـەو ڕێگایـەی خـوا خۆشەویستانی لەسەر جێگر کردووە، مـرۆڤ پێویستی بـە یارمـەتی خـوا هەیـە، کـە بەردەوامی بکات لەسەر ئەم ڕێگایە تاکو لانەدات لێی، چونکە دەرچوونی لـەم ڕێگـا ڕاستەدا یـان بـە تێکـچوون و خـراپ بـوونی هێـزی زانـستیەتی کـە نـەفام و گـومڕا

دەبێت، یـان بـە تێکـچوون و خـراپ بـوونی هێـزی کارکردنیـەتی کـە کـاری وا ئەنجامدەدات تووشی تووڕەیی خوا دەبێت.

جا مرۆڤ ئاسوودە و کامەران نابێت تاکو ئەم خاڵانەی تیا نێتـەجێ کـە باسمان کرد، سورەتی (الفاتحة)ش ئەم خاڵانەی زۆر بە جوانی و ڕێکی ڕیـز بەندکردووە کـە خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ۝١ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝٢ مَـٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ﴾ (الفاتحة:١ـ٢ـ٣)، ئـەم ئایەتانـە بنـچینەی یەکـەمی لـە خۆگرتـووە، کـە ناسـینی پـەروەردگارە و ناسـینی نـاو و سـیفاتەکانی خوایـە، بنـچینەی نـاوە جوانـەکانی خـواش، ئـەم ناوانـەن وا لـەم سـورەتەدا باسـکراون، کـە نـاوی (الله) و (الرب)و (الرحمن)ە، چونکە نـاوی (الله) سـیفەتی (الالوهیـة)واتـە: یەکتاپەرستی لـە خۆگرتـووە، نـاوی (الـرب)یـش سـیفەتی (الربوبیـة)واتـە: پەروەردگاریـەتی لـە خۆگرتووە، ناوی (الرحمن)یش سیفەتی (الاحسان) و (الجود) و (البر)واتـە: چاکە و چاکەکاری لە خۆ گرتووە، ناوەکانی خواش هەر ئەو سێ مانایە کۆیان دەکاتەوە.

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (الفاتحة:٤)، ئەم ئایەتەش ناسینی ئـەو ڕێگایـەی لـە خۆگرتووە کە گەیشتنە بە پەزامەندی خوای گەورە، گەیشتن بە پەزامەندی خـواش بەو کارانە دەکرێت خوا پێی ڕازیە و پێی خۆشە، ئەمەش بە یارمەتی خـوا دەبێت، تاکو لەسەر بەندایەتیدا بەردەوامی بکات و سەرفرازی بکات.

﴿ ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ﴾ (الفاتحة:٥)، ئەم ئایەتەش ئەوەی لـە خـۆ گرتـووە، کـە کامەرانی مرۆڤ تەنها لەوە دایە بەردەوام بێت لەسـەر ڕێگـای ڕاسـتی ئیسلام، هـیچ ڕێگایەکیش نیە بۆ بەردەوام بوون لەسەر ئیسلام، جگـە لـە ڕێنمـوونی پـەروەردگار نەبێت، هەر وەک چۆن بەندە بە یارمـەتی خـوا سـەرفراز دەبێـت لـە بەندایـەتی، بـە هەمان شێوەش بەندە بە ڕێنموونی خوا بەردەوام دەبێت لەسەر ئیسلام.

﴿غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ﴾ (الفاتحـــة:٦)، ئـــەم ئایەتـــەش ئـــەو دوو ڕێگایەمان بـۆ ڕوون دەکاتـەوە کـە ڕێگـای سـەرگەردانیە و مـرۆڤ لـە ڕێگـای ڕاسـتی

ئیسلام لادەدات و سەرگەردان و سەر لێشێواو دەبێت، جا لادان لە خواناسی و بیروباوەڕ سەردەکێشێت بۆ گومـاڕایی و سەرگەردانی، لادانیش لە بەندایەتی و ملکەچ نەکردن بۆ خوا، سەردەکێشێت بۆ تووڕە بوون و سزای خوا.

کـــەوابوو: ســـەرەتای ســـوڕەتەکە ڕەحمـــەتی خـــوای لـــە خـــۆ گرتـــووە، ناوەڕاستەکەشی هیدایەت و ڕێنمـوویی لـە خۆگرتـووە، کۆتاییەکەشـی بەخشـشی و نیعمەتی خوای لە خۆ گرتووە.

جا مرۆڤ بە ئەندازەی هیدایەتەکەیەتی بەخششی خوای بەر دەکەوێت، بەشی لـە هیدایـەتی خـواش بـە ئەنـدازەی وەرگـرتنی ڕەحمەتەکەیـەتی، کەواتـە هـەموو بنـچینەکان دەگەڕێتـەوە سـەر بەخـشش و ڕەحمـەتی خـوا، بەخـشش و ڕەحمـەتی خواش پەیوەستە بە (ربوبیـة)تـی خـوای گـەورە، پـەروەردگاریش دەبێت سـیفەتی ڕەحمەت و بەخشینی هـەبێت، ئەمـەش بەڵگەیـە لەسـەر (الالوهیـة)ی ڕاستەقینەی خوای گەورە، ئەگەر چی کەلله ڕەقان دان بەمە ناهێنن، موشریکەکانیش لەم ڕاستیە لادەدەن. جا هەر کاتێك مانای سورەتی (فاتحـة)ی زانـی و کـاری پێکـرد و تێکـەڵی بوو، ئەوە کامەران دەبێت بەوەی بەندایەتیەکەی تامێکی تایبەتی دەبێت، وەك ئەو کەسانەی پلەیان پێ بەرز بووە لە خەڵکی تر.

ناسینی خوا

لە ڕێگای تێڕوانینی دروست کراوەکانیدا چنگ دەکەوێت

لە قورئاندا خوای پەروەردگار بانگی بەندەکانی دەکات و ڕوونی دەکاتەوە کە بە دوو ڕێگا دەگەن بە ناسینی خوا:

یەکەم: تێڕوانین و ووردبوونەوە لە دروست کراوەکانی خوا.

دووەم: تێڕوانین و ووردبوونەوە لە قورئانی پیرۆز.

یەکەمیان بەڵگـە و نیشانەی بینراوی خوایە، دووەمیشیان بەڵگـە و نیشانەی بیستراوی خوایە، بەشی یەکەم لەو ئایەتەدا دەردەکەوێت کە خوای گەورە دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱلْفُلْكِ ٱلَّتِي تَجْرِي فِي ٱلْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلْمُسَخَّرِ بَيْنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَأٓيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ (البقرة:١٦٤).

واتـە: بەڕاستی لە دروست کردنی ئاسمانەکان و زەوی و ئاڵوگۆڕی شەو و ڕۆژدا، لەو کەشتیانەی کە دەگەڕێت بەدەریادا و بـە هۆیـەوە سـوود بەخـەڵکی دەگەیـەنن، لەو ئاوەی کە خوا لە ئاسمانەوە دەیبارێنێت و ئینجا بە هۆیـەوە زەوی پـێ زیندوو دەکاتەوە دوای ووشک بوون و مردنی، هەروەها جۆرەها زیندەوەر و گیانلەبەر و مار و مێرووی لەسەر ڕووکاری زەویدا بڵاو کردۆتەوە و گۆڕاندن و هاتووچۆ پێکردنی باو شەماڵ و ڕاگیر کردنی هەورەکان لە نێوان ئاسمان و زەویدا، ئا ئەمانە هەر هـەمووی بەڵگە و نیشانەی بەهێزن بۆ ئەوانەی کە عەقڵ و بیرو هۆشیان دەخەنە کار و بیر لە دەسەڵاتی بێ سنووری خوا دەکەنەوە.

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ﴾ (ال عمران:١٩٠)، واتـە: بەڕاستی لـە دروست کردنـی ئاسمانەکان و زەوی ئـاڵووگۆرکردنی شـەو و ڕۆژدا، بەڵگـە و نیشانەی زۆر هـەن بـۆ کەسانی ژیر و هۆشمەند.

ئایـەت لەسـەر ئـەم بابەتـەوە زۆرە لـە قورئانـدا، بەشـی دووەم لـەو ئایەتـەدا دەردەکەوێت کە خوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ﴾ (النساء:٨٢)، واتـە: ئایا ووردنابنەوە لەم قورئانـــە.

دەفـــــەرمووێ: ﴿كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ﴾ (ص:٢٩)، واتـە: ئەم قورئانە کتێبێکی پیرۆزە دامانبەزاندووە بۆ تۆ، بـۆ ئـەوەی لـە ووردەکاری ئایەتەکان ووردبنەوە.

بە هەمان شێوە ئایەت زۆرە لەم بارەیەوە.

کارتێکراوەکـان بەڵگـەن لەسـەر ئـەوەی کاریـان تیـاکراوە، کارەکـانیش بەڵگـەن لەسەر سیفەتی کارکارەکە، چونکە کارتێکراو بەڵگەیە لەسەر کاری کارکەر، ئەمەش مەشخەڵە بۆ بوون و دەسەڵات و ویست و زانستی خوای گەورە، چونکە مەحاڵـە لـە نەبونەوە پەیدا بووبن، یـان لـە بوونەوەرێکـەوە بـەڵام بـێ توانـا و زانـست و ئـیرادە بێت.

پاشـان هـەرچ تایبەتمەندیـەک لـەم کـارتێکراوەدا هـەبێت ئـەوە بەڵگەیـە لەسـەر دەسـەڵات و ویـستی خـوای گـەورە، کەواتـە خەسڵەتی چاکسازی و سوپاسـکرا و حیکمەت لەم دروستکراوانەدا، بەڵگەیە لەسەر حیکمەتی خوا.

خەسـڵەتی خێـر و بەخـشین و چـاکە لـەم دروسـتکراوانەدا، بەڵگەیـە لەسـەر ڕەحمەتی بێ پایانی خوا.

خەسڵەتی هێز و تۆڵـە و سزا لەم دروستکراوانەدا، بەڵگەیە لەسەر تووڕەی خوا.

خەسڵەتی بەخشندەیی و یارمەتی و دۆستایەتی لـەم دروسـتکراوانەدا، بەڵگەیـە لەسەر خۆشەویستی خوا.

خەسڵەتی دەست پێکـی گەشـەکردن وزیـادکردن و بـەرەو تـەواو چـوون لـەم دروستکراوانەدا، بەڵگەیە لەسەر هاتنی ڕۆژی قیامەت.

ڕووەك و گیانـدار، زیندووکردنـەوە و هەڵقوڵانـدنی ئاوەڕۆکـان، بەڵگـەن لەسـەر زیندووبوونەوەی مرۆڤەکان لە ڕۆژی قیامەت.

شوێنەواری خەسڵەتی بەخشش و ڕەحمـەت لەسـەر دروستکراوەکانی بەڵگەیـە لەسەر ڕاستی پێغەمبەران.

خەسڵەتی بێ کەم و کوڕی لەم دروستکراوانەیدا، بەڵگەیـە لەسـەر کـەماڵی و بـێ کەم و کوڕی خوای گەورە.

دروست کراوەکانی خوا بەڵگە و نیشانەی ڕوون و ئاشکران لەسـەر سیفاتەکانی خـوا و ڕاسـتی ئـەو پێغەمبەرانـەی کـە ڕەوانـی کـردوون، جـا ئـەو دروسـتکراوانەش بەڵگەن لەسەر ڕاستی قورئان.

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ﴾ (فصلت:٥٣)، واتـە: ئێمە بەڵگە و نیشانەی سەرسوڕهێنەریان نیشان دەدەین لە ئاسۆکانی بوونـەوەردا لـە خـودی خۆشیاندا، تـاکو بۆیـان ڕوون بێتەوە و بزانن کە قورئان حەقە.

خوای گەورە لێرەدا ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە ئەم بەڵگانەیان نیشاندەدات، تـاکو بۆیان ڕوون بێتەوە قورئان ڕاستە و ژیانەوەی مرۆڤی تیایە.

بـەڵێ: ئایەتـەکانی قورئـان و ئایەتـەکانی بوونـەوەر هـەمووی شـاهێدن لەسـەر یـەکتایی خـودا، خـوای گـەورەش شـاهێدە بـە ئایەتـەکانی لەسـەر پێغەمبەرایـەتی محمدﷺ، هەر وەکو هێندێ لـە خواناسـان فەرموویانـە: چـۆن داوای بەڵگـە لەسـەر شتێك دەکەم کە بۆ خۆی بەڵگەیە لەسەر هەموو شتێك!!

داوای چ بەڵگەیەك دەکەی لەسەری لە کاتێکدا کە بوونی گەورەترین بەڵگەیە.

هـەر بۆیـەش پێغەمبـەران بەگەلەکـەی خۆیـان دەفـەرموو: ﴿أَفِى ٱللَّهِ شَكٌّ ﴾ (ابراهیم:١٠)، واتـە: ئایا گومان لە خوای گەورە هەیە؟ لـە کاتێکدا خـوای گـەورە لـە هەموو شتێك ئاشکراترە کە هەموو شتێك بەو دەناسرێت.

شەرحی حەدیسی ((اللَّهُمَّ إِنِّی عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمَتِكَ))

لە "المسند" و "صحيح ابي حاتم"دا حەدیسی (عبدالله)ی کوڕی (مسعود)هاتووە کە دەفەرموێ: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((مَا أَصَابَ عبداً هَمٌّ وَلاَ حَزَنٌ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمَتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجَلاَءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي وَ غَمِّي، إِلاَّ أَذْهَبَ اللَّهُ هَمَّهُ وَحُزْنَهُ، وَأَبْدَلَهُ مَكَانَهُ فَرَجاً. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلاَ نَتَعَلَّمُهُنَّ؟ قَالَ: بَلَى، يَنْبَغِي لِمَنْ سَمِعَهُنَّ أَنْ يَتَعَلَّمَهُنَّ)) [1].

واتە: هەر بەندەیەك تووشی ناخۆشی و خەفەت بێت ئەگەر بڵێت: خوایە من بەندەی تۆم، کوڕی بەندەی تۆم، کوڕی کەنیزەك و کۆیلەی تۆم، نێوچەوانم بە دەست تۆیە، حووکم و بڕیارت بە سەرمدا ڕابردووە، بڕیارەکانیشت بەسەرمدا دادپەروەرانەیە، خودایە داوات لێدەکەم و لێت دەپاڕێمەوە بە هەموو ناوە جوانەکانت کە ناوت پێ لە خۆت ناوە، یان لە قورئاندا ناردۆتتە خوارەوە، یان فێری کەسێکت کردووە لە دروستکراوەکانت، یان لە زانستی پەنهانی خۆت حەشارت داوە کە قورئان بکەیتە بە هاری دڵم، و نووری سنگم و ڕەوێنەوەی دڵ تەنگیم و لابەری غەم و خەفەتم، هەر کەسێك ئەو نزایە بکات ئەوە خوای گەورە غەم و خەفەتەکەی لادەبا و بۆی دەگۆڕێت بە خۆشی. کاتێك هاوەڵان ئەمەیان بیست فەرموویان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ خەڵکی فێری ئەم نزایە بکەین؟! پێغەمبەریش ﷺ فەرموی: بەڵێ، هەر کەسێك گوێ بیستی بوو، پێویستە خەڵکی تری لێ فێربکات.

---

(١) صحيح: رواه أحمد في مسند (٣٧١٢)، ابن حبان في صحيحه (٩٧٢)، الحاكم في المستدرك (١٨٧٧)، بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: السلسلة الصحيحة للشيخ الألباني (٣٨٣/١).

ئەم حەدیسە بە نرخە، خواناسی و یەکتاپەرستی و ملکەچی لە خۆ گرتووە، لەو خاڵە بە، کە نرخانەی ئەم حەدیسە لە خۆی گرتووە، ئەوەیە کە ئەو کەسەی بەم شێوەیە نزاکەی دەردەبڕێت: "إِنِّی عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمَتِكَ"واتـە: خودایە من بەندەی تۆم، کوڕی بەندەی تۆم، کوڕی کەنیزەك و کۆیلەی تۆم.

ئا ئەم دەستەواژەیە باوکانی و دایکانی تـاکو (ادم) و (حـواء) لـە خـۆ دەگرێت، ئەمەش نیشانەی دەربڕینی زەلیلی خۆیەتی، لەبەر دەستی خـوای گـەورە، بـەوەی کە باوك و باپیرانی هەمووی بەندەی ئەون، بەندەش هیچ شوێن و مۆڵگەیـەکی نیـە، جگە لە مولکەی گەورەکەی نەبێت، ئەگەر بێتو گەورەکەی فەرامۆشی بکـات، ئـەوە ڕیسوا دەبێت و کەس دادّەی نادات و کەسیش بەزەیی پێیـا نایەتـەوە و بـێ چـارە دەبێت، جا بۆیە دان دەهێنێ و دەڵێت: بە ئەندازەی چاو تروکانێکیش مـن بـێ تـۆ سەرگەردانم، کەس دادّەم نادات، جگە لە گەورەکەم نەبێت کە من بەندەی ئەوم.

بەڵـێ: ئەمە دانهێنانە بەوەی پەروەردە کراوە و فـەرمان پـێ کـراوە، بـەڵکو بـە پێی فەرمانی خوا کار دەکات، نەك بە هەوەسی خۆی، لە ڕاستیدا ئەمە حاڵی کۆیلە نیە، بەڵکو حاڵی پادشا و ئازادەکانە، بەڵام بەندۆکە ڕەفتاریان بە پێـی بەندایەتیـە، ئا ئەوانە بەندەن بـۆ بەندایـەتی خـوا پاڵدراوەتـە لای خـوای گـەورە، خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿ إِنَّ عِبَادِی لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَـٰنٌ ﴾ (الحجر:٤٢)، واتـە: ــ خـوای گـەورە بـە شـەیتان دەفـەرموێت ــ بێگومـان بەندە ڕاستەقینەکانی مـن تـۆ هـیچ دەسەڵاتت بەسەریاندا نیە.

دەفـــــەرموێ: ﴿ وَعِبَادُ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى ٱلْأَرْضِ﴾ (الفرقـــــان:٦٣)، واتـە:بەندەکانی خودای میهرەبان ئەوانەن لەسەر زەویـدا بـەهێمنی و لەسـەر خـۆی دەڕۆن.

جگە لەمانەش بەندەی (الربوبية) و دەسەڵاتی خـوان، پاڵدانیـشیان بـۆ لای خـوا وەکو پاڵدانی هەموو خانوویەکە بۆ لای خاوەنەکەی، پاڵدانی ئەمانەش بۆ لای وەکو پاڵدانی (البيت الحرام)ە بۆ لای خوا، وەکو پاڵدانی حوشترەکە و بەهەشتە بـۆ لای،

پاڵـدانی پێغەمبـەرە بـۆ لای کـە دەفـــەرموێ: ﴿وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا﴾ (البقرة:٢٣)، واتـە: ئەگەر ئێوە گومانتان هەیە لەو قورئانـەی دامانبەزاندۆتـە سەر بەندەکەمان.

هەروەها دەفـەرموێ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ﴾ (الاسراء:١)، واتـە: پـاکی و بێگەردی بۆ ئەو خوایەی شەوێکی بە بەندەکەی کرد.

لـە ئایـەتێکی تـر دەفـــەرموێ: ﴿وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ﴾ (الجـن:١٩)، واتـــە: کاتێك بەندەی ئێمە هەڵساوە و داوای کرد.

مانای (العبودیة) بەندایەتی

کە مرۆڤ دەڵێت: "إِنِّی عَبْدُكَ" دەبێت ئەم خاڵانەی لێ بێتە جێ: ملکەچی و زەلیلی و گەڕانەوە و گوێ ڕایەڵی کردنی گەورەکەی بێت کە خوای گەورەیە، خۆپاراستن لەو شتانەی قەدەغەی کردووە، پەنا تەنها بۆ خوا ببات، داوای یارمەتی تەنها لەو بکات، تەوەکولی تەنها لەسەر ئەو بێت، پەنا تەنها بەو بگرێت، خۆشەویستی و ترس و ئومێدی بە کەسی تر نەبێت جگە لەو، هەروەها مانای وایە کە من لە هەموو ڕوویەکەوە بەندەی ڕاستەقینەی تۆم، بە گچکەی وگەورەی و مردن و ژیان و گوێ ڕایەڵی و تاوانباری و لە خۆشی و ناخۆشی بەڕۆح و دڵ و زمان و ئەندامەکان هەر بەندەی تۆم.

ئەم ڕستەیە (أني عبدك) ئەو مانایەشی تیایە: ماڵ و گیانی من گشتی مووڵکی تۆیە، چونکە کۆیلە هەر شتێکی هەبێت ئەوە هی خۆی نیە، بەڵکو هی گەورەکەیەتی.

ئەو مانایەشی لە خۆگرتووە: خوایە ئەو هەموو بەخشش و نیعمەتەی کە من تیایدام هەمووی بەخشش و نیعمەتی تۆیە لەسەر منی بەندە.

ئەو مانایەشی لە خۆگرتووە: من بەبێ فەرمانی تۆ هەڵسوکەوت ناکەم لە گیان و ماڵم، هەروەک چۆن کۆیلە هیچ کارێك ئەنجام نادات بەبێ مۆڵەتی گەورەکەی، - بەهەمان شێوەش ـ من توانای هیچم نیە بۆ خۆم نە گێڕانەوەی زەرەر، نە هێنانی سوود، نە بەردەوام بوونی ژیان نە مردن نە زیندووبوونەوە ! ! جا ئەگەر ئەمانەی هەموو تیا هاتەجێ ئائەوە بەندەی ڕاستەقینەیە.

پاشان کە دەڵێت: ((ناصيَتي بِيَدكَ)) واتە: تۆ خاوەنی منی چۆنت بوێت وا ڕەفتارم پێ دەکەیت، من خودی خۆم هیچم لە دەست نایەت، چۆن خۆی هیچی لە دەست دێت، کە خۆی لە ژێر دەستی پەروەردگار و گەورەکەیدا بێت، نێو چەوانی

بەدەستی ئەو بێت، دڵی لە ژێر پەنجەکانی ئەودا بێت؟! مردن و ژیان و خۆشی و ناخۆشی و چاکی و خراپی هەمووی لە دەستی خودای گەورە دابێت، بەندە هیچ لە مانەی لە دەست نیە، کەوابوو لە کۆیلەش بێهێزترە کە لەژێر دەستی گەورەکەیدایە، چونکە ئەو نێوچەوانی بە دەستی پاشایەکی بەهێزە، چۆنی بوێت وا رەفتاری پێ دەکات.

جا هەر کاتێك مرۆڤ ئەوەی هێنایە پێش چاوی خۆی کە نێوچەوانی ئەو و هەموو خەڵکی تریش تەنها بەدەستی خوایە چۆنی بوێت وا رەفتاریان پێ دەکات، ئەوا دڵنیا دەبێت و لە کەس ناترسێت، تکاش لە کەس ناکات، بۆ کەسیش داناهێنێت، چونکە دەزانێت هەموویان یەك بەڕێوەبەرو یەك هەڵسووڕێنەریان هەیە، هەر کەسێ ئەمە بێنێتە پێش چاوی خۆی ئەوا ملکەچی خوا دەبێت، بەهەمان شێوەش ئەگەر خەڵکی ئەمەیان لەبەر چاو بێت ئەوا هەرگیز ملکەچی ناکەن بۆکەس، ئەو کات دەبێتە کەسێکی خواناس و ملکەچ و پشت دەبەستێت تەنها لەسەر خوا.

هەر بۆیە (هود) بە گەلەکەی دەفەرموو: ﴿إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى ٱللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ ۚ مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ ۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (هود: ٥٦)، واتە: من پشتم بە خودا بەستووە و پشتیوانیم هەر بەوە، کە پەروەردگاری من و پەروەردگاری ئێوەشە، هیچ گیانلەبەرێك نیە کە جلەوی بەدەست خودای گەورەوە نەبێت، بێگومان پەروەردگارم لەسەر بەرنامە و ڕێبازێکی راست و دروستە.

کە دەڵێت: ((ماضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُك)) ئەم ڕستەیە دوو مانای لە خۆ گرتووە.

یەکەم: بڕینەوەی بریاری خودایە بەرانبەر بەندەی خۆی.

دووەم: لە خۆگرتنی سوپاس کردن و دادپەروەری خوا، هەر خواش خاوەنی مولك و سوپاسە، ئا ئەمە مانای ووتەکەی پێغەمبەر (هود)ە کە دەیفەرموو: ﴿مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ ۚ﴾ (هود:٥٦)، واتە: هیچ گیانلەبەرێك نیە کە جلەوی بەدەست خودای گەورەوە نەبێت.

پاشان دەفەرمووێ: ﴿إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (هود: ٥٦)، واتە: لەگەڵ

ئـەوەش پادشـاو بەدەسـەڵات و هەڵسووڕێنەری بەندەکانیـەتی، لەسـەر ڕێگایـەکی ڕاستەو دادپەروەرانەیە.

بەڵێ: خوای گەورە دادپـەروەرە بەرانبـەریان لـە فەرمایشتەکانی و کارەکـانی و بڕیارەکـانی و قـەدەری و فەرمانـەکان و قەدەغـەکراوەکانی و پاداشـت و سـزایی، هەواڵەکانی هـەر هـەمووی ڕاستە، بڕیارەکـانی هـەر هـەمووی دادپەروەرانەیـە، ئـەو کارانەی فەرمانی داوە بە کردنی هـەمووی سـوود بەخشە، ئـەو کارانـەی قەدەغـەی کردووە هەمووی بێ سـوودە، پاداشـت دانـەوەی کەسێك، کـە شیاوی پاداشـتە لـە فەزڵ و گەورەیی خۆیـەتی، سـزادانی کەسێکیش کـە شیاوی سـزایە لـە حیکمـەتی خۆیەتی.

جا پێغەمبەر ﷺ لەم حەدیسەدا (الحكم) و (القضاء) ی لێك جیـا کردۆتـەوە، ووشەی رابردوو (ماضي) ی بۆ (القضاء) بە کارهێناوە، داپەروەریشی (العدلَ) ی بۆ (القـضاء) بـەکارهێناوە، چـونکە بڕیـار و حـوکمی خـودای گـەورە بریـاری (الـديني الـشرعي) لـەخۆ دەگرێـت، بریـاری (الكـوني القـدري)یـش لـە خۆدەگرێـت، هـەردوو جۆرەکەش بەسەر بەندە سەپێنراوە و بەندە لەژێری دایە، جا حەز بکـات یـان حـەز نەکات، ئەوە بریاری بەسـەر دراوە، بـەڵکو بریـاری (الكـوني) بـە سـەریدایە هـەرگیز ناتوانێـت لێی لادات، بەڵام بریاری (الشرعي) بەسەریدا دەتوانێت لێی لادات.

کەواتە (القضاء) برینەوەی شتە، ئەمەش دوای بڕیار لە بارەی ئەو شتەوە دێت، کە دەفـەرموێ: ((عَدْلٌ فِي قَضَاؤُكَ)) واتـە: ئـەو بڕیارەی داوتـە بەسـەر بەندەکـەت دادپەروەرانەیە بۆ بەندەکەت.

بەڵام بڕیار دان بە ویستی خـودای گەورەیـە، حـەز بکـات جـێ بـەجێی دەکـات، حـەزیش نـەکات جـێ بـەجێی ناکـات، ئەگـەر بێـت و بڕیارەکـە پـەیوەسـت بێـت بـە ئایینەوە، ئەوە بڕاوەتەوە بەسـەر بەندەدا، بـەڵام ئەگـەر بێتـو بڕیارەکـە پـەیوەسـت بێت بە بوونەوەرەوە ئەگەر خـودای گـەورە بیبڕێتـەوە ئـەوا جـێ بـەجێی دەکـات، ئەگەر نەشیبڕێتەوە لێی لادەبا، خـودای گـەورە چ بڕیارێکی بوێـت دەیـدات، بـەڵام جگە لە خوای گەورە هەر کەسێکی تـر بڕیـار بـدات توانـای ئـەوەی نیـە بڕیارەکـەی

بەجێ بگەیەنێت، خودای گەورە بریار دەدات و جێ بەجێشی دەکات.

کە دەفەرموێ: ((عَدْلٌ فِي قَضَاؤُكَ)) ئەوە هەموو ئەو کارانە دەگرێتەوە کە خودا بڕیاری داوە بەسەر بەندە، لە ساغی و نەخۆشی، لە دەوڵەمەندی و فەقیری، خۆشی و ناخۆشی، ژیان و مردن، سزادان و سزا نەدان... هتد.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێ: ﴿وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ (الشوری:٣٠)، واتـە: هەر بەڵاو نەهامەتیەکتان بەسەر داهاتبێت، ئەوە دەرەنجامی ئەو کارو کردەوانەیە کە بەئارەزووی خۆتان ئەنجامتان داوە.

دەفـــەرموێ: ﴿وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ كَفُورٌ﴾ (الشوری: ٤٨)، واتـە: ئەگەر بەڵا و ناخۆشیان تووش بێت، ئەوە بەهۆی کارو کردەوە نەگریسەکانیانەوەیە، بەڕاستی مرۆڤ سپڵەیە!!

خودای گەورە هەر بڕیارێکی دابێت بەسەر بەندەکانیدا، ئەوە زۆر دادپەروەرانە نـەبووە، ئەگـەر پرسـیار کـرا و گـوترا: کەسـێك تاوانێـك ئـەکات - یـان پیاوێـك دەکوژێتـەوە بە (قضاء و قدر)ی خودایە! باشە ئەگەر ئـەوە بـە (قـضاء و قـدر)ی خودایە! بۆ دەبێت خوا سزای بدات، کەوابێت ئـەوە دادپـەروەری چـی تیایـە؟! لـە وەلامیدا گوتراوە: ئەمە پرسیارێکی گرنگـە، سـتەم (الظلـم) لـەلای (أهـل السنة)ەدا دانانی شتێکە لە شوێنێك کە ئەم شوێنە شیاوی ئـەو شـتە نـەبێت، وەکـو سـزادانی بەندەیەکی گوێڕایەڵ کە هیچ گوناهی نەبێت، ئەمـەش دووەە لـە خـوای دادپـەروەر، خـوای گـەورە لـە زۆر شـوێنی قورئانـدا خـۆی بـەدوور گرتـووە لـەم کارانـە، ئەگـەر بیەوێت کەسێکیش گومڕا بکـات، ئـەوە لـە دادپـەروەری خۆیـەتی، چـونکە کەسـێك گومڕا دەکات کە شیاو بێت پێی، چۆن سـتەم دەکـات لـە کاتێکدا یـەك لـە نـاوە جوانەکانی دادپەروەرە! خوایگەورە هەموو کـار و فەرمانـەکانی دادپـەروەرانەیـە و بەجێیە، لە دادپـەروەری خودای گەورە ئەوەیە کە ڕێگای ڕاستی بـۆ خـەڵکی ڕۆشـن کردۆتـەوە، پێغەمبـەرانی بـۆ نـاردوون، قورئـانی بـۆ نـاردوون، خراپـەی بـۆ ڕوون کردۆتنەوە، ڕێگای گەیشتن بەهیدایەتی بۆئاسان کردوون، بە هۆی بیستن و بینین و

ژیرییەوە، ئا ئەمانە هەر هەمووی لە دادپەروەری خودای گەورەوەیە، ئەو کەسە سەرفراز دەکات، کە حەز لە سەرفرازی دەکاو شیاوی سەرفرازیە، ئەمەش لەفەزڵ و بەخششی خوای گەورەوەیە، ئەم کەسەش گومڕا دەکات کە خۆی حەزی لە گومڕاییەو شیاوی سەرفرازی نیە، بەخشش و فەزڵی خۆشی پێ نابەخشێت، ئەمەش لە دادپەروەری خۆیەتی.

گومڕایی و سەرگەردانی مرۆڤ دوو جۆرە:

یەکەم: خوای گەورە بۆیە ئەو بەندەی گومڕا کردووە، وەکو سزادانێك چونکە پشتی لە دینی خوا کردوە و ڕووی کردۆتە دوژمنانی خوا و گوێڕایەڵی ئەوان دەکات، یاد و ستایشی خوای فەرامۆش کردووە و بیری چووە، کەوابوو ئەم مرۆڤە شیاوە کە خوا گومڕا و سەرگەردانی بکات.

دووەم: خوای گەورە نایەوێت هەر لە سەرەتاوە ئەو مرۆڤە سەر کەشە گومڕا بکات، بەڵام کە بەدیکرد ئەم مرۆڤە ڕێز لە بەخششی هیدایەت ناگرێ و شیاوی سەرفرازی نیە، خۆشی بە بەختەوەری هیدایەت نایەت و سوپاس و ستایشی خوا ناکات لەسەری، بۆیەش خوا هیدایەتی نادات و سەرگەردانی دەکات، چونکە شیاوی نیە، هەر وەك خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنۢ بَيْنِنَآۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِٱلشَّٰكِرِينَ﴾ (الانعام: ٥٣)، واتە: ئێمە هێندێکیان بە هێندێکاین تاقی دەکەینەوە تاکو بێ باوەران بڵێن: ئایا ئەوانە خوا ڕێزی لێناون لە ناوماندا؟! ـ ئەی ئێمە شیاوی ڕێز نین ـ ئایا خوا نازانێت کێ سوپاس گوزارە.

لەئایەتێکی تر دەفەرمووێ: ﴿وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعْرِضُونَ﴾ (الانفال: ٢٣)، واتە: ئەگەر خودا خێری تیا بەدی بکردنایە، ئەوە وای لێدەکردن کە حەق و ڕاستی ببیستن.

کەواتە ئەگەر خوای گەورە کەسێکی گومراکرد، ئەوە لە دادپەروەری خۆیەتی ـ چونکە ئەو مرۆڤە شیاوی هیدایەت نیـەو شـیاوی گومڕاییـە ـ هـەروەکو چۆن وای کردووە مار و دووپشک و سەگی هار ژەهراویی و کوژێنەربن، بە هەمان شێوەش کە ئەمەش هەر لە دادپەروەری خۆیەتی.

بە درێژی باسی ئەم بابەتەم کردووە لەو کتێبە گەورەیـەی کـە باسـی ((القـضاء و القدر)) دەکات[1].

(١) مەبەستی کتێبی (شفاء العلیل فی مسائل القضاء والقدر والحکمة والتعلیل).

(التوسل) پارانەوە بە ناو و سیفاتەکانی خودا

کە دەفەرموێ: ((أَسْأَلُكَ بِكُلِ اِسمٍ...)) تا کۆتایی، ئەمە (توسل)ە بە هەموو ناوە جوانەکانی خوا، ئەو ناوانەی بەندە پێی گەیشتووە و دەیزانێت، ئەو ناوانەش کە پێی نەگەیشتووە و نایزانێت..

ئەم (التَوَسُل)ە بە ناوە جوانەکانی خوا زۆر لای خوای گەورە خۆشەویستە، چونکە پارانەوەیە بەکار و سیفاتەکانی، کە مانای ناوە جوانەکانی تیایە.

قورئان ڕووناکی و بەهاری دڵان

پێغەمبەرﷺ کە دەفەرموێ: ((أَنْ تَجْعَلَ القُرآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَ نُورَ صَدْرِي)) (ربیع) واتە: ئەو بارانەی کە زەوی دەژێنێتەوە. جا پێغەمبەرﷺ قورئانی شوبهاندووە بەم بارانە، چونکە ئەم قورئانە ژیانی دڵی پێوە بەندە.

پێغەمبەرﷺ لەم حەدیسەدا ئاو کە ژیانی پێ چەنگ دەکەوێت، نوریش کە ڕووناکی ژیانی پێ چەنگ دەکەوێت پێکەوەی کۆکردۆتەوە، هەر وەك خوای گەورەش پێکەوەی کۆکردۆتەوە کە دەفەرموێ: ﴿ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَٱحْتَمَلَ ٱلسَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ۚ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِى ٱلنَّارِ ٱبْتِغَآءَ حِلْيَةٍ ﴾ (الرعد: ١٧)، واتە: خوای گەورە لە ئاسمانەوە بارانی باراندوە، بە ئەندازەی ئەو دۆل و شیوە، جا بەهۆی ئەم بارانەوە پڕ دەبن ـ ئینجا لافاو دروست دەبێت ـ ئەو لافاوەش کەف و کوڵی بەرزی هەڵگرتوە، لەسەر ڕووی ئەو کانزایانەش کە ئاگری تێبەردەدەن و دەیتوێننەوە بە ئاگر بۆ دروست کردنی خشل یان بۆ پێویستی تر کەف وکوڵ دروست دەبێت، وەکو کەفی سەر ئاوەکە.

هەروەها فەرموێ: ﴿مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ ٱلَّذِى ٱسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّآ أَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُۥ ذَهَبَ ٱللَّهُ بِنُورِهِمْ ﴾ (البقرە:١٧)، واتە: نموونەی ئەوانە وەکو کەسێك وایە، کە ئاگرێك دابگیرسێنێت، کەچی کاتێك ئاگرەکە هەڵگیرسا و دەوروبەری خۆی ڕۆشن

کردەوە، خوا ڕووناکیەکەیان لێ بکوژێنێتەوە.

لەئایەتێکی تـر دەفـەرمووێ: ﴿ٱللَّهُ نُورُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ مَثَلُ نُورِهِۦ كَمِشْكَوٰةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ ۖ ٱلْمِصْبَاحُ فِى زُجَاجَةٍ ۖ ٱلزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّىٌّ يُوقَدُ مِن شَجَرَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِىٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۚ نُّورٌ عَلَىٰ نُورٍ ۗ يَهْدِى ٱللَّهُ لِنُورِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ وَيَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَٰلَ لِلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ﴾ (النور:٣٥)، واتـە: خـوای گەورە نور و ڕووناکی ئاسمانەکان و زەویـە، نموونـەی نورەکەشـی وەک تاقێـک وایـە کە چـرایەکی تێـدابێت، چـرایەکەش لـە نـاو شووشـەیەک دابێـت، شووشـەکەش وەک هەساریەکی پرشنگدار وابێت، کە داگیرساوە لە ڕۆنی بەفەڕی زەیتوون، نە ڕووی لـە ڕۆژهەڵاتە نە ڕووی لە ڕۆژئاوایە، ڕۆنەکەشی خەریکـە خـۆی دابگیرسـێت و ڕووناکی بداتـەوە، ئەگەرچـی ئـاگریش نـەیگاتێ، ئـەم قورئانـە نـووری وەحیـە لەسـەر نـووری فیترەت، خوای گەورەش ڕێنمایی ئەو کەسانە دەکات کە دەیەوێت و شایستەن بـۆ نورەکەی، خوای گەورە نموونە دێنێتەوە بۆ خەڵکی ـ تاکو تێبگەن ـ خوای گـەورە زانایا بە هەموو شتێک.

پاشان دەفـەرمووێ: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُزْجِى سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُۥ ثُمَّ يَجْعَلُهُۥ رُكَامًا فَتَرَى ٱلْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَٰلِهِۦ ۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن جِبَالٍ فِيهَا مِنۢ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ ۖ وَيَصْرِفُهُۥ عَن مَّن يَشَآءُ ۖ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِۦ يَذْهَبُ بِٱلْأَبْصَٰرِ﴾(النور: ٤٣) واتـە: ئایا نابینیت کـە خـوا شـنەی هـەورەکان بـە ئاسمانـدا دەبـات بـەڕێوە؟! دوایـی پـەیوەسـتیان دەکـات بەیەکەوە، ئینجا کەلەکەیان دەکات لەسەر یەک کە دەبینیت لە توێی ئەو هەورانەوە کە وەکو کێو وان باران و تەزە دەبارێنێت، جا خوا خێـر و بەرەکـەت دەبەخشێت بە هەرکەسێک کە بیەوێـت، هـەر کەسیش کـە خـوا بیـەوێت لێـی دوور دەخاتـەوە، خەریکە بروسکەکەی بینایی چاوان بەرێت.

فەرموودەکەی ڕابردوو ئەم دوعایەی لە خۆ گرتووە کە دڵـی زینـدوو بکاتـەوە بـە بەهاری قورئان و دڵی پێ ڕۆشن بکاتەوە.

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَٰهُ وَجَعَلْنَا لَهُۥ نُورًا يَمْشِى بِهِۦ فِى ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِى ٱلظُّلُمَٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ﴾ الانعام: ١٢٢)، واتـە: ئایا ئـەو کەسەی کە مردوو بوو، چونکە بێ باوەڕ بووە ئینجا بـەهۆی ئیمانـەوە، زینـدوومان کـردەوە، نـور و رووناکیمـان بـۆ سـاز کـرد لـە ژیانیـدا کـە قورئانـە لـەناو خەڵکیـدا پێدەروات هەڵسوکەوتی پێ دەکات، وەکو ئەو کەسە وایە کـە لـە نـاو تاریکایەکانـدا گیری خواردوە لێی دەرناچیت؟!

چونکە سینگی مرۆڤ فـراوانترە لـە دڵـی کـە دڵ لـە نـاو سـینگ دایـە، بۆیـە ئـەو ڕووناکیەی ناو سینگی مرۆڤەکە دڵیشی ڕوناك دەکاتـەوە، لەبـەر ئـەو ڕوناکیـەی لـە سنگی دایە دڵـیش ڕونـاك دەکاتـەوە، لـە هـەمان کاتیـشدا دەبیـنین زینـدوو بـوونی ئەندامەکانیش پەیوەستە بە ئێدانی دڵەوە، کـەوابوو دڵ ژیـان بـە هـەموو جەسـتەی دەبەخشێ.

هەر بۆیەش دەبینین پێغەمبـەرﷺ داوای ژیـانی دڵ دەکـات، بـە هـۆی ئیمـان و قورئانەوە کە وەك باران وایە بۆ ژیان.

چونکـە (الحزن) و (الهـم) و (الغـم) دڵ دەمرێنن و ڕوونـاکی نـاهێڵن لـە نـاو دڵـدا، دەبیـنین پێغەمبـەرﷺ داوای کـردووە بـە قورئـان تیمـاری بکـات و ئـەم دەردانـە لابەرێت، لەبەر ئەوەی قورئان باشترین دەرمانە بۆ ئەم دەردانە، بەڵام تیمـارکردن و لابردنی (الحزن) و (الهم) و (الغم) بە قورئان نەبێت هەرگیز لاناچێت، چـونکە ئەگـەر بێت بەهۆکاری تر بیەوێت ئەو دەردانەی لێ دوور بکەوێتەوە، وەکو ئـەوەی بیـەوێت (الحـزن) و (الهـم) و (الغـم)کـەی بـە پلەوپایـە و خێـزان و منـداڵ و مـەتاعی دونیـا نەیهێڵێت، ئەوە بێگومان بە کـاتی ئـەو دەردانـەی لێ لا دەچـێت، بـەڵام بـە نـەمانی مەتاعەکانی دنیا غەم و نیگەرانیەکەی بۆ دێتەوە.

جیاوازی ماناى (الحزن) و (الهم) و (الغم):

ئەم سیانە پەیوەستە بەو کارە ناخۆشانەی کە دڵ پێی ناخۆشە..(الحزن): بەو ڕووداوو شتە ناخۆشانە دەگوترێ کە ڕوپیاندابێت، ئەوە پێی دەگووترێت: (الحزن)، (الهـــم): بـەو ڕوودا و شـتە ناخۆشـانە دەگـوترێ کـە خـەیاڵات بـن و هێـشتا ڕوویاننـەدابێت، ئـەوە پێـی دەگووترێـت: (الهـــم)، (الغـــم): بـەو ڕووداوو شـتە ناخۆشـانە دەگـوترێ کـە ئامـادەبن و ئێـستا ڕووبـدەن، ئـەوە پێـی دەگووترێـت: (الغـم).

دڵ مەنزڵگای خواناسی و خۆشەویستیە

فـراوانترین و بەشـکۆترین و بـەڕێزترین و بـەرزترین و پڕشـنگدارترین و پـاکترین دروست کراوی خودا، عەرشی خوای گەورەیـە، هـەر بۆیـەش گونجـاوە بـۆ بارەگـای خوای گەورە، بەهەمان شێوەش هەر شتێك لە عەرشـەوە نزیکـە، ئـەوە زۆر پـاك و بەڕێز و پرشنگدارترە لەو شتانەی کە لە عەرشەوە دوورن.

بۆیە بەهەشتی (الفردوس) خۆشترین و بەرزترین و بەشکۆترین و پرشـنگدارترینی بەهەشتەکانە، چونکە لە عەرشەوە نزیکـە کـە سـەقفی (الفـردوس) عەرشـی خـودای گەورەیە.

هـەر شتێکیش دوربێت لـە عەرشـەوە، ئـەوە زۆر تاریـك و تەنگـە، بۆیـە (اسـفل السافلین) لە دۆزەخ خراپترین و تەنگترین شوێنە.

بەڵێ: خوای گەورە دڵی مرۆڤی کـردوە بـە مۆڵگـە بـۆ خۆشەویستی و ناسـین و کارکردن بۆ خۆی، ناسینی و خۆشەویستی خـوا نموونـەی بەرزیـە لـە دڵـی مرۆڤـی بڕوادار خوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۖ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ (النحل:٦٠)، واتـە: ئەوانەی کە بڕوایان بە قیامەت نیـە، نموونـەی کـاری خراپـەن، خـوای گـەورەش نموونـەی بەرزیـە و خـاوەنی هـەموو

سیفاتێکی بەرزو بڵند و پیرۆزە، خوای گەورە (ٱلْعَزِيزُ) و (ٱلْحَكِيمُ)ە.

هـەروەها دەفـەرموێ: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ﴾ (الروم:٢٧)، واتـە: هـەر خوای گەورە بەدیهێنراوەکانی بەدی دەهێنێت، پاشان دیسان دروستیان دەکاتەوە، ئەو کارەش بۆ خوا زۆر ئاسانە، نموونەی بـەرز و بڵندی هـەر شایستەی خوایـە لـە ئاسمانەکان و زەویدا، خوای گەورە (العزیز) و (الحکیم)ە.

هـەروەها دەفـەرموێ: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ﴾ (الشوری: ١١)، واتـە: هـیچ شتێك لە خوای گەورە ناچێت.

ئەمـە نموونـەی دڵـی بـڕواداڕە کـە وەك عەرشـێك بۆتـە مۆڵگـەی خواناسـی و خۆشەویستی، لێرەدا بۆمان ڕوون دەبێتەوە دڵ لەئەسڵدا پـاکترین شـوێنە، چـونکە ئەگەر دڵ لە هەموو شتێك پـاکتر و بێگـەردترو وشـیاوتر نەبوایـە، ئـەوە هـەر گیـز ناسینی و خۆشەویستی خوای جێ نەدەبووە.

بەڵام ئەگەر دڵی مرۆڤ پەیوەست بوو بە دنیاوە ئـەوە ئـەو دڵـە تـەنگ دەبێت و تاریك دەبێ و هەرگیز کامەران و سەرفراز نابێت.

دڵ دوو جۆرە:

*ـ دڵێکیان عەرشی خوای گەورەیە کە دڵێکی زیندووە و پڕە لـە نـوور کامـەرانی و خۆشی و ئاسوودەیی و شتی چاکە.

*ـ دڵێکیشیان عەرشی شەیتانە کە دڵێکـی مـردووە و تـەنگ و تاریـك و غـەمگین و خەفەتبار و بێ تاقەتە، کـە بـەردەوام غـەمبارە بەرانبـەر ئـەو کارانـەی لـە دەسـتی چووە، بەردەوام بیردەکاتەوە لەو کارانەی کە دێت، بەردەوام دڵتەنگـە لـەو ژیانـەی کە تیایدایە، پێغەمبەرﷺ دەفـەرموێ: ((إذا دَخَلَ النُّورُ الْقَلْبَ، انْفَسَحَ وَ انْشَرَحَ، قَـالُوا: فَمَا عَلَامَةُ ذلِكَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَـالَ: الإِنَابَـةُ إِلـى الدارِ الخُلُودِ، وَ التَجَـافِي عَـنِ الدّارِ الْغُـرورِ،

وَالإِسْتِعْدَادِ لِلْمَوْتِ قَبْلَ نُزُولِـهِ))[1].

واتـه: هـەرکاتێك نـووری ئیمـان چـووه نـاو دڵێـك، ئـەوکات ئـەو دڵـه کامـەران و ئاسوودە دەبێت، ـ هـاوەڵانیش ــ گووتیـان ئـەی پێغەمبـەری خـودا نیشانەی ئـەو نوورو ئیمانه چییه که دەچێته ناو دڵ؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: نیشانەکەی ئەوەیە مرۆڤ ڕوبکاته ماڵی هەتا هەتایی و کارکردنه بۆی که بەهەشتە، پشت هەڵکردنـه لـه دنیاو خەریك نەبوونه پێیەوە، خۆ ئامادەکردنه بۆ مردن پێش ئەوەی بیگاتێ.

ئەو نوورەی دەچێته دڵـەوە، نـووری خواناسـی و ئیمانـه، جـا بۆیـه دڵەکـه بـەم نوورە کامەران و ئاسوودە دەبێت، بەڵام ئەگەر نووری خواناسی و ئیمان نـەبێت دڵ ڕۆشن نەکاتەوە، ئەوە ئەو دڵە هەر تاریك و تەنگـه.

(١) ضعیف: بڕوانـه: (الوابل الصیب)ی (ابن القیم) (ل:١٢٢).

وورد بەوە لە قورئان

هەناسەی شادی و ئارامی دەچێژی

موسڵمانی ئازیز: وورد بـەوە لـە قورئـانی پـیرۆز و تێـی بفکـرە، ئـەوکات هەسـت دەکەی و دەبینی پادشایەك هەیە کە هەموو شتێك لە ژێر دەسەڵاتی ئەو دایە، هـەر ئەو خاوەنی هەموو شتێکە، هەموو کارێکی ستایش کراو لەوەوەیە، جڵـەوی هـەموو شتێك بەدەست ئەو دایە، گەڕانـەوەش هـەر بـۆلای ئـەوە، جـێگیرە لەسـەر کورسـی دەسەڵاتیدا، هیچ شتێك لەژێر دەسەڵات و نیشتمانی ئەودا شاراوەنیە، بـەڵکو زانـا و بە ئاگایە بە چرپەی ناو دڵی مرۆڤەکان بە ئاگا و دانایە بەهـەموو کـارێکی پـەنهان و ئاشکرایان، بە تەنها نیشتمانەکەی دەبات بەرێوە، ئەم پادشا بەدەسەڵاتە کە خوای گەورەیە، دەبیسێ و دەبینێ، دەبەخشێ و دەگرێتەوە، مرۆڤ لەسەر چاکە پاداشت دەکات و لەسەر خراپەش سزادەدات، کەسێك کە شیاوی ڕێز بێت بەڕێزی دەکات لە لای خەڵك، کەسێکیش کە شیاوی ڕێز نەبێت بێ ڕێزی دەکـات، بەدیهێنـەرە و ڕۆزی دەریشە، دەمرێنێ و دەژیێنێت، تەقدیر دەکا و قەزاش دەکات بەرێوەبەریشە.

هەموو کارێك لە خزمەت ئەوەوە نازل دەبێت، هەموو کـارێکیش بـەرز دەبێتـەوە بۆ خزمەت جەنابی، هەر گەردیلەیـەك کـە دەجوڵێـت بـە فـەرمانی ئـەوە، هـەر گـەڵ دارێك کە هەڵدەوەرێت خوای گەورە زاناو بە ئاگایە لێ ی.

موسڵمانی بەڕێز: وورد بـەوە لـە قورئـانی پـیرۆز بڕوانـە کـە چـۆن خـوای گـەورە ستایش و سوپاس و ڕێزداری خـۆی دەکـات، بڕوانـە چـۆن بەندەکانی ئامۆژگـاری دەکات بۆ ئەو کارانەی سەرفرازی و کامەرانی ئەوانی تیایە، هانیان دەدات ئـەنجامی بدەن، ئاگاداریشیان دەکاتەوە لەو کارانە کە سەرگەردانی ئەوانی تیادایە، خۆی بـە بەندەکانی دەناسێنێت بە ناو و سیفاتەکانی، بەخـشش و نیعمەتـەکانی خـۆی بـیری بەندەکانی دێنێتەوە تاکو خۆشیان بوێت، فەرمانی واجباتیان پێدەکات، ئاگاداریـان

دەکاتـەوە لـە سـزای خـۆی، بۆیـان پـوون دەکاتـەوە ئەگـەر گوێڕایـەڵی بکـەن ئـەوە بەهەشتی بـۆ ئامـادەکردوون، بـەڵام ئەگـەر بـێ فـەرمانی بکـەن ئـەوە دۆزەخـی بـۆ ئامادەکردوون، چارەنووسی پیاو چاکان و پیاو خراپانیشی بـۆ پوون کردوونەتـەوە کـە هەرلایـەکیان چارەنووسـی خـۆی هەیـە، ستایـشی کـارو کـردەوە چـاکەکانی دۆستەکانی کردووە، سەرزەنشتی کارو کردەوە خراپەکانی دۆژمنەکانی کردووە.

نموونـە دێنێتەوە بـۆ بەندەکانی تـاکو بـە ئاسـانی تێبگـەن، بەڵگـە و نیـشانەی جۆراو جۆریشیان بۆ دێنێتەوە، بە جوانترین شێوەش وەڵامـی گومـانی دوژمنـەکانی دەداتەوە، ڕاستگۆ بە ڕاست دادەنێت، درۆزنـیش بـە درۆ دادەنێـت، فـەرموودەکانی هـەر هـەمووی ڕاسـتە، هـەر ڕاسـتیش دەفـەرمووێ، ڕێپـیشاندەری ڕێگـای ڕاسـتە، بەندەکانی بـانگ دەکـات تـاکو کـاری چـاکە ئـەنجام بـدەن بـەڵکو پاداشـتیان بـە بەهەشت بداتەوە، باسی خۆشی و بەخششەکانی بەهەشت دەکـات، تـاکو کـاری بـۆ بکەن، بەندەکانی ئاگادار دەکاتەوە لە دۆزەخ، باسی ئێش و ئـازار و ناخۆشـیەکانی دۆزەخیش دەکات، تاکو خۆیانی لێ بپارێزن بۆ بەندەکانی ڕوون دەکاتـەوە کـە لـە هـەموو کارێکدا ئاتـاجی ئـەون، بـەڵکو بـە ئەنـدازەی چـاو تروکـانێکیش بـێ ئـەو سەرگەردانن، ئەوەش ڕوون دەکاتەوە کە دەوڵەمەندە و پێویستی و ئاتاجی بە هـیچ دروست کراوێکدا نیە، بەڵکو هەموو شتێك پێویستی و ئاتاجی بـەوە، هـەر کەسـێك شتێکی چاکەی بێتە ڕێ ئەگەر بە ئەندازەی گەردیلەیەکیش بێت ئـەوە لـە فـەزڵ و بەخشـشی خـوای گەورەیـە، هـەر کەسـێکیش ناخۆشـیەکی بێتـە ڕێ ئەگـەر بـە ئەندازەی گەردیلەیەکیش بێت ئەوە لە حیکمەت و دادپەروەری خوای گەورەیە.

بڕوانـە خـوای گـەورە لـە قورئـانی پـیرۆزدا زۆر بـە لـە تیفانـەوە سەرزەنـشتی خۆشەویستەکانی خـۆی دەکـات، لەگـەڵ ئەوەشـدا لـە هەڵخڵیسکان و هەڵـەکانیان دەبوورێت و عوزریان لێ قبوڵ دەکات، بەزەیی پیایانا دێتەوە و سـەریان دەخـات و ڕزگاریان دەکات لە تەنگ و ناخۆشیەکاندا، بە وەفایە بەرانبـەر بـە پەیمانـەکانی لـە ئاست بەندەکانی، هـەر ئـەو زاتـە پادشـای ڕاستەقینەیانە و سـەرخەریانە بەسـەر

دوژمنەکانیاندا، ئەو زاتە چاکترین پادشا و چاکترین سەرخەرە بۆ بەندە.

هەر کاتێك دڵ لە قورئانی پیرۆز ورد بۆوە بۆی ڕوون بۆوە پادشایەکی گەورە و بە ڕەحم و سەخی و جوان هەیە ئەمەش سیفاتەکانیەتی ئەوکات چۆن خۆشی ناوێت! بەڵکو پەلە دەکات بۆ نزیك بوونەوە لەم زاتە، هەموو سات و کاتەکان لە گوێرایەڵی ئەودا دەبەخشێ، خۆشەویستی و ڕەزامەندی خوایی زۆر لا بەنرخ دەبێ و پێش خۆشەویستی و ڕەزامەندی هەموو شتێکی تری دێخێت، ئەگەر حەقیقەتی ئەم زاتەی بۆ ڕوون بۆوە ئەوکات چۆن شادمان و زمان پاراو نابێت بە یادی خوا، چۆن خۆشەویستی و ئیشتیاقی ئەو زاتە نابێت، لە کاتێکدا زکر و یادی ئەو زاتە خۆراك و دەرمان و هێزیەتی بە شێوەیەك ئەگەر بێتوو ساتێك بێ ئەو زاتە بێت ئەوا سەرگەردان دەبێت و سوود لە ئاسوودەیی ژیان وەرناگرێت؟!

دڵت بە چی پڕ دەکـــەی؟!

ئەگەر بتەوێت هەرشتێك لـە شـوێنێك دابنێیـت، دەبێـت دژەکـەی لابـەری، ئەمـە چۆن لە خودی مادەدا هەیە بەهەمان شێوەش لە بیر و باوەڕدا بەدی دەکرێت.

هەرکاتێك دڵ پر بوو لە خۆشەویستی و بیر و باوەری پـووچ، ئـەوە هـیچ شـوێنێك نامێنێت بۆ بیر و باوەڕی ڕاستەقینە و خۆشەویستی خـودا، هـەر وەك چـۆن زمـانی مرۆڤێك بەردەوام قسەی بـێ کـەلك و بـێ سـوود بکـات، ئـەوە پێـی ناکرێـت قسـەی بەسوود بکات تاکو وازنەهێنێت لە قسەی بێ سوود.

هەروەها ئەندامەکانی مرۆڤ ئەگەر سەرقاڵ بن بـە غـەیری بەندایـەتی خـوا، ئـەوە ناتوانێت سەرقاڵ بێت بە بەندایـەتی خـوا تـاکو واز نـەهێنێت لـە غـەیری بەندایـەتی خوا.

هەروەها ئەگەر دڵێك سەرقاڵ بێت بە غەیری خۆشەویستی و هۆگری و ئیشتیاقی خوا، ئەوکات ئەو دڵە ناتوانێت سەرقاڵ بێت بە خۆشەویتسی و ئیشتیاق بۆ گەیشتن بە خوا تاکو دڵی چۆڵ نەکات لەم کارە زەرەر مەندانە.

هەروەها زمان و ئەندامەکانی مرۆڤ ناتوانن خزمەت و زکر و ملکەچـی خـوا بکـەن تاکو وازنێنن لە خزمەتکردن و زکر و ملکەچی غەیری خوا.

هەرکاتێك مرۆڤ دڵی سـەرقاڵ بـوو بـە دروست کراوەکـانی خـوا و بەزانستی بـێ سوود، ئەوە هیچ شوێنێك نامێنێت بۆ سـەرقاڵ بـوون بـە بەندایـەتی خـواو ناسـینی ناوو سیفات و شەرعی خوا.

نهێنی ئەمەش ئەوەیە: کە گوێ گرتنی دڵ وەکو گوێ گرتنی گوێچکە وایـە، هـەر کـاتێ دڵ گـوێ بگـرێ بـۆ غـەیری فـەرموودەی خـوا، ئـەوکات هێـزی گـوێ گـرتنی نامێنێت و سوود لە فەرموودەی خوا وەرناگرێت، هەر کاتێك دڵ وێردی کەسێکی تـر بکات جگە لە خوا، ئەوکات ناتوانێت وێردی خوای گەورە بکات.

لە حەدیسی (صحیح)دا هاتووە پێغەمبەرﷺ دەفـەرموێ: ((لأنْ يَمتَلِيءَ جَوفُ أحَدِكُمْ قَيْحَا حَتى يُرِيْهَ خَيرٌ لَهُ مِنْ أنْ يَمْتلِيءَ شِعْرَا))[1]، واتـە: سینەی یەکێك لە ئێـوە پر بێت لە کێم تـاکو سینەکانی پـر دەبێـت لـە کـیم زۆر چـاکترە بـۆی لـەوەی کـە سینەی پر بکات لە شیعر.

پێغەمبەرﷺ ڕوونی دەکاتەوە کە دڵ و هزری مرۆڤ پڕ دەبێت لەشیعر و گومـان و ئەندێشە و چیرۆك و پێکەنین و زانستی بێ سوود و چەندانی تـریش، جـا کاتێـك دڵ پـر بـوو لـەم شـتانە، ئـەوکات ئایەتـەکانی قورئـان و زانـستی بـە سـوود دێـت بـۆ نیشتنەوە لەسەر ڕووپەری دڵی، بەڵام دەبینێت هیچ شوێنێك نەماوە بۆ نیشتنەوەی بۆیە ڕوودەکاتە لایەکی تر، هەر وەك چۆن ئامۆژگاری مرۆڤێك بکەی کە دڵی پڕ بێت لە پێچەوانەی ئەم ئامۆژگاریانە بە جۆرێك بـواری دەرچوونیـشیان نـەبێت، ئـەوکات ئەو دڵـە ئەو ئامۆژگاریانە وەرناگرێت و ئامۆژگاریەکان جێگایان نابێتەوە لەو دڵەدا.

(١) صحيح: رواه البخاری (١٠/٤٥٣)، مسلم (٢٢٥٧)، الترمذی (٢٨٥٥).

تەفسیری (الهاكم التكاپـــر)

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أَلْهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ ۝١ حَتَّىٰ زُرْتُمُ ٱلْمَقَابِرَ ۝٢ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٣ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٤ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ ٱلْيَقِينِ ۝٥ لَتَرَوُنَّ ٱلْجَحِيمَ ۝٦ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ ٱلْيَقِينِ ۝٧ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ۝٨﴾(سورة التكاثر) واتـە: گاڵتە و گەپ و سەروەت و سامانی دنیا نێوەی بێ ئاگا کردووە، تا ئەو کاتەی کە دەمرن و دەبرێتە گۆرستان، واز بهێنن لەمەودوا تێدەگەن و دەزانن! دیسانەوە دەڵێم: واز بهێنن! وانیە کە خۆتان ئەیزانن ئەگەر ئەنجامی خۆتان بزانیایە بەڕاستی ئەوە وا بێ ئاگانەدەبوون، بێگومان دۆزەخ ئەبینن، دووبارە بەچاوی سەرتان دۆزەخ ئەبینن، پاشان لەو ڕۆژەدا پرسیاری هەموو ناز و نیعمەتێکتان لێ دەکرێتەوە.

ئا ئەم سوورەتە پەیمانی خوای لە خۆ گرتووە، سەرزەنشتی خواشی لە خۆ گرتووە، ئامۆژگاری ناو ئەو سوورەتە بەسە بۆ کەسێك کە هۆشمەند بێت، خوای گەورە کە دەفەرموێ: (ألهاكم) واتـە: بەشێوەیەکی وا مالّی دنیا سەرقاڵی کردووە کە هیچ پاساوی بۆ نیە.

سەرقاڵ بوون بەگاڵتە وگەپ ئەگەر بە دڵەوە بێت، ئەوە لۆمەی لەسەرە، بەڵام ئەگەر بە دڵەوە نەبێت، ئەوکات لۆمەی لەسەر نیە، چونکە جۆرێکە لەبیر چوون، هەر وەك پێغەمبەر ﷺ لەبارەی پۆشاکەکەیەوە فەرمووی: ((إنها ألهتني آنفا عن صلاتي))[1]، واتـە: بەراستی ئەمە لە نوێژەکەم سەرقاڵی کردم.

دەگووترێ: (لها بشيء) واتـە: سەرقاڵ بووە بەو شتە.

هەروەها دەگووترێ: (لها عنه) واتـە: پشتی لێ هەڵکـرد.جا ووشەی (اللهو) پەیوەستە بە دڵەوە بۆ دڵ بەکار دێت واتـە: بە دڵ سەرقاڵ بێت بە شتێك، ووشەی

(١) صحيح: رواه البخاري(١/٤٠٦و ٤٠٧)، ابو داود (٩١٤)، النسائي (٢/٧٣)، احمد (٦/٣٧و٤٦).

(اللعب)یش پەیوەستە بە ئەندامەکانی لاشەوە بۆ جەستە بەکار دێت واتە: بە ئەندامەکانی سەرقاڵ بێت بە شتێك، هەر بۆیەش لە زۆر شوێنان ئەم دوانە پێکەوە کۆ دەکرێنەوە وەك دەگوترێ: (اللهو و اللعب)، خوای گەورەش لێرەدا جوانی فەرمووە: ﴿أَلْهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ﴾ (سورة التكاثر).

دەبینین (أَلْهَىٰكُمُ)ی بە کارهێناوە کە زۆر رەوانترە لەوەی بگووترایە: (شغلكم) چونکە (شغل) واتە: سەرقاڵ بوون بە شتێك بەڵام دڵ بێ ئاگا نیە لە کاتی سەرقاڵیەکە، (اللهو) بێ ئاگای و پشت لێ هەڵکردنیشە.

(ٱلتَّكَاثُرُ) لەسەر سیغەی (تفاعل)ە لە (الكثرة)وە هاتووە واتە: زۆر و بۆری.

هەر شتێك لە بەندە زۆر بێت جگە لە گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبەرەکەی و ئەو شتانەی سوودمەندە بۆ قیامەتی، ئەوە دەچێتە ژێر ڕکێفی ئەم زۆریەوە، زۆری لە هەموو شتێکدا هەیە وەك: زۆری مااڵ و منداڵ و پلەو پایە و ئافرەت و زانست و زۆر وتن و زۆری کتێب و نووسین و لێکۆڵینەوە.

(ٱلتَّكَاثُرُ) زۆری، ئەوەیە کە مرۆڤ داوا بکات زۆرتری هەبێت لە خەڵکی تر، ئەمەش پەسندنیە و لۆمەی لێ کراوە، مەگەر بۆ شتێك بێت کە پێی لەخوا نزیك بێتەوە، ئەوکات داوا کردنی زۆر، دەبێتە پەلەکردن بۆ خێر و چاکە، لە (صحيح المسلم)دا هاتووە پێغەمبەر ﷺ سورەتی ﴿أَلْهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ﴾ی دەخوێند، پاشان فەرمووی: ئادەمیزاد هەر هەڵپە و هاواریەتی بۆ مااڵ و دەڵێ: ماڵەکەم واو ماڵەکەم وا: ئایا پێم نااڵێی ئەم ماڵەی تۆ کامەی هی تۆیە، جگە لەوەی کە دەیکەی بەخێر و لە پێش خۆتەوە بە ڕێی دەکەی بۆ قیامەت، یان دەیخۆی و لە ناوی دەبەی لە پێش مردنتا، یا لە بەری دەکەیت تاکو کۆن دەبێ و دەدرێت[1].

(١) صحيح: رواه مسلم (٢٩٥٨)، الترمذى (٣٣٥١)، النسائى (٦/٢٣٨).

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

* هەر کەسێك سوود لە چاوی وەرنەگرێت، سوود لە گوێیشی وەر ناگرێت، واتە: ئەگەر مرۆڤ بە چاو ئەو هەموو بەڵگە جوانانەی، کە خودا خوڵقاندوویەتی دەیبینێت سوود وەرنەگرێت، ئەوکات هەر چەندی لەگەڵ بڵێ ی گوێیشی سوودی پێناگەیەنێت.

* پەردە و نهێنیەك لە نێوان خودا و بەندەدا هەیە، پەردە و نهێنیەکیش لە نێوان بەندە و خەڵکیدا هەیە، جا هەر کاتێك بەندە ئەو پەردە و نهێنیەی هەڵدراند کە لە نێوان خۆی و خوادا هەیە، ئەوا خوای گەورەش نهێنیەکانی ئەو لە نێو خەڵکی ئاشکرا دەکات.

*مرۆڤ پەروەردگارێکی هەیە ڕۆژێك دێت هەر بە خزمەتی دەگات، خانوویەکیشی هەیە بۆ ئەوەی تیایدا بحەسێتەوە ــ کە بەهەشتە ــ ، کەواتە پێویستە لەسەر مرۆڤی ژیر پەروەردگاری لە خۆی ڕازی بکات پێش ئەوەی بیگاتێ، ماڵەکەشی بڕازێنێتەوە پێش ئەوەی بگوازێتەوە بۆی ـ واتە: پێش ئەوەی بمرێت ـ .

*بەفیڕۆدانی کات زۆر خراپتر و ترسناکترە لە مردن، چونکە بەفیڕۆدانی کات مرۆڤ دادەبڕێنێت لە کاری چاکە کردن بۆ گەیشتن بە دوا ڕۆژ و خزمەت خوای گەورە، بەڵام مردن مرۆڤ دادەبڕێنێت لە دنیا و هاوەڵانی.

*دنیا لەسەرەتاوە تا کۆتایی ئەوەندە نامێنێت یەك کاتژمێر غەم و خەفەتی لێ بخۆی، چ جای ئەوەی هەر هەموو تەمەنت سەرف بکەی لە غەمی دنیادا؟!

* ئەو ئارەزوات و خۆشیانەی ئەمڕۆ ئەنجامی دەدەی بەیانی ناخۆشی و سزای بەدوادا دێت، خۆگرتنەوە لە ئارەزوات توشبوونی ناخۆشی بە هۆیەوە ئەمڕۆ بەیانی خۆشی پاداشتی بەدواوە دادێت.

*گەورەترین قازانج لە دنیادا ئەوەیە کە هەموو کاتێکی خۆت خەریك بکەی بەو شتەی کە لە دواڕۆژدا سوودت پێ دەگەیەنێ.

*ئەو کەسە کەی ژیرە کە بەهەشت و ئەوەی لە ناویدایە دەفرۆشێت بە کاتژمێرێك ڕابواردنی دنیا؟ مرۆڤە خواناس و چاکەکان دەمردن و دەردەچوون لە دنیا لە دوو شت هەرگیز تێر نەدەبوو:

١ ـ گریـــان بۆ نەفسی خۆی.
٢ ـ سوپاس کردنی خوای گەورە.

*ئەگەر لە کەسێك یان مەخلوقێك بترسی ئەوە لێی هەڵدێی، بەڵام خوای گەورە ئەگەر لێی بترسی ئەوە دڵخۆش دەبی پێی و لێی نزیك دەبیتەوە.

*ئەگەر زانست بەبێ کار پێکردنی سوودی هەبوایە، ئەوە خوای گەورە لۆمەی جوولەکە و گاورەکانی نەدەکرد، ئەگەر کردەوەش بەبێ (إخلاص) سوودی هەبوایە، ئەوە خوای گەورە لۆمەی منافیقەکانی نەدەکرد، کەواتە: زانست دەبێت کردەوەی لەگەڵدابێت، کردەوەش دەبێت (إخلاص)ی لەگەڵدابێت.

*مەهێلە خەیاڵاتی خراپ بەدڵت دابێ، ئەگەر هێشتت، چونکە ئەم خەیاڵاتانە لە دڵدا دەبێتە بیرکردنەوە، ئەو بیرکردنەوەیە لە دڵتدا لابەرە، ئەگەر لای نەبەیت دەبێتە ئارەزوات ، دڵی خۆت پاك کەرەوە لەو ئارەزواتانە، ئەگەر وانەکەی دەبێتە (عزیمة) واتە: هێز و کارکردن بۆ بەجێ هێنانی، ئەگەر ئەویش لا نەبەی دەبێتە (فعل) کار و ئەنجام دەدرێت، ئەگەر فریای نەکەوی بۆ ئەوەی ئەو کارە قێزەوەنە لابەری بە پێچەوانەکەی، دەبێت بە (عادة) خوو، ئەوکات لابردنی و دەربازبوون لێی زۆر ئاستەم دەبێت.

التقوی سێ پلەی هەیە:

یەکەم: خۆپاراستن لەو شتانەی کە حەرامن (المحرمـات).

دووەم: خۆپاراستن لەو شتانەی کە پەسەند نین (المکروهات).

سێیەم: خۆپاراستن لەو شتانەی کە حەلاڵن بەڵام پێویست نین و زیادەڕۆییە (الفضولیات).

جا بەشی یەکەم ژیان بە مرۆڤ دەبەخشێت، بەشی دووەم هێز و لەش ساغی بە مرۆڤ دەبەخشێت، بەشی سێیەم خۆشی و کامەرانی و شادمانی بە مرۆڤ دەبەخشێت.

کەسی بەهەشتی بەردەوام ناخۆشی بۆ پێش دێت، کەسی دۆزەخیش بەردەوام خۆشی و ئارەزواتی بۆ پێش دێت.

ئادەم کەویستی بە سایەی ئەو دارەی کە خواردی لە بەهەشتا بمێنێتەوە، کەچی پێچەوانە بوو، بەڵکو دەرکردنی بەدوا داهات، (یوسف)یش کاتێك ویستی بە سایەی ئەو دوو کەسەی کە خەونەکەی بۆ ڕاڤەکردن لە بەندیخانە بێتە دەرێ، کەچی چەند ساڵێك لە بەندیخانەدا مایەوە، واتە: تۆ وادەزانی بەرژەوەندی تۆ لە شتێکدا هەیە کەچی وانیە.

هەرکاتێك (قدر)یّك بەسەر مرۆڤدا هات مرۆڤەکەش پێی ناخۆش بوو، ئەوە شەش حیکمەتی بۆ ڕوون دەبێتەوە:

یەکەم: یەکتاپەرستی خوای بۆ ڕۆشن و ڕوون دەبێتەوە کە خوای گەورە و یستوویەتی ئاوابێت کە تەقدیری کردەوە و دروستی کردووە، هەر شتێك خوا بیەوێت دەبێت، هەر شتێکیش خوا نەیەوێت نابێت.

دووەم: دادپەروەری خوای بۆ ڕوون دەبێتەوە کە بڕیارێکی دادپەروەرانەی بە سەرداوە.

سێیەم: ڕەحمەتی خوای بۆ ڕوون دەبێتەوە کە ڕەحمەتی خوای گەورە لەم قەدەرەدا باڵی کێشاوە بەسەر تووڕەیەکەیدا.

چوارەم: حیکمەتی خوای بۆ ڕوون دەبێتەوە کە حیکمەتی خوای گەورە وای ویستوە بە خۆڕایی و بێ هووده تەقدیری نەکردووە.

پینجەم: کەمتەرخەمی خۆی بۆ دەردەکەوێت بەرانبەر بە سوپاس و ستایشی خوا کە خوای گەورە شیاوی ستایشە لە هەموو شتێکدا.

شەشەم: بەندەیی خۆی بۆ دەردەکەوێت دەزانێت کە ئەو بەندەی خوای گەورەیە لە هەموو رووبەکەوە، گەورەکەی فەرمانی بەسەردا دەدات، چونکە بەندەی خۆیەتی، چۆنی بوێت هەڵسوکەوتی پێ دەکات لە فەرمانە قەدەریەکانیدا، هەر وەك چۆن کە هەڵسوکەوتی پێ دەکات لە فەرمانە ئایینیەکاندا.

سەرفراز نەبوون، تێك چوونی بۆچوون، پاستی لێ وون بوون، دڵ وێران بوون، نەمانی زیکر، کات بەفیڕۆدان، نامۆی نێوان بەندە و پەروەردگاری، گیر نەبوونی دوعا، دڵ ڕەقی، نەمانی بەرەکەت لە تەمەن و ڕزقدا، بێ بەشبوون لە زانستی بە سوود، سەرشۆری، گاڵتە پێکردنی لە لایەن دوژمنانیەوە، دڵ تەنگی، توش بوون بە برادەری خراپ کە دڵی بۆگەن دەکەن و کاتی بە فیڕۆ دەدەن، غەمگینی و خەفەت باری، بێ کامەرانی و ژیان ناخۆشی... هتد.

ئەمانە هەر هەمووی لە گوناهو بێ ئاگای لە یاد و زیکری خوا پەیدا دەبێت، هەر وەك چۆن کشتوکاڵ لە ئاو پەیدا دەبێت، سوتانیش لە ئاگر پەیدا دەبێت، بەڵام پێچەوانەی ئەوانە لە بەندایەتی و ملکەچی بۆ خوا پەیدا دەبێت.

کەمتەرخەمی بەرانبەر خودا

سەرفرازی بۆ ئەو کەسەی دان بە کەمتەرخەمی خۆی دەنێت بەرانبەر بە پەروەردگاری لە کاروکردەوە و عەیبی نەفسی.

سەرفرازی بۆ ئەو کەسەی دان دەنێت کە کەمتەر خەمی کردووە بەرانبەر بە مافەکانی خوا و لە هەلسوکەوتی بەرانبەر بە خوا.

جا کاتێك خوای گەورە سزای دەدات لەسەر گوناهەکانی، دەزانێت ئەو سزادانە لە دادپەروەری خوایە، بەڵام کە سزای نادات لەسەر تاوانەکانی دەزانێت، ئەم سزا نەدانەی لە فەزڵ و بەخششی خوایە، ئەگینا ئەو شیاوی سزایە.

کاتێکیش کارێکی چاکە ئەنجام دەدات وا دەبینێت ئەمە لە خواوەیە و بەخششی خوایە، ئینجا ئەگەر خوای گەورە ئەم کارە چاکەی لێ وەرگرت ئەوە بە بەخششێکی تری خوای دادەنێت، بەڵام ئەگەر کارەکەی رەت کراوە ئەوکات، وا دادەنێت ئەو کارەی ئەو ئەنجامی داوە شیاوی وەرگرتن نیە، هەر کاتێکیش کارێکی خراپی ئەنجامدا وا دەبینێت خوا دەست بەرداری بوە و زەلیلی کردووە.

ئەمەش لە دادپەروەری خوای گەورەوەیە بەرانبەر بەودا، لەم کارەیدا ستەمکاری نەفسی خۆی دەردەبرێت و ئاتاجی خۆی دەردەبڕێت بەرانبەر بە خوا، جا ئەگەر خوای گەورە لێی خۆش بوو، ئەوە لە چاکە و بەخشش و کەرەمی خۆیەتی.

نهێنی ئەمەش لەوەدایە کە ئەو پەروەردگاری بە چاکەکار و بەخشندە دەزانێت، خۆشی بە خراپەکار و کەمتەرخەم دادەنێت، وا دادەنێت کە هەر کارێك دڵ خۆشی دەکا و چاکبێت ئەوە لە فەزڵ و چاکەی خوای گەورەیە، هەر کارێکیش دڵ تەنگی بکاو خراپبێت، ئەوە تاوانی خۆیەتی و لە دادپەروەری خوای گەورەیە.

باسی غیـــرەت

غیرەتـــی سوپاســکراو بەرانبـــەر خـــودا، ئەوەیـــە مـــرۆڤ غیرەتـــی هـــەبێت بـــۆ خۆشەویستی خوا بە جۆرێك کە کەسی لەگەڵدا نـەکات بـە هاوبـەش، یـان غیرەتـی هەبێت لەسەر ئەوەی کەس نە توانێت کارەکـانی لـێ گەندەڵ بکـات، یـان غیرەتـی هەبێت لەسەر کردەوەکانی هیچی بۆ غەیری خوا نەبێت، یان غیرەتی هەبێت لەسـەر ئەوەی کارێکی وا نەکات خوا پێی ناخۆش بێت لە ریا و خۆبایی بوون، یان غیرەتـی هەبێ لەسەر ئەوەی بەخششەکانی خوای لە پێش چاوبێت.

بـەکورتی ئەوەیـە: غیرەتێکـی وای هـەبێت کـەوا بخوازێـت کـار و گوفتـار و کردەوەکانی، هەر هەمووی بۆ خوا بێت، هەروەها غیرەتیشی لەسـەر ئـەوە هـەبێت کـە کاتـەکانی تـەنها لـە پەرزامەنـدی خـودا سـەرف بکـات، ئەمـە غیرەتـی بەندەیـە بەرانبەر بەخوا لەسەر ئەوکارانەی ئەنجامی دەدات بۆ پەرزامەندی خودا.

بەڵام غیرەتی خودا ئەوەیە پەسەندی ناکات پوو لە خۆشەویستی ئـەو وەرگێـرن بۆ خۆشەویستی غەیری ئەو و هاوبەشی بکەن لە خۆشەویستی، هەر بۆیـەش خـوای گەورە لەبەر بەرزی غیرەتی خراپەی حەرام کردووە، چونکە دروست کراوەکانی هەر هەموویان بەندۆکە و کەنیزکەی ئەون.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

هەرکەسێك ڕێزی خودای لە دڵ دابێت و بێ فەرمانی نەکات، خوای گەورەش بەڕێزی دەکات لە ناو دڵی خەڵکی.

ئەگەر تۆوی خواناسی لە زەویی دڵدا چێنرا، ئەوە خۆشەویستی خوا وەك درەخت لە دڵدا دەڕوێت، جا کاتێك ئەم درەختە پتەو بوو، ئەوە بەری ملکەچی و بەندایەتی دەدات، بەردەوام ئەم درەختە ﴿تُؤْتِيٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَاۗ﴾ (إبراهيم: ٢٥)، واتە: هەموو کات و دەمێك بەروو بوومی خۆی دەبەخشێت بە فەرمانی پەروەردگاری.

یەکەمجار خوای گەورە داوا لە مرۆڤ دەکات کە لێرەوە دەس پێبکات : ﴿ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ (الاحزاب: ٤١). واتە: ئەی ئەو کەسانەی ئیمان و باوەڕتان هێناوە زۆر یادی خوا بکەن لە بەیانیان و ئێواران تەسبیحات و ستایشی خوا بکەن.

پاشان کە ئەمەیان کرد دەکەونە پلەی ناوەڕاست: ﴿هُوَ ٱلَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ﴾ (الاحزاب: ٤٣)، واتە: خوای گەورە خۆی سڵاوات و ڕەحمەتی خۆیتان هەمیشە و بەردەوام بەسەردا دەبارێنێ، هەروەها مەلائیکەتەکانی داوای لێخۆشبوونتان بۆ دەکەن، بۆ ئەوەی لە تاریکیەکان دەرتان بکات و بتانخاتە ناو نوور و ڕووناکیەوە.

دوای ئەوەی ئەم پلەشیان بڕی دەکەونە پلەی کۆتایی ئەویش ئەوەیە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُۥ سَلَٰمٌ﴾ (الاحزاب: ٤٤)، واتە: ئەو ڕۆژە کە بە دیداری خوا شاد دەبن، بە سەلام کردن پێشوازیان لێ دەکرێ.

فیترەتی مرۆڤ وەك زەویەکی نەرم وایە چی تیا بچێنی قبوڵی دەکات، ئەگەر درەختی ئیمان و تەقوای تیا بچێنی ئەوکات بەردەوام شیرنایەتی دەبەخشێ، بەڵام ئەگەر دەرختی نەفامی و نەزانی تیا بچێنی ئەوکات هەموو بەرەکەی تاڵ دەبێت.

بڕوانە بۆ ئەم نموونەیە: پەرستش و بەندایەتی و گەشەکردنی و زیاد کردنی، وەك نموونەی ناوك وایە کاتێك دەیڕوێنیت، دەبێت بە درەخت، پاشان ئەم درەختە بەروو بووم دەدات، ئینجا کە دەیخوێت ناوکەکە دەڕوێنیەوە، بەم جۆرە هەر جارێك بەروو بوومەکە دەخورێت ناوکەکە دەڕوێنرێتەوە، بەهەمان شێوە گوناهیش ئاوایە، ئەگەر بێت و کەسێکی زیر بیربکاتەوە لەو نموونە یە تێدەگات، ئەوەش بزانە هەر کاتێك چاکەیەك ئەنجام دەدەی لە پاداشتی ئەو چاکەیە چاکەیەکی تری بەدوادا دێت، هەر کاتێکیش خراپەیەك ئەنجام دەدەی لە سزای ئەو خراپەیە خراپەیەکی تری بەدوادا دێت.

سەیر لەوەدانیە کە تۆ وەك بەندەیەك خودا دەپەرستی و ملکەچی بۆ دەکەیت و لە فەرمانەکانی بێ تاقەت نابی چونکە تۆ ئاتاجی ئەو زاتەی، بەڵام سەیر لەوە دایە خودا کە پادشای هەموو جیهانە تۆی وەك بەندەی خۆی خۆش دەوێ و بە هەموو جۆرێك بەخششت لەگەڵدا دەکات بێ ئەوی ئاتاجی تۆی بەندە بێت.

کەوابێت: ئەوەندە سەربەرزیەت بەسە کە تۆ بەندەی ئەو زاتەی، ئەوەندە شانازیەش بەسە کە ئەو زاتە پەروەردگاری تۆ بێت.

خۆت بپارێزە لە گوناە چونکە گوناە مرۆڤ بێ ڕێز دەکات هەر وەك (ابلیس) کە لە ناو مەلائیکەتەکان بەڕێز بوو، بەڵام کە خوای گەورە پێی فەرموو: ﴿ٱسْجُدُواْ﴾ (البقرە:٣٤). تەنها ئەو سوجدەی نەبرد بۆیە بێ ڕێز و زەبوون بوو.

خۆت بپارێزە لە گوناە چونکە دوات دەخات، هەر وەك خوای گەورە بە ئادەمی فەرموو: ﴿ٱسْكُنْ﴾ (البقرە:٣٥)، واتە: جێنشین بە لە بەهەشت. بەڵام بە هۆی گوناهەوە دەرکران لێیەوە.

ئای ئەمە چ ساتێك بوو كە هەزار سااڵ دڵتەنگی جێهێشت كە بەردەوام بە فرمێسكی پەشیمانی دێری خەفەت باری دەنووسێت و بە هەناسەی پەشیمانیەوە دەینێرێت تاكو ئیمزای (فتاب علیه)ی بۆ هات.

(ابلیس) زۆر دڵخۆش بوو بە دەرچوونی ئادەم لە بەهەشتدا، نەشی دەزانی دابەزینی ئادەم بەرز بوونەوی بەدوا دێت، دەبینین چەند جار خوای گەورە لە بارەی ئادەمەوە فەرموویەتی: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (البقرە:٣٠)، واتە: من جێنشینێك لەسەر زەویدا دروست دەكەم.

بەرانبەر بە تۆش ئەی (ابلیس) فەرموویەتی: ﴿ قَالَ أَذْهَبْ فَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ ﴾ (الاسراء:٦٣)، واتە: بڕۆ چی دەكەی بكە، تۆ و ئەوەی شوێنی تۆش دەكەوێت، دۆزەخی پێ پر دەكەمەوە.

ئەوەی بەسەر ئادەمدا هات سەلماندنی بوونیەتی، دەبینین پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((و الذي نفسي بيده لو لم تذنبوا لذهب الله بكم و لجاء بقوم يذنبون و يستغفرون فيغفر لهم))[1]، واتە: سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە، ئەگەر هەر هیچ گوناه نەكەن، ئەوە خوای گەورە لاتان دەبات گەلێكی تر دێنێت كە گوناه بكەن و داوای لێبووردن بكەن خواش لێیان دەبووڕێت.

ئەی ئادەم دڵگیر مەبە كە پێم فەرموی: (لە بەهەشت دەرچۆ) چونكە من ئەو بەهەشتەم بۆ تۆ و نەوە چاكەكانی تۆ دروست كردوە.

ئەی ئادەم بێ تاقەت مەبە لەوەی هەڵەت كرد و پێت هەڵخلیسكا، چونكە دەردی خۆ بەگەورەزانینت فرێ دا و جلكی ملكەچیت كردە بەر: خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ

(١) صحيح: رواه مسلم (٢٧٤٩).

لَكُمْ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾(البقرة:٢١٦)، واتـه: زۆر جار ئێوه شتێکتان پێ خۆش نیه کەچی خێری بۆ ئێوه تیایه، زۆر جاریش ئێوه شتێکتان پـێ خۆشـەو کەچی خێری بۆ ئێوه تیا نیـه، خـوای گـەوره دەزانێت خێر لەچـی دایـەو لـه چـی دانیه.

ئەی ئادەم تۆم له بەهەشت دەرکرد وەنەبێت بۆ کەسێکی ترم دروست کردبـێ، بەڵکو بۆ ئەوەیە تاکو بیپارێزنمەوە بۆت، بەندەکانم تێبکۆشن و کۆش بکەن بـۆ ئـەم شـوێنە: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ﴾ (الـسجده: ١٦)، واتـه: پاکیشان و حەسانەوەیان کەمە، بەڵکو زۆر خەریکی نوێژ و بەندایـەتین، دەترسن لە پەروەردگاریان و لێ ی دەپارێنەوە بە ئومێدی ئـەوەی بەهەشتیان پـێ کەرم بکات.

سوێند بەخوا لـەکاتی گوناه و بـێ فـەرمانی خـوا مرۆڤـی سـەربەرز هـیچ شـتێك سوودی پێناگەیەنێت، هەر وەك (ابلیس) لـه نێـوان مەلائیکەتەکانـدا سـەربەرز بـوو، بـەڵام کـه خـوای گـەورە پێیـانی فـەرموو: سـوجده بـەرن بـۆ ئـادەم هـەموویان سوجدەیان برد جگە له (ابلیس) نەبێت ئەو سوجدەی نـەبرد، بۆیـه سـەربەرزیەکەی سوودی پێ نەگەیاند.

لەکاتی گوناه و بێ فەرمانی خوا مرۆڤی بەڕێز هیچ شتێك سوودی پێناگەیەنێت، هەر وەك خوای گەورە ئادەمی فێرە هەموو شتێك کرد، چونکە بێ فەرمانی خـودای کرد ڕێزی زانستەکەی سوودی پێنەگەیاند.

لەکاتی گوناه و بێ فەرمانی خودا، مشت و مـڕی مـرۆڤ بـێ سـوودە، هـەر وەك (ابلیس) کاتێك بێ فەرمانی خوای کرد مشت و مڕی لەگـەڵ خـوای گـەورە دەکـرد و خوای گەورەش پێی فەرموو: ئەی ئیبلیس ئەوە چی نەیهێشت و نایـەڵێت سـوجده بەریت بۆ ئـەو کەسـەی کـه بـه دوو دەسـتی خـۆم دروسـتم کـردووه؟! لـەکاتی بـێ فـەرمانی خـوا فـەخر و شـانازی مـرۆڤ سـوودی نیـه هـەر وەك خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي...﴾(الحجر:٢٩). کە ئەمە شانازیە بـۆ ئـادەم، بەڵام لەکاتی بێ فەرمانیەکەی کرد ئەمە سوودی پێ نەگەیاند.

(علی)ی کوڕی (ابی طالب) ـ (سلمان)ی کوڕی (الاسلام)

ئەی (محمد) ﷺ تۆ (ابو طالب)ت دەوێت، ئێمەش (سلمان)مان دەوێت، (ابو طالب) ئەگەر پرسیار لە ناوی بکرێت دەڵێن: ناوی (عبد المناف)ە، گەر پرسیار لەرەچەڵەکی بکرێت نەوەی هۆزێکی ناوداره که شانازی پێوەدەکرێت، گەر پرسیار لە سەروەت و سامانی بکرێت کابرایەکی دەوڵەمەندە و بە چەندان حوشتری هەیە.

بەڵام ئەگەر پرسیار لە ناوی (سلمان) بکرێت دەڵێن: ناوی بەندەی خوایە، ئەگەر پرسیار لە رەچەڵەکی بکرێ دەڵێن: کوری ئیسلامە، ئەگەر پرسیار لە سەروەت و سامانی بکرێ دەڵێن: هەژاریە، ئەگەر پرسیار لە دانیشتنگە و مۆلگەی بکرێ دەڵێن: مزگەوتە، ئەگەر پرسیار لە پیشەی بکرێ دەڵێن: ئارامیە، ئەگەر پرسیار لە جل و بەرگی بکرێ دەڵێن: تەقوا و بێ فیزیە، ئەگەر پرسیار لە پێخەفی بکرێ دەڵێن: ئێشگ گرتنە، ئەگەر پرسیار لە مەبەستی بکرێت دەڵێن: پەزامەندی خوایە، ئەگەر پرسیار لە رۆیشتنی بکرێ دەڵێن: بەرە و بەهەشتە، ئەگەر پرسیار لە ڕێ پیشاندەری بکرێ دەڵێن: پێشەوای مرۆڤایەتیە کە پێغەمبەرە ﷺ.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

○ ئاگاداربە گوناە وەك برین وایە، جاری واش هەیە برین قوڵ دەبێت مرۆڤەکە دەکوژێت.

○ ئەگەر عەقڵت لە ژێر دەستی هەوا و ئارەزوات دەرچوو، ئەوکات وەك پادشای دەوڵەتی لێدێت لەسەر ئەندامەکانی لاشەت.

○ ئەگەر چوویە ژێر رکێفی ئارەزوت، ئەوە بزانە تەمەنت دۆڕاندووە.

○ ئەگەر چاوت بە نەزەرێکی حەرام کەوت، ئەوە بزانە پێش هاتی جەنگە ئاگادار بە لە ناوت دەبات، جا بۆیە چاوت بپۆشە لەو حەرامە.

○ مرۆڤ ئەگەر لە ناو دەریای ئارەزوات ڕۆبچێت ئەو تیا دەچێت، خراپترین شت بۆ مەلەوان چاو کردنەوەیە لە ناو ئاودا، لە ناو دەریای ئارەزواتیشدا هەر کاتێك چاوت کردەوە زیانت پێ دەگات.

○ چەند جار جووتیار کێلگەی لێکردۆتەوە وایزانیوە پێ گەیشتوە کەچی پێنەگەیشتووە.

○ زووکە نەفسی خۆت بکڕەوە بە کارووبار و کردەوەی چاك، چونکە ئێستا بازاڕ کراوەیە- کە دنیایە- پارەشت لە دەست دایە - کە توانای بەندایەتیە-.

○ مرۆڤ دەبۆرژێ و خەوی ئارەزوات دەیگرێت، بەڵام مرۆڤ دەبێت خەوخۆش نەبێت، چونکە ئێشکگرەکانی شار بانگ دەکەن: بەیانی نزیك بووە.

مەبەست لێرەدا ئەوەیە کە مرۆڤ بێ ئاگا دەبێ و تووشی ئارەزووات دەبێت وەك چۆن مرۆڤ بۆ خەو دەبۆرژێت، بەڵام ڕۆنەچێت و زوو بەخەبەر بێت، چونکە خوای گەورە چەند پێغەمبەری بۆ ناردووە تاکو ئاگاداری بکەنەوە لەو ڕۆژەی دێت کە قیامەتە وەك ئێشکگرەکەی شار کە بانگ دەکات: بەیانی نزیك بووە.

○ ڕووناکی عەقڵ دەدرەوشێتەوە لە نێو تاریکایی ئارەزووادا، جا مرۆڤی ژیر بە ڕووناکی عەقڵ کار و کردەوە چاکەکان دەدۆزێتەوە.

○ خۆت ڕزگارکە لەم دنیا پڕ لە ئارەزووات و ناخۆشە، خۆت ئامادەکە و ڕووبکەرە ماڵێکی فراوان کە هەموو شتێکی تیایە نە چاو بینیویەتی و نە گوێش

بیستوویەتی، ئا لەو بەهەشتەدا چی داوابکەی دەستت دەکەوێت، هەر شتێکیش لە لات خۆشەویست بێت هۆگرتە.

○ ئەی ئەو کەسەی نەفست فرۆشتووە بە هەوا و ئارەزووات، بەڕاستی بە نرختڕین شتت فرۆشتوە بە پارەیەکی زۆر کەم، وەك ئەوە وایە کە ڕێزی کەل و پەلەکە نەزانێت، بەڵام ڕۆژی قیامەت بۆت ڕوون دەبێتەوە کە لەم کڕین و فرۆشتنەدا زەرەرمەند بویتە.. جا بزانە (لا الە الا الله) کەل و پەلەکەیە، خوا کڕیارەکەیە، نرخەکەشی بەهەشتە، دەلالەکەش پێغەمبەرﷺ دەتوانیت بە بەشێکی زۆر کەمی ئەم دنیایە کە هەر هەمووی ڕێزی باڵە مێشولەیەکی نیە بەهەشت و ڕەزامەندی خودا بکڕین.

○ ئەی مرۆڤ ئاگادارە و هێز بدە بەخۆت بێتاقەتی ڕووت تێنەکات تۆ دەزانی لەسەر ڕێگای کێی؟! تۆ لەسەر ڕێگایەك دەڕۆی کە ئادەم تیای ماندوو بوو، ڕێگایەك کە نوح لە پێناو گەیاندنی ئەم پێبازە ڕەنجی زۆری کێشا، ڕێگایەك (ابراهیم) لە پێناویدا فرێدرایە ناو ئاگر، ڕێگایەك (اسماعیل) لە پێناویدا گیانی خۆی لەسەر دەستی دانا تاکو باوکی وەك مەڕ سەری ببڕێت، ڕێگایەك کە (یوسف) لە پێناویدا فرۆشرا بە پارەیەکی کەم، چەند ساڵێش لە بەندیخانە مایەوە، ڕێگایەك (زکریا) لە پێناویدا بە مشار کرایە دوو لەت، ڕێگایەك (یحیی) لە پێناویدا سەربڕا، ڕێگایەك (ایوب) لە پێناویدا بە نەخۆشی تاقی کرایەوە، ڕێگایەك (داود) لە پیناویدا فرمێسکی زۆری ڕەشت، ڕێگایەك (عیسی) لە پێناویدا بێ هۆگری ڕێی کرد، ڕێگایەك (محمد)ﷺ لە پێناویدا ئازاری لەسەر چێژت، کەچی تۆش دەتەوێت ئەو ڕێگایە بە گاڵتە ببڕی.

○ فیترەی مرۆڤ وەك چرایەکی پرشنگدار وایە بۆ مرۆڤ، ئەو فیترەتە پاکە ڕێی چاکە بە مرۆڤ پیشاندەدات پێش ئەوەی شەرعی خواشی بۆ بێت.

○ (قس) کابرایەکی چاو ساغ بوو پێغەمبەریشی نەدیبوو، بەڵام (أبن أبي) کافر بوو کەچی نوێژیشی لەگەڵ پێغەمبەردا دەکرد لە مزگەوتدا.

○ زۆر کەس هەیە ئاوێکی زۆری لە بەردەستدایە کەچی خەریکە لە تێنا بخنکێ، ـ مەبەستی ئەوەیە زۆر کەس هەیە ئەم ئیسلامە پاکەی پێگەیشتوە، بەڵام وەری ناگرێت ـ .

○ لە زانستی خودا نووسرابوو دەبێت (موسی) ببێت بە پێغەمبەر، (آسیة)ش ئیمان بهێنێت، جا خوای گەورە وەك تەحەدایەك ئەو بێشکەی (موسی)ی تیابوو ڕەوانی کردە کۆشکی (فرعون) بۆ لای ئافرەتێك کە منداڵی نابێت.. ئای کە ئەم چیرۆکە پەند و ئامۆژگاری تیایە، بڕوانە کە (فرعون) لە ترسی پەیدابوونی (موسی) چەندین منداڵی کوڕی سەردەبری بە ئومێدی ئەوەی (موسی) یەکێك بێت لەوانە، کەچی زمانی قەدەری خوا دەیگوت: ئەی (فرعون) بۆ ئەوەی بێ دەسەڵاتی تۆ دەرکەوێت دەبێت (موسی) لە کۆشکەکەی تۆدا پەروەردە بکەین و گەورەی بکەین.

خۆشەویستی بۆ پێغەمبەری خودا

(ذو البجادين)[1] منداڵێکی هەتیوو بوو، مامی بەخێوی دەکرد، خۆی یەکلایی کردبۆوە بۆ پێغەمبەرﷺ بۆیە بیری لە ڕۆیشتن دەکرد تاکو کۆچ بکات بۆ خزمەتی پێغەمبەرﷺ، بەڵام تووشی نەخۆشی بوو بۆیە پێی نەکرا و دانیشت و چاوەڕوانی مامی دەکرد، کاتێك چاك بۆوە، ئارامی نەما لە ناخیەوە هاواری کرد:

الی کم حسبها تشکر المضیقا أثرها، ربما وجدت ضریقا

واتە: تاکو کەی خۆت بەندە کردووە، دەی هیمەت بکە بۆ ڕێگای دەربازبوون.

بەمامی گوت: مامە زۆر دەمێکە چاوەڕوان بووم کە موسڵمان بیت، بەڵام هیچم لێ بەدی نەکردی.

لە وەڵامدا مامی پێی گوت: کورەتیو نەکا موسلمان بوبی.. سوێند بەخوا ئەگەر موسڵمان بوبیت، هەموو ئەو شتانەی کە پێم بە خشیویت لێت دەسێنمەوە، (ذو البجادين) کە ئەمەی بیست دەنگی خۆشەویستی بۆ پێغەمبەرﷺ لێ بەرز بۆوە و گووتی:

وااللهی بینینی (محمد)ﷺ لەلام خۆشەویستترە لە هەموو دونیا و ئەوی لە دنیادا هەیە.

جا کاتێك خۆی ئامادەکرد بچێتە خزمەت پێغەمبەرﷺ مامی هەموو جل و بەرگەکانی لێ ساندەوە، بۆیە دایکی پۆشاکێکی بۆ هێنا وکردی بە دوو پارچە، یەکیانی وەکو بێجامە لە خوارێی پێچا ئەوەی تریشی وەکو قەمیس لە سەرەوەی ئاڵاند.

---

(١) ذو البجادين: ناوی (عبدالله) کوڕی (عبد نهم المزنی)بووە.

بەڵێ: ئەم لاوە بێ نازە بەخزمەت پێغەمبەرﷺ گەیشت کاتێکیش بانگی جیهاد ڕادرا بەتامەزرۆییەوە ڕازی بوو کە یەکێك بێت لە کاروانی جیهاد، چونکە کەسێك حەز لە شتێك بکات ڕێگای دووری تیا نابینێت.

جا کە ئەم هاوەڵە بێ نازە شەهید کرا لەکاتی لە گۆڕ نانی پێغەمبەرﷺ دەیفەرموو: ((اللهم إني أمسيت عنه راضيا فأرضي عنه))[1]، واتە: خودایە من لێی ڕازیمە، خودایە تۆش لێی ڕازیبە.

(أبن مسعود) کە گوێی لەم دوعایەی پێغەمبەر بووﷺ دەیگوت: (يا ليتني كنت صاحب القبر) واتە: خۆزگە من لە شوێنی ئەو مردووە بامایە.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

- ئەگەر مرۆڤ هێز بداتە خۆی، دەگاتە مەبەست و ئامانج.
- ئەو کەسەی بە ڕاست گۆیانە ڕێدەکات بەرەو خواناسی کۆسپی ڕێگای بۆ ئاسان دەبێت.
- لە ڕێگای دیندار و بەرەو خوا چوون مرۆڤ تووشی چەندین ناخۆشی دێت، تاکو ڕاستگۆ و درۆزن لێك جیا بێتەوە، جا ئەگەر مرۆڤ گوێی نەدایە ئەو ناخۆشیانە، ئەوە بۆی دەبێتە یاریدەدەرێك بۆ گەیشتن بە ئامانجەکەی.

---

(١) بڕوانە: (الاصابه).

نموونەی دنیا

دنیا وەك ئافرەتێكی بێ ڕەوشت و لەشفرۆش وایە، كە هەر گیز دانامركێتەوە لای مێردەكەی، بەڵكو هەر ڕۆژەی لەگەڵ پیاوێك ڕادەبوێرێت و تاكو لە خشتەیان بەرێت، بەهیچیش ڕازی نابێت جگە بێ ڕەوشت و لەشفرۆش، بەڵام كە شووەكات بۆ ئەوەیەتی خراپەكانی خۆی پێ داپۆشێ.

ئەی مرۆڤی ژیر ئاگادارب، ڕۆیشتن بەرەو دنیا وەك ڕۆیشتنە لە ناو ئاوێكی ترسناكی پڕ لە درپندە، مەلەوانی كردن تیایدا، وەك ئەوە وایە مەلەوانی بكەی لە ئاوێكی ترسناك و پر لە تمساح، ئەو شتانەی كە مرۆڤ دڵ خۆش دەكات لە دنیادا، هەمان شتە مرۆڤ دڵ تەنگ دەكات، پەیدابوونی ئێش و ئازار لە دنیادا، بەهۆی خۆشیەكانەوە ئەو ئێش و ئازارە پەیدابووە، دڵ تەنگی لە دنیا بە هۆی دڵ خۆش بوونە لە دنیادا.

ئارەزوەكانی دنیا هەمووی ڕازاوە و چاو ڕفێنن، بەڵام ئەو كەسانەی بڕوایان بە (الغیب) هەیە، لە ئاستی ئەو ئارەزواتانەدا چاو دەنوقێنن، كەچی ئەو كەسەی لە ئاستی ئارەزوەكاندا چاو ناپۆشێ دڵ تەنگ و زەرەر مەندە، جا خوای گەورە لە بارەی بروادارەكانەوە دەفەرمووێ: ﴿أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ ۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ﴾ (البقرە:٥)، واتە: ئەوانەی لەسەر ڕێگای ڕاستی پەروەردگاریانن، هەر ئەوانیش سەرفراز و سەركەوتوون.

بەڵام خوای گەورە لەبارەی خراپەكانەوە دەفەرمووێ: ﴿كُلُوا۟ وَتَمَتَّعُوا۟ قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ﴾ (المرسلات: ٤٦)، واتە: بخۆن و كەمێك ڕابوێرن ، بەڕاستی ئێوە تاوانبار و تاوانكارن.

بەڵێ: خواناسان کە دەزانن مانەوە لە دنیادا بۆ ماوەیەکی کەمە، بۆیە ئارەزووی خۆیان دەمرێنن بۆ ئەوەی لە دوا ڕۆژدا سەرفرازبن، جا لە خەوی بێ ئاگایی خەبەریان دەبێتەوە، ئەوە زۆر بە تامەزرۆییانەوە ڕوو دەکەنە خواناسی، ئەوکات ژیانی تاڵیان بە خواناسی شیرین دەبێت، ڕێگای دووریان پێ نزیك دەبێت.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێ: ﴿هَٰذَا يَوْمُكُمُ ٱلَّذِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ (الانبیاء:١٠٣)، واتـە: ئەمە ئەو ڕۆژەیە کە کاتی خۆی بە لێنتان پێدرابوو، ئێوە ئێتر ڕزگارتان بوو لە تەنگانە و ناخۆشی.

سەیرە.. بە ڕاستی سەیرە

سەیرترین شت ئەوەیە کە خوا بناسی کەچی خۆشت نەوێت، گوێ بیستی بانگەوازی بیت کەچی وەڵامی نەدەیتەوە، بزانی مامەڵەکردن لەگەڵیدا قازانجێکی زۆرت پێدەگەیەنێت، کەچی تۆ بڕۆیت مامەڵە لەگەڵ یەکێکی تردا بکەی و واز لەو بێنیت، سەیر لەوەدایە کە سزاو توڕەی خوا بزانیت، لەگەڵ ئەوەشدا خۆت توشی سزا و توڕەی خوا بکەی، سەیر لەوەدایە کە دەزانیت تاوان و گوناھ دڵ تەنگ دەکات، کەچی واناکەی ملکەچی خوا بی تاکو دڵ ئارام بیت، سەیر لەوەدایە کە دەزانیت یادکردنی جگە لە خودا دڵ تەنگ دەکات، کەچی ڕوو ناکەیە یاد و و وتوێژ لەگەڵ خوادا، سەیر لەوەدایە کە دەزانی دڵ پەیوەست بوون جگە لە خوا ئێش و ئازاری دڵی پێوە بەندە، کەچی ڕوو ناکەیە بارەگای خوا ملی بۆ کەچ بکەی.

بەڵکو لەوەش سەیر تر ئەوەیە کە تۆ دەزانی لە هەموو شتێکدا ئاتاجی خواییت، کەچی تۆ ڕووی لێ وەردەگێری و ڕووی تێناکەی، ئارەزووی ئەو شتانە دەکەی کە دوورت دەخاتەوە لە خوا.

ئەنجام دەری حەرام

مرۆڤ کە ڕوو دەکاتە حەرام لە دوو ڕێگاوەیە:

یەکەم: (سوء ظنە بربِّە) واتــە: گومـانی خـراپ دەبـات بـە پـەروەردگاری، کـەوا دەزانێت گەر گوێ ڕایەڵی خوا بکات و واز لەو حەرامە بێنێت، ئەوکات ئەو شتەی لە دەست دەچێت، خواش چاکتر لەم حەرامەی پێ نابەخشێ.

دووەم: ئەو گومانە خراپە نابات بە پەروەردگاری، چونکە دەزانێت هـەر کەسـێک گوێ ڕایەڵی خوا بکـات، لەبـەر خـاتری خـوا واز لـە شـتێک بهێنێـت، ئـەوکات خـوای گەورە لەو شتەی چاکتر پێ دەبەخشێ، بەڵام ڕوو دەکاتە حەرامەکە چونکە لەسەر حەرام ئارامی پـێ ناگیرێـت و ئـارەزوو بەسـەریدا زاڵــە و ئـارەزوو بەسـەر عەقڵیـدا زاڵــە، جا مرۆڤی یەکەم کـە ڕوو دەکاتـە حـەرام لەبـەر نەزانینیـەتی، بـەڵام مرۆڤـی دووەم کە ڕوودەکاتە حەرام لەبەر کەم ژیریەتی.

(یحیی)ی کوڕی (معاذ) دەفەرموێ: هەر کەسێک بە دڵی ئامـادەوە داوا لـە خـوا بکات، ئەوە خوای گەورە ڕەتی ناکاتەوە.

ابن قیم دەڵێت: منیش دەڵێم: ئەگەر بـە بـڕوا و ئومێـدێکی پتـەوەوە و بـەدڵێکی ئامادەوە نزا بکات ئەوە گیراو دەبێت.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

ئەوانەی کە چاو ساغ و هۆشیارن، دەبینن قامچی دنیا بالّی کێشاوە بەسەر خەڵکەکەدا، نەفامەکانی خەڵەتاندنەوە بە خۆشیەکانی، دەبینن شەیتان بالّی کێشاوە بەسەر دڵەکاندا، دەبینن نەفسی خراپەکار بۆتە پادشای لاشەکان.

بۆیە ئەوانیش ڕوو دەکەنە قەڵای ملکەچی و ڕووکردنە خودا، هەر وەک چۆن کۆیلە کە ناچار دەکرێت ڕوو دەکاتە مۆلگەی گەورەکەی.

ئارەزووەکانی دنیا وەک گاڵتە و گەپ وایە، جا مرۆڤی گەمژە و نەزان تەنها سەیری ڕووکاری دنیا دەکات، بەڵام مرۆڤی ژیر و دانا دەزانێت دوای ئەم خۆشیانە چی ڕوودەدات، بۆیە خۆیان لێ دەپارێزن.

چاو ساغان کاتێک کە دەستیان بۆ ئارەزوات بردبۆیان دەرکەوت کە ئەمە تەڵەیە، جا بۆیە بە ئاگاییەوە لێی باڵە فرێ بوون، ئەوکات لەمەبەست گەیشتن و ڕێگای ڕاستیان گرتە بەر.

دوو ڕێوی بە تەڵەوە دەبن، یەکێکیان بەوەی تر دەڵێت: کەی پێک دەگەینەوە؟ ئەوەی تریش دەڵێت: دوای دوو ڕۆژی تر لە دەباغ خانە پێک دەگەینەوە -واتە: سەر دەبڕێن و کەولّدەکرێن.

سوێند بە خوا ئەو ڕۆژانەی دێ و دەڕوا وەک خەو وایە، جا هەوڵبدەن تیایدا سەرکەون.

ئەو ڕۆژانەی دنیا کە ڕۆیشتن وەک خەون بوون، ئەو ڕۆژانەی ماوە ئاگات لێی بێت، کاتیش لە نێوان ئەم دوانە بە فیرۆ چووە.

ئەو کەسە چۆن سەلامەت دەبێت، کە ژنێکی هەیە بەزەیی پێ نایەتەوە، ڕۆڵەیەکی هەیە پاساوی بۆ ناهێنێتەوە، لە دراوسێکەی دڵنیا نەبێت، هاوڕێکەی

ئامۆژگـاری نـەکات، شـەریکەکەی ڕاسـت گـۆ نـەبێت لەگەڵیـدا، دووژمنەکـەی سـڵ ناکاتـەوە لـە دووژمنایەتیـدا، نەفـسی خراپـەی هـانی بـدات، دونیـای رازاوە بـۆی ڕاخراوە، ئارەزووی سەرشێتی، تووڕەیی، ڕازاندنەوەی شـەیتان بـۆی، بـێ هێـزی کـە هێرشی بۆ دێنێـت... جـا ئەگـەر ڕووی کـردە خـوا ئـەوکات خـوای گـەورە یارمـەتی دەداو ئەو کارانەی هەر هەموو بۆ چارەسەر دەبێت، بەڵام ئەگەر ڕووی لەخوا نەبو و خوای گەورەش فەرامۆشی دەکا و سەرگەردان دەبێت.

پشتکردنە قورئان و سوونەت

هـەر کاتێـک خـەڵکی پـشتیان کـردە قورئـان و سـوونەت، حوکمیـان بـەم دووانـە نەکرد، بڕوایان وابوو کە پێویستیان بەم دووانە نیە، رووشیان کردە بۆچـوونی فـلان وفلان و قیاس و ئیستعان و ووتەی زانایان، ئەوکات تووشی سەرگەردانی دەبـن، دڵ تاریـک دەبـن، هـزر گەنـدەڵ و عـەقل بۆگـەن دەبـن، تـا وای لـێ دێت ئـەو کارانـە بەسەریاندا زاڵ دەبێت و کوێریان دەکـات لـە ئاست ڕاستی، تـاکو وایـان لـێ دێت گچکە و گەورە لەسەر ئەمە ڕادێن و بـە خراپـەی نـازانن، ئـەوکات دەوڵـەتێکیان بـۆ فەراهـەم دەێـت کـە بیدعـە شـوێنی سـوونەت دەگرێتـەوە، نـەفس شـوێنی عـەقل دەگرێتەوە، هـەواو ئـارەزوو شـوێنی ژیـری دەگرێتـەوە، گـومڕایی شـوێنی هیدایـەت دەگرێـتەوە، نەزانی شوێنی زانـین دەگرێتـەوە، ڕیـا شـوێنی ئـیخلاص دەگرێـتەوە، ناحەق شوێنی حەق دەگرێتەوە، درۆ شوێنی ڕاستگۆیی دەگرێتـەوە، کەمتەرخـەمی لـە ئامۆژگـاری شـوێنی ئامۆژگـاری دەگرێتـەوە، سـتەم شـوێنی دادپـەروەری دەگرێتەوە، تاوای لـێ دێت ئـەم شـتانە بـاڵ دەکێـشتێت بەسـەر خەڵکیـدا و دەبێتـە یاسای دەوڵەت، کە خـەڵکی ڕاپرسـی پـێ دەکـەن، جـا کـە بینیـت ئـەمانـە زاڵ بـوو بەسەر دەوڵەتدا و ئاڵای شەکایەوە، ئەوکات سوێند بەخوا مردن خۆشترە لـە ژیـان، ژیانی ناو چیا چاکترە لە ژیانی شار، ژیان لەگەڵ درندە ئارامترە لەم ژیانە.

بەڵێ: بەهۆی ستەمی خراپەکارانەوە فەساد لە زەوی و دەریادا بـاڵو دەبێتـەوە، ئاسمان تاریک دەبێت، زەوی گـوزەرانی تێـک دەچـێت، خێـرو بەرەکـەت نامێنێـت، درندە لە بەین دەچێت، بە هۆی ستەمی خراپەکارانەوە ژیان تێک دەچێت، ڕووناکی ڕۆژ و تاریکی شەو لەبـەر ئـەم کـارە قێزەوەنانـە هـاواری لـێ هەڵدەسـتێ و دەسـت دەکات بە گریان، لەبەر زۆری کاری خراپە و بەدکاری مەلائیکـەتی پێـک گەیـشتوو و (کرام الکاتبون) سکاڵا دەکەن لەلای پەروەردگاریان.

سـوێند بـەخوا ئـەم خراپـە کاریـە وەک هـەورێکی ڕەش وایـە کـە ئاگادارمـان

دەکاتەوە، وا لافاوێکی پر لە سزا لە ڕێوەیە، ئاگادارمان دەکاتەوە بەو تاریکاییە کە سزای بەدواوەیە.

جا کەوابوو زووکەن خۆتان ڕزگار کەن لـەم لافـاوە بەتـەوبەیـەکی ڕاسـتگۆیانە تـا کات ماوە و دەرگای تەوبە دانـەخراوە، ئێـوە وەک ئـەوە وانـە کـە لەبـەر دەرگایـەک ڕاوەستاون نزیکە دابخرێت، وەکو ئەوە وانە کە مامەڵەی (الرهن) تان کردوە کەچـی نزیکە کاتەکەی نەمێنێت، وەکو ئەوە وانە کە دووبالّتان هەبێت کەچی نزیکە لە کـار بکـــــەون: ﴿وَسَيَعْلَمُ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓاْ أَيَّ مُنقَلَبٍ يَنقَلِبُونَ﴾(الـــــشعراء:٢٢٧)، واتـــــە: سەرئەنجام ئەوانەی ستەمیان کردووە دەزانن کە بە چ تێک شـکاوییەک ڕێـرە و ژوور دەبن و تیا دەچن.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

ئەمڕۆ نەفسی خۆت بکڕەوە - بەکاروو کردەوەی چاکە- چونکە بازار کراوەیە، پارەش هەیە و چەنگ دەکەوێت، کەل و پەلیش هەیە و هەرزانە، چونکە ڕۆژێك دێت ئەم بازاڕە دادەخرێ و کەل و پەلیش نامێنێت خوای گەورە دەفەرموێ:﴿ وَيَوْمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ﴾ (الفرقان: ٢٧)، واتە: ئەو ڕۆژە ستەمکار گاز لە هەردوو دەستی خۆی دەدات لە پەشیمانیدا.

اذا انت لم ترحل بزاد من التقى وأبصرت يوم الحشر من قد تزودا
ندمت على أن لا تكون كمثله وأنك لم ترصد كما كان أرصدا

واتە: ئەگەر بەبێ توێشووی تەقوا گەشتی قیامەت دەست پێ بکەی، جا کە حەشر کران دەبینی هەیە توێشووی پێیە، بۆیە تۆش ئەوکات پەشیمان دەبیەوە کە وەکو ئە و نەبووی.

کارکردنێك کە ئیخلاصی لەگەڵ نەبێت و لەسەر ڕێگای پێغەمبەر ﷺ نەبێت، وەکو گەشتیارێك وایە کە تورەگەیەکی پێبێ تورەگەکەی پڕ کردبێت لە خۆڵ، ئەم گەشتیارە هیچ سوود لەمە وەرناگرێت جگە لە ماندوو بوون.

ئەگەر دڵت پڕ بوو لە غەم و خەفەتی دنیا، وە لە خۆراك پێدانیشی کەمتەر خەمیت کردبوو، کە ئیمان و زکر و یادی خوایە، ئەوکات تۆ وەکو ئەو گەشتیارە وایت کە ولاغەکەی باریکی زۆری لێ بار دەکات، کەچی ئالیکی چاکی پێنەداوە، جا ئەو ولاغە چونکە تێرنەکراوە هەر کاتێك پەکی بکەوێت لە پەك دەکەوێت.

هەر کەسێك شیرینی ئیمان بزانێت، ئازاری ئارامگرتنی لەسەر سووك دەبێت.

هەر کەسێك شیرینی عافیەت وئیمان بزانێت، ئەوکات ئازاری ئارامگرتنی لەسەر سووك دەبێت.

گێژەدەی داوی نەریت بووی، ئەگەر بێتوو هیمەت بدەیتە خۆت گومانی تیا نیە سەردەکەویت.

جیاوازی ئیمانداری ڕاستگۆ لەخەڵکی لەهیمەت بەرزیەکەی دایە، نەک لە ڕەنگ و ڕووپدا.

جیاوازی نێوان تۆ و ئیمانداری سەرفراز چیایەك لە ئارەزواتە، ئەوانە پێش ئارەزوات کەوتوونە، بەڵام تۆ دوای ئارەزوات کەوتویتە، کەواتە تۆش وابکە بەوان دەگەیت.

دنیا وەکو گۆرەپانی پێشبڕکێ وایە، کە خەڵکی بە پیادە و بە سوار پێشبڕکێ دەست پێ دەکەن، جا تۆزوخۆڵ لە گۆرەپانەکە بەرزدەبێتەوە بە جۆرێك گۆرەپانەکە پڕ دەبێت لە تۆز وخۆڵ، ئەوکات براوە تیایدا وون دەبێت، بەڵام لە پاشان کە تۆز و خۆڵەکە دامرکایەوە ئینجا دەزانن کێ براوەیە.

ئارەزواتِ وەك دەنکە گەنمێك وایە لە ژێر تەڵە دابێت، جا بیر بکەوە چۆن گیاندارێك بە تەڵەوە بێت سەردەبڕیت، تۆش ئەگەر بە تەڵەی ئارەزوات بی دەفەوتێی، ئەگەر وا بیربکەیەوە ئەوکات ئارامگرتنت زۆر لا ئاسان دەبێت.

ڕەزیل مرۆڤێکی فەقیرە، کەچی وەکو فەقیر لەسەر هەژاریەکەی پاداشت وەرناگرێت.

جگە لە گەورەکەت داوا لەکەس مەکە، چونکە کۆیلە لە کەسێکی تر داوا بکات جگە لە گەورەکەی بەسەریدا دەشکێتەوە.

مانەوە بە تەنها بۆ ئەوەی زکر و یادی خوا بکات هۆگری بە مرۆڤ دەبەخشێت.

واز بێنە لەوەی لێت جیادەبێتەوە، هۆگربە بەوەی کەلێت جیا نابێتەوە.

گۆشەگیری مرۆڤی نەزان گەندەڵیە، بەڵام گۆشەگیری مرۆڤی زانا خۆراکە بۆ هیزی.

ئەگەر عەقڵ و یەقین پێکەوە گۆشەگیر بوون، فکریش ئامادەبوو ئەوکات ووتووێژ دەستپێدەکات.

ئەگەر دووژمنەکەت پێی گووتی گەمژە، وای پێ مەڵێوە ئەگینا ئەویش وا دەڵێتەوە.

کە بەزەییت بە نەفستدا دێتەوە نیشانەی ئەوەیە کە نەفست ناناسی، ئەگەر بە چاکی بتناسیبایا، ئەوە سەرزەنشتت دەکرد و یارمەتیت نەدەدا.

تووڕەیی خۆت بە زنجیرەی ئارامی ببەستەوە، چونکە تووڕەیی وەکو سەگ وایە، ئەگەر بەردا دەڕوات و پەلاماری خەڵک دەدات.

ئەگەر (قدر)ی خوا وابوو مرۆڤێك کامەران بێت، ئەوکات (قدر) تۆوی کامەرانی لە دڵی ئەم مرۆڤەدا دەچێنێت، پاشان بە ئاوی (ترغیب) و (ترهیب) ئاوی دەدات، پاشان چاودێری دەکاو ئێشك گرێکی زانستیشی بۆ دەگرێت، واتە: بەچاو ساغانە ڕێبکات، ئابەم شێوە بەڕێی دەکا.

ئەگەر لە گێژاوی تاریکایدا ئەستێرەی هیمەتت درەوشایەوە، پاشان مانگی عەزیمەتیش بە دوای ئەو داهات و درەوشایەوە، ئەوە دڵ بە نووری پەروەردگاری پرشنگدار دەبێت.

کاتێك شەو داهات خەو و بۆرزان باڵ دەکێشێت بەسەر خەڵکیدا، بەڵام ئەو سەربازانەی لە پێشەوەن، کە ئامادەن بۆ هێرش کردن، بەو شەوە خەویان لە چاو تۆراوە، جا لە خۆشیا بێت یا لە ترسا، کەچی سەربازە بێئاگاکان لە پرخەی خەودان، ئەگەر سەربازەکان بە جەرگ بەزانە تێیان کۆشا، سەردەکەون بەسەر سەربازە کەم تەرخەمەکان، کە بەیانیش دادێت غەنیمەتەکانیان دابەشدەکەن بەسەر خاوەن بەشەکان.

لە دەرگای ڕەحمەتی پەروەردگار بدە، ئەگەر دەریشی کردی بێ ئومێد و بێ تاقەت مەبە لەبەر دەرگاکە ڕاوەستە، سڵ مەکە لە نزا کردن و پاسا و هێنانەوە بۆ هەڵەکانت، ئەگەر چی چەند جارێکیش دووبارەی بکەیەوە، ئەگەر دەرگای نزا کرایەوە و نزای خەڵکی وەرگیرا هی تۆ وەرنەگیرا، هەر سڵ مەکە و بێ تاقەت مەبە، بەڵکو زیاتر بەردەوامبە، وەکو منداڵێك بە ملکەچی لە دەرگا بدە و دەستت پانکەوە و بڵێ ﴿وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَآ﴾ (یوسف: ٨٨). واتە: خێرمان پێ بکە.

ئەگەر پۆشاکی تەقوات پۆشا، ئەوە بە ئامانجت دەگەی.
گوناهو تاوان رێگرە لە بەرەکەتی کاسبیدا.

هەر کەسێك ئەگەر بیەوێت قەدری چەندە لای خودا، بابڕوانێت خودا فەرمانی بە چی پێدەکات ئەویش بەچی سەرقاڵە.

ببە بە پۆڵەی دواڕۆژ، مەبە بە پۆڵەی دنیا، چونکە منداڵ شوێنی دایکی دەکەوێت.

دنیا وەك کەلەشێکی بۆگەن وایە، کە شێریش بە کەلەشی بۆگەن ڕازی نیە و نایخوا ئەی چۆن تۆ پێی ڕازی دەبی.

دنیا خەیاڵە، بەڵام دوا ڕۆژ نیشتمانی ڕاستەقینەیە، پێویستیەکانیش لە نیشتمانی ڕاستەقینە دەست دەکەوێت.

تێکەڵ بوون و دانیشتن لەگەڵ هاوڕێ و برادەر دوو جۆرە:
یەکەم: دادەنیشن و کۆدەبنەوە لەسەر شتی تڕوهات و کات بە فیڕۆدان، جا ئەم جۆرەیان زیانی زیاترە لەسوودەکەی، چونکە هەرهیچ نەبێت دڵیان فەساد دەبێت و کاتیان بەفیڕۆ دەچێت.

دووەم: دادەنیشن و کۆدەبنەوە بۆ یارمەتیدانی یەکتر لەسەر ئەو هۆکارانەی مرۆڤ بەرەو بەهەشت دەبات، ئامۆژگاری یەکتری دەکەن لەسەر ڕێگای ڕاستی ئیسلام بن و لەسەری بەردەوام بن و ئارامی لەسەر بگرن، ئەم جۆرەیان زۆر بە سوودە، بەڵام جاری وا هەیە مرۆڤ لەم جۆرەیان تووشی ئەم سێ بەڵایە دەبێت:

ئەوەیە کە قسە بۆ یەکتری دەڕازێننەوە، کە ئەمە بەڵایە ئەگەر کاری لەگەڵدا نەبێت.

دانیشتنەکەیان دەبێتە قسەکردن لەسەر شتی تریش زیاد لە پێویست.

وای لێدێ ئەم دانیشتنە دەبێتە شتێکی عادەتی، مە بەستەکەی نامێنێت، کە خۆ ئامادەکردنە بۆ دواڕۆژ.

پوختەی قسان ئەوەیە:

تێکەڵبوون و دانیشتن لەگەڵ خەڵکیدا، یان ئەوەتە خۆراکە و ئاودانە بۆ (النفس الامارة)ە واتـە: زیانت پێ دەگەیەنن.

یان خۆراکە و ئاودانە بۆ (النفس المطمئنة)ە واتـە: سودت پـێ دەگەیـەنن، جـا بەرهەمەکەی بە گوێرەی خۆراکە و ئاودانەکەیە، ئەگـەر خـۆراك و ئاودانەکـەی چـاك بوو ئەوکات بەروو بوومەکەشی چاك و بەسوود دەبێت، بەهەمان شـێوە روحـی پـاك چونکە ئامۆژگاری مەلائیکەن لە هزری خۆیدا دەچێنێت، ئەوە پاکە.

وە پڕوحی پیسیش چونکە ئامۆژگاری شەیتان لە هزری خۆیـدا دەچـێنێت، ئـەوە پیسە، خوای گەورەش بە حیکمـەتی خـۆی وای داناوە پاکـەکان بـۆ پاکـەکان بـن، پیسەکانیش بۆ پیسەکان بن.

ئاگات لە گەورەیی خودا بێت

هیچ شتێك لە بوونەوەردا نیە بە تەنها بە یەك (سبب) کاریگەر بێت، بەڵکو یەك (سبب) کارناکات، مەگەر بە پاڵپشتی (سبب)ێکی تر نەبێت، ڕێگری کاریگەریەکەش نەمێنێت، ئەمە لەو (سبب)انەیە کە بەچاو بەدی دەکرێت، لەو (سبب)انەی کە نادیارە و مەعنەویە، وەك کاریگەری خۆر بۆ گیاندار و ڕووەك ئەمە لەسەر چەند (سبب)ی تردە وەستاوە، لە شوێنی وەرگرتن، چەند (سبب)ێك پاڵپشتی ئەم (سبب)ە دەکەن.

هەروەها منداڵ بوون پەیوەستە بە چەند (سبب)وە جگە لە جووت بوونەکە، بەهەمان شێوە هەموو (سبب) و (مسبب)یك بەم شێوەیە، جا ئەو دروست کراوانەی کە تۆ لێ ی دەترسی و داوای لێدەکەی بەشێکی کەمە لە (سبب) بە تەنها کاریگەری نیە جگە لە خوای گەورە و باڵا دەست نەبێت.

کەواتە ناگونجێت داوا و ترسان لە غەیری خوا بکەیت، ئەمە بەڵگەیەکی ڕۆشنە کە ترس و داوا کردن جگە لە خوای گەورە شتێکی پوچەڵە، ئەگەر گریمان ئەو (سبب)ە بە تەنها کاریگەرە، ئەوە دەکات (سبب)کە لە غەیری ئەوەوەیە لەو نیە، هیچ هێزێکی نیە کاری پێ بکات، چونکە هەر هێزو توانایەك هەبێت ئەوە تەنها بە خواوەیە هەر خودایە هەموو هێز و توانایەکی بەدەستە، ئا ئەو هێزو توانایەی کە مرۆڤ لێی دەترسێ و داوای دەکات لە ڕاستیدا بەدەستی خودایە.

چۆن لە کەسێك دەترسێت و داوای لێدەکات کە هیچ هێز و توانایەکی لە دەست نایەت، بەڵکو ترسان لە دروست کراوەکان و داوا لێکردنیان (سبب)ێکە بۆ بێ بەش بوون، و تووشی بەڵا هاتن بەوەی کە داوای دەکا و لێ ی دەترسێ، چونکە چەند لە کەسێك بترسێی جگە لە خوای گەورە ئەوە بە پێی ترسەکەت لەوکەسە، خودا ئەو

کەسەت بەسەردا زاڵ دەکات، بە پێی داواکردنت لە غەیری خـوای گـەورە ئـەوە بـێ بەش دەبی.

ئا ئەوە حاڵی خەڵکیە بە گشتی جا هەر شتێك خوای گەورە بیەوێت ببێـت ئـەوە هەر دەبێت، هەر شتێکیش خوای گەورە بیەوێت نەبێت ئەوە هەرگیز نابێت، ئەگـەر چی هەر هەموو خەڵکیش بۆی کۆك بن.

یەکتاپەرستی مرۆڤ ڕزگار دەکات

یەکتاپەرستی ڕزگارکەر و پشتیوانە بۆ دووژمنانی خوا و بۆ دۆستانی خواش، دەبینین خوای گەورە دوژمنانی خۆی لە ناخۆشی و نەهامەتیەکانی دنیادا ڕزگار دەکات ئەگەر هانا بۆ یەکتاپەرستی ئەو بەرن ﴿ فَإِذَا رَكِبُوا۟ فِى ٱلْفُلْكِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴾ (العنكبوت: ٦٥).

واتە: هەرکاتێك - بێ باوەڕان - سواری کەشتی دەبن، کە مەترسی نوقم بوون و تیاچوون ڕوویان تێ دەکات، بە ملکەچی و بە دڵەوە هانا و هاوار بۆ خوا دەبەن، بەڵام کاتێك خوای گەورە ڕزگاریان دەکات لەم ناخۆشییە، کە دەگەنە وشکانی، لە ڕێبازی یەکتاپەرستی دەترازێن و هاوبەشی بۆ خوا بڕیار دەدەن.

هەروەها یەکتاپەرستی پشتیوانیە بۆ دۆستانی خواش، لە ناخۆشی و نەهامەتیەکانی دنیا و قیامەت ڕزگاریان دەکات. جا بۆیە پێغەمبەر(یونس) لە ناوسکی حوتدا هانای بۆ ئەو یەکتاپەرستیە برد، خوای گەورەش لە ناو ئەو هەموو تاریکاییەدا ڕزگاری کرد..

دەبینین شوێنکەوتوانی پێغەمبەران کاتێك هانایان بۆ یەکتاپەرستی بردووە ڕزگاریانبووە لە سزای کافران لە دنیادا، وە ڕزگار بوونە لە ناخۆشیەکانی دواڕۆژیش، بەوەی کە خوای گەورە بەخششی زۆری بۆ ئامادەکردوون.

بەڵام (فرعون) لەوکاتەی خەریك بوو لە ناوبچێ هانای بۆ یەکتاپەرستی هێنا کەچی هاناکەی هیچ سوودی پێ نەگەیاند، چونکە ئیمان هێنان بۆ یارمەتیدان هیچ سوودی نیە، ئەمە سوونەتی خوایە لەسەر بەندەکانی.

جا بۆیە دوعای تەنگانە بە یەکتاپەرستی خودایە، وەك دوعاکەی (یونس) کە لە ناو سکی حوتەکەدا داوای پێ لە خوا کرد، دوعایەکی گیراوە.

گەورەترین و ناخۆشترین تەنگی لە شیرکەوە هەڵدەقوڵێت، ڕزگاربوونیش لەم ناخۆشیە بە یەکتاپەرستی دەبێت، بە ڕاستی هەر یەکتاپەرستیە جیگای ئومێد و مۆڵگە و قەڵا و هانای خەڵکیە.. و باللە التوفیق.

چێـــژ وەرگرتن

چێژ وەرگرتن و حەزلێبوون لە شتێك بە گوێرەی خۆشەویستیەکەتە بۆ ئەو شتە، جا بە گوێرەی خۆشەویستیەکەی هێز و بێ هێز دەبێت، هەرکاتێك خۆشەویستەکەی بۆ ئەو شتە پتەو و بەهێز بوو، ئەوە تامەزرۆی دەبێت و حەزدەکات زوو پێی بگات، مرۆڤیش کاتێك شتێکی خۆش دەوێت ئەگەر بیناسێ و زانستی پێی هەبێت، جا هەر کاتێك تەواو بیناسێ و زانستی پێی هەبێت زیاتر خۆشی دەوێت، هەر کەسێك ئیمانی بە خوا و ناو و سیفاتەکانی و دینی خوا هەبێت ئیشتیاق و خۆشەویستی بۆ خوا زیاتر دەبێت، حەز دەکات زوو بگات بەخزمەتی و بڕوانیتە ڕووی خوا و گوێ لە ووتەکانی ڕابگرێت.

جا هەر هەموو خۆشی و ئاسوودەی و کامەرانیەك جگە لەم خۆشیە وەك دڵۆپە ئاوێك وایە لە ناو دەریایەك، کەوابوو کەسێك هۆشی لەسەردا هەبێت چۆن خۆشیەکی کەم کە لە دوایدا ئازاری بەدوا دادێت دەگۆڕێتەوە بە خۆشیەکی گەورەی بەردەوامی نەبڕاوە؟!

بزانە: مرۆڤ بە گوێرەی ئەم دوو هێزە هەڵسوکەوت دەکات:

١ـ العلـم: زانســـت.

٢ـ الحـب: خۆشەویستی.

چاکترین و بەسوود ترین زانستیش، زانستە بە خوا.. چاکترین و بەسوود ترین خۆشەویستیش، خۆشەویستی خوایە، خۆشترین تام و چێژیش لەم دووانەدایە کە باسمان کرد.. والله المستعان.

ڕێگای گەیشتن بە ڕەزامەندی خودا

هەرکەسێك بیەوێت بە سەرفرازی بە خوا بگات و لە دوا ڕۆژیشدا کامەران بێت، دەبێت لە دوو شتان خۆی بەند بکات:

یەکەم: خۆی بەند بکات بۆ ئەنجامدانی ئەو شتانەی کە خوا فەرمانی پێ کردووە، واتە: گوێڕایەڵی خوا بکات.

دووەم: خۆی بەند بکات لە ئەنجام نەدانی ئەو شتانەی کە خودا قەدەغەی کردووە، واتە: بێ فەرمانی خوا نەکات.

وەك ئەوەی زمانی بەند بکات و بیگرێتەوە لەو شتانەی کە سوودی پێ ناگەیەنێت، زمانی بەند بکات و تەپی بکات بە وێردوو زکری خودا و ئەو شتانەی کە ئیمانی زیاد دەکات.

ئەندامەکانی بەند بکات لە گوناە و تاوان، ئەندامەکانی بەند بکات لەسەر کردنی واجبات و سوونەتەکان، بەم شێوەیە تاکو دەگاتە خوای گەورە با خۆی بەند بکات، ئەوکات خوای گەورەش ڕزگاری دەکات لەم بەندیخانەی دنیا و دەیخاتە خۆشترین و فراوانترین شوێن.

ئەوەش بزانە: هەرکاتێك مرۆڤ ئارامی نەگرت لەسەر بەندکردنی ئەم دووانە و ڕووی کردە ڕابواردن و ئارەزوان، ئەوە دوای ڕابواردنەکەی کە مرد و لە دنیا دەرچوو بەندکردنە ناخۆشەکەی بەدوادێت ـ کە دۆزەخە ـ بەم شێوەیە هەر کەسێك کە دەمرێت و دەردەچێت لە دنیا یان ئەوەتا ڕزگاری دەبێت لە بەندیخانەی دنیا و بەرەو خۆشی بەهەشت دەڕوات، یان لە ڕابواردنی دنیا بەرەو بەندیخانەی دۆزەخ دەڕوات.. و باللە التوفیق.

تەقوا و ڕەوشت جوانی دوو شتی زۆر بەرزن

(ابن عون) بانگی پیاوێکی کرد و پێی گووت: تەقوای خوا بکە، چونکە مرۆڤی بە تەقوا هەرگیز هەست بە وەحشەت و تەنهای ناکات.

(زید)ی کوڕی (أسلم) دەیفەرموو: هەر کەسێك تەقوای خوا بکات خەڵکی خۆشیان دەوێت، ئەگەرچی دووژمنیشی بن.

(الثوري) بە (لإبن ابی ذئب)ی دەفەرموو: ئەگەر تەقوای خوات کرد و لە خوا ترسای، ئەوە خەڵکی چ نیە، بەڵام ئەگەر لە خەڵکی ترسای ئەوە هیچ شتێك سوودت پێ ناگەیەنێت لای خوای گەورە.

(سلیمان)ی کوری (داود) دەفەرموێت: ئەوەمان پێدراوە لەوەی خەڵکی پێی دراوە و ئەوەش کە پێی نەدراوە، زانیومانە لەوەی خەڵکی دەیزانێت و نایزانێت، هیچ شتێکمان نەبینیوە لە تەقوای خوا چاکتر بێت لە پەنهایی و ئاشکرای، لە دادپەروەری لە تووڕەی و ڕەزامەندی، لە هەژاری و دەوڵەمەندی.

لە کتابی (الزهد)ی ئیمام أحمد هاتووە کە خوای گەورە دەفەرموێت (هەر مرۆڤێك جگە لە من ڕووبکاتە دروست کراوێك و پشتی پێ ببەستێ هۆیەکانی ئاسمانەکان و زەوی لێ دەگرمەوە، جا ئەگەر داوای شتێکم لێ بکات پێی نابەخشم، ئەگەر نزا بکات نزاکەی گیراو ناکەم، ئەگەر داوای لێبووردنم لێ بکات لێی نابووردم.. هەر مرۆڤێکیش ڕوو بکاتە من و پشتم پێ ببەستێ، ئەوە ڕزقی لە ئاسمانەکان و زەویدا زامن دەکەم، جا ئەگەر داوای شتێکم لێ بکات پێی دەبەخشم، ئەگەر نزا بکات نزاکەی گیراو دەکەم، ئەگەر داوای لێبووردنم لێ بکات لێی دەبووردم).

دەبینین پێغەمبەر ﷺ تەقوا و ڕەوشت جوانی پێکەوە بەستۆتەوە، چونکە تەقوای خوا کردن نێوان بەندە خۆش دەکات لەگەڵ پەروەردگاری، ڕەوشتی جوانیش نێوان مرۆڤ خۆش دەکات لەگەڵ خەڵکی..

کەوابوو: تەقوای خوا کردن بەندە خۆشەویست دەکات لای خوا، ڕەوشتی جوانیش مرۆڤ خۆشەویست دەکات لای خەڵکی.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

لە نێوان بەندە و خوا و بەهەشت ڕێگایەك هەیە کە بە دوو هەنگاو دەبڕێت: هەنگاوێکیان دوورکەوتنەوەیە لە نەفسی خۆی، هەنگاوێکیشیان لە خەڵکیە، هەنگاوی نەفسی دایدەبڕێت لە خۆی و خەڵکی، هەنگاوی خەڵکیش، کە مردنە. دەیگەیەنێت بە خوا، کەواتە: تەنها پوو لەو شتانە بکە کە دەتگەیەنێت بە خوا.

بانگ بێژێك هاواری کرد هاوەڵان ﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ﴾(الانبياء: ١). واتە: لێپرسینەوەی خەڵکی نزیك بۆتەوە.

دڵەکانیان لە ترسا ڕاچڵەکا، لە ترسان ئاو لە چاوانیان دەهات

دنیا بۆ ئیمامی (علي) ڕازاندرابۆوە، ئیمامی (علي)یش بە دنیای دەووت: (أنت طالق ثلاثا لا رجعة لي فيك). واتە: من تۆم تەلاقدا سێ بە سێ هیچ گەڕانەوەشت بۆ نیە.

نووری حەق زۆر ڕووناکترە لە نووری ڕۆژ.

ڕێگای بەرەو خوا چون چۆڵە لەو کەسانەی کە گومانیان هەیە و شوێنی هەواو ئارەزووایتیان کەوتوون، بەڵکو ئەوانە لەسەر ڕێگای بەرەو خوا چوونن کە بڕوایەکی پتەویان بە ئیسلام هەیە و ئارامگرن لەسەریدا هەر وەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾ (السجدة:٢٤). واتە: کە ئارامگرتنیان کردە پیشەیان ئێمەش کردمانن بە پێشەوا، لەو کاتەی دڵنیایی و بڕوایەکی تەواویان هەبوو بە ئایەتەکانی ئێمە.

بڕوای پتەو ڕزگارت دەکات

لـە کـاتی سـەرەمەرگدا شـەهادەی (لا الـه الا الله) کاریگـەری گـەورەی هەیـە بـۆ سـڕینەوەی گونـاه و تـاوان، چـونکه لـه کـاتی سـەرەمەرگدا ئـەو مرۆڤـه بـه دڵـەوه دەڵێت: (لا اله الا الله) دەزانێت ماناکەشی چیه، له کاتێـك ئـەم شـایەتیه دەدات کـه ئارەزوەکانی هەمووی مردوه و سەرکەشی نەماوه کاتێك خۆی بـه گـەوره دەزانـی و سەرکەشی دەکرد، ئیستاکه ملکەچه و خۆی به زەلیـل و زەبـون دەزانێـت، چـونکه هیچ ئومێدی به دونیا و ئارەزواتی دنیا نەماوه.

ئیـستاکه وا لەبـەر دەسـتی پـەروەردگار و دروسـتکارو گەورەکـەی زۆر بـه ملکەچییەوه وەستاوه بـه ئومێـدی ئـەوەی لێـی ببورێـت و ڕەحمـی پێبکـات، بـه بڕوایەکی پتەوەوه دوور له هەموو شیرکێك ڕووی کردۆته خودا، ئەو شتانەی هـەموو بەلاوه ناوه که له دونیا پێوەی سەرقال بوو، ئیستاکه هـەموو غـەمی ئـەو شـوێنەیه که بەرەو ڕووی دەڕوات که نازانێت شوێنەکەی چۆنه.

جا بۆیه مرۆڤ لەو کاتەدا پڕ به دڵـەوه ڕوو دەکاتـه خـوای گـەوره بـه دڵ و لاشـه تەسلیمی خوا دەبێت، به دڵ و لاشەوه دەڵێت: (لا اله الا الله) که دڵـی تـەنها خـوای گەورەی تیایه، دڵی خۆی پاك کردۆتەوه له هەموو شتێکی تر.

بێگومان لەو کاتەدا دڵی پـاك کردۆتـەوه لـه دنیـا، ڕووی کردۆتـه پـەروەردگاری، ئاگری ئارەزواتی دامرکاندۆتەوه، ئومێدی بـه قیامەتـه و تـەنها ئـەوی لەبـەر چـاوه، دنیای پشت گوێ خستووه له کاتێکدا ئـەو شـایەتی دانـه کـه بەدڵـەوه دەیڵێـت دوا کاریـەتی ئـەم شـەهادەیه گوناهـەکانی لەسـەر دەسـڕێتەوه، بـەرەو پـەروەردگاری دەبات، چونکه بەشایەتی دانێکی دڵسۆزانه به پەروەردگاری گەیشتوه، کـه بـەدڵ و لاشه ئەم شایەتیەی داوه.

جا ئەگەر بێتو لە کاتی سەلامەتیدا بەم شێوە ئەم شەهادەی لە دڵدا بایە، هەرگیز هۆگر و دڵخۆش نەدەبوو بە خۆشیەکانی دنیا، بەڵکو هەڵدەهات لە خەڵکی و ڕووی دەکردە خودا، هەر بەخوا دڵخۆش دەبوو.

بەڵام ئەو لە کاتی سەلامەتی بەو شێوەیە بڕوای پتەو نەبووە، بەڵکو ئەو لەگەڵ شەهادەی (لا اله الا الله) دڵی پڕ بوو لە ئارەزوات و خۆشویستنی دنیا، نەفسی پڕبووە لە خەیاڵات و شتی تر، ڕووی وەرگێڕاوە لە خوای گەورە، ئەگەر بێتو دڵی پاك بکردایەوە بەم شێوەیەی لەسەرە مەرگ دایە، ئەوکات گوزەرانێکی تری دەبوو جگە لەو ژیانە ئاژەڵیەی ئێستای. والله مستعان.

کارەکانت بسپێرە خودا

ئەو کەسە چی بەدەستە کە نێو چەوانی خۆی بە دەستی خوایە، دڵی لە ژێر دوو پەنجەی خوایە چۆنی بوێت وا ئاڵوگۆڕی پێدەکات، ژیان و مردنی بە دەست خوایـە، باشـی و خراپـی بەدەست خوایـە، جوولـە و وەستان و کـارو گفتـاری بـە ویست و فرمانی خوایە، هەر جوولەیـەک دەکـات بـە فـەرمانی ئـەوە، هـەر کارێک دەکـات بـە ویستی ئەوە.

کە ئەمانە هەمووی بـە ویستی خوایـە سوپاسـی دەوێت، چـونکە ئەگـەر خـوای گەورە ئەو کارانەی بسپێرێتە خودی مرۆڤەکـە، مرۆڤەکـە بـێ هێـزە و ناتوانێت ڕای پەڕێنێت، ئەوکات تووشی هەڵە و سەرگەردانی دەبێت، ئەگەر ئەو کارانـە بسپێرێتە کەسێکی تریش جگە لە خودی مرۆڤەکە، دەکـات سپاردوویەتیە کەسـێکی بـێ هێـز کە نەسوود و نەزەرەر و نە ژیان و نە مردن و نە زندووکردنەوەی لە دەستە، ئەگـەر خوای گەورەش فەرامۆشی بکردایە، ئەکاتە دووژمن بەسەریدا زاڵ دەبێت و دەیکـات بە دیلی خۆی.

جا بۆیەئەو بـە ئەندازەی چـاو تروکانێکیش مـرۆڤ بـە بـێ خـوای گـەورە حـاڵی پەرێشانە، بەڵکو لەگـەڵ هـەموو هەناسـەیەکدا پێویستی بـە خودایـە بـە ئەنـدازەی گەردیلەیەکیش بێ خوا سەرگەردانە، لە کاتێکدا کە بەردەوام ئاتاجی خودایەکەچی لەگەڵ ئەوەشدا پشتی تێ دەکات و ڕووی لێ وەردەگێرێت و بە گوناە و تاوان خودا لە خۆی تووڕە دەکات، لە کاتێکدا لە هەموو ڕوویەکەوە ئاتاجی ئەوە.

پشت بە خوا ببەستە، خوا فەرامۆشت ناکات

ئەی مرۆڤی بێ ئاگا تۆ خۆت سەرقاڵکە بەو کارانەی کە خوا فەرمانی پێ کردووی بیکەی، خۆت سەرقاڵ مەکە بە شتێك کە بۆت دابین کراوە و دانراوە، چونکە خوای گەورە دوو شتی بۆت بڕیوەتەوە:

✍ ـ ڕزق و ڕۆزی.

✍ ـ ئەجەل و مردن.

ئەم دووانە مرۆڤەکان بۆ یەکێکیان هەوڵ دەدن و لەوی تریشیان ڕادەکەن، کەوابوو پێویست ناکات مرۆڤ خۆی بۆ ئەم دوانە سەر قاڵ بکات، چونکە هەر کاتێك تەمەن مابێت، ئەوا ڕزق و ڕۆزی بەڕێوەیە بۆی، هەر کاتێکیش خوای گەورە بە حیکمەتی خۆی دەرگایەکت لێ دابخات، ئەوا بە ڕەحمەتی خۆی دەرگایەکت لێ دەکاتەوە.

وورد بەوە و بیر بکەوە لە حاڵی ئەو کۆرپەلەی ناو سکی دایك، کاتێك کە خوێنە، خوای گەورە لە یەك ڕێگاوە خۆراکی بۆ دەنێرێت کە ڕێگای ریخۆڵەکەیە، جا کە لە سکی دایکی دەرچوو، ئەو ڕێگایەی لێ دادەخرێت، کەچی دوو ڕێگای تری لێ دەکرێتەوە کە لەوێوە خۆراکی زۆر لەوەی پێشتری خۆشتر و پاکتری بۆ دێت کە شیرێکی پاك و بێ گەردە، جا کە تەمەنی شیرخواردنیشی تەواو دەبێت ئەو دوو ڕێگایەی لێ دادەخرێت، بەڵام چوار ڕێگای چاکتر لەوی پێشوتری لێ دەکرێتەوە، ئەویش دوو خۆراکە و دوو خواردنەوەیە، دوو خۆراکەکە گۆشتی گیاندار و ڕووەکە، دوو خواردنەوەکەش ئاوو شیر و شتە بە تام و لەزەتەکانی تر، جا کە مردیش ئەم چوار ڕێگایەشی لێ دادەخرێت، بەڵام ئەگەر لە چاکە کاران بێت خوای گەورە هەشت ڕێگای بۆ دەکاتەوە، کە هەر هەشت دەرگای بەهەشتە ئەوکات بەکامیاندا حەزبکات دەچێتە ژورەوە. بەم شێوەیە خوای گەورە لە دنیا هەر شتێك لە مرۆڤی

بڕوادار بستێنێتەوە، ئەوە لە و چاکتر و باشتری پێ دەبەخشێ، ئەمەش تەنها بۆ مرۆڤی بڕواداره. چونکە خوای گەورە شتێکی لێ دەستێنێتەوە بێ نرخ بێت و نرخی نەبێت لە بری ئەودا شتێکی بەسوود و بە نرختری پێ دەبەخشێ، بەڵام مرۆڤ چونکە چاکەی خۆی نازانێت، بەخشش و حیکمەت و بەزەیی خواش بە چاکی ناناسێت، نازانێت سوود لەو شتەی لێی سەندراوەتەوە چیە و ئەو شتەی بۆی ئامادەکراوە لەباتی ئەو چیە! بەڵکو ئەو حەز دەکات زوو شتەکەی بە دەست بگات ئەگەر بێ نرخیش بێت، حەز لە شتێك ناکات درەنگ بەدەستی بگات ئەگەر بە نرخیش بێت.

ئەگەر مرۆڤ بە دادپەروەرانە بڕوانێتە ئەو کارانەی خوای گەورە بۆی دەردەکەوێت کە خوای گەورە لە دنیادا هەر خۆشی و لە زەتێکی لێ بسێنێتەوە بۆ ئەوەیە تاکو چاکتری پێ ببەخشێت، هەر شتێکی لێ دەسێنێتەوە، ئەوە لەو چاکتری پێ دەبەخشێ، کاتێك تووشی نەهامەتی دەکات تاکو لێی ببوڕێت، کاتێك تاقی دەکاتەوە بۆ ئەوەی پاکی بکاتەوە، دەیمرێنێت تاکو زیندووی بکاتەوە و لەم دنیایەدا ڕزگاری بکات و بیگەیەنێتە ئامانج و بەخششی خۆی: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾ (الفرقان: ٦٢). واتە: خوای گەورە شەو و ڕۆژی بە شوێن یەکدا ڕێکهێخستوە، پەندە بۆ کەسێك کە دەیەوێت یادەوەری وەربگرێت و دەیەوێت سوپاس گوزاری ئەنجام بدات.

دەفەرموێ: ﴿فَأَبَى ٱلظَّٰلِمُونَ إِلَّا كُفُورًا﴾ (الإسراء: ٩٩). واتە: ستەمکاران هەر بڕیاری یاخی بوون و سەرکەشی و کوفریان داوە و هیچی تر.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

هەر کەسێك بەڕاستی نەفسی خۆی ناسیبێت سەرقاڵ دەبێت بە چاکردنی هەڵە و عەیبەکانی خۆی، عەیبی خەڵکی لە بیر دەکات، هەر کەسێکیش بەڕاستی پەروەردگاری خۆی ناسیبێت، سەرقاڵ دەبێت بەوەی کە چۆن پەروەردگار لە خۆی ڕازی بکات و ببێت بە خۆشەویستی خودا، ئەوکات هەوا و ئارەزواتی لەبیر دەکات.

چاکترین کردەوە ئەوەیە بە ئیخلاصەوە بێت و دوور بێت لە خەڵکی و منەتیشی لەسەر نەکەی.

زۆربەی خەڵکی لە سێ ڕێگاوە تووشی دۆزەخ دەبن:

١. لە ڕێگای گوومانەوە، کەوا لە مرۆڤ دەکات گومانی پەیاکات لە ئاینی خوا.

٢. لە ڕێگای ئارەزواتەوە، کەوا لە مرۆڤ دەکات ئارەزوات و ڕابواردن پێش ڕەزامەندی و گوێ ڕایەڵی خوابخات.

٣. لە ڕێگای تووڕەییەوە، کەوا لە مرۆڤ دەکات بەردەوام تووڕە بێت و خەڵکی ڕقیان لێ بێتەوە.

خرا پە کۆ دەبێتەوە لە سێ بنچینە:

١. الکبر: خۆ بەگەورەزانین، کە هەر خۆ بەگەورەزانین بوو وای لە ئیبلیس کرد تووشی نەفرەتی خوا بێت.

٢. الحرص: سووربون لەشت، لەسەر ئەو سووربونە بوو وای لە ئادەم کرد لە بەهەشت دەرکرا.

٣. الحسد: ئێرەیی یان حەسوودی، هەر حەسوودی بوو وای لە کوڕەکەی ئادەم کرد براکەی خۆی بکوژێت.

جا هەر کەسێك خۆی لەم سیانە بپارێزێت ئەوا لە شەر و خراپە بە دوور دەبێت، چونکە کوفر لە خۆبەگەورەزانیەوە سەرهەڵدەدات، گوناح وتاوانیش لە سوربوونەوە سەرهەڵدەدات، خراپە و ستەمیش لە حەسوودیەوە سەرهەڵدەدات.

خوای گەورە بە حیکمەتی خۆی ئەندامەکانی دەرەوە و ژوورەوی لاشەی مرۆڤی هەر یەکە و بۆ شتێك دروست کردوە، چاوی کردووە بە ئامێرێك بۆ بینین، گوێچکەی کردووە بە ئامێرێك بۆ بیستن، لووتی کردوە بە ئامێرێك بۆ بۆن کردن، زمانی کردوە بە ئامێرێك بۆ قسەکردن، دەستی کردوە بە ئامێرێك بۆ کارکردن، قاچەکانی کردوە بە ئامێرێك بۆ ڕۆیشتن، دڵی کردوە بە ئامێرێك بۆ ناسینی یەکتاپەرستی، ڕۆحی کردوە بە ئامێرێك بۆ خۆشەویستی خوا، عەقڵی کردوە بە ئامێرێك بۆ بیرکردنەوە و ووردبوونەوە لە کاری دین و دنیا و هەلبژاردنی کاری چاکە و بەسوودو بەلاوە نانی کاری بێ سوود.

خەسارەت مەندترین کەس ئەوەیە کە سەرقاڵە بە هەوا و نەفسی خۆی ئاگای لە خوا نیە، لەویش زەرەرمەندتر ئەوەیە سەرقاڵە بە خەڵکی و ئاگای لە نەفسی خۆشی نەماوە، لە حەدیسی (أبي سعيد)هاتووە دەفەرموێ: ((اذا أصبح ابن آدم فإن الاعضاء كلها تكفر اللسان، يقول: اتق الله، فانما نحن بك، فإن إستقمت استقمنا، و إن أعوججت اعوججنا))[1]، واتە: کاتێك ئادەمیزاد بەیانی دەکاتەوە، هەموو ئەندامەکانی لاشەی ملکەچی زمان دەبن، هەموو ئەندامەکانی لاشەی بە زمانی حاڵ دەڵێن: ئەی زمان لەخوا بترسە، چونکە ئێمەپەیوەستین بەتۆوە، ئەگەر تۆ ڕاست و ڕاستگۆبیت ئەوکات ئێمەش ڕاست دەبین و کاری چاکە ئەنجام دەدەین، بەڵام ئەگەر تۆ ڕاستگۆنەبی و چەوت و لەوێر بیت ئەوکات ئێمەش چەوت و لەوێردەبین.

گووتراوە مانای : (تكفر اللسان) واتە: ئەندامەکان ملکەچی زمان دەبن.

---

(١) حسن: رواه الترمذی (٢٤٠٩)، ابن خزيمة فی صحيحه، البيهقی فی شعب الايمان.

هەر وەك ووشەی (تكفر) لە حەدیسێكی تریش هاتووە: (إن الصحابة لما دخلوا علی النجاشي لم يكفروا له) واتە: هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ كاتێك چوونە كۆشكەكەی (نجاشي) ملیان كەچ نەكرد بۆ (نجاشي) و سوجدەیان بۆ نەبرد، هەر لەبەر ئەم ملكەچ نەكردنەبوو (عمرو)ی كوڕی (العاصي)، بە (نجاشي) گووت: (ايها الملك: انهم لا يكفرون لك) واتە: ئەی پادشا، نابینی ئەوانە ملكەچی ناكەن بۆت؟! جا كە ئەندامەكانی لاشە ملكەچی زمان دەبێت، چونكە زمان پۆستە و تەرجمانی دڵە و وێستگەیە لە نێوان دڵ و ئەندامەكان.

كە ئەندامەكانی لاشەش بە زمان دەڵێن: (إنما نحن بك) واتە: ئێمە بە سایەی تۆوە ڕزگار دەبین و بەسایەی تۆشەوە تێ دەچین، جا بۆیە دەڵێن: (ئەگەر تۆ ڕاست و ڕاستگۆبیت ئەوكات ئێمەش ڕاست دەبین و كاری چاكە ئەنجام دەدەین، بەڵام ئەگەر تۆ ڕاستگۆنەبی و چەوت و لەوێڕ بیت، ئەوكات ئێمەش چەوت و لەوێردەبین).

کامەرانی دنیا و قیامەت

پێغەمبـەر ﷺ لـەم فەرموودەیـەدا، بەختـەوەری دنیـا و قیامـەتی پێکـەوە کـۆ کردۆتەوە، کە دەفەرموێ: ((فاتقوا الله و أجملوا في الطلب))[1]، واتـە: تـەقوای خـوا بکە، لە دنیاش هەر شتێك دەکەی بە جوانی و پوختی ئەنجامی بدە.

مەبەست لەم حەدیسە ئەوەیە، بە تـەقوای خـواکردن مـرۆڤ لـە قیامـەت پزگـاری دەبێت و بەختەوەر دەبێت، لـە دنیـاش مـرۆڤ ئـاوا بێـت کـە بـە پـوختی کارەکـانی ئەنجامبدات و نە زیـادەڕۆی نـە کـەم تەرخـەمی لـە عیبادەتـدا نـەکات، ئـەوکات لـە دنیاشدا بەم کارانەی بە خـتەوەر دەبێت.

جا بە تەقوای خودا مرۆڤ بە خـتەوەری لە قیامەت بە دەست دێنێت، بە جـوانی و پوختی ئەنجام دانی کارەکانیشی، ئارامی دڵ و لاشە سـوور نـەبوون لەسـەر دنیـا و ماندوو بوون و کەلەڕەقی و هەوڵدان و نەگبـەتی، خۆشەویستی دنیـا و هەوڵـدان بـۆ دنیا بە دەست دێنێت.

کـەوابوو: هەر کەسێك لە خوا بترسێت و تـەقوای خـوا بکـات سـەرفراز دەبێـت و دەگات بە خۆش و نیعمەتەکانی بەهەشت، هەر کەسـێکیش کارەکـانی بـە جـوانی و پوختی ئەنجام بدات لە دنیادا دەحەسێتەوە لە هەوڵدان بۆ دنیا و پزگـاری دەبێـت لە غەم و خەفەتی دنیا، شاعیر دەڵێت:

قـد نـادت الـدنیا علـی نفـسها لـو کـان في ذا الخلـق مـن یـسمع

کـم واثـق بـالعیش أهلکتـه و جامـع فرقـت مـا یجمـع

واتـە: دنیا هاوار دەکات و دەڵێت: ئـای لەوانـەی کـە دەبیـستن، چـەندین کـەس

(١) صحیح: رواه ابو نعیم فی (الحلیة: ١٠/٢٧ ـ ٢٦).

لەوانەی کە بە دنیا دڵخۆش بوون بە فەتارەم بردوون، چەندین کەس کە سەروەت و سامانیان کۆ کردۆتەوە لە سامانەکانیان دام بڕاندوون.

ئازاری قەرزداری و تاوان

پێغەمبەرﷺ زۆر لە نزاکانیدا خۆی دەپاراست لە گوناە و لە قـەرزداری، چـونکە مرۆڤـی گوناهبـار لـە دوا ڕۆژدا زەرەرمەنـدە، مرۆڤـی قـەرزداریش لـە دنیـادا زەرەرمەندە.

تەفسیری ئایەتی ﴿وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا﴾

خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾ (العنكبوت: ٦٩)، واتـە: ئەوانەی کە لە پێناو ئێمـەدا و بـۆ پەرزامەندی ئێمە هەوڵ و کۆششیانداوە و خۆیان ماندوو کـردووە، بێگومـان ئـا ئەوانـە ڕێنمـونی دەکەین بۆ ڕێگای ڕاستی خۆمان، بەڕاستی خوای گەورە لەگەڵ چاکەکارانە.

دەبیـنین خـوای گـەورە لێـرەدا هیدایـەتی بەسـتاوەتەوە بـە تێکۆشـان، هەرکەسێکیش هیدایەتێکی تەواو و پوخت درا بێت، ئەوە جیهـادێکی زۆری کـردوە، واجبترین و لە پێشترین جهادیش جیهادی نـەفس و ئـارەزوات و جیهـادی شـەیتان و جیهادی دنیایە.

جا هەرکەسێك لـە پێنـاوی خـودا هەڵسێت جیهـاد بکـات لەگـەڵ ئـەم چـوارەدا، ئەوکات خـوای گـەورەش هیدایـەتی دەدات بـۆ سـەر ڕێگـای پەرزامەنـدی خـۆی ئـەو ڕێگایەی دەیگەیەنێتە بەهەشت، هەر کەسێکیش واز بێنێت لە جیهاد و پشت گـوێی بخات، ئەوە بە ئەندازەی کەمتەر خەمیەکەی هیدایەتی لە دەست دەچێت.

(الجنید) لە تەفسیر ئـەم ئایەتـەدا دەفـەرموێ: واتاکـەی ئەوەیـە ئەوانـەی لـە پێناوی ئێمەدا جیهاد لەگەڵ هەواو ئارەزووەکانیاندا دەکەن بە تەوبـە و پەشـیمانی، هیدایەتی سەر ڕێگای ئیخلاصیان دەدەین، ناگونجێت مرۆڤ جیهـاد لەگـەڵ دووژمـنی دەرەوەی بکـات تـاکو جیهـاد لەگـەڵ ئـەم دووژمنانـەی ژوورەوەی نـەکات، جـا هەرکاتێك سەرکەوت بەسەر دووژمنەکانی ناخی خۆیدا ـ کە باسمـان کـرد ــ ئـەوە بەسەر دوژمنانی دەرەوەشیدا زاڵ دەبێت، هەرکاتێکیش دووژمنانی ناخی بەسەریدا زاڵ بن، دوژمنانی دەرەوەش بەسەریدا زاڵ دەبن.

هەوڵدان بۆ بەدەست هێنانی زانست

هەوڵدان و تێکۆشان بۆ بەدەست هێنانی زانست پلەیەکی زۆر بەرزە و گەورەیە، چاکترین و بە سوودترین زانستیش قورئان و سوونەتە و تێگەیشتنێکی چاك و دروستە لەم دووانە و زانست بەو شتانەی چەمکەکانی لەسەر نازڵ بووە.

خراپترین زانستیش کە قوتابی خۆی پێوەماندوو بکات، زانستی بابەتە نامۆکانە، ئەو بابەتانەی کە لەلایەن خواوە نازڵ نەبووە، زانستێکی سەردەمیش نیە کە سوود بەخش بێت، یان خۆی ماندوو دەکات بۆ فێربوونی بابەتە ئیختلافیەکان — ڕوو ناکاتە فەرموودەی خوا — بەڵکو ڕوو دەکاتە قسەی فلان و فلان و شوێنی دەکەوێت، بە هیچ جۆرێکیش هەوڵنادات ڕای ڕاست و دروست هەڵبژێرێت.

جا ئەمانە زۆر کەمن کە سوود لەم زانستەیان ببینن. پیرۆزترین و باشترین کاریش، ئەو کارانەیە کە خوا پێی خۆشە، چونکە ئەو کارانە مرۆڤ خۆشەویست دەکات لەلای خواو ڕێکیشە لەگەڵ دین و دنیا.

خراپترین کاریش ئەو کارانەیە کە دینداری بە ناوی شتێکەوە دەکات، جا کە بەندایەتی خوا دەکات بۆ مەبەستی خۆی دەیکات نەك بۆ خوا.

جۆری یەکەم: بەندایەتی خوا دەکات مەبەستی خوای گەورەیە.

جۆری دووەم: بەندایەتی خوا دەکات مەبەستی شتێکی تری هەیە.

حاڵی ژانای بێ عەمەل

ژانایانی بەدکار بەوتەکانیان خەڵکی بانگ دەکەن بۆ بەهەشت، بەکارەکانیشیان خەڵکی بانگ دەکەن بۆ دۆزەخ.

جا کە بە ووتەکانیان دەڵێن: خەڵکینە ڕوو بکەنە بەهەشت، کار و کردەوەکانیان دەڵێن: خەڵکینە گوێیان لێ مەگرن، چونکە ئەگەر بێتو ڕاستگۆ بن خۆیان وەڵامی خۆیان دەدەنەوە، ئەوانە خۆیان چاو ساغ و ڕێپیشاندەری کاروانەکان پیشاندەدەن، بەڵام لە ڕاستیدا وەک چەتەیەک وان لەسەر ڕێی خەڵکی و سەرگەردانیان دەکەن.

چەمکێ لە ژیانی پێغەمبەر

پێغەمبەر ﷺ کە دەرچوو لە ژێر باڵی دوژمن، چووە ژێر باڵی سەرکەوتن، لەگەڵ ئەم سەرکەوتنە ناوی لە هەموو کوچ و قوژبنێکدا بەرز بۆوە جا خەڵکی کە پوویان تێکرد سێ جۆر بوون:

یەکەم: ئیمانداران کە ئیمانیان بە خوا و پێغەمبەر هێنابوو.

دووەم: خۆیان تەسلیمی کردبوو.

سێیەم: لە ترسا هاتبوونە ژێر باڵی.

خوای گەورە ئارامگری لە کێلگەی دڵان دەچێنێت: ﴿فَٱصۡبِرۡ كَمَا صَبَرَ أُوْلُواْ ٱلۡعَزۡمِ﴾ (الاحقاف: ٣٥)، واتە: تۆش هەروەکو پێغەمبەرە لێ بڕاو و نەبەزەکان، سوورببە لەسەر کارەکەت و خۆڕاگربە.

پێغەمبەرﷺ لە کاتی فەتح کردنی (مکة)دا بەشێوەیەک چووە ناو (مکة) کە کەس پێش ئەو و دوای ئەویش بەم شێوە نەچۆتە (مکة)، هاوەڵان لە (المهاجر) و (الانصار) دەورەیاندابوو کە بە ملکەچییەوە ملی ڕێگایان گرتبۆوە بەر، هاوەڵان هەر کەسە کاری خۆی بۆ دیاری کرابوو، بە کۆمەڵ دەهاتنە ژوورەوە، مەلائیکەت بەسەریانەوە بوو، (جبریل) هامووشۆی دەکرد لە نێوان پێغەمبەرﷺ و خوای گەورەدا، حەرەمی بۆ پێغەمبەر ﷺ حەلاڵ کرد کە بۆ کەسی تر جگە لەو حەڵاڵی نەکردبوو.

کە ئەو ڕۆژە خۆشە بەراورد دەکرێت لەگەڵ ئەو ڕۆژەی ﴿وَإِذۡ يَمۡكُرُ بِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثۡبِتُوكَ أَوۡ يَقۡتُلُوكَ أَوۡ يُخۡرِجُوكَ﴾ (الانفال: ٣٠)، واتە: بیرتەوە بیرت ئەوسا خودانەناسەکان ویستیان فێڵێکت لێ بکەن، یان بەندت کەن، یان بتکوژن، یان دەرتبکەن.

پێغەمبـەریشﷺ بـەخۆی و هاوەڵەکـەی کۆچـی کـرد بـۆ (مدینـة)، کەچـی پێغەمبەرﷺ بە سەرکەوتووی هاتەوە بۆ (مکة) بۆیە ملی کەچ کرد بۆ ئـەو خوایـەی کە سەربەرزی کرد بەسەر دوژمنەکانیدا، ئێستا بەسەری خستووە و کردوویـەتی بـە سەردار.

ئەوەش (بـلال)ە دوای ئـەو ڕۆژە تاڵانـەی کـە بـەهۆی گـوتنی (أحـد... أحـد)وە ڕاکـێش دەکـرا بەسـەر ئـەو زەویـە گەرمـەدا، کەچـی ئێـستا بەسـەر (کعبـة)دا سەرکەوتوەو بانگ دەدات، خەڵکیش لە هەموو کوچێکەوە ڕوویـان تێدەکرد و پـۆل پۆل دەهاتنە ناو ئیسلامەوە، بەڵام پێشتر تاک تاک دەهاتن.

کە پێغەمبەرﷺ سەرکەوتە سەر کورسی سەربەرزی و سـەرکەوتن، لێـی نەهاتـە خوارەوە، پادشاکان هەموو ملیان بۆ کەچ کرد، هەندێکیان کلیلـی شـاریان تەسـلیم کرد، هەندێکیان داوایـان لێدەکرد وازیـان لـێ بێنێـت و ئاشـت بێتـەوە لەگەڵیانـدا، هەندێکیان ڕازی بوون کە (الجزیة)یان لێ بسێنێت، هێندێکیـشیان خۆیـان ئامـادەی جەنگ کردبوو.

بەڵێ: پێغەمبەرﷺ ئەو پەیامـەی کـە ئەمانـەت بـوو لەسـەر شـانی ڕایگەیانـد و سەرکەوتنی بە دەست هێنا، خوای گەورەش پێـی ڕاگەیانـد: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ۝٢ وَيَنصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ۝٣﴾ (الفتح:١ ـ ٣). واتـە: ئەی محمد بێگومـان ئێمـە سـەرکەوتنێکی دیـارو ئاشـکرامان بـە تـۆ بەخـشی تـا خـودا خۆشـبێت لـە تاوانەکانی پێشتر و داهاتووت، تاکو نیعمەتی خۆی بە تـەواوی بڕێـژێت بـە سـەرتدا، تـا هیدایـەتت بـدات بـۆ شـوێنکەوتنی ڕاسـترین ڕێگـا, هـەروەها تـا خـودا بـە سـەر دوژمناندا سەرکەوتووت بکات بە سەرکەوتنێکی باڵا دەستانە.

ئینجا (جبریل) هاتـە خزمـەت پێغەمبـەرﷺ سەرپـشکی کـرد لـە نێـوان مـردن و ژیان، پێغەمبەریشﷺ خزمەت خوای هەڵبژارد، چونکە تامەزرۆی دیـداری خوابـوو،

هەر بۆیە بەهەشتیەکان بۆ پێشوازی ڕۆحی پیرۆزی خۆیان ڕازاندەوە نەک بەو شێوەیەی کە تەشریفی هێنایە (مدینة)، چونکە ئەگەر بێت و عەرشی خوا بۆ یەک لە شوێن کەوتوانی بکەوێتە هەژان، ئەی دەبێت بە گەیشتنی ڕۆحی پیرۆزی گەورەی دروست کراوان کە محمدە دەبێت چۆن بێت؟!

ئای لەوەی کە ڕوو لە پێغەمبەرﷺ ناکات، ئای لەوەی کە لە دەرگای پێغەمبەرﷺ ناوەستێت، لەمەودوا ڕۆژی حەشر دەزانی چی بەسەرا دێت: ﴿يَوْمَ تُبْلَى ٱلسَّرَآئِرُ﴾ (الطارق: ٩). واتە: ئا لەو ڕۆژەدا هەموو نهێنیەکان ئاشکرا دەکرێن.

حاڵی لە خۆبای بووەکان

ئەی ئەو کەسەی کە مەغرور بویتە و دڵت بە دنیاوە بەندە، ئاگادارببە و بزانە کە (ابلیس)ی نەفرەتی لێ کرا و لەو پلەوپایە دەرکرا بەهۆی ئەوە بوو فەرمانی یەک سوجدەی پێکرا نەیبرد، ئادەمیش لە بەهەشت دەرکرا بەهۆی خواردنی لوقمەیەکەوەبوو، (قابیل)یش لە بەهەشت قەدەغەکرا بەهۆی ئەوەوە بوو کە دەستی سوورکرد بە خوێنی براکەی، بزانە کە فەرمان بە کوشتنی زینا کەر کراوە بەهۆی تامێکی کەمی حەرامەوەیە، بەهۆی یەک ووشە کە کەسێکی پێ لەکەدار بکرێ مرۆڤ جەلدەی لێ دەدرێت، یان بەهۆی خواردنی دڵۆپەیەک مەیەوە، بەهۆی دزینی سێ درهم دەستی دەبڕێت، کەواتە گوناهە بەکەم مەزانە نەکا بەهۆی گوناهێکەوە تووشی ئاگربیت: ﴿وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا﴾ (الشمس:١٥). واتە: خوای گەورەش ناترسێ لە پاشە رۆژی ئەم تۆلە لێ سەندنانەیان.

تاوان بەکەم مەزانە، ئافرەتێک بەهۆی پشیلەیەکەوە چووە دۆزەخ، جاری وا هەیە مرۆڤ قسەیەکی هەڵە دەکات گوێی پێنادا و بەکەمی دەزانێ، کەچی بەهۆی ئەو قسەیەوە بە ئەندازەی نێوان رۆژهەڵات و رۆژئاواوە دەچێتە ناو ئاگری دۆزەخەوە، جاری واش هەیە مرۆڤ چەندین ساڵ دەژی لەسەر بەندایەتی خوا، کەچی لە کۆتایی تەمەنیدا شتێکی وا دەکات کە کۆتای بەخراپە دێت و تووشی دۆزەخ دەبێت.

کەوابوو تەمەن کۆتاییەکەی مەرجە، کردەوەش کۆتاییەکەی حیسابە، هەر کەسێک لە نوێژدا پێش سەلام دانەوە دەستنوێژی بشکێ، ئەوە نوێژەکەی هەموو هەڵدەوەشێتەوە، هەر کەسێکیش پێش بانگ فتار بکاتەوە، ئەوە رۆژوەکەی بەفیرۆ دەڕوات، هەر کەسێکیش ئاخر شەڕ بێت کۆتای کردەوەکانی بەخراپە بێت کە بە پەروەردگاری دەگات کۆتاییەکەی بۆ دەژمێردرێت.

لە دنیادا هەر کارێك ئەنجام بدەی پۆژی قیامەت بەرۆکت دەگرنەوە، بەڵام کارە خراپەکانت تووشی ئازار و سزات دەکەن، بیر بکەوە چەند جار چاکەوخێر دەرگایان پێ گرتوویت دەرگات لێ داخستوون وتوتە: لەمەودوائەنجامی دەدەم یان پەنگە تەمەنم مابێت بۆ ئێستا بیکەم یان بەشکو ئەو شتەم بۆ ببێت ئینجا ئەنجامی دەدەم.

چۆن ئەو مرۆڤە سەرفراز دەبێت کە ئیمانێکی نەخۆشی هەیە، ئومێدێکی زۆری بەدنیا هەیە، دڵی نەخۆشە و چارەسەریشی ناکات، ئارەزویەکی سەرکەشی هەیە، سەرگەردان و بێ ئاگایە، کوێرە بەرانبەر بە حاڵی خراپی خۆیدا، نوقم بووە لە ناو گێژاوی نەفامیدا، دڵ تەنگ دەبێت بە پەروەردگاری، دڵخۆش و کامەران دەبێت بەخەڵکی، یادو باسی خەڵکی کامەران و بەهێزی دەکات، یاد و باسی خواش دڵ تەنگ و بێزاری دەکات، لە پوالەتیدا بەشێکی کەمی بۆ خوا دیاری کردوە، وەکو کردنی نوێژی بێ گیان، بەڵام دڵ و ناخی هەموو بەستۆتەوە بەغەیری خوا.

دروستکردنی قەڵەم و ئادەم

یەکەم دروستکراو کە خوای گەورە دروستی کردبێت قەڵەم بوو، تاکو ئەندازەی هەموو شتێك بنووسێت پێش دروست کردنیان، ئادەمیشی لە کۆتای هەموو دروست کراوەکاندا دروست کردووە، ئەمەش چەندین پەند و حیکمەتی تێدایە:

یەکەم: سەرەتا دەبێت خانی دروست بکرێت، ئینجا دەبێت لە ناوی جێنشین بیت.

دووەم: لێرەدا ئادەم غایەت و مەبەستە کە ئاسمانەکان و زەوی و ڕۆژ و مانگ و وشکانی و دەریایی لە پێناوی ئەودا فەراهەم هێناوە، هەر بۆیەش دەبێت لە کۆتایی بێت.

سێیەم: وەستای پسپۆر و شارەزا کارە چاك و بەنرخەکانی لە کۆتایدا ئەنجامدەدا، هەر وەك چۆن ئیشە پێشەکیەکان لەسەرەتادا ئەنجامدەدا.

چوارەم: دەروونی مرۆڤ وایە چاوەڕوانی ئەو شتانە دەکات، کە دەست پێدەکرێت تا بزانێت کۆتاییەکە بە کوێ دەگات، هەر بۆیەش دەبینین (موسی) کاتێك بە ساحرەکانی فەرموو: ﴿أَلْقُوا۟ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ﴾ (یونس: ٨٠). واتە: ئادەی چیتان هەیە فرێی بدەن و بیخەنە ڕوو! !

جا کە خەڵکی ئەم کارانەی ئەوانیان بینی، چاوەڕوانی کارەکانی تریان دەکرد کە (موسی) ئەنجامی دەدات.

پێنجەم: خوای گەورە چاکترین پەرتووك و پێغەمبەرانی دوا خستوە بۆ ئاخیر زەمان، وای کردوە ئەوانەی کۆتایی دێن بەسوودتربێت لەوانەی یەکەم، دەبینین لەسەرەتادا چەند جار (جبریل) بە پێغەمبەری فەرموو (إقرأ) پێغەمبەریش ﷺ دەیفەرموو: (وما أنا بقاريء) واتە: من خوێندەواریم نیە، کەچی خوای گەورە لە

کۆتایدا پێی فەرموو: ﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾(المائدة: ٣). واتـە: لـە ئیمـڕۆوە ئاینی ئیسلامم بۆ ئێوە تەواو کرد کە هەموو بوارێکی ژیانی لە خۆ گرتووە.

شەشەم: خوای گەورە لە ئادەمی کۆکردەوە بـەوەی کـە لـە جیهـان هەیـە، ئـەو جیهانی گچکەیە، ئەوەشی پێوەیە کە لە جیهانی گەورەدایە.

حەوتەم: ئادەم پوختەی بوونەوەرە، جا بۆیە وا گونجاوە کە دروست کردنـی لـە دوای هەموو دروست کراوەکان بێت.

هەشتەم: لەڕێز لێنانی خوا بۆ ئادەم، ئەوەیە کە هەموو پێویستی و ئاتاجیـەکی ژیانی بۆ فەراهەم هێناوە، کاتێک ئـادەم سـەری بـەرز کـردەوە بـینی ئەوانـە لـەلای ئامادەنە.

نۆیەم: خوای گەورە دەیویست فـەزڵ و شـەرەفی ئـادەم لەسـەر هـەموو دروسـت کراوەکانی تر دەربخات، جا بۆیە چەند شتێکی پێش ئەو دروست کرد، هەر بۆیـەش مەلائیکەتەکان فەرموویان: خوای گەورە هـەر شـتێک حـەز بکـات دروسـتی دەکـات، کەواتە هیچ دروست کراوێک لە ئێمە بەڕێزتر نیە.

کاتێـک خـوای گـەورە ئـادەمی دروسـتکرد، فـەرمانی بـە مەلائیکەتـەکان کـرد سوجدەی ڕێزی بۆ بەرن، بەم شێوە فەزڵ و ڕێزی ئادەم بەسـەر مەلائیکەتـەکان بـە زانـست و زانیـاری دەرکـەوت، کـاتێکیش کـە ئـادەم تووشـی ئـەو گوناهـە بـوو، مەلائیکەتەکان گومانیان وابوو کە بەهۆی ئەم گوناهەوە ئەو ڕێزەی نامێنێت، جا کە تەوبەی کرد و ڕووی کردە پـەروەردگاری، مەلائیکەتـەکان بۆیـان دەرکـەوت کـە لـە دروستکراوەکانی خوای گەورە نهێنی هەیـە جگـە لـە خـۆی کەسـی تـر لـەم نهێنیـە نایزانێت.

دەیەم: خوای گـەورە بـە دروسـتکردنی قەڵـەم، ئـەم جیهانـەی دەسـتپێکرد، بـە دروسـتکردنی مـرۆڤیش کۆتـایی پێهێنـا، چـونکە قەڵـەم ئامرازێکـە بـۆ گەیـشتن بـە زانـست، بـەڵام مرۆڤەکـە زاناکەیـە، هـەر بۆیـەش خـوای گـەورە فـەزڵی ئـادەمی دا بەسەر مەلائیکەتەکان بەهۆی زانستەوە بوو.

بڕوانـە: خـوای گـەورە چـۆن پـێش دابەزانـدنی ئـادەم بـۆ زەوی عـوزری لـێ وەرگرتووە و فەزڵ و ڕێـزی بـۆ مەلائیکەتـەکان ئاشـکرا کـردووە، پـێش بـەدیهێنانی ناوی بردووە کە فەرموویـەتی: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (البقرة:٣٠). واتـە: من جێ نشینێك لە زەویدا دروست دەکەم.

بڕوانـە کـە چـۆن نـاوی بـردووە بـە خەلیفـە پـێش دروسـتکردنی، عـوزری لـێ وەرگرتووە پێش دابەزینی، بـەوەی کـە دەری بڕیـوە بـەوەی (في الارض) واتـە: مـن جێ نشینێك لە زەویدا دروست دەکەم.

بەڵی ئەگەر کەسێك کەسێکی خۆش بووێت عوزری لێ وەردەگرێت پێش ئـەنجام دانی تاوانەکەی، جا کاتێك کـە بـەدیهێنا و وێنـەی کێشا (٤٠) سـاڵ لەبـەر دەرگـای بەهەشت هێشتیەوە، چونکە حاڵی خۆشەویست وایـە، کـاتێکیش کـە زەلیلـی کـرد تاکو لەو ڕۆژە لە خۆبایی نەبێت کە سووجدەی بۆ دەبرێت.

(ابلـیس) بـە تەنیشت لاشـەکەیدا دەڕۆیشت و زۆری پـێ سـەیر بـوو دەیگـووت: بێگومان دەبێت ئەمە بۆ مەبەستێك دروست کرابێت!

ئینجـا لـە دەمـی دەچـووە ژوورەوە لـە پـشتیەوە دەردەچـوو دەیگـوت: ئەگـەر بەسەرتدا زاڵبم ئەوە بە هیلاکت دەبەم، بەڵام ئەگەر تـۆ بەسـەرمدا زاڵ بـووی ئـەوە بێ فەرمانیت دەکەم، نەشی دەزانی کە لەسەر دەستی ئەودا بە هیلاك دەچێت.

ئیبلیس کە دەیبینـی قـوڕە بەکـەمی دەزانـی، جـا کاتێـك خـوای گـەورە وێنـەی قوڕەکەی کێشا ئیبلیس حەسوودی پێ هات، کە ڕۆحـی بەبـەرا کـرد لـە حەسـوودیا وەخت بوو بمرێت، کاتێکیش بەڕێزی کردو سەربەرزی کرد لـە نـاو مەلائیکەتـەکان و دروستکراوەکانی عەرزکرد، مەلائیکەتەکان ووتیان: خودایە ئەوەنیە ئێمە بـە پاکـت ڕادەگرین و تەسبیحاتت دەکـەین، خـوای گـەورەش فـەرمووی: ئـەوەی مـن دەیـزانم ئێوە نایزانن، دەی ئەگەر دەیزانن ناوی ئەو شتانەم پێ بڵێن؟! جا چونکە هیـچیان پێ نەبوو سەریان شۆرکرد و دانیان هێنا.

هەر بۆیە لە ناو مەلائیکەتەکاندا بانگبێژی ڕێـزی ئـادەم بـەرزبۆوە و فـەرمووی: کرنۆشـی ڕێـز بـەرن بـۆ ئـادەم، ئینجـا هـەموویان کرنۆشـی ڕێزیـان بـۆ بـرد، تـەنها (ابلـیس) نـەبێت کـە لـە گۆشـەیەك وەسـتابوو کرنۆشـی نـە بـرد، چـونکە پیـسە و

پیسیەکەشی ڕقەکاری و دەمارگیریەکەیدا ڕەنگی داوەتەوە، پیسیەکەی پاک نابێتەوە چونکە تێکەڵ بووە لەگەڵ خودی خۆی، جا کاتێك ئادەم تەواو دروستکرا گوترا: دەبێت بە کڕنۆش بۆ بردنی بڕازێندرێتەوە، قەدەر وابوو کە گوناهی بەسەردا بێت تاکو شوێنەواری بەندایەتی لە زەلیلی بەدی بکرێت.

ئەی ئادەم: ئەگەر گوێمان نەدابا بەو لوقمەی کە خواردت، ئەوکات حەسوودەکان دەیانگووت: چۆن ڕێز لە کەسێك دەگرێت کە ڕام ناگرێت لەسەر لوقمەیەك.

ئەی ئادەم: ئەگەر دانەبەزیبای لە بەهەشت ئێستاکە بە ڕێزەوە سەرنەدەکەوتی بۆ بەهەشت، نامەی قبوڵ بوونی دووعاشت بۆ نەدەهات کە دەڵێت: (هل من سائل)واتە: ئایا کەس هەیە نزا بکات نزاکە قبوڵ کەم؟! ئەگەر دانەبەزیبای ئەوکات بۆنی دەمی ڕۆژووەوان ئاوا پیرۆز نەدەبوو، ئینجا ڕوون بۆوە کە خواردنی ئەم لوقمەیە لە خراپەی ئادەمەوە نەبووە.

ئەی ئادەم: خۆشی پێکەنینت لە بەهەشت بۆ خۆت بوو، گریان و پەشیمانیشت لە دنیا بۆ ئێمە بوو.

بەردەوام ئەو خواردنەی کە ئادەم خواردی دووبارە دەبێتەوە، بە جۆرێك کە ئەم دەردە نەوەکانیشی گرتۆتەوە، جا بۆیە خوای زانا و میهرەبان لەسەر دەستی پزیشکانی بوونەوەر دەرمانی چارەسەری بۆ ناردوون: ﴿فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ﴾ (طه: ١٢٣). واتە: ئەگەر هیدایەتی من بۆ ئێوە هات، ئەوەی شوێنی هیدایەتی من بکەوێت، نە گومڕا دەبێت، نە ناسۆری دێتە ڕێی.

جا پزیشکەکە فەرمانی پێدەکات کە خۆیان بپارێزن لە قەدەغەکراوەکان، فەرمان پێکراوەکانیش ئەنجام بدەن، جا ئەگەر وای کرد ئەوە سەلامەت دەبێت. بەڵام هاوار بۆ ئەو کەسەی هێزی خۆی ناپارێزیت و ئارام لەسەر دەرمان و عیلاجەکان ناگرێ، ئەوە بەرەو تیا چوون دەچێت، ئەگەر قەدەر یارمەتی بدا و

تۆش پشتیوانی پزیشك بكەی لەوەی كە پاپێزگاری خۆت بكەی، ئەوە سەرفراز دەبی، بەڵام ئارەزووات چاوی كوێر كردوون كە وادەزانن تەنها هەر ئەو ئارەزووانە هەیە و هیچی تر.

ئای كە چاو ساغی چەند باشە بۆ مرۆڤ، ناتوانێت كات ژمێرێك ئارام بگرێت، كەچی تەحەمولی بەردەوام زەلیلی دەكات، گەشت دەكا بەرەو ڕووی دنیا كەچی دنیا لەو هەڵدێ، دانیشتوە و گەشت ناكات بەرەو قیامەت كەچی ئەو بەرەو ڕووی دێت.

ئەگەر كەسێكت بینی شتی بە نرخ و نایاب بە شتی بێ كەڵك و بێ نرخ دەگۆڕێتەوە، بزانە ئەو كابرایە گێل و گەمژەیە.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

ئادەم چونکە خواناسی ڕاستەقینە بوو، بۆیە خوای گەورە بەهۆی گونامەکەی سەرگەردانی نەکرد.

خوای گەورە بە نەوەی ئادەم دەفەرموێ: ئەی نەوەی ئادەم ئەگەر بە گوناهێکی زۆرەوە بە ئەندازەی زەوی بەخزمەتم بگەی، هیچ هاوبەشێکت بۆ بڕیار نەدابم، ئەوکات منیش پڕ بە زەوی لێبووردنت بۆ ئامادە دەکەم.

کاتێک خوای گەورە دەزانێت کە بەندە گوناهێک دەکات، مەبەستیشی بێ فەرمانی ئەو نیە و ڕەخنەی نەگرتووە لە حیکمەتی ئەو، بەڵکو هەواو ئارەزوات بەسەری زاڵ دەبێ و شەیتان بۆی دەڕازێنێتەوە، ئومێدیشی بە لێبووردنی خواش هەیە.

ئەگەر ئەنجامدانی گوناح نەبایە ئەوە ئادەم لەبەر لە خۆبایبوون لە بەین دەچوو.

خۆت سەرقاڵ بکە بە خوا لە دنیا، دوای مردنت تەنها ئەوت بەسە.

سەیر لەوە دانیە هەژارێك چاکەکارێکی خۆشدەوێت، چونکە چاکەی لەگەڵ کردووە، بەڵکو سەیر لەوەدایە چاکەکارەکە هەژارەکەی خۆشدەوێت.

باسی قورئان

قورئان ووتەی خوای گەورەیە، جا خوای گەورە ئەم قورئانەی بۆ بەندەکانی ڕۆشن کردۆتەوە بە سیفاتەکانی خۆی، ئەگەر بەدڵێکی ئامادە و دادپەروەرانە ووردبوویەوە لە قورئان، ئەوکات دەبینین خوای گەورە بە هەیبەت و گەورەیی و شکۆداری خۆی ڕۆشنی دەکاتەوە، ئەوکات ئەو مرۆڤە ملکەچ دەکات و ئارەزواتی خۆی بۆ دەشکێنێت، خۆبەگەورەزانین لە ناخی خۆی ناهێلێت، هەر وەک (خوێ) چۆن لە ئاودا دەتوێتەوە.

جاری واش هەیە ئەم قورئانە بە سیفاتە جوان و بێ کەم وکوڕیەکانی ڕۆشن دەکاتەوە، ناو و سیفات و کارەکانیەتی کە بەڵگەن لەسەر بێ کەم و کوڕی زاتی خوای گەورە، ئا ئەوکات ئەو مرۆڤە بە گوێرەی ناسینی سیفاتە جوان و بێ کەم و کوڕیەکانی خودا دڵی پر دەبێت لە خۆشەویستی ئەو، ئەگەر کەسێکی تر بیەوێت ئەم خۆشەویستیە بگۆڕێت بە خۆشەویستی خۆی دڵی ڕازی نابێت.

هەر کاتێکیش قورئانی ڕۆشن کردەوە بە سیفاتی (الرحمة) و (البر) و (اللطف) و (الاحسان)ی خۆی، هێزی ئومێد لە بەندە سەر هەڵدەدات و ئومێدی بەخوا پتەو دەبێت، تەماعی بۆ پەیادەبێت و ڕوو دەکاتە پەروەردگاری، جا ئەگەر مرۆڤ ئومێدی بۆ شتێك پەیدابوو کاری بۆ دەکات، هەر وەک جوتیار ئەگەر چاوی لە بەروبوومێکی زۆر بێت ئومێدی پێ بێت زەویەکەی چاك دەکێلێت و خۆی پێ ماندو دەکات، بەڵام ئەگەر بێ ئومێد بێ لە زەویەکەی لە کێلانی کەمتەرخەمی دەکات.

هەر کاتێکیش قورئانی ڕۆشن کردەوە بە سیفاتی دادپەروەری و تۆڵە لێسەندنەوە و سزادانی بەندە بە تۆڕەیی خۆی، ئەوە نەفسی سەرکەش ملکەچ دەبێت و سڵ دەکات و پشت هەڵدەکات لە ئاروەزوات و گەمەو گاڵتە و حەرام، جڵەوی نەفسی خۆی دەگرێ و ترس و بیم دایدەگرێت.

هەر کاتێکیش قورئانی پۆشن کردەوە بە فەرمان و قەدەغەکردن و پەیمان و ئامۆژگاری و ناردنی پێغەمبەران و کتێب و شەرع، هێزی گوێرایەڵی و ئامۆژگاری و بیرخستنەوە و بەڕاست زانین و ملکەچی و خۆ پاراستن لە قەدەغەکراوەکان لە مرۆڤدا سەرهەڵدەدات.

هەرکاتێکیش قورئانی پۆشن کردەوە بە باسکردنی سیفاتی بیستن و بینین و زانستی خۆی، ئەوکات هێزی شەرم لە بەندەدا سەر هەڵدەدات، کە شەرم دەکات خوای گەورە لەسەر شتێك بیبینێت کە ئەو شتە حەرام بێت، شەرم دەکات خوای گەورە شتێکی لێ ببیستێ شتەکە حەرام بێت، دەترسێت لەو شتانەی کە لەدڵیدا پەنهانی داوە نەکات خوای گەورە سزای بدات، تاوەکو وای لێدێت هەموو جوولە و کارو کردەوەو گوفتارەکانی بە پێی شەرع دەبێت.

هەر کاتێك خوای گەورە قورئانی رۆشن کردەوە بەوەی هەلسورێنەری کاروباری خەڵکیە و رۆزیان دەدات و زیانیان لێ بە دوور دەخاتەوە و دۆستانی خۆی سەر دێخێت و دەیانپارێزێت و لەگەڵیاندایە، مرۆڤ کە ئەمەی بۆ رۆشن بۆوە تەوەکولی بە خوا دەبێت و رووی تێدەکات و بە هەموو کاروو بارەکانی خوا پازی دەبێت.

(التوکل) واتە: بەندە بێ دەسەڵاتی خۆی دەردەبڕێت بەرانبەر بە خوا و پازی دەبێت بەو کارانەی کە خوا بۆی هەڵبژاردووە.

هەر کاتێکیش سیفاتی (العز) و (الکبریاء) بۆ مرۆڤ رۆشن بۆوە، ئەوکات ئەو مرۆڤە دڵی ئارام دەگرێ و ملکەچ دەبێت بۆ گەورەی خوا و خۆی بەکەم دەزانێت بەرانبەر بە (الکبریاء)ی خوا و دڵ و هەموو ئەندامەکانی لاشەی ملکەچی خوا دەکەن، ئەوکاتیش شلەژان وترس و پەشۆکانی لە دڵدا نامێنێت، بەڵکودڵ و زمان و هەموو ئەندامەکانی تریشی ئارام و ئاسوودەی دایدەگرێت.

کۆی ئەوانە بگووترێ ئەوەیە:

مرۆڤ بە سیفاتی (الالوهیة)ەوە خوا دەناسێت یان بە سیفاتی (الربوبیة)ەوە خوا دەناسێت، مرۆڤ لە ڕێگەی ناسینی سیفاتی (الالوهیة) خۆشەویستی خوای لە دڵ دەچەسپێت، بە جۆرێك تامەزرۆی ئەوە دەبێت بە خزمەتی بگات، هۆگر و دڵخۆش

دەبێت بە بەندایەتی کردنی خوا، پەلە دەکات و پێشبرکێ دەکات بۆ ئەوەی نزیك بێتەوە لە خوا، بەندایەتی زۆر دەکات تاکو خۆشەویست بێت لە لای خودا، بەردەوام وێرد و یادی خوای لەسەر زماندایە لە خەڵکی هەڵدێت ڕوو دەکاتە خوا، هەموو مرازی دەبێتە ڕەزامەندی خوای گەورە.

لە ڕێگای ناسینی سیفاتی (الربوبیة)ش مرۆڤ تەوەکولی لە دڵدا دەچەسپێت و ڕوو لە خوا دەکات و داوای یارمەتی لەو دەکات و هەر ملکەچی ئەو دەبێت، بێگومان مرۆڤ دەبێت (الربوبیة)ی خوا لە (الالوهیة)ی خوا بەدی بکات، (الالوهیة)ی خواش لە (الربوبیة)ی خوا بەدی بکات، واتە: کە (الربوبیة)ی بۆ ڕۆشن بۆوە ملکەچی (الالوهیة)یەش بێت، سوپاس و ستایشی خوا لە مولکی خوا بەدی بکات، عیزەتی خوا لە لێبووردنی خوا بەدی بکات، حیکمەتی خوا لە (قضاء و قدر)ی خوا بەدی بکات، نیعمەتی خوا لە تاقیکردنەوەکانی خوا کە بەسەری دێنێت بەدی بکات، بەخششی خوا لەو شتانە بەدی بکات کە لێی قەدەغە کردووە، چاکە و لوتف و ڕەحمەتی خوا لە هەڵسوڕێنەری کارەکانی خوا بەدی بکات، بەزەیی و چاکەی خوا لە لێخۆش بوونی خوا بەدی بکات.

بەڕاستی ئەگەر وردبینەوە ئەوە لە فەرمان و قەدەغەکراوەکانی خوا بەخشش و حیکمەتی خوا بەدی دەکرێت، لە ڕەزامەندی و تووڕەیی خوا عیزەتی خوا بەدی دەکرێت، ئارامی خوا لە پەلەنەکردن لە زادانی بەندەکانی بەدی دەکرێت، بەزەیی و بەخششی خوا لە وەرگرتنی نزای بەندەکانیدا بەدی دەکرێت، دەوڵەمەندی خوا لەوە بەدی دەکرێت کە ئاتاجی کەس نیە.

بەڵێ: ئەگەر بەدڵێکی ئامادە و دادپەروەرانە ووردبوویەوە لە قورئان، ئەوکات بۆت ڕۆشن دەبێتەوە کە پادشایەك هەیە هەڵسوڕێنەری هەموو جیهانە و لەسەروی هەموو ئاسمانەکان دایە لەسەر (عرش)ی خۆی دەسەڵاتدارە و جێگیرە، کاروباری بەندەکانی بەڕێوە دەبات، فەرمان دەدا و قەدەغەدەکات، پێغەمبەران ڕەوانە دەکات، پەیام ڕەوانە دەکات، لەو کەسە ڕازی دەبێت کە چاکەسازە، لەو کەسەش

تووڕە دەبێت کە بەدکارە، بەپێی کـاری بەنـدەکانی پاداشـت و سـزایان دەداتـەوە، دەبەخشێ و دەگرێتەوە، مرۆڤ بە عیزەت دەکا یان زەلیلی دەکات، بەندەکانی بەرز و نزم دەکا، لەسەروی هەر حەوت ئاسمانەکانەوە دەبیستێ، زانایە بەهەموو کارێکی پەنهان و ئاشکرادا، چی بوێت ئەنجامی دەدات، دووڕە لە هەموو کەم و کوریەک هیچ شتێك جوولە ناکات تاکو گەردیلەیەکیش بێت مەگەر بە فـەرمانی ئـەو نـەبێت، هـەر گەلایەك لە درەختێکەوە لێبێتەوە خوا بە ئاگایە لێی، هیچ شتێك سوود نابەخشێ و توانای سوودی نیە مەگەر بە فەرمانی ئەو نەبیت.

کۆچکردنی پێغەمبەر بۆ مەدینە

پێغەمبەرﷺ کە بەیعەتی لە (أهل العقبة) وەرگرت فەرمانی بە هاوەڵەکانیدا کۆچ بکەن بۆ (مدینة)ە، جا (قریش) کە بەمەیان زانی و زانیان کە پێغەمبەر و هاوەڵانی زۆر بوونە و لەمەودوا دەیپارێزن و پشتگیری لێ دەکەن، بەم بۆنەیەوە کەوتنە بیرکردنەوە بۆ چارەسەری ئەم کارە کە وەک کۆسپێک بوو لە ناودڵیاندا، ئەوەبوو هێندێکیان وایان بە چاک دەزانی بەند بکرێت، هێندێکی تر بە چاکیان دەزانی لە (مکة) دەربکرێت، بەڵام پاشان لەسەر ئەوە کۆک بوون کە بکوژرێت.

بۆیە لەئاسمانەوە ئەم هەواڵە درا بە پێغەمبەر و فەرمانی پێکرا کە جێگای خۆی جێبێلێت، ئەوەبوو لەگەڵ (ابو بکر) کەوتنە ڕێ بۆ(مدینة)، جا کاتێک دوور کەوتنەوە لە (مکة) (ابو بکر) ترسی لێی نیشت، چونکە دەترسا لە پێشەوە بۆ پێغەمبەرﷺبێن، بۆیە پێشی دەکەوت.. دەترسا لە پشتەوە بێن بۆیە لە پشتی دەڕۆی.. بەم شێوەیە دەچوە لای ڕاست و لای چەپی تاکو گەیشتنە ئەشکەوتەکە.

کە گەیشتنە ئەشکەوتەکە (ابو بکر) پێش پێغەمبەرﷺ چووە ژوورەوە، تا چ شتێکی ترسناکی تیابێت ئەو تووش بێت نەک پێغەمبەر، خوای گەورەش درختێکی لە وێدا بۆ ڕواندن کە پشتر لەوێدا نەبوو تاکو ببێت بەسێبەر بۆ ئەوان و ڕێگاش لە دووژمنەکانیان وون بکات، جال جالۆکەێکیش هات لەسەر کونی ئەشکەوتەکەدا هێلانەی خۆی دروستکرد، خوای گەورەش دوو کۆتری نارد لەسەر کونی ئەشکەوتەکە هێلانەیان دامەزراند، تاکو چاوی ئەو دوژمنانە کوێر بکات کە لەدوایاندا دەگەڕێن، ئەمە (معجزة)ی تیایە کە بەم سەربازە بێ هێزانە بەرگری لە دۆستانی خۆی دەکات، ئەو دووژمنانەی بە دوایان کەوتبون، هاتنە سەر دەرگای ئەشکەوتەکە بە جۆرێکی ئاوا نزیک بوونەوە کە پێغەمبەر و (ابو بکر) گوێ بیستی دەنگیان بوون، بۆیە (ابو بکر) ترس لێ نیشت و گووتی: ئەی پێغەمبەری خوا

ئەگەر بێتو سەیری زێر پێیان بکەن ئێمە دەبینن، پێغەمبەریشﷺ دەیفەرموو: ((ئەی (ابو بکر) گومانت چییە بە دوو کەس کە خوا سێیەمیانە؟)).

جا پێغەمبەرﷺ بینی (ابو بکر) زۆر پەرێشانە، ئەوەش لەبەر خۆی نەبوو، بەڵکو لەبەر پێغەمبەری بوو، بۆیە پێغەمبەرﷺ دڵی دەدایەوە بەم مژدەیە: ﴿لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ (التوبة: ٤٠). واتە: ئەی ـ ابو بکر ـ دڵگیر مەبە خوا لەگەڵمانە.

کاتێك پێغەمبەرﷺ پێی دەفەرموێ: ئێمە پێکەوەین، بۆمان دەردەکەوێت کە (ابو بکر) بەڕاستی پێکەوە بووە بە مانای کەلیمە، بەوەی دەبینین بە پێغەمبەرﷺ گوتراوە (رسول الله)، بە (ابو بکر)یش گوتراوە (صاحب رسول الله)، کە پێغەمبەرﷺ وەفاتیشی کرد، بە (ابو بکر)یان دەگوت: (خليفة رسول الله) ــ هەر پێکەوە بوو لەگەڵیدا ــ بەڵام کاتێك (ابو بکر) وەفاتی کرد بە کەسی تر نەگووترا (خليفة رسول الله) بەڵکو دەگووترا: (امير المؤمنين).

بەم شێوەیە سێ ڕۆژان لە ئەشکەوتەکەدا مانەوە، پاشان لە ئەشکەوتەکە دەرچوون و ڕێیان گرتە بەر بۆ (مدينة)ە، (قضاء و قدر)ی خواش بە زمانی حاڵ دەیگووت: بێگومان بەشێوەیەکی ئاوا دەچیە (مدينة) کە نە پێش تۆ نە دوای تۆ کەس بەم شێوەیە نەچۆتە (مدينة)ە، ئینجا کە دەڕۆیشتن بۆ (مدينة)، لە ڕێگادا (سراقة)ە پێیان گەیشت، پێغەمبەرﷺ بینی وا (سراقة) خەریکە دەیانگاتێ، نزای کرد کە خوا ڕزگاریان بکات، بۆیە هەردوو پێی ئەسپەکەی (سراقة) بە زەویدا چەقی، (سراقة)ە کەزانی ئەمە نهێنیەکی تیایە ناتوانێت دەستیان بەسەردا بگرێت، پێی گووتن: پارە و خۆراکتان ناوێت؟

پێغەمبەرﷺ پارەی (سراقة)ی بۆ چیە لە کاتێکدا بە کۆڵ پارەی پێشکەش کرا ڕەتی کردەوە، ئەی خۆراکی بۆ چیە لە کاتێکدا بۆ خۆی دەیفەرموو: ((أبيت عند ربي يطعمني و يسقيني))[1]. واتە: من پەروەردگارم خواردن و خواردنەوەم دەدات.

---

(١) صحيح: رواه البخاری و مسلم.

بەڵێ: دیاری ئەم پێکەوەبوونە تەنها بە (ابو بکر) بەخشرا بوو بە کەسی تر نەبەخشرابوو، بڕوانە: (ابو بکر) دووەم کەس بوو کە موسڵمان بوو، دووەم کەسیش بوو دوای پێغەمبەرﷺ نەفسی خۆی بەخشی بە ئیسلام، لە زهد و تقوادا، دووەم کەسیش بووە لە دۆستایەتی کردنی پێغەمبەرﷺ، دووەم کەسیش بووە لە هەڵسوڕاندنی کاری موسڵمانان[1]، دووەم کەسیش بووە دوای پێغەمبەرﷺ بووە بە مشوورگێر، لە تەمەن دووەم کەس بووە بە تەمەنی پێغەمبەر بچێت، لە هۆی مردنی دووەم کەس بووە بەو هۆیەوە بمرێت کە پێغەمبەرﷺ پێی مرد، چونکە ئەو هۆیەی پێغەمبەرﷺ پێی وەفاتی کرد کاریگەری ژەهرەکە بوو (ابو بکر)یش هۆی وەفاتی ژەهر بوو[2].

(ابو بکر) کاتێك کە موسڵمان بوو چل هەزار درهەمی هەبوو هەر هەمووی لە پێناوی خوا بەخشی، لە کاتێکدا کە موسڵمانان زۆر ئاتاج بوون، بۆیە پێغەمبەرﷺ دەیفەرموو: ((مانفعني مال، ما تفعني مال ابي بكر)) واتە: مالّ و دارایی کەس وەکو مالّ و دارایی (ابو بکر) بە فریام نەکەوت.

بەڕاستی فەزڵی (ابو بکر) زیاتر بوو لە فەزلی بڕوادارنی ئەهلی فرعون، چونکە ئەهلی فرعون ئیمانی خۆیان دەرنەدەخست لە ترسان، بەڵام (ابو بکر) ئیمانی ڕاگەیاند و ئاشکرایکرد، فەزڵی (ابو بکر) زیاتر بوو لە فەزڵی بڕوادارنی ئەهلی یاسر، چونکە ئەهلی یاسر سەعاتێك جەنگان کەچی (ابو بکر) چەندین ساڵ جەنگا، هەر (ابو بکر)بوو کاتێك گوێ بیستی بانگەوازی: ﴿مَن ذَا ٱلَّذِى يُقۡرِضُ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنًا﴾ (البقرة: ٢٤٥) بوو، وەڵامی دایەوەو مالّی بەخشی، بۆیە شیاو بوو، بەم هەمو مەدح و ستایشە﴿وَسَيُجَنَّبُهَا ٱلۡأَتۡقَى ۝١٧ ٱلَّذِى يُؤۡتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ ۝١٨﴾(اللیل: ١٧ ـ ١٨).

---

(١) پێغەمبەرﷺ یەکەم کەس بووە کە کاری موسڵمانانی هەڵسوڕاندووە، دوای ئەو ابو بکر بووە، کە دەکات دووەم کەس بووە لە هەڵسوڕاندنی کاری موسڵمانان.

(٢) ئیمامی (الطبری) لە میژووەکەی خۆیدا دەفەرموێ: دەڵێن هۆی مردنی ابو بکر ئەوەبوو کە جوولەکە ژەهریان بۆ کردۆتە ناو خواردنەکەی... ئەوەبوو ساڵێك بەو ژەهرەوە نالاندی دوای ساڵەکە وەفاتی کرد.

چەندین ئایەت و حەدیس باسی فەزڵی (ابو بکر) دەکات، (مهاجر) و (أنصار) هەموو پەیمانیان دایە (ابو بکر) لەسەر (خلافة).. جا ئەی ئەو کەسانەی ڕقتان لە (ابو بکر)ە هەرکاتێك ناوی دێت دڵتان پڕ دەبێت لە ئاگر، هەر کاتێك باسی فەزڵی (ابو بکر) دەکرێت ئەوان گەمژەتر دەبن و لە خەفەتان بچوکتردەبنەوە، ئایا شیعەی بێ بڕاو کە جنێو بەو زاتە پاکە دەدەن ئەم ئایەتەیان نەبیستووە: ﴿ثَانِيَ ٱثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي ٱلْغَارِ﴾ (التوبة:٤٠)

ئەو پیاوە بەڕێزە کاتێك پێغەمبەرﷺ داوای لێ کرد موسڵمان بێت بێ مشتومڕ وەڵامی دایەوە و موسڵمان بوو، ڕێگای گرتە بەر بێ سڵ کردن، ئارامی گرت لەسەر ئەو ناخۆشیانەی بەسەریدا دەهات، مالّی خۆی بەخشی بەبێ ترس.

کێ هاوڕێی پێغەمبەر بوو لە گەنجایەتی؟ کێ بوو یەکەم کەس لە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ کە ئیمانی هێنا؟ کێ بوو لە (مجلس)دا کە پێغەمبەرﷺ پرسیاری دەکرد یەکەم کەس وەڵامی دەدایەوە؟ کێ بوو یەکەم کەس نوێژی لەگەڵ پێغەمبەرﷺ کرد؟ کێ بوو دواین نوێژی لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ بوو؟ کێ بوو دوای مردنیش لە ناو گڵ لەگەڵیدا ڕاکشابوو؟ کەوابوو دراوسێی ڕاستەقینە بناسن.

(ابو بکر) ئەو پیاوە بوو کە بەرەنگاری هەڵگەڕاوەکان بۆوە لە ڕۆژی (الردة)دا، هەر کەسێك (ابو بکر)ی خۆش بوێت، بە باسکردنی فەزڵی (ابو بکر) دڵخۆش دەبێت، کەسێکیش ڕقی لێ بێتەوە کە باسی بکرێت دڵ تەنگ دەبێت وەکو شیعەکان کە بەوان بێت لەو کۆڕەی باسی (ابو بکر)ی لێ دەکرێت هەڵێن، بەڵام بۆ کوێ دەڕۆن، کە باسی فەزڵی (ابو بکر)ی لێ نەکرێت؟ (ابو بکر) بە مالّ و نەفس بەرگری لە پێغەمبەرﷺ دەکرد، (ابو بکر) لە ژیانیدا هەردەم لەگەڵ پێغەمبەرﷺ دابووە، کاتێك کە مردیش هەر لە تەنیشت گۆڕی ئەودا نێژرا و لەگەڵ ئەو دابوو، بە ڕاستی فەزڵ و گەورەیی (ابو بکر) گەلێك زۆرە.

بەڵام سەیر لەوە دایە! ئەو کەسەی کە چاوی بە خۆر هەڵنایەت دەیەوێت بەری خۆر بە بێژینگ بگرێت.

کاتێک چوونە ناو ئەشکەوتەکە (ابو بکر)ﷺ ترسی لێ نیشتبوو نەوەک پێغەمبەرﷺ شتێکی بەسەرا بێت، بۆیە پێغەمبەرﷺ پێی دەفەرموو: (چ گومانێك دەبەیت بە دوو کەس کە خوا سێ یەمیانە).

کە(ابو بکر) زانی ئەمە وەحیە دڵی ئارام بۆوە، بانگی سەر کەوتنیش لە هەموو شارێکا بڵاو بۆوە (ثانی اثنین اذهما في الغار).

سوێند بەخوا خۆشویستنی (ابو بکر)ﷺ شتێکی پاك و چاکە، ڕق لێبوونەوەشی شتێکی گەندەڵ و خراپە، چونکە (ابو بکر)ﷺ بەڕێزترین و چاکترین هاوەڵی پێغەمبەری خوا بووە، بەڵگەش لەسەر ئەمە زۆرە.

سوێند بە خوا کە (ابو بکر)مان خۆش دەوێت لەبەر هەواو ئارەزووی خۆمان نیە، هاوەلانی تریش بەکەم نازانین، ئەوەی ئیمامی (علي) دەربارەی فەزڵی (ابو بکر) دەڵێت بەسمانە کە دەیفەرموو: (رَضِيَك رسول الله لديننا، افلا نرضاك لدنيانا) واتە: پێغەمبەرﷺ ڕازی بوو بە کاری دینت بەسەرمانا، ئایا ئێمە چۆن ڕازی نابین بەکاری دنیات، مەبەستی ڕازیبوونە بە خەلیفاتیەکەی.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

◉ خۆت بپارێزە لەو کەسەی کە دژایەتی ئەو کەسانە دەکەن پەیوەستن بە قورئان و سوونەتەوە، نەوەکو تۆش بە ئاگری ئەوان بسوتێی.

◉ ئاگاداری دوو دوژمن بە کە زۆرێك لە خەڵکی پێی بە هیلاك چوونە:

یەکەم: ئەو کەسەی خەڵکی دوور دەخاتەوە لە پێبازی خوا بە گومان و قسەی سەرقۆزی بن ئالۆز.

دووەم: ئەو کەسەش کە فریوی خواردوە بە دنیا و ناوبانگ دەسەڵاتەوە.

◉ هەموو هێزێکی مرۆڤ تام و چێژی خۆی لێ وەردەگیرێت، هێزی جووت بوون تام و چێژ لە جووت بوون وەردەگیرێت، هێزی توڕەیی تام و چێژ لە بەکارهێنانی ئەو توڕەییە وەردەگیرێت، هێزی خواردن و خواردنەوە تام و چێژ لە بەکارهێنانی ئەم دوانە وەردەگیرێت، هێزی زانست تام و چێژ لە وەرگرتنی زانست وەردەگیرێت، هێزی خۆشەویستی تام و چێژ لە خۆشەویستی خوا وەردەگیرێت، هێزی پەشیمانی تام و چێژ لە گەڕانەوە بۆ لای خوا وەردەگیرێت، هێزی هۆگری و ئیشتیاق تام و چێژ بە هۆگری لەگەڵ خوا و ئیشتیاق بۆ خوا وەردەگیردرێت، هەموو تام و چێژێك جگە لەمە بڕاوەیە.

◉ ئاگاداری (فراسة)ی مرۆڤی بە تەقوابە، چونکە ئەو مرۆڤە کارو کردەوەکانت لەو دیوی پەردەوە دەبینێت، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێت: ((اتقوا فراسة المؤمن، فانه ينظر بنور الله))[1]، واتە: خۆت بپارێزە لە (فراسە)ی بڕوادار، چونکە ئەو بە نووری خوا دەڕوانێت.

---

(١) رواه الترمذی (٣١٢٥) لە سەنەدەکەیدا (عطية العوفلی) هەیە کە بە (ضعيف) ناو دەبرێت.

◉ سبحان الله، نەفسی مرۆڤ (کبر)ی (إبلیس)ی تیایە، حەسوودی (قابیل)ی تیایە، سەرکەشی (عاد)ی تیایە، توغیانی (ثمود)ی تیایە، جورئەتی (نمرود)ی تیایە، خۆ بەگەورەزانی (فرعون)ی تیایە، فیز و لەخۆبایی (قارون)ی تیایە، فرتوفێڵی (اصحاب السبت)ی تیایە، سەرکەشی (الولید)ی کوڕی (المغیرة)ی تیایە، نەفامی (ابي جهل)ی تیایە، نەفسی مرۆڤ پەوشتی ئاژەڵی هەیە، سوورِبوونی قەڵەڕەشی هەیە، خراپەی سەگی هەیە، هەڵەشەی تاوسی هەیە، سوکی و کەمی خلێتکەی هەیە، سپلەی مارمێلکەی هەیە، ڕقی حوشتری هەیە، خۆماتکردنی پلنگی هەیە، پەلاماری شێری هەیە، دەرپەرینی مشکی هەیە، گەندەڵی ماری هەیە، تڕوهاتی مەیمونی هەیە، تەماعی مێرولەی هەیە، فڕوفێڵی ڕێوی هەیە، نهێنی و پەنهانی پەپوولەی هەیە، خەوی کەمتیاری هەیە.

کەچی ئەم ڕەوشتە قێزەوەنانە هەر هەمووی بە تەزکیە پاک دەبێتەوە و نامێنێت، بەڵام هەر کەسێك خۆی پاك نەکردەوە لەم ڕەوشتانە، ئەوە کەل و پەلەکەی شیاوی کڕین نیە: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ ٱشْتَرَىٰ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ﴾ (التوبة: ١١١) واتە: خوای گەورە نەفسی ئیماندارانی کڕیوە. کەواتە خوای گەورە هیچ کردەوەیەك ناکرێت، ئەگەر بە ئیمان پاك نەکرابێتەوە و وازی لەو کردەوە قێزەوەنانە نەهێنابێت و ڕووی نەکردبێتە شاری تەوبەکاران و خواناسان.

◉ کەل و پەلی فرۆشراو تەسلیمی خاوەنەکەی بکە نەوەك لە دەستت شتێکی لێ بێت، جا ئەوکات خاوەنەکەی وەری نەگرێت.

◉ قیمەتی کەل و پەل بە کڕیار و ئەو پارەی پێی دەکڕێت و ئەوەی بانگی بۆ دەکات دەردەکەوێت، ئەگەر کڕیارەکە گەورە و بەڕێز بوو، پارەکەشی بەقیمەت بوو، بانگکەرەکەش شکۆدار بوو، ئەوە دیارە کەل و پەلەکە زۆر بە نرخە.

◉ ئەی ئەو کەسەی خۆت بەلێزان دەزانیت، ئایا نەفسی خۆت ناسیوە؟دەزانی چەند بەڕێزی، بزانە ئەم بوونەوەرە هەر هەمووی بۆ تۆ فەراهەم هێندراوە.

◉ ئەی ئەو کەسەی کە خوای گەورە بە چاکە و بە سۆز پێی گەیاندووی، بزانە هەموو شتێك وەك درەخت وایە تۆش بەرەکەی، ئەو شتانە هەمووی وەك وێنە وان

تۆش واتاکانی بیت، ئەو شتانە هەمووی وەك پۆخڵەواتی گەوهەرات وایە تۆش گەوهەرەکەی بیت، ئەوشتانە هەمووی وەك دۆ وایە تۆش ئەو پۆنەی بیت کە لێی وەرگیراوە.

◉ ئەی مرۆڤ لە کوێ بوویت هانام بۆ بببە من لێت نزیکم وەلامت دەدەمەوە، کەواتە بە خاتری کەسانێك هانا بۆ من مەبە، چونکە من لەو کەسەی بە خاتری ئەو هانام بۆ دێنی نزیك ترم.

◉ ئەگەر پڕزی خۆت لای ئێمە بزانیبایە هەرگیز سوکت نەدەکرد بە گوناە و تاوان ئەی - بیرت نایەت ــ کە (ابلیس)مان لە رەحمەتی خۆمان دەرکرد لەبەر ئەوەی پڕزی تۆی نەگرت و سوجدەی بۆ تۆ نەبرد، تۆش ئەوکات لە پشتی باوکت ئادەم بووی، زۆر سەیرە کەچی تۆ ئێستا لەگەڵ (ابلیس) بووی بە دۆست و پشتت لە ئێمە کردوە، واللە سەیرە ! ئەگەر بێتوو خۆشەویستی ئێمە لە دڵتدا بایا ئەوە لەسەر جەستەت دەدرەوشایەوە.

◉ ئەگەر خۆشەویستیەکەت پاست بایە بۆ خوا، تێکەلی ئەو کەسانە نەدەبوویت کە باسی خۆشەویستەکەت بۆ ناکەن و بە بیرت ناهێننەوە ــ کە خوایە - سەیر لەو کەسانەدایە کە دەڵێن: خوامان خۆش دەوێت، کەچی خوایان لەبیر نیە پێویستیان بە خەڵکی ترە خوایان بیرخەنەوە، خوای بیر ناکەوێتەوە مەگەر کەسێك بۆی باس نەکات، چونکە نزمترین پلەی خۆشەویستی ئەوەیە کە خۆشەویستیەکەت لە یاد بێت.

◉ ئەگەر کەسێك بیەوێت بڕوات بۆ بینینی خۆشەویستەکەی سەربازەکانی لەگەڵیدا دەڕۆن، جا خۆشویستن لە پێشەوەی هەموو سەربازەکانەوەدا دەڕوات، ئومێدیش بەدەورەیدا دەسوڕێت، تامەزرۆی بینینیشی لێی دەخوڕێت، ترسیش کۆی دەکاتەوە لەسەر ڕێگادا، کاتێکیش گەیشتە دەرگای شار دڵدارەکە پێشی دەکەوێت بۆ بینینی خۆشەویستەکەی.

◉ تۆ سەگەکەت فێری ڕاو کردووە، ئەو سەگە وا فێرکراوە کاتێك نێچیرێکت بۆ ڕاو دەکات، ئارەزووی خۆی لێ دەگرێتەوە و هیچی لێ ناخوات، چونکە

نیعمەتەکانی تۆی لە پێش چاوە دەترسێ سزای بدەی، کەچی تۆ مامۆستای ئایینی پێت دەڵێت: ڕوو مەکە حەرام و واز لە ئارەزوات بێنە، بەڵام تۆ بە گوێی ناکەی.

◉ سەگی فێرنەکراو ئەگەر نێچیرێك ڕاو بکات بۆ خۆی ئەوە خواردنی نێچیرەکە حەرامە، کەواتە کاری مرۆڤی نەفام کە بۆ ئارەزووی نەفسی خۆی دەیکات بەهەمان شێوەیە.

◉ ئەی مرۆڤ تۆ عەقلی مەلائیکەتت هەیە، ئارەزووی ئاژەڵت هەیە، هەوای شەیتانت هەیە، جا دەتوانی بەسەر ئەم سیانە زاڵ بیت: ئەگەر بەسەر هەوا و ئارەزووادا زاڵ بوویت، ئەوە دەگەیتە پلەی مەلائیکەت، ئەگەر هەواو ئارەزوو زاڵ بوو بەسەرتدا، ئەوە دەگەیتە پلەی سەگ.

◉ ئەگەر سەگی فێرکرا و نێچیرێك ڕاو بکات بۆ خاوەنەکەی ئەوە خواردنی نێچیرەکە حەڵاڵە، بەڵام ئەگەر نێچیرێك ڕاو بکات بۆ خۆی ئەوە خواردنی نێچیرەکە حەرامە.

باسی بڕوادار و بێ بڕوا

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَكَانَ ٱلْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِۦ ظَهِيرًا﴾(الفرقان: ٥٥)، واتە: بەڕاستی مرۆڤی کافر بەردەوام دژ بەخوا دەوەستێت.

ئەمە جوانترین شێوازی دەربڕینە کە قورئان دەریدەبڕێت و مانای لێک دەداتەوە، بێگومان ئیماندار بەردەوام لەگەڵ خوای گەورەیە و دژ بە نەفس و ئارەزوات و شەیتان و دووژمنانی پەروەردگاریدا دەوەستێت، ئەمە مانای ئەوەیە کە حزبی خوایە و سەرباز و دۆستی خوایە.

کە بە پاڵپشتی خوای گەورە دژایەتی دووژمنی دەرەوە و ناخی خۆی دەکات و دەجەنگێت، هەر وەک چۆن ئەوانەی دۆستی پادشان پاڵپشتی لە پادشاکەیان دەکەن و لە دژی دووژمنەکانی دەجەنگن.

بەڵام مرۆڤی کافر بە پاڵپشتی شەیتان و نەفسی خۆی دژایەتی پەروەردگار دەکات، هەر بۆیەش دەبینین ووتەی پێشینانی چاکمان لەم بارەیەوە زۆرە و پەنگی داوەتەوە (ابن ابي حاتم) لە (عطاء)ی کوری (دینا) و (سعید) ی کوری (جبیر) دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: (وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا) واتە: بە دۆستانی شەیتان دژایەتی خوا دەکات و هاوبەشی بۆ بڕیار دەدات.

(اللیث)یش لە بارەی تەفسیری ئەم ئایەتەدا لە (مجاهد) دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: واتە، شەیتان پاڵپشتی مرۆڤ دەکات لەسەر بێ فەرمانی خوا.

(زید)ی کوری (اسلم)یش دەفەرموێ: (ظهیرا) بە واتای (موالیاً)نە واتە: شەیتان دووژمنانی خوا جۆش دەدات تاکو بێ فەرمانی خوا بکەن و هاوبەشی بۆ بڕیار بدەن، پاڵپشتیان دەکات تاکو خوا لە خۆیان تووڕە بکەن.

مرۆڤی بڕوادار بۆ ئەنجامدانی کاری چاک بە پاڵپشتی خوا ئەنجامی دەدات،

کەچی مرۆڤی کافر و فاجر کارەکانی بە پاڵپشتی شەیتان و ئارەزوواتی خۆی ئەنجامی دەدات، جا بۆیە سەرەتای ئایەتەکە بەم شێوە دەستی پێ کردووە: ﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ﴾(الفرقان: ٥٥)، واتە: کافران لە جیاتی خوای گەورە شتێك دەپەرستن نە سوودیان پێدەگەیەنێت نە زیان.

بێ بڕواکان بە پێچەوانەی دۆستانی خوا کە خوای گەورە پاڵپشتیان دەکات لەسەر دژایەتی کردنی شەیتان و هەواو ئارەزووی خۆیان، ئەم مانا جوانە گەوهەرایەتی قورئان دەردەخات بۆ کەسێك تێی بگات خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا۟ عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا﴾(الفرقان: ٧٣)، واتە: ئەوانە کە بە ئایەت و فەرموودەکانی خوا بێدار دەکرێنەوە، هەر وا بەکەڕی و کوێری و بەڵاڵیدا تێناپەڕن، بەڵکو تێدەفکرن و لێی وورد دەبنەوە ئینجا پەیڕەوی دەکەن.

(مقاتل) دەفەرموێ: کاتێك بە قورئان ئامۆژگاری دەکرێن هەروا بەکەڕی و کوێری گوێی بۆ ناگرن کە هیچ نەبیستن و هیچ نەبینن، بەڵکو بە دڵەوە دەیبیستن و دەیبینن.

(ابن عباس) لە بارەی ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ: واتە، هەروا بە کەڕ و کوێرانە بەرانبەر ئامۆژگاریەکانی قورئان ناوەستن، بەڵکو بەترس و لەرزەوە بەرانبەر ئامۆژگاریەکانی قورئان دەوەستن.

(الكلبي) دەفەرموێ: کاتێك گوێ بیستی ئامۆژگاریەکانی قورئان دەبن ملی بۆ کەچ دەکەن و چاو و گوێی بۆ دەکەنەوە.

(الفرّاء) دەفەرموێ: کاتێك قورئانیان بەسەردا دەخوێندرێتەوە لەسەر شێوەی پێشوو دانانیشن کە تەواو گوێ بیستی نەبن، بەڵکو بە شێوەیەك دادەنیشن کە گوێبیست بن.

(الزجاج) دەفەرموێ: واتە: کە قورئانیان بەسەردا دەخوێنرێتەوەبەملکەچی و گریانەوە کرنۆش دەبەن بۆ فەرمانەکانی خوا.

(ابن قتيبة) دەفەرموێ: واتە: کە ئامۆژگاریەکانی قورئان دەبیستن بێ ئاگانین لێی وەکو کابرایەکی کەڕ و کوێر کە نەدەبیستێ و نەدەبینێ.

گوناه و تاوان

بنچینەی هەموو گوناهێکی گەورە و گچکە پەیوەستە بەم سیانە:

١ ـ پەیوەست بوونی دڵ بە غەیری خوای گەورە.

٢ ـ بەگوێ کردنی هێزی تووڕەیی.

٣ ـ بەگوێ کردنی هێزی ئارەزووات.

ئـەم سـیانەش (شـیرك) و (سـتەم) و (بـێ ڕەوشـتی) دەگرێتـەوە، چـونکە دڵ پەیوەست بوون بە غەیری خـوای گـەورە ئـەوە شیرکە، کـە دەکـات یـەکێکی تـری کردووە بە هاوبەشی خوا، گوێ ڕایەڵی کردنی هێزی تووڕەیش کوشتنی بە دوادادێت ئەمەشیان سـتەمە، گـوێ ڕایـەڵی کردنـی هێـزی ئـارەزووش زینـای بـەدوادادێت کـە ئـەویش بـێ ڕەوشـتیە، جـا بۆیـە خـوای گـەورە لـەم ئایەتـەدا هەرسێکی پێکـەوە کۆکردۆتـەوە کـە دەفـەرمووێ:﴿وَٱلَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ ٱلنَّفْسَ ٱلَّتِى حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ﴾(الفرقـان:٦٨)، واتـە: ئەوانـەی هـیچ پەرستراوێکی تر جگە لە خوای گەورە ناپەرستن، کەسیش ناکوژن کە خوا کوشـتنی حەرام کردبێت مەگەر بە حەق و ڕەوا، هەروەها زیناش ناکەن.

بەڵـێ: ئەم سیانە پاڵپشتن بۆ یەکتری، وەك ئەوەی شیرك پاڵپشتیە بـۆ سـتەم و بـێ ڕەوشتی، هـەر وەك چـۆن ئـیخلاص پاڵپـشتیە بـۆ یەکتاپەرستی و سـتەم و بـێ ڕەوشـتیش لـە مـرۆڤ دوور دەخاتـەوە، خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلْفَحْشَآءَ ۚ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُخْلَصِينَ﴾ (یوسف: ٢٤)، واتـە: بـە هـەمان شـێوە بۆیـە وامـان کـرد بـۆ ئـەوەی هەرچـی گونـاه و خراپەیـە لێـی دوور بخەینەوە بەڕاستی ئەوە لە بەندە پاکەکانی ئێمەیە.

بەهەمان شێوەش ستەم سەر دەکێشێت بۆ بێ ڕەوشتی، چونکە گەورەترین ستەم شەریك پەیا کردنە بۆ خوا، هەر وەك چۆن گەورەترین دادپەروەری یەکتاپەرستیە، دادپەروەری دۆستی یەکتاپەرستیە، ستەمیش دۆستی شیرکە، هەر بۆیەش خوای گەورە ئەم دووانەی پێکەوە کۆ کردۆتەوە، بەڵگەی یەکەم کە گەورەترین دادپەروەری یەکتاپەرستیە ئەم ئایەتەیە: ﴿ شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُوْلُواْ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴾(ال عمران: ١٨)، واتە: خوا و مەلائیکەت و زانایانی بە ئینسافیش بە دادپەروەرانە شایەتیان داوە کە هیچ پەرستراوێك نیە جگە لە "اللە"

بەڵگەی دووەم کە گەورەترین ستەمیش شیرکە ئەم ئایەتە: ﴿إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴾ (لقمان: ١٣)، واتە: بەڕاستی هاوبەش بڕیاردان بۆ خوا ستەمێکی زۆر گەورەیە.

هەروەها بێ ڕەوشتیش سەردەکێشێت بۆ شیرك و ستەم، بە تایبەت ئەگەر ئیرادەی بەهێز بوو، خوای گەورە لەم ئایەتەدا زینا و شیرکی پێکەوە کۆ کردۆتەوە کە دەفەرموێ: ﴿ٱلزَّانِى لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَٱلزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَآ إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ ۚ وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (النور: ٣)، واتە: پیاوی زیناکەر تەنها ئافرەتی زینا کەر یاخود موشریك مارە دەکات، ئافرەتی زیناکەریش تەنها پیاوی زیناکەر یاخود موشریك مارەی دەکات، ئەوە لەسەر ئیمانداران حەرامکراوە.

کەواتە: ئەم سیانە (شیرك) و (ستەم) و (بێ ڕەوشتی) هێندێکیان پاڵپشتن بۆ هێندێکیان، جا هەر کاتێك خواناسی لە دڵدا بێ هێز بوو و شیرك باڵادەست بوو، ئەوکات فاحیشە ڕووی تێدەکات خۆی تێ دەئاڵێنێ، هەر وەکو خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَىْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُواْ هُمْ

يَغْفِرُونَ﴾ (الشورى: ٣٦ـ٣٧)، واتـه: هەر شتێکتان پێبەخشراوە ئەوە زینەتی ژیانی ئەم دنیایەیە، بەڵام ئەو بەشەی کە لە لای خوایە چاکتر و بەردەوامترە بۆ ئەوانەی باوەڕیان هێناوە و پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن، ئەوانەی خۆیان لە گوناهی گەورەو تاوانی خراپ و ناشیرین دەپارێزن، کاتێکیش کە تووڕە دەبن چاوپۆشی دەکەن.

لێرەدا خوای گەورە ڕوونی کردۆتەوە کە ئەو بەشەی کە لەلای خۆیدا هەیە، چاکتر و باشترە لەوەی لە دنیادا هەیە بۆ ئەوانەی ئیمانیان هێناوە و پشتیان بە خوا بەستووە، ئا ئەمە یەکتاپەرستیە، پاشان کە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ﴾ ئائەمەشیان خۆ پاراستنە لە هێزی ئارەزوو.

پاشان خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ ئا ئەمەشیان خۆپاراستن وبەگوێ نەکردنی هێزی تووڕەییە خوای گەورە خواناسی وداوێن پاکی و دادپەروەریشی پێکەوە کۆ کردۆتەوە کە خێر و چاکە هەمووی لەم سێیەدا کۆبۆتەوە.

پشت هەڵکردن لە قورئان

واز هێنان لە قورئان و پشت تێکردنی چەند جۆری هەیە:

یەکەم: پشتی تێدەکا و گوێی بۆ ناگرێ و ئیمانی پێ ناهێنێت.

دووەم: پشتی تێدەکا و کاری پێ ناکا و گوێ ناداتە حەرام و حەلالی، ئەگەر چی خوێندبیشیەوە ئیمانی پێ هێنابێت.

سێیەم: پشتی تێدەکات و حوکمی پێ ناکات لە هەموو ڕوویەکەوە، بڕوای وایە کە ئەمە شتێکە تەنها ووتەیە و باوەڕ پێ کراو نیە.

چوارەم: پشتی تێدەکات و لێی ووردنابێتەوە بزانێت خوا چی پێ مەبەستە.

پێنجەم: بۆ نەخۆشی دڵ و دەروون سوودی لێ نابینێت و پشتی تێدەکات، بەڵکو ڕوو دەکاتە غەیری قورئان و سوود لە قورئان وەرناگرێت. ئەمانە هەر هەمووی لەم ئایەتەدا دەردەکەوێت: ﴿وَقَالَ ٱلرَّسُولُ يَٰرَبِّ إِنَّ قَوْمِى ٱتَّخَذُوا۟ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ مَهْجُورًا﴾ (الفرقان: ٣٠). واتە: پێغەمبەر ﷺ سکاڵا دەکات و دەفەرموێ: پەروەردگارا بەراستی قەومەکەم وازیان لەم قورئانە هێناو پشت گوێیان خست.

ئەوانە هەر هەمووی پشت کردنە لە قورئان، ئەگەر چی هێندێکیان لە هێندێکیان کەمتر.

مرۆڤی دنیا ویست و مرۆڤی دنیا نەویست

مـرۆڤ کاتێـک ڕۆژ و شـەو دەکاتـەوە ئەگـەر مەبەسـتی تـەنها خـوا بێـت و دڵ و ئەندامەکانی پەیوەست بێت بەخوا، ئەوکات خوای گەورە هەموو پێویستیەکانی بۆ فەراهەم دێنێت، دڵ پڕ دەکات لە خۆشەویستی خۆی، زمانی پاڵاو دەکات بە یادی خۆی، ئەندامەکانی ملکەچ دەکات بۆ بەندایەتی خۆی.

بەڵام ئەگەر ڕۆژ و شەوی کردوە مەبەستی تەنها دنیا بوو، ئەوە خـوای گـەورە هەموو کارەکانی دەیسپێرێتە نەفسی خودی مرۆڤەکە خۆی، ئـەوکات دڵ تـەنگ و غەمگین و پەژارە دەبێت، دڵی خەریک دەکات بە خۆشەویستی غـەیری خـوا، زمـانی تەنها ستایشی غەیری خـوا دەکـات، ئەندامـەکانی لـە خزمـەت غـەیری خـوا سـەرف دەکات، وەکو ئاژەڵ کە چۆن کارێک دەکات کە سوودی بۆ غـەیری خـۆی هەیـە، بـۆ نموونـە وەکـو (کـوورە) پەراسـووەکانی تێـک دەشـکێنێ بـۆ گـەرم کردنـی ئاگرەکـە کەچی هیچ سوودێکی لەم کارەیدا بۆ خۆی نیە، هەر کەسێکیش واز بێنێنت و پشت بکاتە بەندایەتی خوا و خۆشەویستی خوا، ئـەوە تووشـی پەرسـتنی دروسـت کـراوی خوا دەبێت، خزمـەت و خۆشەویسـتی بـۆ غـەیری خـوا دەردەبرێـت، خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ ﴾ (الزخرف: ٣٦). واتـە: هەر کەسێک لـە ئاسـتی شـوێنکەوتنی قورئـانی پـیرۆز دڵـی کوێربێـت و پشت بکاتە فەرمایشتەکانی خودا، ئەوە شەیتانێک دەکەینە هاودەمی، تا لەگەڵیـدا ببێتە برادەر و هاوڕێی.

(سفیان)ی کوری (عیینة)ە بە دۆسـتەکانی خـۆی فـەرموو: هـەر پەندێکی بـاوی عەرەبی بێننەوە ئەوە من ئایەتێک دێنمەوکە پاڵ پشتی بکات.

پیاوێك پێی ووت: ئایە هیچ ئایەتێك هەیە لە قورئاندا پاڵپشتی ئەم پەندە بكات: (اعط اخاك تمرة فإن لم يقبل فأعطيه جمرة؟) واتـە: خورمایەك بدە بە دۆستەكەت ئەگەر وەری نەگرت پشكۆیەكی ئاگری پێ بدە.

(سفیان)ی كوری (عیینة)ش فەرمووی: ئەم ئایەتە پاڵپشتی ئەو پەندە دەكات: ﴿ وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا ﴾ (الزخرف: ٣٦).

باسی زانست و زانیاری

(العلم) زانست: واتـه گواستنەوەی وێنـەی شـتێکی زانـدرا و لـه دەرەوە بـۆ چەسپاندنی لە ناخی خۆیدا.

(العمل) کارکردن: واتە، گواستنەوەی وێنـەی شتە زانراوەکەیـە لـە ناخیـەوە بـۆ چەسپاندنی لە دەرەوە لەسەر ئەندامەکانیدا.

جا هەر کاتێك ئەو زانستەی لە ناخی خۆیدا دەیچەسپێنێت یەکی گرتەوە لەگـەڵ ئەوەی لە دڵیدایە ئەوکات ئەوە زانستێکی تەواوە و بە سوودە.

بەڵام زۆرێك لە خەڵکی ئەو زانستەی وەری دەگرن بـە هـیچ شـێوەیەك یـەك نیـە لەگـەڵ ناخیانـدا، کەچـی وا دەزانـن ئـەو شـتەی وەری گرتـووە زانـستە، بـەڵام لـە راستیدا وانیە، بەڵێ زۆرینەی زانستی خەڵکی بەم شێوەیە.

ئەو زانستەی لەدڵدایە، وە یەکیش دەگرێتەوە لەگەڵ دەرەوەیدا دوو جۆرە:

➢ جۆرێکیان بە چەنگ کەوتنی مرۆڤ کامەران دەکات، ئەم جۆرەشیان ناسین و زانست بوونـە بـە خـوا و نـاو و سـیفات و کارەکـانی خـوا و کتێبـەکانی و فـەرمان و قەدەغەکراوەکانیەتی.

➢ جۆرەکەی تریان ئەگەر مرۆڤ نـەیزانێت زەرەری پـێ ناگـات، ئەوەشـیان ئـەو زانستەیە کە نە بەنەزانینی زیانت پێدەگات، نە بەزانینیشی سـوودت پـێ دەگـات، دەبینین پێغەمبەر ﷺ هەموو کاتێك پەنای دەگرت بە خوا لە زانستێك کـە سـوودی پـێ ناگەیـەنێت، ئەمـە زۆرێـك لـەو زانـستانە دەگرێتـەوە ئەگـەر نـەیزانی زیانـت پـێ ناگات، وەکو زانستی گەردوونناسی و زانستی زەویناسی و نموونەی ئەمانەش.

پلە و پایە و بەنرخی زانست بەپێی زانراوەکە و ئاتاج بـوون پێـی دەردەکـەوێت، هیچ پلە و پایەکیش نیە بگات بە پلە و پایەی زانست بوون بەخوا.

ئەو زانستەی کارەساتی لە دوادایە، ئەو زانستەیە کە خوا پێی خۆش نیە، ئەمەشیان دوو جۆرە.

➢جاری وا هەیە زانستەکەی فەسادە، جا فەسادی زانستەکەی ئەوەیە کە وا دەزانێت ئەنجامدانی ئەو کارە خۆشەویستە لای خوا کەچی واش نیە، یان وا دەزانیت ئەنجامدانی ئەو کارە لە خوای نزیك دەکاتەوە کەچی واش نیە.

➢جاری واش هەیە مەبەست و ئیرادەکەی فەسادە، فەسادی مەبەست و ئیرادەکەشی ئەوەیە کارێك دەکات مەبەستی خوا و ئاخیرەت نیە، بەڵکو لەم کارەی مەبەستی دنیا و پەزامەندی خەڵکیە.

بەڵێ: ئەمە دوو کارەساتە کە لە کار و زانستدا هەیە، مرۆڤیش لێی ڕزگار نابێت مەگەر خۆی فێری ئەو شتانە نەکات کە پێغەمبەرﷺ ئەنجامی داوە و فەرمانی پێداوە ئەمە لە بووارى زانستدا، لە بووارى کارو کردەوەشدا، دەبێت مەبەستی خواو دواڕۆژ بێت. ئەگەر وای نەکرد ئەوکات کاروکردەوەکەی و زانستەکەی فەساد دەبێت.

ئەوەش بزانن (الإيمان)و(اليقين) زانستی دروست بە مرۆڤ دەبەخشن و مەبەستی دروست بە مرۆڤ دەبەخشن، ئا لێرەدا بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە زۆرینەی خەڵکی ئیمانێکی دروستیان نیە، چونکە زانستێکی دروست و مەبەستێکی دروستیان نیە.

مرۆڤیش ناگات بە ئیمانی ڕاست ودروست مەگەر لەڕێگای پێغەمبەرەوە نەبێت و واز نەهێنێت لە هەوا و ئارەزواتی خۆی، ئەوکات دەکات زانستەکەی لە دەلاقەی سروشی وەرگرتووە، مەبەستیشی خوا و دوا ڕۆژ دەبێت. ئا ئەمە زانستێکی دروستە و کارێکی دروستە لە نێوان خەڵکیدا هەبێت، ئەوە کاری ئەو کەسانەیە کە خوا هیدایەتی داون ئەوانەی کە بەڕاستی شوێنکەوتەی پێغەمبەرن ﷺ .

جۆرەکانی ئیمان

ئیمان دوو جۆری هەیە:

١. ئیمانی ڕواڵەتیە، واتە: ئیمانەکەی لەسەر زمانی و لەسەر ئەندامەکانی بدرەوشێتەوە و کاری پێ بکات.

٢. ئیمانی ناو دڵە، واتە: بە دڵەوە ئیمانێکی پتەوی هەبێت بە خوا و ملی بۆ کەچ کات و خۆشی بوێت.

ئەگینا کاروکردەوە بەڕواڵەت سوودی پێناگەیەنێت، ئەگەر دڵی ئیمانی تیا نەبێت، ئەگەرچی ئیمان هێنانی بە ڕواڵەتەکەی خوێن و ماڵ و منداڵی دەپارێزرێت ـ بەڵام ئەو کارانەی بەڕواڵەت دەیکات پۆژی قیامەت سوودی پێ ناگەیەنێت ـ

بەهەمان شێوەش ئیمانی دڵ سوودی پێناگەیەنێت، ئەگەر هیچ کاروکردەوەیەکی لەگەڵدا نەبێت، مەگەر عوزری هەبێت کەبێ دەسەڵات بێت یان زۆر لێکراو بێت یان لەترسی لەناوچوون کاروکردەوە نەکات.

کەواتە ــ هەرکەسێك بانگهێشتی ئیمان بکات ــ لەگەڵ ئەوەشدا هیچ کاروکردەوەیەکی موسڵمانانەش نەکات، هیچ بەربەست و عوزرێکیشی نەبێت ئەوە ڕواڵەتی بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە دڵی بە فەساد چووە و ئیمانی تیانیە، کەمی کردەوەکانی بەڵگەیە لەسەر کەمی ئیمانی، زۆری کردەوەکانیشی بەڵگەیە لەسەر زۆری ئیمانی.

جا ئیمان کاکڵە و دڵی ئیسلامە، یەقینیش کاکڵە و دڵی ئیمانە، هەر زانست و کردەوەیەکیش ئیمان و یەقینی پێ زیاد نەبێت ئەوە عەیبدارە، هەر ئیمانێکیش کردەوەی لەگەڵدا نەبێت عەیبدارە.

تەوەکول و جۆرەکانی

تەوەکول لەسەر خودا کردن دوو جۆری هەیە:

یەکەمیان: مـرۆڤ کـە تـەوەکول لەسـەر خـودا دەکـات بـۆ پڕکردنـەوەی ئاتاجیەکانیەتی لە دنیا، یان بۆ لێ لابردنی نەهامەتیەکانیەتی لە دنیا.

دووەمیان: تەوەکُول لەسەر خودا دەکات بە مەبەستی بە دەست هێنانی ئەو شتانەیە کە خوا پێی خۆشە وەکو: لە ئیمان و یەقین و جیهاد و بانگەوازی بۆ خوا.

گـەورەترین جـۆری تـەوەکول کـردن لەسـەر خـوا تـەوەکولی هیدایـەت و یەکتاپەرستی و شوێنکەوتنی پێغەمبـەر و جیهـادە، کـە ئـەم جۆرەیـان تـەوەکولی پێغەمبەران و شوێنکەوتوانییانە.

تـەوەکول جـاری وا هەیـە دەبێتـە ناچـاری، ئـەویش کاتێـك مـرۆڤ هیـچی چـەنگ ناکەوێت تەنها تەوەکول نەبێت لەسەر خوا، هەر وەك ئەوەی دەبینین مرۆڤێك هیچ لە دەسەڵاتی نایەت لەو کارەی بۆی پـێش هـاتووە، دەبینیـت هـیچ مۆڵگەیـەك نیـە جگە خوا نەبێت، بۆیە ئەوکات بە ناچاری تەوەکول لەسەر خوا دەکات.

جاری واش هەیە تەوەکول بە هەڵبژاردنی خوی مرۆڤەکە خۆیەتی، ئەمەشیان لـە کاتێکدا دەبێت کە دەبینیت هۆکارێك هەیـە بـۆ ڕاپەڕاندنی کارەکـەی، جـا ئـەوکات ئەگەر هاتوو هۆکارەکەی هەیە شەرعی بوو خوا ڕێگای دابوو ئـەنجام بـدرێت، ئـەوە وازلێهێنانی لۆمەکراوە و باش نیە، بەڵام ئەگـەر هـاتوو تـەنها پـشتی بـە هۆکارەکـە بەست و پشتی لە تـەوەکول کـرد ئەمـەش لۆمـەکراوە بـاش نیـە، بـەڵکو وا چـاکە و واجبە هۆکارەکە ئەنجام بدات و تەوەکولیشی لەسەر خوا بێت.

بەڵام ئەگەر هاتوو ئەنجام دانی هۆکارەکـە حـەرام بـوو، ئـەوە واز لـە هۆکارەکـە دەهێنێت و پشت بە تەوەکولەکە دەبەستێ، چـونکە تـەوەکول گـەورەترین هۆکـارە بۆ گەیشتن بە ئامانج و لابردنی نەهامەتیەکان، بەڵکو بەهێزترین هۆکارەیشە، ئەگەر

هۆکارەکە (مباح) بوو، ئەوە تێی دەڕوانی بزانی ئایا ئەو تەوەکولەی لەسەر خوا هەتە بێ هێزی دەکات یان نا؟ جا ئەگەر بێ هێزی دەکرد، ئەوە وازهێنانی چاکترە، بەڵام ئەگەر بێ هێزی نەدەکرد دەست پێوەگرتنی چاکترە، چونکە حیکمەتی خوای گەورە وا دەخوازێت، ناکرێت وا نەکرێت، بە تایبەت لە بەندایەتییدا، ئەوکات دەکات بەندایەتی دڵت بە (توکل) کردووە، بەندایەتی ئەندامەکانیش بە هۆکار ئەنجام داوە.

ئەوەی تەوەکول پتەو دەکات دەستگرتنە بەو هۆکارانەی فەرمانیان پێکراوە، هەرکەسێك بەم شێوە نەکات ئەوە تەوەکولەکەی دروست نابێت، هەر وەکو چۆن دەست گرتن بە هۆکارەوە بۆ ئامانج ئەوە (رجاء) بۆ مرۆڤ فەراهەم دێنێت، هەر کەسێك وانەکات ئەوە (رجاء)ەکەی تەمەننایە، هەرکەسێك دەست بە هۆکارەوە نەگرێت، دەکات تەوەکولی بێ دەسەلاتیە، بێ دەسەلاتیەکەشی تەوەکولە.

نهێنی و راستەقینەی تەوەکول پشت پێ بەستنی دڵە تەنها بە خوا، دەست گرتن بە هۆکاریش زیانی پێ ناگەیەنێت ئەگەر دڵی پێوە نەبەستێتەوە و پشت و پەنای تەنها ئەوبێت، هەر وەکو ئەو سوودی پێناگەیەنێت کە بڵێت: (توکلت علی الله) واتە: (توکل)م لەسەر خوا کردووە. لەگەڵ ئەوەشدا پشت و پەنا و بڕوای بەکەسێکی تر بێت، چونکە (توکل) بە زمان شتێکە و (توکل) بە دڵیش شتێکی تر، هەر وەکو تەوبەکردن بە زمان لەگەڵ سووربوونیشی لەسەر گوناە شتێکە، وە تەوبە کردن بە دڵ و بەزمان نەگووتنی شتێکی تر.

بەندە کە دەڵێت: (توکلت علی الله) واتە: (توکل)م لەسەر خوایە، لەگەڵ ئەوەشدا بە دڵەوە پشتیوانی بە غەیری خوا بێت، وەکو ئەوە وایە کە بڵێت: (تبت الی الله) واتە: تەوبەم کردووە بۆ خوا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا سووربێت لەسەر گوناە و تاوان.

سکاڵای خواناس و سکاڵای نەفام

مرۆڤی نەفام و نەزان ئەوەیە کە گلەیی لە خوا دەکات لای خەڵکی، ئەوە ئەوپەڕی نەفامیە بەرانبەر بە خوای گەورە، چونکە ئەگەر پەروەردگاری خۆی بناسیبایە ئەوکات هەرگیز گلەیی لێ نەدەکرد، ئەگەر خەڵکیشی بناسیبایە ئەوە هەرگیز گلەیی لا نەدەکردن.

هێندێ لە زانایانی (السلف) پیاوێکیان بینی گلەیی لە لای پیاوێك دەکرد لە دەست هەژاری و ئاتاجی دنیا، جا پێیان گووت: کابرا سوێند بەخوا ئەو گلەییەی تۆ هیچ سوودی نیە، تۆ چۆن گلەیی لە کەسێك دەکەی کە ڕەحمت پێدەکات لە لای کەسێك کە ڕەحمت پێ ناکات.

مرۆڤی خواناس گلەیی خۆی تەنها لای خوای گەورە دەکات، بەڵێ ئەگەر مرۆڤ زۆر خواناس بێت گلەیی لای خوای گەورە دەکات لە نەفسی خۆی نەك لەلای خەڵکی، بەڵکو ئەو گلەیی لەکارە قیزەونەکانی خەڵکی و خۆیەتی، چونکە ئەو سەیری ئەو ئایەتە دەکات کە دەفەرموێ: ﴿ وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ (الشوری:٣٠)، واتە: هەر بەڵاو نەهامەتیەکتان بەسەر هاتبێت، ئەوە دەرەنجامی ئەو کارو کردەوانەیە کە بە ئارەزووی خۆتان ئەنجامتان داوە.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ﴾ (النساء:٧٩). واتە: هەرچی ناخۆشیەکت بۆ پێش دێت ئەوە دەستی خۆتی تێدایە.

لەئایەتێکی تر دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ ۗ﴾ (ال عمران: ١٦٥). واتە: ئایا کاتێك بەڵاو ناخۆشیەکتان تووش هات دەڵێن: ئەمە چی بوو؟ بۆ وات بەسەر هات؟ لە کوێوە

ئەمەمان بۆ هات؟ ئەی بۆ لە یادتان چوو لە جەنگی بەدردا بەڕاستی ئێوە دوو ئەوەندەتان بەوان کرد ئینجا پێیان بڵێ: ئەم بەڵایە لەلایەن خۆتانەوە توشتان هات.

جا گلەیی کردن پلەی هەیە:

یەکەم: خراپترینیان ئەوەیە گلەیی لە خوا بکەی لە لای خەڵکی.

دووەم: بەرزترین و باشترینیان ئەوەیە گلەیی لە نەفسی خۆت بکەی لە لای خوا.

سێیەم: مام ناوەندیەکەشی ئەوەیە گلەیی لە خراپەی خەڵکی بکەی لە لای خوا.

ژیان لە گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبەر دایە

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسْتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَقَلْبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴾ (الانفال: ٢٤)، واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، بەدەم بانگەوازی خوا و پێغەمبەرەوە بچن کاتێك بانگتان دەکەن بۆ ئەوشتەی دەتانژیێنێتەوە، چاك بزانن بەڕاستی خوای گەورە دەبێتە لەمپەر لە نێوان مرۆڤ و دڵی، بێگومان هەر بۆ لای ئەویش کۆدەکرێنەوە.

ئەم ئایەتە پیرۆزە چەند شتی لە خۆگرتووە:

یەکەم: ژیانی ئاسوودەی و کامەرانی بە وەڵامدانەوەی خواو پێغەمبەرﷺ چنگ دەکەوێت، هەر کەسێك وەڵامی بانگەوازی خواو پێغەمبەرﷺ نەداتەوە و گوێڕایەڵیان نەکات مردووە و ژیانی چنگ نەکەوتووە، ئەگەر چی ژیانی ئاژەڵیشی هەبێت، کە ئەم ژیانە ئاژەڵیە نزمترین ئاژەڵ لەگەڵ ئەودا تیایدا بەشدارە.

جا ژیانی ڕاستەقینە و کامەران ئەوەیە کە بە دڵ و لاشە وەڵامی بانگەوازی خواو پێغەمبەرﷺ بداتەوە، ئا ئەمانە ژیانیان لەبەردایە ئەگەر چی بە لاشە مردووش بن، جگە لەوانە مردوون ئەگەرچی بە لاشەش زیندووبن.

کەواتە ئەو کەسە ژیانێکی کامل و ئاسوودەی هەیە کە بەتەواوی وەڵامی بانگەوازی پێغەمبەرﷺ دەداتەوە، چونکە هەر شتێك خواو پێغەمبەر خەڵکی بۆ بانگ بکەن ئەوە ژیانی پێوە بەندە، هەر کەسێك بەشێکی لێ بفەوتێ دەکات بەشێکی ژیانی لێ فەوتاوە، بە ئەندازەی وەڵامدانەوەی بانگەوازی پێغەمبەر مرۆڤ ژیانی کامەران دەبێت.

(مجاهد) دەفەرموێ: (لما يحييكم) واتە: خواو پێغەمبەرﷺ بانگتان دەکەن بۆ ئەو شتانەی حەق و ژیانی ئێوەی تیایە.

(قتادة) دەفەرموێ: (لما يحييكم) واتە: وەرن بەرەو پیلی ئەم قورئانە چونکە ژیان و بەختەوەری تیایە، پزگاربوونی دنیا و قیامەتی تیایە.

(السدي) دەفەرموێ: واتە: ئا ئەم ئیسلامە ژیانتان پێ دەبەخشێت دوای ئەوەی کە کافر بوون وەک مردوو وا بوون.

(ابن اسحاق) دەفەرموێ: (لمايحييكم) واتە: وەڵامی خواو پێغەمبەرﷺ بدەنەوە کە بانگتان دەکەن بۆ جەنگ لە کاتێکدا خوای گەورە سەربەرزی کردن بەم جەنگە دوای ئەوەی کە ئێوە زەلیل بوون، وە بە هێزی کردن کە بێ هێزبوون، بەم جەنگە ئێوەی پاراست لە دووژمن.

ووتەی ئەم زانایانە لە پاستیدا هەمووی یەک دەگرێتەوە ئەویش ئەوەیە گوێپایەڵی و جێ بەجێ کردنی ئەو پەیامەیە بە دڵ و لاشە کە پێغەمبەرﷺ هێناویەتی.

(الواحدي) دەفەرموێ: زۆرینەی زانایان لەسەر ئەوەن کە مانای (لما يحييكم)جیهادە، ئەمەشیان ووتەکەی (ابن اسحاق)ە، کە زۆرێک لە زانایان ئەم ڕایەیان هەڵبژاردووە، (الفراء) دەفەرموێ: هەر کاتێک خوای گەورە بانگی کردن بۆ ژیان ئەوە فەرمانتان پێدەکات بە جیهاد کە بجەنگن لە دژی دووژمنانتان، دەیەوێت بەم جیهادە بەهێزتان بکات، بەڵام ئەگەر وازیان لە جیهاد هێنا ئەوە بێ هێز دەبن و دووژمن بەسەریاندا زاڵ دەبێت و تێکیان دەشکێنێت.

(ابن قيم) دەفەرموێ: منیش دەڵێم: جیهاد پلەیەکی زۆر بەرزە ژیان بە مرۆڤ دەبەخشێت لە دنیا و بەرزەخ و دواڕۆژدا.

دەبینین لە دنیا ژیان بە مرۆڤ دەبەخشێ، چونکە باڵا دەستی و سەرکەوتنیان بە جیهادە، لە بەرزەخیش ژیان بە مرۆڤ دەبەخشێ هەر وەک خوای گەورە لەم بارەیەوە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ

﴿رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾ (ال عمـران:١٦٩). واتـه: وا نـەزانن ئەوانـەی لـه پێنـاوی خـوا شـەهیدبوون و کـوژراون، مـردوون، نـەخێر وانیـه، بـەڵکو ئەوانـه زیندوون، لای پەروەردگاریان لە رزق و ڕۆزی تایبەت بەهرەوەرن.

لـه دوا ڕۆژیـش ژیـان بـه مـرۆڤ دەبەخشێ، ئەوەیـه کـه بەشـی جـەنگاوەر و شەهیدەکان لە خۆشی و بەخششی خوا لە بە هەشت لە هەموو کەسێك زیاترە.

جا بۆیە (ابن قتيبة) دەیفەرموو: مانای (لما يحييكم) واتە: گەیشتن بـه کـاروانی شەهیدانە.

هێندێ لە زانایانی تەفسیریش فەرموویانە: (لما يحييكم) واتـە: بەهەشت، چونکە بەهەشت ژیانێکی کامەرانی و ئاسوودەی بەردەوامە.

جا ئەم ئایەتە ئەو تەفسیرانە هـەمووی دەگرێتـەوە، چـونکە ئیمـان و ئیسلام و قورئان و جیهاد، بەختەوەری و ژیانی دڵی پێوەبەندە.

بە هـەمان شێوەش ژیـانی کامـڵ و نـەبڕاوە و ئاسـوودە تـەنها لـە بەهەشتدایە، پێغەمبەریشﷺ خەڵکی بانگ دەکات بۆ ئیمان و بەهەشت، کەواتـە پێغەمبـەرﷺ خەڵکی بانگ دەکات بۆ ژیانی ئاسوودە لە دنیـا و دواڕۆژدا، مـرۆڤیش پێویستی بـە هەردوو جۆرە ژیانە کە هەیە:

ژیانی جەستەیی کە بەم ژیانە شتی بـە سـوود و بـێ سـوود جیادەکاتـەوە، ئـەو شتانە هەڵدەبژێرێ کە سوودی پێ دەگەیەنێت.

ئەگەر ژیانی جەستەی تـەواو نـەبێت، ئـەوە بـە گـوێرەی ناتەواویەکـەی تووشـی ئێش و ئازار و بێ هێزی دەبێت،بۆیەژیانی مرۆڤی نەخۆش و خەفەت بارو غـەمگین و ترسنۆك و هەژار وەکو ژیانی مرۆڤی دروست نیە.

ژیـانی دڵـیش کـه بـەم ژیانـه ڕاسـت و ناڕاسـت و چـاك و خـراپ و هیدایـەت و سەرگەردانی لێك جیادەکاتەوە، بەڵام بەم ژیانە حەق هەڵدەبژێرێت بەسەر ناحەق.

هەر بەم ژیانە ڕۆحیە مـرۆڤ دەتوانێـت زانسـت و کـاروکردەوەی بـە سـوود و بـێ سـوود لێـك جیابکاتـەوە، هـەر ئـەم ژیانـەش وا لـه مـرۆڤ دەکـات هێـزی ئیمـان و خۆشەویستی بۆ حەق پێدەبەخشێ، ڕق لێبوونەوەی بۆ ناحەقی پێدەبەخشێ.

مرۆڤ ئەگەر ژیانی رۆحی نەبوو ئەوا ناتوانێت شتی بەسوود و بێ سوود لە یەک جیا بکاتەوە، ئەگەر چی هێزی جیاکردنەوەشی هەبێت هەر ناتوانێت شتی بەسوود بەسەر شتی بێ سوود هەڵبژێرێت.

هەر وەک چۆن مرۆڤ جەستەی ژیانی لەبەردانیە تاوەکو مەلائیکەت بە فەرمانی خوای گەورە ژیانی بەبەردا نەکات، کە ئەو مەلائیکەتە نێردراوی خوایە تاکو رۆحی بەبەردا بکات، جا بەم رۆحە جەستەی مرۆڤەکە زیندو دەبێت، ئەگینا پێشتر لەگەڵ مردووواندا دەژمێردرا، بەهەمان شێوەش دڵ مردووە و ژیانی لەبەردا نیە تاکو پێغەمبەر ﷺ ئەو رۆحەی لەبەردا نەکات کە لەلایەتی، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ يُنَزِّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ بِٱلرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ ﴾ (النحل: ٢)، واتە: خوای گەورە بە مەلائیکەت ژیانەوە کە قورئان دەنێرێت بۆ هەرکەسێک بیەوێت لە بەندەکانی.

خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿يُلْقِى ٱلرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ﴾ (غافر: ١٥)، واتە: خوای گەورە ژیان بە فەرمانی خۆی دەنێرێت بۆ هەر کام لە بەندەکانی کە بیەوێت.

لە ئایەتێکی تر دەفەرموێ : ﴿وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ نُورًا نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ﴾ (الشورى: ٥٢). واتە: بەهەمان شێوەش ئێمە قورئانمان بۆ ڕەوانە کردیت لە لایەن خۆمانەوە، کە ژیان بەخشە بە دڵ و دەروون، لە کاتێکدا کە تۆ نەتدەزانی قورئان چیەو ئیمان چیە، بەڵام ئێمە ئەم قورئانەمان کردە ڕووناکی و نورێک کە ڕێنموونی هەرکەسێکی پێ دەکەین کە بمانەوێت لە بەندەکانمان.

خوای گەورە لێرەدا ڕوونی دەکاتەوە وەحی کە قورئانە رۆح و نوور و ژیانەوەی دڵی پێوە بەندە، وە ژیانی جەستەش لەلایەن مەلائیکەتی فەرمان پێکراو دەبەخشرێت، کەواتە هەر کەسێک رۆحی جەستەی بەبەردا کرابێت لەلایەن مەلائیکەتەوە، رۆحی دڵیشی روحی بە بەردا کرابێت لەلایەن پێغەمبەرەوە کە قورئانە، دەکات لە هەردوو ژیان سەرفرازە و هەردوو ژیانەکەی چنگ کەوتووە.

هەر کەسێکیش مەلائیکەت جەستەی ڕۆحی بەبەردا کرد، بەڵام ڕۆحی قورئانی وەرنەگرتبوو، دەکات یەك جۆرە ژیانی هەیە و ژیانێکی لە دەست داوە کە ژیانی ڕاستەقینەیە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا﴾ (الانعـــــام: ١٢٢). واتە: ئایا ئەو کەسەی کە مردووە بە هۆی بێ باوەڕیەوە، ئینجا بە هۆی ئیمانەوە زیندووەمان کردەوە و نوور و ڕووناکیمان بۆ ساز کرد لە ژیانیدا کە قورئانە لە ناو خەڵکیشدا پێی دەروات و هەڵسوکەوت دەکات، وەکو ئەو کەسە وایە کە لەناو تاریکیەکاندا گیری خواردووە و لێی دەرناچێت؟!

خوای گەورە لەم ئایەتەدا نوور و ژیانی پێکەوە کۆکردۆتەوە بۆ ئەو کەسەی ئیمانی هێناوە، بۆ ئەو کەسەش کە پشتی کردووە لە دینی خوا مردن و تاریکایی پێکەوە کۆکردۆتەوە.

(ابن عباس) و هەموو زانایانی تەفسیر لە بارەی ئەم ئایەتەدا ﴿أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ﴾ فەرموویانە، واتە: مرۆڤی کافر گومڕابووە، ئێمە هیدایەتماندا.

کە دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ﴾ چەند شتی لە خۆ گرتووە:

یەکەم: ئەو کەسە کە ئیماندارە نوور و ڕۆناکیەکی پێیە پێی دەڕوات، کەچی ئەوانەی سەرلێشێواون لە ناو تاریکیدان، جا نموونەی ئەو مرۆڤە ئیماندارە و ئەو سەرلێشێواوانە وەك نموونەی کۆمەڵە خەڵکێك وایە کە لە شوێنێکی تاریکدا شەویان بەسەر داهاتووە و ڕێگایان لێ وون بووە بۆیە ڕاوەستاون.

دووەم: ئەو کابرایە بە نوور و ڕووناکیەوە بەناویاندا دەڕوات ئەوانیش بۆ پێویستی خۆیان نووری لێ وەردەگرن.

سێیەم: ئەو کابرایەی خاوەن نوورە ڕۆژی قیامەت بەسەر پردی (صراط)دا دەڕوات نووری خۆی بەدەستەوەیە لە کاتێکدا موشریك و منافیقەکان نووریان لێ کوژاوەتەوە.

لە سەرەتای باسەکەمان کە باسمان کرد خوای گەورە دەفـەرموێ: ﴿وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَقَلْبِهِۦ﴾ (الانفال: ٢٤). ئەو ڕایەی مەشهورە لە بارەی ئەم ئایەتەوە ئەوەیە خوای گەورە دەبێتە لەمپەر لە نێوان بڕوا و کوفر، لە نێوان کافر و ئیماندار، لە نێوان ئەوانەی گوێڕایەڵی خوا دەکەن و لە نێوان ئەوانەی بێ فەرمانی خوا دەکەن، ئەمە ووتەی (ابن عباس) و جمهوری زانایانی تەفسیرە.

تەفسیرێکی تریش هەیە بۆ ئەم ئایەتە ئەویش ئەوەیە کە خوای گەورە نزیکە لە دڵی بەندەکانی هیچ شتێکی لێ شاراوە نیە.

(الواحدي) لە (قتادة)ە دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: ئەمە گونجاوە بۆ تەفسیری ئەم ئایەتە، چونکە وەڵامدانەوە لە دڵدا هەڵدەقوڵێت، کەواتە وەڵامدانەوە ئەگەر بە دڵ نەبێت جەستە هیچ سوودی نیە، چونکە خوای گەورە بە ئاگایە بەوەی لە ناو دڵی مرۆڤدا چی هەیە دەزانێت وەڵامی داوەتەوە یان نا.

جا ووتەی یەکەم وا دەردەخات ئەگەر کەمتەر خەمیتان کرد لە وەڵامدانەوەی خواو پێغەمبەرﷺ، ئەوکات خوای گەورە دەبێتە لەمپەر لە نێوان مرۆڤ و دڵیدا، بۆیە مرۆڤەکە ناتوانێت بەدەم بانگەوازی خواو پێغەمبەرەوە بچێت ئەمەش وەکو سزایەک وایە بۆ مرۆڤەکە، چونکە حەقیان بۆ ڕۆشن بۆوە بەڵام وەڵامیان نەداوە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَنُقَلِّبُ أَفْـِٔدَتَهُمْ وَأَبْصَـٰرَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُواْ بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ (الانعام: ١١٠)، واتە: ئێمە دڵ و چاوەکانیان هەڵدەگێڕینەوە، هەر وەک چۆن یەکەمجار لە سەرەتاوە باوڕیان نەهێنابوو.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا زَاغُوٓاْ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ﴾ (الصف: ٥)، واتە: کاتێک ئەوان گوێیان بۆ ڕاستی نەگرت و لە حەق لایاندا، خوای گەورەش دڵەکانیانی لە خشتە برد و مۆری پێدانا.

لەئایەتێکی تـر دەفـەرمووێ: ﴿فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ مِن قَبْلُ﴾ (الأعراف:١٠١)، واتـە: چۆن لە پێشدا بڕوایان بـە خـوا نـەبوو، هـەر واش بـێ باوەڕ مانەوە.

لە ئایەتەکـەدا مـرۆڤ ئاگـادار دەکاتـەوە کـە بـە دڵ وەڵامـی خـواو پێغەمبـەر ﷺ بدەنەوە، ئەگەر چی بە جەستە وەڵامیان دانەوە، بەڵام با دڵیشی لەگەڵدابێت.

نهێنیەکی تریش لە ئایەتەکەدا هەیە ئـەویش ئەوەیـە کـە خـوای گـەورە شـەرعی ناردووە فەرمانیشی بە مرۆڤ کردووە کاری پـێ بکـات، بەهـەمان شـێوەش قـەدەر و ئیمان هێنان بە قەدەری پێکەوە کۆ کردۆتـەوە خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٩﴾﴾ (التكـوير: ٢٨ ـ ٢٩). واتـە: ئەم قورئانە یادخەرەوەیە، بەڵام بۆ ئەوانەتان کە دەیانەوێت ڕێبـازی ڕاسـت و دروسـت بگرنـە بـەر، وێـستی ئێـوەش نایەتـەدی مەگـەر کاتێـک خـوای پەروەردگاری جیهانیان بیەوێت.

دەفـــــــــــــــەرمووێ: ﴿فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ﴾ (المدثر:٥٥ـ٥٦)، واتـە: ئەم قورئانـە ئامۆژگاریـە، ئـەوەی بیـەوێت بـا یـادی بکـات و شوێنی بکەوێت، ئەو خەڵکەش یادەوەری وەرناگرێت و بیر لـەم ڕاستیانە ناکاتـەوە مەگەر وێستی خوای لەسەر نەبێت.

تۆنازانی خێر لە چی دایە

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (البقرة: ٢١٦)، واتـە: جـەنگ لەسـەرتان بڕیاردراوە کـە شتێکی گرانـە لاتـان، بـەڵام لەوانەیـە شـتێکتان لا نـاخۆش بێـت کەچـی خێـری تیـا بێـت بۆتـان، هەروەها لەوانەشە شتێکتان پێ خۆش بێت کەچی شەری تیا بێت بۆتـان، بێگومـان خوای گەورە دەزانێت خێر لە چی دایە، ئێوە نایزانن.

لـە ئایـەتێکی تـر دەفـەرمووێ: ﴿فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ (النساء:١٩). واتـە: ئەگـەر خۆشـتان نەویـست و لێیان بێزار بوون، ئەوە دوور نیە و دەشێت حەزتان لە شـتێك نـەبێت و خـوا بیکـات بە مایەی خێر و بێری زۆر و بێ سنوور بۆتان.

ئایەتی یەکەم باسی جیهـاد دەکـات کـە هێـزی تـوڕەیی لـە خۆگرتـووە، ئایـەتی دووەمیش باسی ژن خواستن دەکات کە هێزی ئارەزووی لە خۆ گرتـووە، مـرۆڤ بـەم هێزە تووڕەییەی کە هەیەتی لەلای گرانـە بـەرەنگاری دووژمـن ببێتـەوە لـە نەفسی خۆی دەترسێ، بەڵام ئەوەی کە لەسەر نەفسی گرانە خێری دنیـا و قیامـەتی ئـەوی تیایە، حەزیش دەکات بەرەنگاری دووژمن نەبێتەوە ئەمەش شەری دنیا و قیامـەتی ئەوی تیایە، بەهەمان شێوەش حەز ناکات ئافرەتێك بخوازێت لەبەر هێندێ ڕەوشت کە پێی خۆش نیە، بەڵام ئەو ڕەوشتانە خێری بۆ ئەو تیایـە کەچـی ئـەو بـەم خێـرو بێرە نازانێت، حەز دەکات ئافرەتێك بخوازێت لەبەر هێندێ ڕەوشت کە پێـی خۆشـە ئەو ڕەوشتانەی هەیە، بەڵام ئەو ڕەوشـتانە شـەڕی بـۆ ئـەو تیایـە کەچـی ئـەو بـەم شەڕە نازانێت.

مرۆڤ هەر وەك خوای گەورە وەسفی کردووە ستەمکار و نەفامە، مرۆڤ بە هەڵە دادەچێت ئەگەر وا لێکبداتەوە کە شتێکی پێ خۆش بێت ئەو شتە بۆ ئەو بە سوودە، شتێکیشی پێ ناخۆش بێت وابزانێت ئەو شتە بۆ ئەو بێ سوودە، بەڵکو ئەو شتە بۆ مرۆڤ بە سوودە کە خوا فەرمانی پێکردووە، ئەو شتەش بێ سوودە کە خوا قەدەغەی کردووە.

چاکترین شت بۆ مرۆڤ کە سوودی تێدابێت گوێڕایەڵی پەروەردگاریەتی بە دڵ و لاشە، وەخراپترین شتیش بۆ مرۆڤ بێ سوودبێت بێ فەرمانی پەروەردگاریەتی، ئەگەر مرۆڤ بەدڵێکی سافەوە گوێڕایەڵی خوا بکات، ئەوە هەر شتێکی بەسەر بێت کە پێی ناخۆش بێت خێری بۆ ئەو تیایە، بەڵام ئەگەر گوێڕایەڵی و بەندایەتی خوا نەکات، ئەوا هەر شتێکی پێ ناخۆش بێت شەری بۆ ئەو تیایە، هەر کەسێك بە چاکی پەروەردگاری بناسێت ناو و سیفاتەکانی بناسێت، دڵنیا دەبێت کە ئەو ناخۆشیانەی کە بەسەریدا دێت خێرو قازانجی پێوەیە بەڵام ئەو پێی نازانێت، بەڵکو خێر زیاتر لەوەدایە کە مرۆڤ پێی ناخۆشە نەك لەوەی پێی خۆشە، چونکە هەموو خێرو چاکەیەك لە و شتانە دایە کە لەلای گرانە، هەر وەك چۆن هەموو زەرەر و هیلاکی مرۆڤ لەو شتانە دایە کە لەلای خۆشەویستە.

بۆ نموونە: بڕوانە باخەوانێکی لێزان بەکاری باخەوانی، بڕوانە کە چۆن هەرشتێك بچێنێت ئەوە ئاوی دەدات و خەریکی دەبێت تاوەکو درەختەکە پێ دەگا، ئینجا ڕووی تێدەکات و دەچێت لقی گەڵاکان دەقرتێنێت، چونکە ئەو دەزانێت ئەگەر هەروا لێی بگەڕێت، ئەوا بەرەکەی چاك نابێت، ئەو لەو کارەیدا مەبەستی بە پیت و بەرەکەیەتی، جا کاتێك درەختەکە پێ دەگات و لقەکانی دەلکێن بەیەکەوە و تێکەڵ دەبن و بەریش دەدات، باخەوانەکە دەچێت کە ئەو لقانەی دەرختەکە بێ هێز دەکات دەیقرتێنێت، جا کە بە مەقەسی ئاسن لقەکانی ئەم درەختە دەبڕێت و تووشی ئازاری دەکات، مەبەستی چاکسازییە بۆ درەختەکە نەك ئازاردانی، بۆ ئەوە وا دەکات تاکو بەرەکەی باش بێت و پێشکەشی پاشا بکرێت، پاشان هەروا بەخۆڕایی وازی لێ ناهێنێت، بەڵکو هێندێ جار تێنی دەکات

هەندێ جاریش ئاوی دەدات، بەردەوام ئاوی نادا ئەگەر چی ئاودانی بەردەوام زوو دەپسکێنی، پاشان ئەو لق و گەڵایانەی کە درەختەکەی پازاندۆتەوە زۆرێکی لێ دەقرتێنێت، چونکە ئەوجوانیە نامێلێت بەچاکی پێ بگات هەروەکو درەختی تری و وێنەی ئەو وایە، جا کە ئەو گەڵا و لقە جوانەکەی بە مەقەسی ئاسن دەقرتێنێت، مەبەستی چاکسازیە بۆ درەختەکە، ئەگەر بێتوو ئەو درەختە وەکو گیاندار هۆشی هەبایە، وا گومانی دەبر کە ئەم باخەوانە دەیەوێت تێکی بدا و زەرەری پێبگەیەنێت، کەچی لە ڕاستدا ئەم کارەی باخەوانەکە سوود بەخشە بۆ درەختەکە.

بە هەمان شێوەش باوکێکی دڵسۆز بۆ ڕۆڵەکەی خۆی، چاك دەزانێت چی چاکە بۆ ڕۆڵەکەی، ئەگەر ڕۆڵەکەی تووشی نەخۆشیەك بێت بزانێت خوێنی پیسی لێدەرکرێت چاك دەبێتەوە، دەچێت لای پزیشك نەشتەرگەری دەکات بەوەی کە پێستەکەی دەبڕێت و تووشی ئازاری دەکات تاکو چاك بێتەوە، ئەگەر بزانێت بە لێکردنەوەی ئەندامێکی چاك دەبێتەوە، ئەندامێکی لێدەکاتەوە، لە ڕاستیدا ئەم کارانەش دەکات بەزەیی بە ڕۆڵەکەی دێتەوە تاکو چاك بێتەوە نەك ڕقی لێ بێتەوە، ئەگەر بزانێت سوود لەوەدایە هەندێ شت لە ڕۆڵەکەی بسێنێتەوە ئەوە لێی دەسێنێتەوە، چونکە دەزانێت ئەگەر وا نەبێت بەهۆی ئەم شتەوە بە هیلاك دەچێت، بەهەمان شێوەش نامێلێت زۆرێك لە ئارەزوات ئەنجامبدات، باوکەکە لەم کارەشیدا ڕقی لە ڕۆڵەکەی نابێتەوە، بەڵکو بەزەیی پێدا دێتەوە و خۆشی دەوێت بۆیە قەدەغەی دەکات لە شتی خراپ.

جا خوای گەورە بە ڕەحمترین و حەکیم ترین و زانا ترین کەسە، خوای گەورە بۆ بەندەکانی بە ڕەحمترە لە خۆیان بۆ خۆیان، لە باوك و دایکیان بە ڕەحمترە، مرۆڤ کاتێك شتێکی بەسەرادێت پێی ناخۆشە ئەو خێری بۆ ئەو تیایە، چونکە خوای گەورە ئاوڕی بە خێری لێ داوەتەوە، بەڵام ئەگەر بێتوو مرۆڤ خۆی کاری خۆی هەڵبژاردایە ئەوە نەیدەتوانی ڕاپەڕێنێت، بەڵام خوای گەورە بە انست و حیکمەت و ڕەحمەتی خۆی کارەکانی مرۆڤ دەبات بەڕێوە، جا پێیان خۆش بێت یان نا، ئینجا

مرۆڤی ئیمانداری ڕاستەقینە کە ناو و سیفاتی خوای ناسیبێت، بە هەموو حوکمێکی خوا ڕازیە هەر چیەك بێت، هیچ گلەیی لە حوکمی خوا نیە بڵێ: غەدری لێ کردووم.

بەڵام مرۆڤی نەزان کە خوای گەورەی بە تەواوی نەناسیوە، گلەیی لە حوکمی خواو حیکمەتی خوا دەکات، ملکەچ ناکات بۆ حوکمی خوا، بەڵکو دژایەتی حوکمی خوا دەکات بە عەقلە گەندەڵەکەی خۆی، ئا ئەو مرۆڤانە نە پەروەردگاریان ناسیوە نە بەمەرامەکانیشیان گەیشتوونە.

هەر کاتێك مرۆڤ سەرکەوتوو بوو لە ناسینی خوا بە چاکی پەروەردگاری خۆی ناسیبێ، ئەوە لە دنیادا کامەران و دڵ ئارام دەبێت پێش ئەوەی بگات بە ئاخیرەت، چونکە ئەو بەردەوام لە پەروەردگاری ڕازیە، ڕازی بوونیش لە پەروەردگار دنیا بۆ مرۆڤی خواناس دەکات بە بەهەشت، چونکە هەر شتێکی بەسەر بێت دەزانێت لەلای خواوەیە و پێی ڕازیە، دڵی ئارامە بە حوکمی خوای گەورە، ئا ئەمە ئەوەیە کە ڕازیە خوا پەروەردگاری بێت، ئیسلام دینی بێت، محمدﷺ پێغەمبەری بێت، هەر کەسێکیش ئەمانەی لێ نێتە جێ دەکات تامی ئیمانی نەچەشتووە.

ڕازی بوونی مرۆڤ بە حوکمی خوا بە گوێرەی ناسینی دادپەروەری و حیکمەت و ڕەحمەتی پەروەردگاریەتی، هەرکاتێك چاکتر ئەمانە بناسێت زیاتر لە خوا ڕازی دەبێت.

چونکە ئەو بڕیارانەی خوا بەسەر بەندەکانیدا دەیدات لە دەوری ئەم چوارە دەخولێتەوە:

- العدل: دادپەروەرانەیە بۆ مرۆڤ.
- المصلحة: قازانج و بەرژەوەندی مرۆڤی تیایە.
- الحكمة: بە حیکمەت و لێزانی خۆی فەرمان دەدات.
- الرحمة: بە سۆز و بەزەییە لەگەڵ بەندەکانی.

فەرمانەکانی خوای گەورە لەم چوارە دەرناچێت، هەر وەك پێغەمبەرﷺ لە نزایە مەشهورەکەیدا دەیفەرمو: ((اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمَتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ

أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجَلاَءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي وَغَمِّي، إِلاَّ أَذْهَبَ اللَّهُ هَمَّهُ وَحُزْنَهُ، وَأَبْدَلَهُ مَكَانَهُ فَرَجاً. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلاَ نَتَعَلَّمُهَنَّ؟ قَالَ: بَلَى، يَنْبَغِي لِمَنْ سَمِعَهُنَّ أَنْ يَتَعَلَّمَهُنَّ)) [1].

واتـه: خوایه من بەندەی تۆم، کوڕی بەندەی تۆم، کوڕی کەنیزەك و کۆیلەی تـۆم، نێوچـەوانم بـە دەسـت تۆیـە، حـووکم و بڕیـارت بـە سـەرمدا ڕابـردووە، بڕیارەکانیشت بەسەرمدا دادپەروەرانەیە، خودایە داوات لێدەکەم و لێت دەپاڕێمەوە بە هەموو ناوە جوانەکانت کە ناوت پێ لـە خـۆت نـاوە، یـان لـە قورئانـدا ناردۆتتـە خوارەوە، یان فێری کەسێکت کردووە لە دروستکراوەکانت، یان لە زانستی پەنهانی خۆت حەشارت داوە کە قورئان بکەیتە بە هاری دڵم، و نووری سـنگم و ڕەوێنـەوەی دڵ تەنگیم و لابەری غەم و خەفەتم، هەر کەسێك ئەو نزایە بکات ئەوە خوای گەورە غەم و خەفەتەکەی لادەبا و بـۆی دەگۆڕێـت بـە خۆشـی - کاتێـك هـاوەڵان ئەمـەیان بیست - فەرموویان: ئەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ خـەڵکی فێـری ئـەم نزایـە بکـەین؟! پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: بەڵێ، هەر کەسێك گوێ بیستی بوو، پێویستە خـەڵکی تری لێ فێربکات

مەبەست لەوەی کە دەفـەرموێ: (عَـدْلٌ فِيَّ قَـضَاؤُكَ)، ئەمـە هـەموو ئـەو بڕیارانـە دەگرێتەوە کە خوا دەیدا بەسەر بەندەکەیدا لە سزا و ئازار و هۆی ئەمانەش، خوای گەورە دادپەروەرە لە بڕیارەکانی، ئەم بڕیارەی خوا خێری بۆ ئیمانـدار تیایـە، هـەر وەك پێغەمبەر ﷺ دەفـەرموێ: ((والـذي نَفْسي بِيَـده لا يَقْـضِي الله لِلمؤمن قـضاء إلا كـان خـيراً لـه، ولـيس ذلـك إلا للمـؤمن))[2]، واتـە: سـوێند بـەوەی کـە گیـانی منـی

(١) صحيح: رواه أحمد في مسند (٣٧١٢)، ابن حبان في صحيحه (٩٧٢)، الحاكم في المستدرك (١٨٧٧)، بـۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: السلسلة الصحيحة للشيخ الألباني (٣٨٣/١).

(٢) صحيح: رواه مسلم (٢٩٩٩).

بەدەستە، خوای گەورە هەر بڕیارێك بەسەر مرۆڤی ئیماندار بدات، ئەوە خێری بۆ ئەو تیایە، ئەمەش بۆ کەسی تر نیە جگە لە ئیماندار.

ابن قیم دەفەرموێ: پرسیارم لە مامۆستای بەڕێزمان[1] کرد: ئایا ئەمە بڕیاری گوناهیش دەگرێتەوە؟ لە وەڵامدا فەرمووی: بەڵێ بە مەرجی خۆی، لە قسەکەیدا فەرمووی (بە مەرجی خۆی) کە تایبەتمەندیەکانی گوناە دەگرێتەوە لە تەوبە و ملکەچی و پەشیمانی و خشوع و زەلیلی و گریان و شتانی لەم جۆرە.

(١) مەبەستی شێخ (ابن تیمیة)یە.

ڕێگای بە دەست هێنانی زوهـد

مرۆڤ تامەزرۆ و ئیشتیاقی دوا ڕۆژ نابێت تاکو واز لە حەڕامەکانی دنیا نـەهێنێت، ناشتوانێت واز لە حەڕامەکانی دنیا بێنێت مەگەر لەم دوو ڕێگایەوە نەبێت:

یەکـەم: مـرۆڤ بڕوانێـت و بـیر بکاتـەوە لـە ناوچـون و نـەمانی خۆشـیەکانی ئـەم دنیایەو بێقیمەتی و ئێش و ئازاری و نەگەیشتن بە ئامـانجی، کەچـی ئەگـەر مولـك و سامانێکی زۆریشی هەبێت لەم دنیایە ئەوە دوای ئەمە داخ و حەسرەتی بەدوا دێـت، دەبینین مرۆڤ هەموو هەوڵ و کۆششی خۆی دەدات بۆ ئەوەی خۆشیەکانی دنیـا بـە دەست بێنێت، پێش بە دەست هێنانی دڵ گرانە و خەفەتی بۆ دەخـوات، کـاتێکیش بـە دەسـتی دەهێنێـت هـەر دڵ گرانـە و خەفـەتی بـۆ دەخـوات، کـە لـە دەستیـشی دەردەچـێت هـەر دڵ گرانـە و خەفـەتی لێ دەخـوات، ئەمـە یەکێکـە لـەو ڕێگایانـەی ئەگەر مرۆڤ لێ ی ووردبێتەوە دەتوانێت دوا ڕۆژ بۆ خۆی بە دەست بهێنێت.

دووەم: مرۆڤ بڕوانێت و بیر بکاتەوە لە دوا ڕۆژ، کە ڕۆژێکە هـەر دێـت بڕانـەوەی بۆ نیە، بیر بکاتەوە لە خێر و بەرەکەتی دوا ڕۆژ، ئینجا بەراوردی بکات لەگـەڵ ئـەم دنیایەی ئەو تیایدایە، هـەر وەك خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿وَٱلْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾ (الاعلی:(١٧)، واتـە: ئاخیرەت چاکترە لە دنیا و بەردەوامـە، وەکـو دنیـا نیـە، بـەڵام ئەم دنیایە وەك خەیاڵات وایە و دەبڕێتەوە.

جا ئەگەر بەم دوو ڕێگایەدا بڕوانیتە دوا ڕۆژ و بیری لێ بکاتەوە ئەوە ڕوو دەکاتە کاری چاکە و چاکە هەڵدەبژێرێت و وازیـش لـە خراپـە دەهێنێـت، تـەبیعاتی هـەموو کەسێکیش هەر وایە کە واز لە شتێك نامێنێت لەبەر دەستدابێت بـۆ شـتێکی نادیـار کـە ئامـادە نیـە، مەگـەر بزانێـت ئـەو شـتەی ئامـادە نیـە بـە نـرختـرە لـەو شـتەی ئامادەیە، ئەوکات ڕوو لە بە نرخەکان دەکات.

بەڵام ئەگەر هاتوو شتە بێ نرخەکەی لەسەر شتە بە نرخەکە هەڵبژارد، ئەوە یان ئەو شتە بەنرخ دادەنێت یان حەز لە شتی بە نرخ ناکات، ئەو دووانەش هەردووکی بەڵگەیە لەسەر بێ هێزی ئیمان و کەم عەقڵی و گەوجی ئەو مرۆڤە، چونکە ئەو کەسەی ئارەزووی لە دنیایە و پووی کردۆتە دنیا، ئەو کەسە یان بڕوای وایە ئەم دنیایە لە دوا ڕۆژ چاکترە و هەر دەمێنێت، یان بڕوای وایە دوا ڕۆژ لەم دنیایە چاکترە و نەبڕاوەیە، جا ئەگەر بڕوای وابوو دنیا لە دوا ڕۆژ بەنرختر ئەوە ئیمانی نیە، ئەگەر بڕواشی وابێت دوا ڕۆژ لە دنیا بەنرختر لەگەڵ ئەوەشدا پووی لە دنیا کردووە، دەکات گەمژەیە و مەسلەحەتی خۆی نازانێت.

کەوابوو مرۆڤ لەم دوو جۆرە دەرناچێت:

چونکە هەڵبژادنی دنیا بەسەر دوا ڕۆژدا، یان ئەو کەسە ئیمانی تەواو نیە، یان عەقڵی تەواو نیە، بۆیە هاوەڵانی ﷺ پێغەمبەر دنیایان پشت گوێ خستبوو نەیان دەهێشت مەیلی دڵیان بۆ دنیا بڕوات، بەڵکو وەکو بەندیخانە سەیری دنیایان دەکرد نەك وەکو بەهەشت.

بە ڕاستی ئەوان زاهید بوون لە دنیادا، ئەگەر مەبەستیان دنیا بایە و دنیایان بویستایە ئەوە هەموو خۆشیەکانی دنیایان بۆ ئەوان فەراهام دەهات، دەبینین پێغەمبەر ﷺ کلیلی دەرگای خەزێنەکانی پێشکەش کرا، بەڵام ئەو ڕەتی کردەوە، هاوەڵانیشی بە هەمان شێوە دنیایان نەگۆڕیەوە بە دوا ڕۆژ، چونکە ئەوان دەیانزانی کە ئەم دنیایە شوێنی حەسانەوە نیە، بەڵکو شوێنی پیا ڕۆیشتنە، شوێنێك نیە مرۆڤ بەردەوام تیای بمێنێتەوە و دڵخۆش بێت پێی.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((مَالي وَلِلدُّنيا، إِنَما أنا كراكبٍ قام في ظِل شَجَرةٍ ثُم رَاحَ وَ تركَها))[1]، واتە: من چیم لە دنیا داوە، من لەو دنیا هەر وەك ڕێبوارێك وام کە کەمێك لە ژێر دارێکدا دەحەسێتەوە و چاوی گەرم دەکات، پاشان دەڕوا و ئەو دارە بەجێ دەهێڵێت.

---

(١) صحيح: رواه الترمذى (٢٣٧٨)، و ابن ماجه (٤١٠٩)، و احمد فى مسند (٢/٧٠).

هەروەها لە فەرمودەیەکی تر دەفـەرمووێ ((مَا الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلاَّ كَمَا يدخل أَحَدُكُمْ أُصْبُعَهُ فِي الْيَمِّ فالينْظُرُ بِمَ تَرْجِعُ! !))[1]، واتـە: دنیـا لـە چـاو دواڕۆژدا، وەکـو ئەوە وایە کە یەک لە ئێوە پەنجەی بخاتە ناو دەریایەک بڕوانێت کـە پەنجـەی چـەند ئاو لەگەڵ خۆی دەهێنێت، دنیاش لە چاو دواڕۆژ بەم شێوەیە.

خوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِٱلْأَمْسِ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾﴾(یونس:٢٤ ـ ٢٥). واتـە: بێگومان نموونەی ژیانی ئەم دنیایە، هەر لەو بارانە دەچێت کە لە ئاسمانەوە دامانبارانووە، جا بەهۆیەوە ڕووەکی زەوی گەشە دەکات و بەیەکدا دەچن ـ بەرووبوومی خۆی پێشکەش دەکات ـ لەو خۆراکانەی کە هەم خەڵکی و هەم ئاژەڵیش لێی دەخوات، هەر کاتێک وای لێ دێت زەوی، بەجوانی نەخش و نیگاری خۆی دەردەخات و خۆی دەڕازێنێتەوە، خەڵکەکەی وا گومان دەبەن بەڕاستی هەمیشە دەسەلاتداری تەواون بەسەریدا ـ ئا لەو کاتەدا کە خەڵکی ڕوو لە گوناە و تاوان دەکەن ـ ئەوە فەرمانی ئێمەیان بۆ دەردەچێت لە شەودا یان لە ڕۆژدا، ئەوسا وەک کشتوکاڵ دڕوێنە کراوی لێ دەکەین، هەر وەکو دوێنی نەبووبێت، بەو شێوەیە ئایەتەکانی خۆمان ڕوون دەکەینەوە بۆ کەسانێک کە بیر بکەنەوە و تێبفکرن، خوای گەورەش بانگەواز دەکات بۆ بەهەشتی پر لە شادی و ئاشتی و ئاسایش، هەر کەسێک خوای گەورە بیەوێت ڕێنموونی دەکات بۆ ڕێگەی راست.

لەم ئایەتەدا خوای گەورە باسی کەمی دنیا و وازهێنـان لـە دنیـا دەکـات، باسـی بەهەشت دەکات و خەڵکی بۆ بانگ دەکات.

---

(١) صحيح: رواه مسلم (٢٨٥٨)، و الترمذى (٢٣٢٤)، و ابن ماجه (٤١٠٨).

دەفـەرموورێ: ﴿ وَٱضۡرِبۡ لَهُم مَّثَلَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ فَأَصۡبَحَ هَشِيمًا تَذۡرُوهُ ٱلرِّيَٰحُۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ مُّقۡتَدِرًا ﴿٤٥﴾ ٱلۡمَالُ وَٱلۡبَنُونَ زِينَةُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَٱلۡبَٰقِيَٰتُ ٱلصَّٰلِحَٰتُ خَيۡرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابٗا وَخَيۡرٌ أَمَلٗا ﴾ (الكهف:٤٥ ـ ٤٦)، واتـە: ئەی پێغەمبەر نموونەیان بۆ بهێنەوە کە ژیانی دنیا وەک ئەو ئاوی بارانە وایە کە لە ئاسمانەوە دەیبارێنین و ڕووەکی زەوی بەهۆیەوە بەیەکدا دەلکێن، لە دوای ماوەیەکی کەم ـ هەموو ئەو ڕووەک و گژوگیایە ـ دەبێتە پووش و پەلاشێکی وورد و خاش، ڕەشەبا بەم لاو بەو لادا بڵاوی دەکاتەوە، خوای گەورەش دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە، مال و سامان و وەچە، زینەت و جوانی بۆ ژیانی دنیا، بەڵام دڵنیابن کردەوە چاکەکان کە بەرهەمیان دەمێنێتەوە پاداشتیان چاکترە لای پەروەردگارت و ئومێد و هیوای چاکتریشی لێ دەکرێت بۆ خاوەنەکانیان.

خوای گەورە لە ئایەتێکی تر دەفـەرموورێ: ﴿ ٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞ وَزِينَةٞ وَتَفَاخُرُۢ بَيۡنَكُمۡ وَتَكَاثُرٞ فِي ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِۖ كَمَثَلِ غَيۡثٍ أَعۡجَبَ ٱلۡكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصۡفَرّٗا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمٗاۖ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٞ شَدِيدٞ وَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٞۚ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ﴾ (الحديد: ٢٠)، واتـە: چاك بـزانن ژیـانی دنیـا بریتیە لە یاری و گەمە و ڕازاندنەوە و خۆ هەڵکێشان لـە نێوان یەکتریـدا، هـەروەها زۆرکردنی سامانی مالێ و منداڵە، جا ئەوانە هـەر هـەمووی وەکـو بـارانێکی بـە پیـت وایە کە ببێتە هۆی بەرهـەمێکی زۆر، کـە گەشـتیارەکان سەرسـام بکـات، لـەوەودوا وشك بێـت و زەرد هەڵگـەرێت، پاشـان ووردوو خـاش بێـت و بکـەوێت، بێگومـان لـە قیامەتیـشدا سـزای زۆر سـەخت بـۆ دنیـا پەرسـتان ئامادەیـە، لـەو لاشـەوە لـێ خۆشبوون و ڕەزامەندی لە لایـەن خـواوە ئیمانـدارانی چاکە خـوازی لـێ بـەهرەوەر دەکرێت، ژیانی دنیـاش دوور لـە خواناسـی و دینـداری جگـە لـەوەی کـە بریتیـە لـە ڕابواردنێکی کەم شتێکی تر نیە، زۆر کەسیش پێی غرووڕ و دەستخەڕۆ دەبێت.

هـــەروەها دەفـــەرمووێ: ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴾ (ال عمران:١٤ ــ ١٥). واتـە: ئارەزووی ئافرەت بوونی نـەوەی نێرینـە و خاوەنیـەتی ئاڵتون و زێر و زیـوی زۆرە و زەبەنـد و ئەسپی چـاك و پەسـەن، هـەروەها مـاڵان و زەوی و زاری کشتوکاڵی بۆ خەڵکی ڕازێنراوەتەوە، ئەوانە هەر هەمووی نازونیعمەتی ژیانی دنیان، خـوای گـەورەش بـۆ چـاکەکاران شـوێنی گەڕانـەوەی ڕازاوە و خۆشـی لای خـۆی ئامادەکردووە ــ کە بەهەشتە ــ ئـەی محمد (ﷺ) بـەو خەڵکـە بڵـێ: ئایـا هـەواڵی چاکتر لەو نـاز و نیعمەتنـەتان پێڕابگەیـەنم؟! ــ ئـەویش ئەمەیـە ــ بـۆ ئەوانـەی پارێزگار و خواناسن، لای پـەروەردگاریان باخـەکانی بەهەشت ئامادەیـە بۆیـان کـە چەندەها ڕووبار بەژێر درەختەکانیدا بەبەردەم کۆشکەکانیدا دەڕوات، مـرۆڤ لەگـەڵ ژیـانی نـەبڕاوە لەگـەڵ هاوسـەرانی پاکـژدا و بـەدەم هەسـت کردنـی بـەردەوام بەڕەزامەنـدی پـەروەردگاریان دەگـوزەرێنن، بێگومـان خـوای گـەورە بینایـە بـە بەندەکانی.

خوای گەورە لە ئایەتێکی تر دەفـەرمووێ: ﴿وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴾ (الرعد:٢٦)، واتـە: خەڵکی دڵخۆشن بە ژیانی دنیا، لە کاتێکدا کـە ژیانی دنیا لە بەرانبەر ژیانی دوا ڕۆژ تەنها ڕابواردنێکی کەم نەبێت هیچی تر نیە.

خوای گەورەش هەڕەشەی زۆر توندی کردووە لەو کەسانە کە بە ژیانی دنیا ڕازین و پشتیان کردووە لە ئایاتی خوا و بەنیازی گەیشتن بە خوانین خوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا

وَٱلَّذِينَ هُمْ عَنْ ءَايَـٰتِنَا غَـٰفِلُونَ ﴿٧﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾﴾ (یونس:٧ـ ٨). واتـە: بەڕاستی ئەوانەی بەتەمای ئامادەبوونی بەبارەگای ئێمە نین و ڕازی بوون بە ژیانی ئەم دنیایە و دڵیان پێیەوە بەندە، ئەوانە بێ ئاگان لە ئایەت و دروستکراوەکانی ئێمە، ئا ئەوانە شوێن و جێگەیان ئاگرە بەهۆی ئەو کارو کردەوانەی کە دەیکەن.

خوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلْتُمْ إِلَى ٱلْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُم بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مِنَ ٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَـٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ (التوبة:٣٨)، واتـە: ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوە ئەوە بۆچی کاتێك پێتان دەگوترێ ڕاپەڕن لە پێناو خودا، ئێوە لەشتان گران دەبێت و دەلکێن بە زەویەوە، ئایا ڕازین بەژیانی دنیا و بە گرنگتری دەزانن لە ژیانی نەبڕاوەی دوا ڕۆژ لە بەهەشتی بەرینداء بێگومان ژیانی دنیا بەراورد لەگەڵ ژیانی پڕ لە شادی دوا ڕۆژ زۆر کەم تەمەن و کەم خۆشیە.

مرۆڤ بەئەندازەی ڕازی بوونی بە دنیا و دڵ بەند بوونی بە دنیا لەشی گران دەبێت لە بەندایەتی و کارکردن بۆ دوا ڕۆژ ئەم ئایەتـەش بەسە بۆ ئەو کەسـەی بـاوەش بـە دنیـا ئـەکات: ﴿أَفَرَءَيْتَ إِن مَّتَّعْنَـٰهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يُمَتَّعُونَ﴾ (الشعراء: ٢٠٥ ــ ٢٠٧). واتـە: باشە ئەگەر چەندان ساڵ ڕابوێرن، پاشان ئەگەر ئەو هەڕەشە و سزایەی کە لەوان کراوە هاتەدی و پێش هات، دەتوانن چی بکەن، ئەوسا ئیتر ئەو ڕابواردنـەی دنیایـان هـیچ فریایان ناکەوێت و بێ سوود دەبێت بۆیان.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرمووێ: ﴿وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّنَ ٱلنَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ﴾ (یونس:٤٥). واتـە: ڕۆژێك دێت خوا هەر هەموویان کۆ دەکاتـەوە، وا هەست دەکەن تەنها سەعاتێك لە ڕۆژیان پێچوە هەموویان یەکتر دەناسنەوە.

هـەروەها دەفـەرموێ: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓاْ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍۭ بَلَٰغٌۚ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْفَٰسِقُونَ﴾ (الأحقاق:٣٥). واتـە: ئـەو ڕۆژەی کـە بـەڵێنیان دراوەتێ هەر کاتێك پێشهات وادەزانن تەنها ساتە وەختێکتـان لـە ڕۆژێکدا پێچوە، ئەمە بەڵێن و پەیام و ڕاگەیاندنێکی تـەواوە، جـا ئـەو کـات مەگـەر تـەنها تاوانبـاران وەکو گوناهکاران نین کە تیادەچن؟!

لە ئایەتێکی تردەفـەرموێ: ﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓاْ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾﴾ (النازعات:٤٢ـ٤٦)، واتـە: پرسیارت لێ دەکەن ـ ئەی محمد(ﷺ)ـ دەربارەی قیامەت کە کەی و چ کاتێك بەرپا دەبێت؟ جا تۆ لە کوێ دەزانیت کەی بەرپا دەبێت!! تۆ لەکوێ و ئەو باسە لەکوێ؟ بێگومان کۆتایی دنیا و بەر پابوونی قیامەت، هەر پەروەردگار دەیزانێت، بێگومان ئەرکی تۆ تەنها بێدارکردنەوەی ئەو کەسانەیە کە لەو ساتە دەترسن، ئەو ڕۆژەی کە قیامەت بەرپا دەبێت، بێ باوەڕان وا دەزانن کە تەنها سەر لە ئێوارەیەك یان سەر لە بەیانیەك درێژی ژیانی دنیایان چێژتوو.

خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يُقْسِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُواْ غَيْرَ سَاعَةٍۚ﴾ (الروم:٥٥)، واتـە: ئەو ڕۆژەی کە قیامەت بەرپا دەبێت تاوانبـاران سوێند دەخۆن ـ کە ژیانی دنیایان ـ تەنها کات ژمێرێك بووە.

وە دەفـەرموێ: ﴿قَٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي ٱلْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُواْ لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ ٱلْعَآدِّينَ ﴿١١٣﴾ قَٰلَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (المؤمنون:١١٢ ـ ١١٤). واتـە: خوای گەورە لێیان دەپرسێت: ئەوە چەند ساڵە لە دنیادا ژیانتان بردە سەر؟ دەڵێن: ڕۆژێك یان کەمتر لە ڕۆژێك، لەو کەسانە بپرسن کە بیرو هۆشیان لای خۆیانە و حسابی ژمارەکان دەکەن، خوای گەورە پێیان

دەفەرموێ لە ڕاستیدا مانەوەتان لە دنیادا هەر زۆر کەم بووە، ئەگەر بەڕاستی دەتانزانی؟

هەروەها دەفـــــەرموێ: ﴿يَوْمَ يُنفَخُ فِي ٱلصُّورِ ۚ وَنَحْشُرُ ٱلْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَٰفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾﴾ (طه:١٠٢ ـ ١٠٤)، واتـە: ڕۆژێك دێت فوو دەکرێت بە (صور)دا ئەو ڕۆژە تاوانباران چاویان کوێر و شین هەڵگەڕاوە، بەچپە چپ بـە یـەك دەڵێن: تەنها دەشەو نەبێت لە دنیادا هیچی ترتان پێچوە، ئێمـە چـاك دەزانـین سـەرەنجام چی دەڵێن: تەنها ڕۆژێك نەبێت هیچی ترتان پێنەچووە.

بۆ تووشی نەهامەتی دەبیت

بنچینەی هەموو خێرێك ئەوەیە کە بزانی هەر شتێك خوا حەز بکات دەبێت، هەر شتێکیش خوا حەزنەکات نابێت، ئەوکات دڵنیا دەبی کە ئەو شتە چاکانەی بەسەرت دادێت لە بەخششی خوای گەورەیە، بۆیە سوپاسی لەسەر دەکەی و ملی بەندایەتی بۆ کەچ دەکەی تاکو لێت نەبڕێتەوە، دڵنیاش دەبی کە ئەو بەڵایانەی بەسەرت دادێت، سزای خوای گەورەیە بۆ تۆ، بۆیە دەپارێیتەوە لێی کە لێت تووڕە نەبێت و فەرامۆشت نەکات.

زانایان کۆکن لەسەر ئەوەی کە هەر خێرێك تووشی مرۆڤ دەبێت ئەوە پشتیوانی خوای گەورەیە بۆ ئەو مرۆڤە، هەر بەڵایەکیش تووشی مرۆڤ دەبێت، ئەوە فەرامۆش کردنی خوای گەورە بۆ ئەو مرۆڤە.

وە دەڵێن: سەرفرازی خوای گەورە بۆ مرۆڤ، ئەوەیە کە نەت سپێرێتە نەفسی خۆت، زەلیل کردنی مرۆڤیش ئەوەیە فەرامۆشت دەکات و دەت سپێرێتە نەفسی خۆت.

کە هەموو خێر و چاکەیەك بە دەست خوایە و بە دەستی کەس نیە، کەواتە کلیلی دەرگای ئەو خێر و چاکانە نزا و ملکەچی و پووکردنە خواو خۆشەویستی و ترسی خوایە، هەر کاتێك بەندە ئەو کلیلەی بە دەست هێنا دەتوانێت دەرگاکە بکاتەوە، هەر کاتێکیش ئەو کلیلەی بە دەست نەهێنا ئەوە دەرگای خێر و بەخشش بە ئەو ناکرێتەوە بە غەیری ئەو دەکرێتەوە.

پێشەوای ئیمانداران (عمر بن الخطاب) دەفەرموێ: من غەمی وەڵامدانەوەی ئەو نزایانەم نیە کە دەیکەم، بەڵکو غەمی نزاکەم هەیە، چونکە ئەگەر بە پوختی نزام کرد ئەوە بێگومان گیراویش دەبێت.

بە ئەندازەی نیەت و تێکۆشان و ترس و خۆشەویستی مرۆڤ خێرو بەرەکەت و یارمەتی خوا دادەبەزێت، بەهەمان شێوەش بە ئەندازەی پشت تێکردنی مرۆڤ لە

دینی خوا تووشی ئازار و بەڵا دەبێت.

چونکە خوای گەورە زۆر زانا و دانا و بە حیکمەتە، کێ شیاوی سەرفرازی بێت سەرفرازی دەکات، کێش شیاوی سەرگەردانی بێت سەر گەردانی دەکات، چونکە زانا و بەحیکمەتە.

هەر کەسێك کە تووشی سەرگەردانی بووە، هۆیەکەی ئەوەیە کە نزا و ملکەچی و سوپاسی خوای نەکردووە، هەر کەسێکیش کە سەرفراز بووە هۆیەکەی ئەوەیە کە بە کارەکانی خۆی هەڵساوە، نزا و ملکەچی و شوکرانە بێژی خوای کردووە.

سەری ئەمانەش هەر هەمووی ئارامگرتنە، چونکە ئارامگرتن لە ئیماندا وەکو سەر وایە بۆ لاشە، کە هەر کاتێك سەر نەما ژیانیش نامێنێت.

خەرمانەی دڵان

- گەورەترین سزا کە بەسەر مرۆڤدا بێت دڵ ڕەقی و دوور بونیەتی لە خوا.
- ئاگر دروست کراوە بۆ تاواندنەوەی دڵی ڕەق.
- دوورترین دڵ لە خوای گەورە دڵی ڕەقـــە.
- ئەگەر دڵ ڕەق بوو چاو کوێر دەبێت بەرانبەر حەق.
- چوار شت هەیە دڵی مرۆڤ ڕەق دەکات ئەگەر زیاد لە پێویست ئەنجامدرا:

١. زۆر خـــواردن.
٢. زۆر خەوتـــن.
٣. زۆر قسەکردن.
٤. زۆر تێکەڵ بوونی خەڵکی.

هـەروەکو چـۆن جەستە ئەگـەر نـەخۆش کـەوت تـام و سـوود لـە خـواردن و خواردنەوە وەرناگرێت، بەهەمان شـێوەش دڵ ئەگـەر بـە هـەواو ئـارەزوات نـەخۆش کەوت سوود لە ئامۆژگاری وەرناگرێت.

- هەر کەسێك دەیەوێت دڵی ساف بێت، بـا گوێڕایـەڵی خـوا پـێش گوێڕایـەڵی ئارەزواتی بخات.

- دڵ بە ئەندازەی پەیوەسـت بـوونی بـە ئارەزووا تـەوە دوور دەکەوێتـەوە لـە خوای گەورە.

- دڵەکان دەفرەی خوای گەورەن لە زەویـدا، خۆشەویستترینیان ئەوەیـە کـە ساف و بێگەرد و پاکـــە.

- خەڵکی دڵیان سەرقاڵ کردووە بە دنیاوە، ئەگەر بێتوو دڵیان سـەرقاڵ کـەن بە خوا و ڕۆژی دوایی چاو ڕۆشن دەبن بە ئایات و نیـشانەکانی خـوا، وە کامـەران و ئاسوودەدەبن.

♥ ئەگەر دڵ و دەروون بە وێردی خوا خۆراك بدرێت، بە بیرکردنەوە لە دروست کراوەکانی خوا ئاو بدرێت، پاکیش بکرێتەوە لە خراپە، ئەوکات ئەو دڵە بەختەوەر دەبێت و شتی سەیر دەبینێت، حیکمەتی بۆ دێت.

♥ مەرج نیە هەر کەسێك خۆی پازاندبۆوە بە زانست و حیکمەت و بلیمەتی ئەوە ئەو کارانە پڕ بە پێستی بێت و زانا و بەحیکمەت و لێزان بێت، بەڵکو ئەو کەسانە زانا و بلیمەت و لێزانن کە دڵیان زیندوو دەکەنەوە بە کوشتنی هەواو ئارەزواتیان.

بەڵام کەسێك دڵی بکوژێ و هەواو ئارەزواتی زیندوو بکاتەوە، ئەوە زانست و بلیمەتیەکەی بەتاڵە و تەنها زمانی درێژە و هیچی تر.

♥ دڵ بە بێ ئاگایی و نەترسان لە خوا کاول دەبێت، بە یاد و ترسی خواش ئاوەدان دەبێتەوە.

♥ ئەگەر دڵ پشتی کردە سفرەی دنیا ئەوە داوەتی خوانی ئاخیرەت دەکرێت، بەڵام ئەگەر ڕازی بوو بەسفرەی دنیا و ڕووی تێکرد، ئەوە خوانی ئاخیرەتی لە چنگ دەچێت.

♥ تامەزرۆی گەیشتن بە خوا وەك شەمالێکە هەڵدەکات بەسەر دڵدا و ئاگری دنیای تیا دەکوژێنێتەوە.

♥ هەر کەسێك دڵی پەیوەست بێت بەخوا ئەوە ئاسوودە و کامەران دەبێت، هەر کەسێکیش دڵی پەیوەست بێت بە خەڵکی ئەوە دڵ تەنگ و نیگەران دەبێت.

♥ خۆشەویستی خوا ناچێتە دڵێك کە خۆشەویستی دنیای تیا بێت، مەگەر حوشتر بەکونی دەرزیدا بڕوات.

♥ ئەگەر خوای گەورە بەندەیەکی خۆش بوێت، ئەوە خۆشەویستی خۆی دەخاتە دڵی، هەڵیی دەبژێرێت بە بەندەی خۆی، تاکو وای لێدێت، هەموو غەمی

دەبێتە پەزامەندی خوا، زمانی بە زکری خوا تەڕ دەکات، ئەندامەکانی دەکاتە خزمەتی.

♥ دڵ نەخۆش دەکەوێت هەر وەك چۆن لاشە نەخۆش دەکەوێت، شیفا و دەرمانەکەشی تەوبە و پەشیمانیە، دڵ ژەنگ و لێڵ دەبێت هەر وەك چۆن ئاوێنە لێڵ دەبێت، پاك بوونەوەکەشی بەزکری خوایە، دڵ ڕووت دەبێت هەر وەك چۆن لاشە ڕووت دەبێت، پۆشاکەکەشی تەقوایە، تێنی و برسی دەبێت هەر وەك چۆن جەستەی مرۆڤ برسی و تێنی دەبێت، خواردن و خواردنەوەکەشی ناسین و خۆشویستن و تەوەکول و گەڕانەوەیە بۆ لای خوای گەورە.

♥ نەکەی بێ ئاگا بیت لەو خوایەی ئەجەلی بۆ ژیانت داناوە، بۆ ڕۆژ و هەناسەکانت ماوەی داناوە، هەموو شتێك جگە لەو لێت جیا دەبێتەوە، تەنها خوایە هەرگیز لێت جیانابیەوە و بەردەوام پێویستت پێیەتی.

♥ هەر کەسێك کارەکانی دنیای سپاردەی خوا کرد، یان منداڵەکانی یان ترسی هەژاری یان ڕزگار بوون لە دووژمنی سپاردە خوای گەورە و پشتیوانی پێ بوو وڕازی بوو بەوەی کە خوا بۆی دیاری دەکات هەموو کارەکانی خستە بەردەستی خوا و بەویستی و بڕیارەکانی ئەو ڕازیش بوو، ئەوکات نیگەران و غەمگین و خەفەتبار نابێت، بەڵام هەر کەسێك بە بڕیاری خوا ڕازی نەبێت لە نەفسی خۆی ڕازی بێت، تووشی بەد بەختی و شڵەژانی گوزەران و ماندوو بوون دەبێت و ژیانی نیگەران دەبێت، دڵی تەنگ دەبێت، کاری چاکی بۆ نایەت، نیازەکانی بۆ نایەتەدی، ئیسراحەت لە خۆی ناکات.

خوای گەورە ڕێگای گەیشتن بە ڕەزامەندی خۆی ئاسان کردووە بۆ بەندەکانی بە پەردەی بەڕێوەبردن داپۆشیوە، جا هەر کەسێك بە بڕیاری خوا ڕازیبێت و ڕازی بێت لەو شتانەی بۆی دیاری دەکات، کارەکانی بسپێرێتە خوا، ئەو پەردەیە لادەچێت و مرۆڤەکە دڵ ئارام و ئاسوودە دەبێت.

♥ هەر کەسێك سەرقاڵ بێت بە نەفسی خۆی ئاگای لە خەڵکی نامێنێت، هەر کەسێکیش سەرقاڵ بێت بە پەروەردگاری ئاگای لە نەفسی خۆی نامێنێت.

♥ پەزامەندی ئەوەیە دڵی ڕازی بێت بە بڕیارەکانی خوای گەورە.

♥ خەڵکی لە دنیا تووشی ئێش و ئازار دەبن بە ئەندازەی پەیوەست بوونیان بە دنیاوە.

♥ دڵ شەش شت هەیە وەکو نیشتیمانی خۆی تیایدا دەخولێتەوە، ئەم شەشەش سیانیان نزم و بێ ڕێزە، سیانیشیان بەرز و بەڕێزە.

سیانە نزم و بێ ڕێزەکە ئەمانەن:

١. دنیایە کە خۆی بۆ ڕازاندۆتەوە.

٢. نەفسیەتی پێ ی دەڵێت ئەوە بکە ئەوە مەکە.

٣. ئەو دوژمنەیەتی کە شەیتانە وەسوەسەی بۆ دروست دەکات.

ئەم سیانە بەردەوام لە دڵی مرۆڤی خراب دادێن و دەچن.

سیانە بەرز و بەڕێزەکەش ئەمانەن:

١. زانستێکە شتی خراپ و ڕاستی بۆ ڕۆشن دەکاتەوە.

٢. عەقلە کە ڕێگای پیشاندەدات.

٣. خودایەکە کە دەیپەرستێ.

ئەم سیانەش بەردەوام لە دڵی مرۆڤی چاکدا دێن و دەچن.

♥ شوێنکەوتنی هەواو ئارەزوات و ئومێدی دروێژ بە دنیاوە تێکدەری هەموو کارێکە، چونکە مرۆڤ کە شوێنی هەواو ئارەزوات کەوت چاوی کوێر دەبێت لە ئاست حەقدا، ئومێد بوونی بە دنیا دوا ڕۆژی لە بیرە دەباتەوە، دەبێتە ڕێگر لە کارکردن بۆ دوا ڕۆژی.

♥ هەر کاتێك خوای گەورە بیەوێت چاکەیەك لەگەڵ بەندەکەیدا بکات، وای لێدەکات دان بەهەڵەکانیدا بنێت، خەریك نەبێت بە هەڵەی خەڵکی، بەخشندە بێت بەو شتانەی لەلایەتی، تەماعی لە ماڵ و سامانی خەڵکی نەبێت، ئارام بگرێت لەسەر ئێش و ئازاری دنیا، بەڵام ئەگەر خوای گەورە بیەوێت سزای بدات ئەمانەی بۆ پێچەوانە دەکات.

♥ سەرفرازی مرۆڤ لە سێ شت دایە:

١. ناسینی سیفاتە بەرز و بڵندەکانی خوا، چونکە بە ناسین و خۆشەویستی خوا ئیرادەی زیاد دەبێت.

٢. وورد بوونەوە لە بەخششەکانی خوا، چونکە بەوردبوونەوە لە بەخششەکانی خوای گەورە زیاتر ملکەچ و شوکرانە بژێری دەبێت.

٣. بیرکەوتنەوەی گوناهەکانی، چونکە بە بیرکردنەوەی گوناە و تاوانەکانی زیاتر پەشیمان دەبێتەوە وتەوبە دەکات.

جا سەرقاڵ بوون جگە بەم سیانە مرۆڤ تووشی وەسوەسە و نیگەرانی دەکات.

هەرکەسێك ڕووبکاتە دنیا و دڵی پێیەوە پەیوەست بێت، ئەوە دنیا بێ ڕێز سەیری دەکات و دەیکات بە خزمەتکاری خۆی، هەرکەسێکیش پشت لە دنیا بکات، ئەوە دنیا بەگەورەی دەزانێت و دەبێت بە خزمەتکاری.

گەشتیار بە شەو نخوونی و تێکۆشان و ماندووبوون گەشتەکەی بۆ تەواو دەکرێت، بەڵام ئەگەر گەشتیار خاوی لێکرد و لە ڕێگادا شەوان خەوت، ئەوە چۆن دەگاتە مەبەستی؟

نموونەی ژانای بەد عەمەل

هەر ژانایەك دنیا ویست بێت، ئەوە قسەی ناحەق بە ناوی خوا بڵاو دەکاتەوە و فتوا بە پێی بەرژەوەندی دەدات.

چونکە زۆرێك لە خەڵکی فەرمانەکانی خوایان پێ خۆش نیە، بە تایبەت دەسەڵاتداران و سەرکردەکان، ئەوانەی شوێنی هەواو ئارەزواتی خۆیان کەوتوونە، چونکە ئەوان ناگەن بە مەبەستەکانیان مەگەر لە ڕێگایەکی گەندەڵ کە پێچەوانەی حەق بێت، جا هەر کاتێك زانا و دادوەر حەزیان لە پلە وپایە و دەسەڵات بوو و ڕوویان کردە هەواو ئارەزوات، ئەوە ناگەن بە مەبەستیان مەگەر بە ڕێگایەك نەبێت پێچەوانەی حەق بێت، بە تایبەت ئەگەر بەڵگەیەکی گوماناوی دەست کەوێ، ئەوکات ئارەزوات وای لێدەکات ئەو گومانەی بکات بە بەڵگەی کارەکەی بۆیە هەوا و ئارەزوات وای لێدەکات پاستی لێ وون بێت، ئەگەر چی لە پاستیدا حەق پوون و ئاشکرایە هیچ گوومانی تیا نیە، بەڵام چاوی بەرانبەر بە حەق کوێرە بووە بۆیە پشتی تێکردووە، لەگەڵ ئەوەشدا لە دڵی خۆیدا دەڵێت: دەی دەی تەوبەیەك دەکەم خوا لێم خۆش دەبێت!! خوای گەورە دەربارەی ئەوانە و وێنەی ئەوانەش دەفەرموێ: ﴿فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٞ وَرِثُواْ ٱلۡكِتَٰبَ يَأۡخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا ٱلۡأَدۡنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغۡفَرُ لَنَا وَإِن يَأۡتِهِمۡ عَرَضٞ مِّثۡلُهُۥ يَأۡخُذُوهُۚ أَلَمۡ يُؤۡخَذۡ عَلَيۡهِم مِّيثَٰقُ ٱلۡكِتَٰبِ أَن لَّا يَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّ وَدَرَسُواْ مَا فِيهِۗ وَٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ﴾ (الاعراف: ١٦٩). واتە: جێ نشینانێکی بەدفەڕ هاتنە جێگایان، کتێبەکەی خوایان بەمیراتی وەرگرت، ئەوانە پەلاماری کەل و پەلی حەرامی ئەم دنیایەیان داوە و دەشیان گوت: خوا لێمان دەبوورێت، ئەگەر دیسانیش لە شتێك دەستیان گیربایە وەریان دەگرت، باشە ئایا ئەوانە لەو کتێبەدا پەیمانیان لێ وەرنەگیراوە کە بەناوی

خواوە شتێك نەڵێن جگە لە حەق؟ خۆ هەرچی لەو کتێبەدا هەیە ئەوانە خوێندیانۆتەوە و دەیزانن!!

خوای گەورە لێرەدا ئەوە پوون دەکاتەوە کە ئەوانە پوویان کردۆتە حەرامی دنیا، لە کاتێکدا کە دەیانزانیش لێیان حەرام کراوە، دەشیان گووت: خوا لێمان خۆش دەبێت.

بەڵکو ئەوانە سوور بوون لەسەر حەرام، هەرکاتێکیش چەنگیان بکەوتایە بە تامەزرۆییەوە دەیان لۆشی، جا کاتێك ئەم کارەیان ئەنجامدەدا دەشیان گووت: ئەمە حوکمی خوایە و دینی خوایە خوا فەرمانی پێ کردووین.

کەچی دەشیانزانی حوکم و دینی خوا پێچەوانەی ئەم کارانەی ئەوانە، یان جاری وا هەبوو دەیان گووت: ئەم کارانە حەڵاڵە بەبێ ئەوەی هیچی لێ بزانن بەناوی خواوە قسەیان دەکرد، بەڵام ئەوانەی لە خوا ترسن دەزانن دوا ڕۆژ چاکتر و نەبراوەترە لە دنیا، هەر بۆیەش هەواو ئارەزوات و سەروەت و سامانی دنیا وای لێنەدەکردن دوا ڕۆژ لە بیربکەن.

جا بۆ ئەوەی مرۆڤ سەرفراز بێت پێویستە دەست بە قورئان و سوونەتەوە بگرێت و پشت بە نوێژ و ئارامگرتنەوە بگرێت، بڕوانێتە کەمی دنیا و زوو لە ناو چوونی، وە بڕوانێتە بەردەوامی دوا ڕۆژ و پێش هاتنی.

ئائەمە دەردێکە کە تووشی زانایان دەبێت، ئەگەر ڕوو بکەنە دنیا و شوێنی سەروەت و سامان و هەواو ئارەزوویان بکەون، ئەم ئایەتەش باسی ئەوان دەکات تاکو دەگاتە ئێرە: ﴿وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ ۖ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْآيَٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱلَّذِىٓ ءَاتَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ ٱلشَّيْطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخْلَدَ إِلَى ٱلْأَرْضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ ۖ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَث أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ۚ ذَّٰلِكَ﴾ (الاعراف:١٧٥ ـ ١٧٦). واتە: ـ ئەی محمد ـ

هەواڵی ئەو کەسەیان بەسەردا بخوێنەوە کە فەرمانی خۆمان پێبەخشی بوو، کەچی ئەو خۆی لێ دامالّی و خۆی لێ دوورە پەرێز گرت، ئەوسا ئیتر شەیتان شوێنی کەوت و دایە پێش و چووە ڕێزی سەر لێشێواوان، خۆ ئەگەر بمانویستایە ئەوە بەو ئایەت و فەرمانانە بەرزمان دەکردەوە، بەڵام ئەو خۆی چەسپان بەزەویەوەو شوێنی هەواو ئارەزووی خۆی کەوت، جا نموونەی ئەو جۆرە کەسانە وەکو نموونەی سەگ وایە ئەگەر دەری بکەیت و پیایدا هەڵبشخێیت هەناسە برکێیەتی، زمان دەردەکێشێت یاخود ئەگەر وازی لێبهێنیت ئەوە هەر هەناسە برکێیەتی.

ئەمە نموونەی زانای خراپـــە کە کـــار بە زانستەکەی ناکات، بڕوانـــە ئـــەم ئایەتـە لە چەند ڕووەوە سەرزەنشتی زانای خراپ دەکات:

یەکەم: دوای ئەوەی زانستی بـە ئیـسلام بـوو ئینجـا پـشتی تێکـرد و گومڕابـوو، کوفری بەسەر ئیماندا هەڵبژارد نەك بەنەفامیەوە، بەڵکو بەعەمدی.

دووەم: بەشێوەیەکی وا پشتی لە ئیمـان کـردووە کـە جـارێکی تـر نەگەڕێیتـەوە سەری، هەر وەك چۆن مار لەکیفکەی دەردەچێت ئـەویش بەهـەمان شـێوە، ئەگـەر ئومێدی تیامابایە ئەوە بەم شێوە لە ئیسلام دەرچوو.

سێیەم: شەیتان گەیشت پێی کە وەك نێچیرێك ڕاوی کرد.

چوارەم: دوای ئەوەی حەقی دۆزیەوە ئینجا گومڕابوو،واتە: گومڕابوو لەزانست و نیەت، کە دەکاتە بەفەساد چوونی نیەت و کردەوەکان، بەفەساد چـوونی زانـست و بیرو باوەری.

پێنجەم: خوای گەورە نەیدەویست بەزانست بەرزی بکاتـەوە کـە ببێـت بـە هـۆی تیاچوونی، چـونکە ئەگـەر ڕای نەپـەڕێنێت دەبێـت بەسـزا بـۆی، ئەگـەر بێتـوو زانـا نەبایە چاکتر بوو بۆی و سزای کەم تر دەبوو.

شەشەم: خوای گەورە گەمژەیی ئەو ڕووندەکاتەوە، کە بێ نرخی لەسـەربەنرخ و بەرزی هەڵبژارد.

حەوتەم: جا کە بێ نرخەکەی هەڵبژاردووە وانەبێت بە تەنها فکرێك یان قسەیەك بێت، بەڵکو ئەو پووی کردۆتە دنیا و کردوویەتیە بارەگای خۆی، چونکە بنچینەی مانای (إخلاد) واتـە: مانەوەی بەردەوام لە شوێنێك، هەر وەك ئەوە وایە گوترابێت: پووی کردە زەوی، لەو بارەیەوە دەگووترێ: فلان کەس لـەم شـوێنەدا دەمێنێتـەوە ئەگەر لەوێ مایەوە.

هەشتەم: وازی لە هیدایەتی خـوا هێنـاوە پووی کردۆتـە هـەواو ئـارەزوی خـۆی، هەوا و ئارەزووی کردۆتە پێشەوای خۆی و شوێنی کەوتووە.

نۆیـەم: خوای گـەورە بـە سـەگی چـواندووە کـە بـێ نـرختـرین ئاژەڵـە، نـەفس نزمترین ئاژەڵـە، چاو چنۆك ترین ئاژەڵـە بۆیە ناوبراوە بە سەگ.

دەیـەم: تامەزرۆ و بێ ئارام بوونی لەسەر دنیـا، خـوای گـەورە چـواندوویەتی بـە هەناسـەبڕکێ و هانکـە هـانکی سـەگ لـەکاتی دەرکردنـی و وازلێهێنـانی، بەهـەمان شێوەش ئەو کەسـەش ئەگـەر وازی لێبهێنـدرێت هانکـە هانکیـەتی بـۆ دنیـا، ئەگـەر ئامۆژگاریشی بکرێ و ڕێـی لـێ بگیرێت هـەر هانکـە هانکیـەتی بـۆ دنیـا، بـەردەوام تامەزرۆ و هانکە هانکیەتی بۆ دنیا وەکو سەگ.

(ابن قتیبة)ە دەفەرموێ: هەموو گیان لەبەرێك هانکە هانکیەی پێ دەکەوێت لـە کاتی ماندووبوون و تێنوویەتیدا جگە لە سەگ نەبێت کە بەردەوام هانکـە هانکیـەتی لەکاتی ماندووبوونیـەتی و لـەکاتی ئیسراحەتدا، لـەکاتی تێنوویـەتی و لـەکاتی تێر ئاویشدا، بۆیە خوای گەورەش نموونـەی ئـەم کـافرەی بـەو سـەگە هێناوەتـەوە کـە دەفەرموێ: ئەگەر ئامۆژگاری بکەی هەر گومڕایـە، ئەگـەر ئامۆژگـاری نەکـەی هـەر گومڕایە وەکو سەگ، ئەگەر دەری بکەی و ڕاوی بنێیت هانکە هانکیەتی، خۆ ئەگـەر لە شوێنی خۆشی لێی گەڕێی هەر هانکە هانکیەتی.

نموونەی دیندارێکی نەزان

دینداری نەزان دەردەکەی نەفامی و بێ ئاگاییە لە دین، جا بۆیە (سفیان)ی کوری (عیینة) و چەندین زانای تریش فەرموویانە: خۆتان بپارێزن لە زانایەکی لە خوا نەترس و فاجر، وە لە دیندارێکی نەزان و بێ ئاگا لە دین، چونکە ئەو دووانە دەردن بۆ خەڵکی، هەرچی دینداری نەزانەکەیە مرۆڤێکی نەزانە و سوودی زانستی نیە و دەبێتە لەمپەر بۆ زانست، هەرچی زانا خوا نەناسەکەشە خەڵکی سەرگەردان دەکات خوای گەورە نموونە دێنێتەوە و دەفەرموێ: ﴿كَمَثَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ ٱكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّنكَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِى ٱلنَّارِ خَٰلِدَيْنِ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٧﴾﴾ (الحشر: ١٦ ـ ١٧). واتـە: وەکو شەیتان، کاتێ کە هانی ئادەمیزاد دەدات لەڕێی خەیاڵ و وەسوەسەوە، پێی دەڵێت: کافربە، جاکاتێك مرۆڤەکە ڕوو لە کوفر دەکات و کافردەبێت، پێی دەڵێت: من بەریم لە تۆ من لە پەروەردگاری جیهانیان دەترسم، بەڵام سەرەنجامی هەردووکیان ئەوەیە کە هەتا هەتایە، لە ئاگردا دەمێننەوە، ئەوەش پاداشتی ستەمکارانە.

خوای گەورە وای داناوە هەر بەندەیەك پازی بێت بە دنیا و دڵی پێیەوە بەند بێت و بێ ئاگا بێت لە ئایەتەکانی خوا و وردنەبێتەوە لێ و کاری پێنەکات، ئەوە بە هۆی ئەمانەوە تووشی سەرگەردانی دەبێت، هەرگیز پازی بوون بە دنیا و بێ ئاگای لە ئایەتەکانی پەروەردگارە پێکەوە کۆنابنەوە لە دڵێك، مەگەر دڵێك نەبێت کە ئیمانی بە دوا ڕۆژ نەبێت و ئومێدی گەیشتن بەخوای نەبێت، ئەگەر وانەبایە و ئیمانی بە دوا ڕۆژ هەبایە ئەوە هەرگیز بە دنیا پازی نەدەبوو، پشتیشی لە ئایەتەکانی خوا نەدەکرد.

ئەگەر بڕوانیە گوزەرانی خەڵکی دەبینی زۆرینەی خەڵکی ئەوانەن کە سەرقاڵن بە دنیاوە، کەچی ئەوانەی سەرقاڵی ئاخیرەتن زۆر کەمن، ئەوانەی سەرقاڵی ئاخیرەتن لە ناو خەڵکی نامۆ دیارن، ئەوان حاڵێکیان هەیە خەڵکیش حاڵێکی تر، ئەوان زانست و بۆچونێکیان هەیە خەڵکی بۆچوون و زانستێکی تر، ئەوان کارێك دەکەن و خەڵکیش کارێکی تر، ئەوان لەسەر ڕێبازێکن خەڵکی لەسەر ڕێبازێکی تر، ئەوان لە دۆڵێکن خەڵکی لە دۆڵێکی تردان، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُوا۟ بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَٱطْمَأَنُّوا۟ بِهَا وَٱلَّذِينَ هُمْ عَنْ ءَايَٰتِنَا غَٰفِلُونَ ۝٧ أُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ﴾ (یونس:٧ـ٨)، واتە: بەڕاستی ئەوانەی بەتەمای ئامادەبوونی بەر بارەگای ئێمە نین و ڕازی بوون بە ژیانی ئەم دنیایە و دڵیان پێیەوە بەندە، ئەوانە بێ ئاگان لە ئایەت و دروست کراوەکانی ئێمە، ئا ئەوانە شوێن و جێگەیان ئاگرە بەهۆی ئەو کارو کردەوانەی کە دەیکەن.

پاشان باسی چارەنووسی کەسانێك دەکات کە پێچەوانەی ئەو گرۆهەی کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمْ ۖ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ﴾ (یونس: ٩)، واتە: بێگومان ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کاروکردەوەچاکەکانیان ئەنجامداوە پەروەردگاریان هیدایەت و ڕێنموونیان دەکات، لەو جیهانیشدا لەناو بەهەشتە جۆراو جۆرە پڕ لە نازو نیعمەتەکاندا چەندەها ڕووبار بە بەردەمیاندا دەڕوات.

ئا ئەوانە ئیمان بوونیان بە ئامادەبوونی بەر بارەگای خوا ناهێڵێت ڕازی بن بە دنیا و دڵی پێوە پەیوەست بکەن، ئەوانە بۆیە بەردەوام یادی ئایەتەکانی خوا دەکەن، بەڵێ: ئەوە بەرووبوومی ئیمانە بەدوا ڕۆژ، ئەوەی پێشووش باسمان کرد بەرووبوومی بێ ئاگایی و ئیمان نەبوونە بە خواو دوا ڕۆژ.

ئیمان و زانست چاکترین شتن

گـەورەترین و پیرۆزتـرین شت کـە دڵ و دەروون هـەولی بـۆ بـدات بـە دەسـتی بهێنێت، وە بەندە پێی بەرز بێتەوە لە دنیا و قیامەت زانست و ئیمانە، هەر بۆیـەش خوای گەورە لە زۆر شوێندا زانست و ئیمانی پێکـەوە لکاندووە وەك دەفـەرمووێ: ﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَٱلْإِيمَـٰنَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِى كِتَـٰبِ ٱللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْبَعْثِ ۖ فَهَـٰذَا يَوْمُ ٱلْبَعْثِ﴾ (الروم: ٥٦). واتـە: ئەوانەی زانیـست و ئیمانیـان پـێ بەخشرابوو دەڵێن: بێگومـان ئێـوە بـە پاڕەی ئـەوەی خـوا بڕیـاری لەسـەر بـووە ماونەتـەوە، تـا ڕۆژی زیندوو بوونەوە.

خوای گەورە لە ئایەتێکی تر دەفـەرمووێ: ﴿ يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ دَرَجَـٰتٍ﴾ (المجادلة:١١)، واتـە: خوای گەورە ئەوانەی ئیمانیـان هێنـاوە لـە ئێوە و ئەوانەشتان کـە زانـست و زانیاریـان پێـدراوە چـەندەها پلـەو پایـە بـەرزیان دەکاتەوە. ئا ئەمانە چاکترین کەسن کە شیاون پلەی بەرزیان پێبدرێت.

بەڵام زۆرینەی خەڵکی بەهەڵەدا چوونە لە ڕاستەقینەی ئەو زانست و ئیمانەی کە ئاسوودەیی و سەربەرزی مرۆڤی پێوەیە بەندە، بەڵکو هەر گرۆهەو وا دەزانێت ئـەو زانست و ئیمانەی ئەوان لەسەرینە ڕاستە و مرۆڤ پێیان دەگات بە کامەرانی، کەچـی لە ڕاستیدا وانیە، بەڵکو زۆریان نە ئیمانەکەی باسی دەکەن مـرۆڤ کامـەران دەکـات، نە زانستەکەشیان مرۆڤ سـەر بـەرز دەکـات، بـەڵکو بگـرە بـەم کارەیـان ڕێگـاش لـە خۆیـان دەگـرن بـۆ گەیـشتن بـەو زانـست و ئیمانـەی پێغەمبـەر ﷺ هێناویـەتی و گەلەکەشـی بـۆ سـەری بـانگکردووە، ئـەو زانـست و ئیمانـەی خـۆی و هـاوەڵانی و ئەوانەی دوای ئەوانیش لەسەری بوونە.

هەموو گرۆهێکیش بڕوای وایە کە ئەو زانست و بۆچـونانەی لای ئەوانـە ڕاسـتە و پێی دڵخۆشن هەر وەك خوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ كُلُّ

حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾ (المؤمنون:٥٣). واتـــە: زۆربـەی خـەڵکی بـیر و بۆچـونی خۆیان بەش بەش و پارچـە پارچـە کـرد، هـەموو گرۆهێـك و حـزبێکیش بـە ڕێبـاز و حزبەکەی خۆی دەنازێت و بە باشی دەزانێت.

زۆربەی لەوەی کـە ئـەوان نـاوی دەبـەن بـە زانـست قـسەی گـەورە و بۆچـوون و درۆیە، کەچی لە ڕاستیدا زانست قسەی گەورە نیە، هـەر وەك (حماد)ی کوری (زید) دەفـەرمووێ: بە(ایوب)م گوت: ئایا لـەم سـەردەمە زانست زۆرترە یان پێشتر زانـست زۆرتر بوو؟ لەوەڵامدا فەرمووی: لـەم سـەردەمە قسە زۆر بووە، بـەڵام پێـشتر زانـست زۆرتر بوو! بڕوانـە چۆن ئـەم زانا لێهاتووە زانست و قسەی لێك جیا کردۆتەوە.

بـەڵـێ: وایـە کتێـب زۆر بـووە، قـسە زۆر بـووە، مـشتومڕ و بۆچـوون زۆر بـووە، کەچی زانست زۆربەی ئەمانەی هـەر لەگەڵدا نیە، بـەڵکو زانست ئـەوەیە کە پێغەمبـەر لەلایەن خواوە هێناویەتی بۆ گەلەکەی.

کاتێك سەردەمی ئـەم زانستە پاکـە دوور کەوتـەوە، خـەڵکی هـەر بـیرو ڕایـەکیان بەهیزردا دەهات وەریان دەگرت و دەیان کرد بە زانست و کتێبێکیان لەسەر دادەنـا و خۆیان پێوە خەریك دەکرد و کاتیان پێ بە فیڕۆ دەدا، پـەڕاوەکانیان بـەم شـتانە پڕدەکردەوە، دڵەکانیشیان بەم شتانە ڕەش دەکرد، ئەمە شـەیتان لـە بـن گوێیـانی چڕپاندوە و لە نێوانیان بڵاوەی پێ کردووە تـاکو سـەرگەردانیان بکـات، جـا دڵیـان دادەمالدریت لە زانست و ئیمان، وەکو مار کە چۆن خۆی دادەمالێت لە پێستەکەی، وەکو پۆشاك چۆن لەبەر دەکرێتەوە.

(ابن القیم) دەفـەرمووێ: هێندێ لـە هاوڕێکـانم پێیـان ڕاگەیاندم کـە هێنـدێ لـە شوێنکەوتووی قوتابی ئەوانەی کە بەم شـێوە سـەرگەردان بوونـە، سـەرقاڵی لەبـەر کردنی کتێبی مامۆستاکانی بووە و لەبەرکردنی قورئانی پـشت گـوێ خـستووە، جـا کـە پێیـان گوتـووە: کاکـە گیـان سـەرەتا قورئـان لەبـەر بکـەیت باشـتر نیـە لـەم کتێبانە؟! لە وەڵامدا گوتیەتی: بۆ زانست و زانیاری لە قورئانـدا هەیـە! هێنـدی لـە

پێشەوایانی ئەوانە پێیان گوتم: ئێمە گوێ بۆ حەدیس دەگرین مەبەستمان زانست و زانیاری لێ وەرگرتنی نیە، بەڵکو بۆ بەرەکەت گوێی بۆ دەگرین، چونکە ئێمە تۆیشووی زانایانی خۆمان بەسە جا بۆیە ئێمە کۆڵەگەمان ئەوەیە کە ئەوان تێی گەیشتوون و بڕیاریان لەسەر داوە.

جارێکیان شێخەکەمان باسی ئەوانەی بۆ کردم و پێی گووتم: ئەوانە گەڕاوون لە ناو بیروڕاکانی کامەی بێهێزە و مەرامەکانیان جێ بەجێ دەکات ئەوانیان هەڵبژاردووە، بەڵگەش لەسەر ئەوەی کە ئەو ڕێگایەی دەستیان پێوەگرتووە پوچەڵە، ئەوەیە کە دەبینی بۆچوونەکانیان پڕپەتی لە ئیختلاف وە هێندێ ڕایان دژی یەکترییە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾ (النساء:٨٢). واتە: ئەگەر ئەم قورئانە لەلایەن کەسێکی تر‌ەوە بوایە جگە لە خوا بێگومان جیاوازی و دژایەتیەکی زۆریان تێدا دەدۆزیەوە.

ئائەوە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی هەر شتێك لەلایەن خواوە بێت ئیختلافی تیا نابێت، بەڵام ئەوەی ئیختلافی تیایە و دژایەتی یەکتری تیایە، ڕێك نیە لەگەڵ ئەوەی لای خوایە، چۆن دەکرێت بۆچوون و خەیاڵات بکرێت بەدین و خەڵکی دینداری پێوە بکات، حوکمیش بدا بەوەی کە ڕاستە و خوا و پێغەمبەر پێی ڕازیە، پاك و بێگەردی بۆ تۆ خوایە بەڕاستی ئەوە بوختانێکی گەورەیە.

بەڕاستی زانستی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ کە یەکتریان پێ ئامۆژگاری دەکرد، ئەو زاستە نەبوو کە ئەو سەرگەردان و درۆزنانە پێیەوە سەرقاڵن هەر وەك (الحاكم) لە ژیان نامەی (أبي عبدالله البخاري)دا دەگێڕێتەوە و دەفەرموێ: هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ کاتێك کۆدەبوونەوە بە قورئانی پەروەردگاریان و سوونەتی پێغەمبەرەکەیان ئامۆژگاری یەکتریان دەکرد.

ئەو ئیمانەی خوا و پێغەمبەر دەیانەوێت

دەبینین زۆرینەی خەڵکی یان هەر هەموو خەڵکی بانگهێشتی ئەوە دەکەن کە ئیماندارن، بەڵام لە ڕاستیدا زۆربەی خەڵکی ئیمانێکی تەسکیان هەیە، بەڵام ئیمانی فراوان ئەو ئیمانەیە کە پێغەمبەرﷺ هێناویەتی بۆ گەلەکەی، ناسینی خوا و دان پێنانی و خۆشویستنی و ناسینی ئەو شتانەی کە خوا پێی ناخۆشە و لێی تووڕەیە، ئا ئەمە ئەو ئیمانە ڕاستەقینەیە کە پێغەمبەرﷺ لەسەری بووە و بە گەلەکەی ڕاگەیاندووە، ئا ئەو ئیمانە ئیمانی گرۆهی ڕاستگۆیانە.

لەلای زۆربەی خەڵکی وادەزانن ئیمان دان هێنانە بە بوونی دروست کارێك، هەر ئەویش تەنهایە و ئاسمانەکان و زەوی و ئەوەی لە نێوانیاندایە دروستی کردووە، بەڵام ئیمانی کامڵ ئەوەندە نیە بەتەنها چونکە بت پەرستەکانی (قریش)یش ئەم ئیمانەیان هەبووە، کەواتە بەمە ناگووترێ ئیمان.

لەلای هێندێ خەڵکی تریشدا وادەزانن ئیمان تەنها ووتنی شەهادەی ـ اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد رسول الله ـ جا کاری لەگەڵدا بێت یان نا بە دڵ بێت یان پێچەوانەی دڵ بێت.

لەلای هێندێ خەڵکی تریشدا وادەزانن ئیمان تەنها ئەوەیە مرۆڤ بە دڵ ئیمانی هەبێت کە خوا دروست کراوی ئاسمانەکان و زەویە و (محمد)یش ﷺ بەندە و نێردراوی خوایە، ئەگەر بە زمانیش نەیڵێت و کاریشی پێ نەکات قەیناکا، بەڵکو ئەگەر جنێویش بە خوا و پێغەمبەرﷺ بدات و هەموو گوناهێکی گەورەش بکات، تەنها ئیمانی بە خوا و پێغەمبەر هەبێت ئەوە ئیماندارە.

لەلای هێندێ خەڵکی تریش وادەزانن ئیمان تەنها دان هێنانە بەسیفاتە بەرزەکانی پەروەردگار وەکو سیفاتی بەرزی عەرش و سیفاتی قسەکردن بە ووشە و سیفاتی (سمع)و (بصر)و (مشیئة)و (قدرة) و (إرادة)و (حب)و (بغض) و چەندین

سیفاتی تریش که خوا بۆ خۆی باسی کردووه یان پێغەمبەرەکەی باسی کردووە، بەڵکو ئیمان لەلای ئەوانە دان نەهێنانە بەمانە و گوێڕایەڵی کردنی بۆچوونی مامۆستایە گەمژە و نەزان و درۆزنەکانیانە کە ووتەکانیان هێندێکی دژ بەیەکە و یەکتر هەڵدەوەشێنێتەوە، ئەوانە وەکو ئەوەنە کە ئیمام (عمر)ی کوڕی (الخطاب) و ئیمام (احمد) فەرموویانە: ئیختیلافیان لە قورئاندا هەیە و پێچەوانەی قورئان دەکەن و کۆکن لەسەر وازهێنان لە قورئان.

هێندێ خەڵکی تریش وادەزانن ئیمان تەنها پەرستنی خوایە بە پێی ئارەزوو و هەواو هەوەسی خۆیان، بێ ئەوەی پەیوەست بن بەو فەرمانانەی پێغەمبەر ﷺ لەلای خواوە هێناویەتی.

هێندێ خەڵکی تریش وادەزانن ئیمان تەنها ئەنجامدانی ئەو کارانەیە کە باوك و باپیرانی و پێشینەی ئەوان ئەنجامیان داوە جا چۆن و کێ بێت ئەوە باس نیە، بەڵکو ئیمانیان لەسەر دوو شت دامەزراوە:

یەکەم: ئەوە پێشینەیە و باو باپیرانمان وایان گوتووە ئێمەش ئەنجامی دەدەین.

دووەم: هەر ئەوەی ئەوانیش گوتیانە ڕاستە و هیچی تر.

هێندێ خەڵکی تریش وادەزانن ئیمان تەنهاڕەوشت جوانیی و هەڵسوکەوتی چاکو ڕووی خۆش و گومانی چاکە بردن بە خەڵکی و دوور کەوتنەوە لە بێئاگای خەڵکییە.

هێندێ خەڵکی تریش وادەزانن ئیمان تەنها خۆدامالێنە لە دنیا و دەرکردنی دنیایە لە دڵ و زهد کردنی دنیایە، جا ئەوانە هەر کاتێك کەسێکیان بینی بەم شێوەیە بوو ئەوە بە ئیماندارێکی مەزنی دەزانن ئەگەر چی زانست و کردەوەشی نەبێت.

ئائەمانە هەر هەموویان ئیمانی ڕاستەقینەیان نەناسیوە و شوێنی نەکەوتوون و چەنگیان نەکەوتووە، ئەوانەی ڕابران چەند جۆرێکن: هێندێکیان ئیمانەکەیان دژی ئیمانی ڕاستەقینەیە، هێندێکیان ئیمانەکەیان هەر بە ئیمان ناژمێردرێت، هێندێکیان

ئیمانەکەیان مەرجی ئیمانە بە تەنها بەوە نەگەیشتوونە بە ئیمان، هیندێکیشیان مەرجیان داناوە بۆ گەیشتن بە ئیمان کەچی مەرجەکان هەڵوەشێنەرەوە و دژی ئیمانە، هێندێکیشیان مەرجیان داناوە بۆ گەیشتن بە ئیمان کە هەر پەیوەندی بە ئیمانەوە نیە.

لە راستیدا ئیمان دووڕە لەمانە بەڵکو ئیمانی ڕاستەقینە تێکەڵە لە ناسینی ئەو شتانەی کە پێغەمبەر ﷺ لە لایەن خواوە هێناویەتی، جا بە دڵ ئیمانی پێی هەبێت و بەزمانیش دانی پێدا بهێنێت و بەخۆشەویستی دڵیشیەوە ملکەچی بێت، بە دڵ و لاشە کاری پێبکات، بەپێی توانا جێبەجێی بکات و بانگەوازی بۆ بکات.

بەڵێ: ئیمانی ڕاستەقینەی مرۆڤی ئیماندار ئەوەیە کە خەڵکی لە ڕاهی خوا خۆش بووێت، ڕق لێبوونەوەی لە ڕاهی خوا بێت، لە ڕای خوا ببەخشێ و لە ڕاهی خوا نەبەخشێ، وە بەتەنها خوای گەورە بپەرستێ و ملی بۆ کەچ بکات، مرۆڤ ئەگەر بیەوێت بگات بەو ئیمانە ڕاستەقینەیە دەبێت بە دڵ و لاشە تەنها شوێنی پێغەمبەری خوا بکەوێت ﷺ دەبێت چاوی دڵی بنوقێنێت لە ئاوڕدانەوە بۆ کەسانی تر جگە لە خوا و پێغەمبەری خوا.

چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین

بێگومان هەر کەسێك بیەوێت دەست لە شتێ هەڵگرێ کە خووی پێوە گرتووە ئەوە زۆر بۆی ئاستەمە و ناتوانێت، چونکە لەبەر خاتری خوا وازی لێ ناهێنێت، بەڵام ئەو کەسەی بە دڵێکی ساف و لەبەر خاتری خوا وازی لێدەهێنێت، ئەوە زۆر بە ئاسانی دەستی لێ هەڵدەگرێت، تەنها یەکەمجار ماندوو دەبێت ئەمەش تاقی کردنەوەی خوای گەورەیە تاکو دەردەکەوێت ئایا ڕاست دەکات یان درۆ دەکات، جا ئەگەر یەکەمجار کەمێك ئارامی گرت لەسەر ئەم ئازارە ئەوە کامەران دەبێت.

(ابن سیرین) دەفەرمووێ: گوێم لە (شریح)بوو سوێندی دەخوارد دەیووت: هەر بەندەیەك واز لە شتێك بهێنێت لەبەر خاتری خوای گەورە، ئەوە بێگومان خوای گەورە شوێنەکەی بۆ پڕ دەکاتەوە.

کە گووتوویانە: (من ترك لله شیئا عوضه الله خیرا منه) واتــە: هەر کەسێك واز لە شتێك بهێنێت لەبەر خاتری خوای گەورە، ئەوە خوای گەورە لەو شتە چاکتری پێ دەبەخشێ.

بەڕاستی ئەوە ڕاستە(عوض) واتــە: پێدانی شتێکی تر، چەند جۆری هەیە، بەنرختری و چاکترینیان کە خوا لە بری ئەو شتەی وازی لێهێناوە پێی ببەخشێ، خۆشەویستی و هۆگر بوونە بەخواوە، دڵ ئارام بوونە بەخوا، هێز و ئاسوودەیی و ڕەزامەندی پەروەردگارە.

* بێگومان گەوجترین کەس ئەوەیە کە نزیکە لە گەشتەکەیدا بگاتە شوێنی مەبەست لەوکاتەدا ڕێگاکەی لێ وون بێت.

* ئەو عەقڵانەی سەرکەوتوونە وادەبینن ئەو پەیامە کە پێغەمبەرﷺ هێناویەتی ڕاست و دروستە و ڕێکە لەگەڵ عەقڵ و حیکمەت، بەڵام ئەو عەقڵانەی سەرگەردانن

وا دەبینن ئەو پەیامەی پێغەمبەرﷺ هێناویەتی ڕێك نیە لەگەڵ عەقڵ و حیکمەت.

* نزیکترین هۆکار بۆ گەیشتن بە ڕەزامەندی خودا سێ ڕێگایە:

١. پەیوەست بوونە بە سوونەتەکانی پێغەمبەر و کار پێکردنیەتی بە دڵ و لاشە.
٢. بەردەوام خۆی بە زلیل و ئاتاج بزانێت بەرانبەر بە خوا.
٣. هەموو کاروکردەوەکانی تەنها بۆ خوابێت و مەبەستی تەنها خوا بێت.

جا هەر کەسێك بیەوێت بگات بە ڕەزامەندی خوا تەنها بەم سێ ڕێگایە، هەر کەسێکیش نەگات بەڕەزامەنی خوا ئەوا دابڕاوە لەم سێ ڕێگایە یان لە یەکێکیان.

* ئەو بنچینانەی کامەرانی مرۆڤی پێوە بەندە سێ بنچینەیە، هەر یەك لەو سێیانەش دژی خۆی هەیە، جا هەر کەسێك یەکێك لەو بنچینانەی لە دەست بچێت ئەوە تووشی دژەکەی دەبێت.

١. یەکتاپەرستی، دژەکەشی شەریك دانانە بۆ خوا.
٢. سوونەت، دژەکەشی بیدعەیە.
٣. گوێ ڕایەڵی خوا. دژەکەشی بێ فەرمانی خوایە.

ئەم سیانەش هەموو یەك دژیان هەیە: ئەویش دڵ پەیوەست نە بوونە بە خوا و بە بەهەشتی خوا، وە نەترسانە لە خوا و نە ترسانە لە دۆزەخ.

ڕێبازی ئیمانداران و ڕێبازی تاوانباران

خـــوای گـــەورە دەفـــەرمووێ: ﴿وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْآيَٰتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ ٱلْمُجْرِمِينَ﴾ (الانعام:٥٥)، واتـە: بەهەمان شێوەش بە درێژی ئایەتـەکانیان بـۆ شـی دەکەینەوە تاکو ڕێبازی تاوانبارانیان بۆ ڕوون بێتەوە.

خوای گـەورە لـە ئایـەتێکی تـر دەفـەرمووێ: ﴿وَمَن يُشَاقِقِ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ ٱلْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ ٱلْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِۦ مَا تَوَلَّىٰ﴾ (النساء: ١١٥). واتـە: هـەر کەسێك دوژمنایەتی پێغەمبەر ﷺ بکات و لێی جیابێتەوە لە دوای ئەوەی ڕێگـەی ڕاست و دروستی بۆ ڕوون بۆوە، ئینجا ڕێبازێك بگرێتە بـەر کـە جیابێـت لـە ڕێگـە و ڕێبـازی ئیمانـداران ئـەوە ڕووی وەردەچـەرخێنین بـۆ ئـەو ڕێگـەو بەرنامـەی هەڵیبژاردووە و ڕووی تێکردووە.

خوای گەورە لە قورئاندا بە درێژی ڕێبازی ئیماندرانی ڕوون کردۆتەوە، بە هەمان شێوە بە درێژیش ڕێبازی تاوانبارانی ڕوون کردۆتەوە چارەنووسی هـەردوو لاشـیانی ڕوون کردۆتـەوە، کـاروکردەوەی هـەردوو لاشـیانی ڕوون کردۆتـەوە، دۆسـتانی ئیمانداران و دۆستانی تاوانبارانی ڕوون کردۆتەوە، هۆکاری سـەرفرازی ئیمانـداران و سەرگەردانی تاوانبارانیشی ڕوون کردۆتەوە، بـەم شـێوە خـوای گـەورە لـە قورئانـدا ئەو دوو ڕێبازەی بە جوانی ڕۆشن کردۆتەوە، تاکو بۆ خـەڵکی ڕوشـن بێتـەوە وەکـو ڕووناکی و تاریکی، ئەوانەی زانان بە خوا و قورئان و دینی خوا، بە درێـژی ڕێبـازی ئیمانداران و تاوانباران دەناسن، هەردوو ڕێبازەکەیان بـۆ ڕۆشـن بۆتـەوە، هـەر وەك ئـەو کەسـە بـۆی ڕوون بۆتـەوە کـە ڕێگەیـەك دەگرێتـە بـەر بـۆ ئـەو شـوێنەی کـە مەبەستیەتی.

جا ئەوانە چاکترین و زاناترین کەسن بۆ خەڵکی کە ئامۆژگاریان دەکەن و ڕێگای ڕاست بە خەڵکی نیشان دەدەن، هەر بەمەش بوو هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ چاکترین کەس بوون، لەهەموو ئەوانەی لە دوایان دێن تاکو ڕۆژی قیامەت، چونکە ئەوان لە ناو گومڕایی و کوفرو شیرك و سەرلێشێواویدا ژیابوون، بەدرێژی ئەمەیان ناسی بوو، جا پاشان پێغەمبەرﷺ هاتوو دەری هێنان لە ناو سەرگەردانی و تاریکایی بۆ سەر ڕێگای ڕاست و هیدایەت، دەری هێنان لە تاریکایی بۆ ڕووناکی، لە شیرك بۆ یەکخواناسی، لە نەفامی بۆ زانین و زانیاری، لەسەرگەردانی بۆ سەرفرازی، لە ستەمکاری بۆ دادپەروەری، لەسەر لێشێواوی و کوێری بۆ هیدایەت و چاوساغی، چونکە ئەوان دەیانزانی کاتی خۆی چەندە سەر لێشێواو و گومڕا بوونە، کەچی ئێستا لە چ خۆشی و کامەرانیەك دانە.

کەوابوو: بە شتی خراپ پێچەوانەکەی پێ دەناسرێت کە چاکەیە، چونکە شت بە پێچەوانەکەی ڕۆشن دەبێتەوە و دەناسرێت. گەر وابوو زیاتر تامەزرۆ و خۆشەویستی ئەو شتەیان دەکەوێتە دڵ کە بۆی هاتوون، وە زیاتر لەوەی پێشتر هەڵدێن و ڕقیان لێدەبێتەوە، ئەوانە بە خواناسی و ئیمان و ئیسلامیان زۆر لەلا خۆشەویستە، زۆر ڕقیشیان لە پێچەوانەکەیەتی چونکە ئەوان زانان بەم ڕێبازە.

بەڵام ئەوانەی دوای هاوەڵان سەریان هەڵدا، هێندێکیان لە ناو ئیسلامدا گەورەبوون بۆیە خراپەیان بە چاکی نەدەناسی، هێندێ شتی ڕێبازی ئیماندارانیان لێ تێکەڵ بوو لەگەڵ ڕێبازی تاوانباران، چونکە مرۆڤ کاتێك شتی لێ تێکەڵ دەبێت ئەگەر بە چاکی هەردوو ڕێبازەکە نەناسێت یان یەکیان نەناسێت، هەر وەك (عمر)ی کوڕی (الخطاب) دەفەرموێ: کەسێك لە ناو ئیسلامدا گەورەبوبێت و سەرگەردانی و نەفامیش نەناسێت بێگومان پاستی ئیسلامەتیەکەی بەرە بەرە لێ کاڵدەبێتەوە.

بەڵێ: ئەمە نیشانەی پلە بەرزی زانستی (عمر)ە (رضي الله عنه) چونکە ئەگەر گومڕایی و نەفامی نەناسێت کە ئەو شتانە دەگرێتەوە پێچەوانەی پەیامی پێغەمبەرە ئەوکات چۆن دەتوانێت خۆی لێ بپارێزێت، جا هەرشتێك پێچەوانەی ئەو پەیامە بێت کە پێغەمبەرﷺ هێناویەتی ئەوە پێی دەگوترێت نەفامی.

هەر کەسێك ڕێبازی تاوانباران نەناسێت و بۆی ڕۆشن نەبووبێتەوە، دوورنیە هێندێ شتی ڕێبازی تاوانباران بەهی ئیمانداران بزانێت، هەر وەك دەبینین زۆر شتی تاوانباران و کافران و دووژمنانی پێغەمبەران لە بواری بیروباوەڕدا و زانست و کاروکردەوەدا تێکەڵی ئومەتی ئیسلام بووە، کە هێندێ کەسی نەفام و نەزان تێکەڵیان کردوە لەگەڵ ڕێبازی ئیمانداران کە وایان زانیوە ئەوانە پەیوستە بە ڕێبازی ئیمانداران‌ەوە، هێندێ شتیان حەڵاڵ کردووە کە خواو پێغەمبەر ﷺ حەرامیان کردووە، هەر وەك زۆربەی بیدعەچیەکان تووشی ئەمە بوونە کە بیدعەیەك دادێنن ئینجا بانگەوازیشی بۆ دەکەن کەسێکیش پێچەوانەی بکات کافری دەکەن.

خەڵکی لەو باوەڕدا چوار جۆرن:

گرۆهی یەکەم: ئەوانەن کە ڕێبازی ئیمانداران و ڕێبازی تاوانبارانیان بە درێژی بۆ ڕۆشن بۆتەوە بە زانست و کردەوە، ئەوانە زاناترین کەسن.

گرۆهی دووەم: ئەوانەن کە چاویان کوێرە لە بەرانبەر هەردوو ڕێبازەکە وەکو وێنەی ئاژەڵ وان، ئەوانەش بە ڕێبازی تاوانباران دەژمێردرێن.

گرۆهی سێیەم: گیانی خۆی سەرف دەکات بۆ ناسینی ڕێبازی ئیمانداران بە کورتیش پێچەوانەکەی دەناسێت، دەزانێت هەر شتێك پێچەوانەی ڕێبازی ئیمانداران بێت ئەوە پوچەڵە ئەگەرچی بەدرێژیش نەیزانێت، بەڵکو هەر کاتێك گوێی لە شتێك بێت کە پێچەوانەی ڕێبازی ئیمانداران بێت یەکسەر گوێی لادەبا و گوێی بۆ ناگرێت، خۆی سەرقاڵ ناکات بزانێت مانای چیە و تێی بگات، یان لێی بکۆڵێتەوە بزانێت بۆ خراپە تاکو گوێی بۆ بگرێت.

بە پێچەوانەی گرۆهی یەکەم، چونکە ئەوان ئارەزووات دەناسن، وە نەفسیشیان بۆی دەچێت بەڵام بەربەرەکانێی نەفسی خۆیان دەکەن و لە پێناوی خوا وازی لێدێنن.

کاتی خۆی لەم بارەیەوە نامەیەکیان بۆ ئیمامی (عمر)ی کوڕی الخطاب نووسی و پرسیاریان لێکرد، کامیان چاکترە: پیاوێك کە ئارەزووات بە خەیاڵیا نایەت، یان پیاوێك ئارەزووات بە خەیاڵیدا دێت کەچی بەربەرەکانێی لەگەڵدا دەکات و لە پێناوی خوا وازی لێ دەهێنێت؟ لە وەڵامدا ئیمامی (عمر) نووسی: ئەوەی کە نەفسی حەز لە ئارەزووات و گوناە دەکات بەڵام ئەو لە پێناوی خوا وازی لێ دەهێنێت لەو جۆرەیە کە خوای گەورە دەربارەیان دەفەرمووێ: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ (الحجرات: ٣). واتە: ئەوانە ئەو کەسانەن کە خوا دڵەکانیانی تاقی کردۆتەوە بە تەقوا، ئەوانە لێ خۆشبوون و پاداشتی گەورەیان بۆ ئامادەیە.

ئەو کەسەش بە هەمان شێوە فەزڵی هەیە کە بیدعە و شیرك و ناحەق و ڕێچکەکانی بناسێت، ئینجا لە ڕای خوا ڕقی لێبێتەوە و خەڵکی لێ ئاگادار بکاتەوە و خۆی لێ بەدوور بگرێت و نەهێڵێت ئیمانەکەی شەلۆق بکات و گومان لە دڵیدا بمێنێت، بەڵکو بە ناسینی ناحەق چاکترە حەق بناسێت و خۆشی بوێت، وە چاکترە ڕقی لە ناحەق بێت و لێی دوور کەوێتەوە، ئەمە چاکترە لەوەی کە ئەم شتانە بە خەیاڵیدا نایە و بە دڵیدا نایەت، چونکە ئەو مرۆڤە هەر کاتێك ئەو خراپانە بە دڵیدا دێت، ئەوە خۆشەویستی بۆ حەق زیاتر دەبێت و چاکتر پایەی حەق دەناسێت و پێی دڵخۆش دەبێت و ئیمانی پێ بەهێز دەبێت، هەر وەك چۆن ئەو کەسەی کە گوناە و ئارەزووات بە خەیاڵیا دێت زیاتر سوور دەبێت لەسەر پێچەوانەکەی و حەزی لێدەکات.

هەرکاتێك خوای گەورە بەندەیەکی بڕواداری تاقی بکاتەوە بە گوناە و ئارەزووات، ئەوە بۆ ئەوەیە تاکو خۆشەویستی چاکتر و بە سوودتر و بەردەوامتری بۆ فەراهەم بێنێت، تاکو بەندە بەربەرەکانێ لەگەڵ نەفسی خۆیدا بکات بۆ گەیشتن بەم خۆشەویستیە بەرزە. هەرکاتێکیش نەفسی بۆ گوناە و ئارەزووات چوو، ئەوە تامەزرۆی خۆشەویستیە بەرز و بەردەوامەکەی تری لێی لادەبات، بە پێچەوانەی نەفسێك کە هیچ شتی وای تیا نیە.

ئایا کەسێك کە بەنا و کەندەڵان و درك و بەردا ڕێ دەگرێتە بەر بۆ گەیشتن بە خۆشەویستەکەی بەڕێزتر نیە لەو کەسەی کە تووشی هیچ ئازار نابێت لەسەر پشتی سواریکی چاك دەگاتە خۆشەویستەکەی؟!

کەسێك کە بە بەربەرەکانێ لەگەڵ نەفسی خۆیدا خۆشەویستی خوا هەڵدەبژێرێت، وەك ئەو کەسە وایە کە بەبێ بەربەرەکانێ خۆشەویستی خوا هەڵدەبژێرێت.

گرۆهی چوارەم: ئەوانەن کە بە درێژی ڕێبازی خراپەکاران و بیدعەچیان و کافران دەناسن، بەڵام بەکورتی ڕێبازی ئیمانداران دەناسن، ئەمانەش حاڵی زۆربەی ئەو کەسانەیە کە بڕەو بە مەقاڵات وکتێب و فیکرەی گەلانی بێگانە دەدەن، بە چاکی شارەزاییان لێ هەیە کە بەم جۆرە شارەزایان لەو پەیامە نیە کە پێغەمبەرﷺ هێناویەتی، ئەگەر بڕوانیتە کتێبەکانیان ئەوە بە ڕوون و ئاشکرایی دەبینیت.

بەهەمان شێوەش ئەو کەسەی کە بە درێژی شارەزایە بە خراپە و ستەم و فەساد، ئەگەر تەوبەی کردو گەڕایەوە و ڕووی کردە ڕێگای ڕاست، شارەزای بەو شتانە بە فراوانی نامێنێت بەو شێوەی کە تەمەنی تیا بەفیڕۆدا.

مەبەست لەمانەدا ئەوەیە خوای گەورە حەز دەکات ڕێبازی دووژمنانی بناسرێت تاکو خەڵکی خۆی لێ بپارێزێت و ڕقی لێبێتەوە، هەر وەکو چۆن حەز دەکات ڕێبازی دۆستانی بناسرێت تاکو خەڵکی بیگرێتە بەر و خۆشیان بوێت.

کەوابوو: شارەزابوون لەو شتانە سوود و نهێنی زۆری لە خۆ گرتووە تەنها خوا دەیزانێت، لە ناسینی پەروەردگاریەتی خواو حیکمەت و کەمالی ناو و سیفاتەکانی و پەیوەست بوونی بە شوێنی خۆی و شوێنەواری، چونکە ئەمە گەورەترین بەڵگەیە لەسەر پەروەردگاریەتی و پادشایەتی و خوایەتی و خۆشەویستی و تووڕەیی و پاداشت و سزای خوا، واللە اعلم.

دە شت هەیە هیچ سوودی نیە بۆ مرۆڤ

١. زانستێك كە كاری پێ نەكرێت.

٢. كاروكردەوەیەك ئیخلاصی تیا نەبێت.

٣. سەروەتو سامانێك لێی نەبەخشرێت كە خاوەنەكەی نە لە دنیا لێی بەهرەوەر دەبێت، نە هیچیشی پێش دەخات بۆ قیامەتی.

٤. دڵێك چۆلبێت لە خۆشەویستی خوا و تامەزرۆی گەیشتن بە خوا نەبێت و هۆگر نەبێت بە خوا.

٥. لاشەیەك كە بەندایەتی خوا نەكات.

٦. خۆشەویستی خوا كە وای لێ نەكات گوێڕایەڵی بكات وڕەزامەندی بە دەست بهێنێت.

٧. ئەگەر كاتێك مرۆڤ سوودو چاكەی دەست كەوت لە خزمەتی دینی خوا بەكاری نەهێنێت.

٨. فیكر و بیرێك كە لە شتێك دەگەڕێت سوودی پێناگەیەنێت.

٩. كاركردن بۆ شتێك كە ئەو كارە نزیكت نەكاتەوە لە خوا، چاكسازی دنیاشت نابێت.

١٠. ترست لە كەسێك بێت و ئومێدت بە كەسێك بێت كە بۆ خۆی نێوچەوانی بە دەست خوایە، دیلی بەردەستی خوایە، كە زەرەر و قازانج و مردن و ژیان و زیندووبوونەوەی خۆی بە دەست نیە.

ئەمانە هەر هەمووی شتی بێ هوودە و بێ سوودن.

گەورەترین زەرەریش كە مرۆڤ بیكات دووانن كە بنچینەی هەموو زەرەرێكن:

١. إضاعة القلب: دڵ بە فیڕۆدان.

٢. إضاعة الوقت: كات بە فیڕۆدان.

دڵ بە فیرۆدان ئەوەیە دنیا بەسەر دوا ڕۆژدا هەڵبژێرێت، کات بـە فیرۆدانـیش دڵ پەیوەست بوون و ئومێدبوونە بە دنیا.

چونکە هەموو خراپەیەک لەو دووانە کۆبۆتـەوە شـوێنکەوتنی دنیـا و ئـارەزووات، ئومێدی نەبڕاوە بە دنیا، چاکەش هەمووی لە دوو شت کۆبۆتەوە:

١. شوێنکەوتنی هیدایەت و خواناسی.

٢. خۆ ئامادەکردن بۆ قیامەت.

سەیر بۆ ئەو کەسەی کە ئاتاجی شتێک دەبێت هانا بۆ خوا دەبات، کەچـی داوای ژیان و شیفا ناکات بۆ دڵی کـە بـە دەردی نـەفامی و گومـان و ئـارەزووات مـردووە، بەڵام ئەگەر مرۆڤ دڵی مرد هەست بە گوناە ناکات.

مرۆڤی ژیـــــر

خوای گەورە فەرمانی هەیە فەرمان دەدات بەسەر بەندەکانی، بڕیاریشی هەیە بڕیار دەدات بەسەر بەندەکانی، نیعمەت و بەخششی هەیە نیعمەت دەڕژێنێت لەسەر بەندەکانی، بەندە لەم سیانە دەرناچێت.

(القضاء) واتە: بڕیار دوو جۆرە:

١. (مصائب).

٢. (معائب).

جا خۆشەویسترین کەس لەلای خوای گەورە ئەوەیە کە بە جوانی لە هەموو ئەو بووارانەدا بەندایەتی خوا ئەنجام بدات، جا ئەوە نزیکترین کەسە لە خوای گەورە.

دوورترین کەسیش لە خوای گەورە ئەوەیە کە بەندایەتی خوا ناکات لەو بووارانەدا.

بەندایەتیکردنی خوا لە فەرمانەکانی، ئەوەیە بە ئیخلاصەوە گوێڕایەڵی خوا بکات، شوێنی پێغەمبەر ﷺ بکەوێت.

بەندایەتی خوا لە قەدەغەکراوەکانی خۆ پاراستنە لە ترس و گەورەی و خۆشەویستی خوای گەورە.

بەندایەتی کردنی خوا لە (قضاء المصائب)، ئەوەیە بەندە ئارامی لەسەر بگرێت، ئینجا پێشی ڕازی بێت کە ئەم پلەیە بەرزترە لە ئارامگرتنەکە، ئینجا سوپاسی خواش بکات لەسەری کە ئەمە پلەی بەرزترە لە ڕازی بوونەکە.

بەندە کاتێک دەتوانێت بەم شێوە بێت، ئەگەر خۆشەویستی خوای لە دڵدا جێگیر بووبێت و بزانێت خوا هەرچی بۆی پێش بێنێت لە سوودی ئەو دایە، بزانێت کە خوای گەورە بەم کارەساتە چاکەو سۆزی بۆ ئەو دەوێت ئەگەرچی بەندەش کارەساتەکەی پێناخۆش بێت.

بەندایەتی کردنی خوا لە (قضاء المصائب) ئەوەیە بەندە دەست پێشخەر بێت و پەلە بکات بۆ تەوبەکردن و پزگاری بێت، ملکەچ بکا و عوزر بێنێتەوە، بزانێت کەس ناتوانێت پزگاری بکات و بیپارێزێت جگە لە خوا، ئەگەر بەردەوام بێت لە تاوانەکەی دوور دەکەوێتەوە لە دەرگای خوا، جا بۆیە هەموو پاڵدەداتە لای خوای گەورە.

پەنادەگرێت بە خوا لە تووڕەیی خوا، پەنا بگرێت بە لێبووردنی خوا لە سزای خوا، هەر هاناو پەنا بۆ خوا بەرێت، دەزانێت ئەگەر خوای گەورە فەرامۆشی بکات و بیسپێرێتە خۆی سەرگەردان دەبێت، هیچ رێگایەکی نیە بۆ واز هێنان و تەوبەکردن مەگەر بە پشتیوانی خوا نەبێت.

ئەوە بە دەستی خوایە بە دەستی بەندە نیە، چونکە بەندە زۆر بێ دەسەڵات و بێ تواناترە لەوەی کە ڕەزامەندی خوا بە دەست بهێنێت بەبێ ئیزن و ویستی خوا، بەندە مولکی خوایە، ملکەچ و زەلیل و فەقیر و داماوە لە بەر دەستی خوا، ئاتاجی دەرگای خوایە و ملکەچ و هەژار و پێویست و داماوی خوایە، جەستەی سەرقاڵە پێی، دڵی ملکەچە لە ژێر دەستی، بە یەقینی دەزانێت هیچ خێر و چاکە و چاکسازی لە دەست نایەت، هەموو خێر و چاکەیەک لە خواوەیە و لە دەست ئەوە، ئەو خاوەنی بەخششەکانیەتی پێیداوە بەبێ هیچ بەرانبەر.

بەڕاستی خوای گەورە جێگای مەدح و سوپاس و ستایشە، بەڵام بەندە جێگای لۆمە و کەم و کوڕی و عەیبە، هەموو سوپاسێک بۆ خوایە، هەموو خێر و چاکەیە بە دەست ئەوە، هەموو فەزلێک لەوەوەیە، هەموو ستایشێک شیاو بە خوایە، هەموو منەتێک بۆ خوایە.

چاکسازی و چاکە لە خوداوەیە، خراپە لە بەندەوەیە، خودا بە بەخششەکانی خۆشەویستی بەخشش دەکات بۆ بەندەکەی، بەندەش بە گوناهەکانی خودا تووڕە دەکات، خودا ئامۆژگاری و چاکسازی دەبەخشێ بە بەندەکانی، کەچی بەندە خیانەت دەکات لە مامەڵەکەی، لە بەندایەتی کردنی خوا لە بەخششەکانی، ئەوەیە

یەکەمجار دان بنێت کە ئەمە لەلایەن خواوەیە، پاشان پەنا بگرێت بە خوا کە ئەم بەخششانە بە هی کەسی تر نە زانێت جگە لە خوا، ئەگەر چ هۆیەکیش هەبێت بەڵام لە خواوەیە.

وا دابنێت کە هەموو نیعمەتێك تەنها لەلایەن خواوەیە، پاشان ستایشی لەسەر بکات و لە بەندایەتی خوا سەرفی بکات.

بەندایەتی کردنی خوا لە بەخششی و نیعمەتەکانی، ئەوەیە کە نیعمەتی کەمیش بە زۆر بزانێت، وە سوپاس کردنەکانی خۆشی لەسەر ئەم نیعمەتە بە کەم بزانێت، ئەوەش بزانێت کە ئەم نیعمەتە لەلایەن گەورەکەیەوە پێی بەخشراوە بەرانبەر ئەو ڕەنجە کەمەی ئەو نیە، وە بەهۆی هۆکارەوە نیە، وەبە ناچاریش پێ ی نەبەخشراوە، لە ڕاستیشدا ئەم نیعمەتە هی خوایە نەك هی بەندە، ئەم بەخششە ملکەچی و نەرم و نیانی و خۆشەویستی بە بەندە دەبەخشێ.

هەر کاتێکیش نیعمەتەکە بەسەریدا دووبارە بێتەوە، ئەوە زیاتر ملکەچی و خۆشەویستی و گوێڕایەڵی خوا دەبێت، هەر کاتێك نیعمەتەکەی لێبسەندرێتەوە، ئەوە پێ ی ڕازی دەبێت، هەر کاتێك گوناهێکی تووشهات ئەوە پەشیمان دەبێتەوە و عووزر دێنێتەوە، ئا ئەمە مرۆڤی ژیر و دانایە، بەڵام مرۆڤی بێ هێز و نەزان ئەوەیە کە بەم شێوە نەبێت.

بە پشتیوانی خوا کارەکانت ئە نجامدە

هەر کەسێك کارەکانی بسپێرێتە خوا لە پـێ بەخشین و نـەمان و لـەش ساغی و نەخۆشی، بزانێت خوای گەورە دەسەلاتی بەسـەر هـەموو شتێکدا هەیـە، هـەر ئـەو زاتەش بەڕێوەبەرە و دەزانێت چی بۆ بەندەکانی باشە، بـەڕێوەبردنی خـوا چـاکترە بۆ بەندە لە بەڕێوەبردنی خۆی بۆ خۆی، چونکە خوا چاکتر دەزانێت چی بـۆ بەنـدە سوودمەندە لە بەنـدە خـۆی بـۆ خـۆی، خـوا بـە تواناترە لـە بەنـدە بـۆ سـوود پـێ گەیاندن و زیان پێ گەیاندن، خوا زۆر بـە ڕەحمـترە بـۆ مـرۆڤ لـە نەفسی خـۆی بـۆ خۆی.

دەزانێت کە بەبێ بڕیار و (قضاء و القدر)ی خوای گەورە ناتوانێـت شـەقاوێکیش بهاوێت، بۆیە نەفس و هەموو کاروکردەوەکـانی دەسـپێرێتە دەسـتی خـوای گـەورە وەکو کۆیلەیەکی بێ هێز کە چۆن خـۆی دەسـپێرێتە دەسـتی گەورەکـەی، ئـەوکات گەورەکەشی چۆن حـەز بکـات بەندەکـەی هەڵدەسـوڕێنێت کەچـی بەنـدە ناتوانێـت ئەوی بە هیچ شێوەیەك هەڵسوڕێنێت.

بەڵێ: مرۆڤ ئەوکات ئیسراحەت دەکات و دڵ تەنگی و غەم و خەفـەت و پـەژارەی نامێنێت، چونکە کارەکانی سپاردۆتە کەسـێك کـە لـە بـەڕێوەبردنی کارەکـانی هـیچ باکی پێ نیە، بۆیە بە تـەنها سـپاردویەتیە ئـەو چـونکە دەزانێـت زۆر بـە بـەزەیی و چاك و بە ڕەحم و چاکسازە بۆ بەندەکانی.

چـونکە ئـەو بەندەیـە هـەموو کارەکـانی تـەنها سـپاردوە بـە خـوا، بۆیـە خـوای گەورەش ئاتاجیەکانی لە دنیا و قیامەتیش بۆ جێبەجێ دەکـات، ئـای کـە ژیـانێکی دەبێت، کە دڵی بەخششی پێ دراوە، ئای کە بەختەوەر و کامەرانە.

بەڵام ئەگـەر ڕازی نـەبوو پـەروەردگار سەرپەرشتی بکـات و کـارو بارەکـانی بـۆ فەراهەم بێنێت، خۆی بووە سەر پشك و بەڕێوەبەری خۆی، ئەوکات تووشی غـەم و

خەفەت و نیگەرانی و بەدبەختی و ترس و ماندوو بوون و پەژارەیی دەبێت، جا نە دڵی پاك و کامەران دەبێت، نە کارەکانی چاك دەبێت، نە بە ئاواتیش دەگات، نە ئیسراحەتیش دەکات، نە تامیش وەردەگرێت، بەڵکو خۆشی و ئاسوودەیی و چاو ڕوونی هەمووی لێ دوور دەکەوێتەوە، چونکە ئەو وەکو دڕندە تێدەکۆشێت تەنها بۆ بە دەست هێنانی دنیا، سەرکەوتوو نابێت لە ئاواتەکەی، سەرکەوتووش نابێت لە دوا ڕۆژ چونکە هیچی بۆ ئامادە نەکردووە.

خوای گەورە فەرمانی بە بەندە کردووە فەرمانەکانی جێبەجێ بکات، جا ئەگەر ڕەنجی کێشا و بە ڕاست گۆیانە و ئیخلاصەوە فەرمانەکانی بە جێ هێنا، ئەوە خوای گەورە بەو شتانەی زامنی پێداوە لە ڕزق و ئاتاجی و سەرخستن و جێبەجێکردنی پێویستیەکانی بۆ فەراهەم دێنێت، چونکە خوای گەورە ڕزقی بۆ کەسێك زامن کردووە کە بەندایەتی بکات، سەرکەوتنی بۆ کەسێك زامن کردووە کە تەوەکولی لەسەر خوا بێت، لێبوردنی زامن کردووە بۆ کەسێك کە داوای لێبوردنی لێ بکات، دابین کردنی پێویستیەکانی زامن کردووە بۆ کەسێك کە بە ڕاستگۆیانە داوا دەکات و متمانە و ئومێدی بە بەخشش و کەرەمی خوا بەهێزە.

مرۆڤی ژیر و دانا ئەوەیە کە هەڵدەستێت بە جێبەجێکردنی فەرمانەکانی خوا بیر لە زەمانەتی خوا ناکاتەوە بۆ کارەکانی چونکە دەزانێت خوای گەورە ڕاست گۆیە و وەفا بە زەمانەتەکەی خۆی دەکات بۆ کەسێك کە پەیمانەکەی لەگەڵدا بەڕێتە سەر.

لە نیشانەی کامەرانی مرۆڤیش ئەوەیە کە سەرقاڵی جێبەجێکردنی فەرمانەکانی خوا بێت، نەك بچێت لە زەمانەتی خوا بکۆڵێتەوە، لە نیشانەی بێ بەش بوونی مرۆڤ لە کامەرانی ئەوەیە کە واز بێنێت لە جێبەجێکردنی فەرمانەکانی خواو خۆشەویستی و ترسی خوا، ڕوو بکاتە زەمانەتی خوا و لێی بکۆڵێتەوە.

ڕوو لە دینی خوا بکـــە

(بشر)ی کوڕی (الحارث) دەفەرموێ: ئەوانەی پیاوی دوا ڕۆژن سێ کەسن:

١. عابید.

٢. زاهید.

٣. ڕاستگۆ.

جا مرۆڤی (عابید) ئەو کەسەیە کە بەندایەتی خوا دەکات بەڵام مباحەکانیش ئەنجام دەدات، (زاهید) یش ئەو کەسەیە بەندایەتی خوا دەکات بە جۆرێك کە واز لە مباحەکانیش دەهێنێت، (ڕاستگۆ)ش ئەو کەسەیە بەندایەتی خوا دەکات لەسەر ڕەزامەندی و ملکەچی خوا، ئەگەر بزانێت شتێك لە دنیا مباحە و پێویست ناکات ئەنجام بدرێت ئەو دەستی لێ هەڵدەگرێت، ئەگەر بزانێت شتێك لە دنیا مباحە و پێویستە ئەنجام بدرێت ئەنجامی دەدات.

ئاگادارىە ئەگەر خواو پێغەمبەر لەلایەك بوون نەکەی تۆ بچیە لایەکی تر، چونکە ئەو کارە مرۆڤ ڕادەکێشێت بۆ سەرپێچی و دژایەتی، چونکە ئەم دووانە بنچینەی هەموو خراپەیەکن، لەبەر ئەوەی سەرپێچی ئەوەیە کە مرۆڤ لەلایەکدا بێت ئەوەی پێچەوانەشی دەکات لەلایەکی تر دابێت، دژایەتیش ئەوەیە کە مرۆڤەکە لەلایەکدابێت دووژمنەکەشی لە لایەکی تر، جا ئەوە بە ساکار مەزانە، چونکە سەرەتا و کەمەکەی سەر دەکێشێت بۆ زۆربوون و فراوان بوون، کەواتە ڕووبکە ئەو لایە و لەو لایە بە کە خوا و پێغەمبەرەکەی لێیە، ئەگەرچیش خەڵکیش هەر هەمووی لەو لای تر بن، چونکە ئەمە بۆ چارەنووسی مرۆڤ زۆر باشترە، هیچ شتێك نیە لە دنیادا لەمە سوودمەندتر بێت بۆ مرۆڤ.

زۆربەی خەڵکی لەو ڕیزەنە کە خوا و پێغەمبەری لێ نیە، بە تایبەت ئەگەر چاویان لە دنیا بێت، نزیکە کەس بەدی نەکەی لە ڕیزی خواو پێغەمبەری خوا،

بەڵکو ئەوانەی ڕێبازی خواو پێغەمبەریان هەڵبژاردووە خەڵکی بەکەم عەقڵیان دەزانن و وا دادەنێن کە نەیان زانیوە چاکەی خۆیان هەڵبژێرن، بەڵکو تۆمەت باریان دەکەن بەوەی کە شێت بوونە، ئەمەش پیشەی دووژمنانی پێغەمبەرانە کە بە میرات بۆیان ماوەتەوە کە هەر کەسێك لە ڕێزی ئەوان نەبێت تۆمەتی شێتی دەدەنە پاڵی.

بەڵام کەسێك ژیر بێت دەزانێت پێویستی بە زانیاریەکی پتەو هەیە بەو پەیامەی پێغەمبەرﷺ هێناویەتی تاکو هیچ گومانێکی لە دڵدا نەمێنێت، وە دەزانێت پێویستی بە ئارامیەکی پتەو هەیە بۆ بەرەنگار بوونەوەی ئەو دوژمنانەی دژایەتی دەکەن، جا ئەمەشی چەنگ ناکەوێت مەگەر بە خۆشەویستیەکی بە هێز نەبێت بۆ خوا و ڕۆژیی دوایی نەبێت، کە خۆشەویستیەکەی بە جۆرێك بێت دوا ڕۆژ بەسەر دنیادا هەلبژێرێت، وە خوا و پێغەمبەری لە هەموو شتێك زیاتر خۆش بوێت، جا لەسەرەتادا هیچ شتێك لەمە گرانتر نیە لەسەر دڵی مرۆڤدا، چونکە نەفس و هەواو ئارەزووات و شەیتان و برادەرانی و خزم و کەسانی لە ڕیزی بەدکارانن بانگی دەکەن بێتە سەر ڕێبازی ئەوان، جا ئەگەر بەگوێیان نەکات دژایەتی دەکەن، بەڵام ئەگەر ئارام بگرێت و بەردەوام بێت ئەوە خوا یارمەتی دەدات و کارەکانی بۆ ئاسان دەکات، وە ناخۆشیەکانی بۆ دەگێڕێت بە خۆشی، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار سوپاسی کراوە، هەر دەبێت ئەو خۆشیەی پێ ببەخشێ کە ڕووی کردۆتە خواو پێغەمبەرﷺ، دەبێت ئەم ڕێزەی پیشان بدات تاکو دڵخۆش و کامەران بێت.

کەوابوو گوێ مەدە سەرپێچی کردنی خەڵکی بەرانبەر بە خوا، ڕوو بکەرە خوا و پێغەمبەرﷺ ئەگەر بە تەنهاش بووی، چونکە خوای گەورە پشتیوانتە و دەتپارێزێت وە چاودێریت دەکات، بەڵام بڕوا و ئارامیەکەت تاقی دەکاتەوە.

ئەوەش بزانە کە دوای یارمەتی خوا گەورەترین پشتیوانی بۆ پەیوەست بوونت بە ڕێبازی خوا، خۆ دامالێنە لە چاوبرسیەتی و ترس، هەر کاتێك خۆت دامالی لەم دووانە، ئەوە پەیوەست بوونت بە ڕێبازی خوا و پێغەمبەرﷺ ئاسان دەبێت و

بەردەوام دەبێت لەسەر ڕێبازیاندا، بەڵام هەر کاتێك چاو برسی و ترس لە دڵتدا بوو ئەوە چاوەڕێی هیچ مەکە.

ئەگەر گووتت بە چ شتێك بتوانم خۆم دامالّم لە چاوبرسیەتی و ترسنۆکی؟

منیش دەڵێم: بە یەکخواناسی و تەوەکول و بڕوا بوون بە خوا، بشزانیت تەنها خوا چاکەت بۆ پێش دێنێت، تەنها خوا خراپە لە مرۆڤ لا دەبات، هەموو شتێك و بریارێك هی خوایە و هی کەسی تر نیە.

ڕێگایەکی ئاسان بۆ گەیشتن بە ڕەزامەندی خودا

وەرە ڕووبکە خوا و ماڵی ئاشتی بەبێ شەکەتی و ماندووبوون و کۆڵە مەرگی، بەڵکو بە نزیکترین و ئاسانترین ڕێگادا.

ئەوەش بزانە کە تۆ لە نێوان دوو کاتان دایت، ئەویش تەمەنتە، چونکە تەمەنت بەو کاتانە دەگووترێ کە ئامادەیە و ئەوکاتانەش کە ڕابردووە.

ئەو کاتانەی کە ڕابردووە بە تەوبە و پەشیمانی و داوای لێبووردن و چاکساز دەبێت، ئەوەش نە ماندووبوونی تیایە نە شەکەتی تیایە نە کاریشی تیایە کە هیلاک بیت، بەڵکو ئەو کارانە هەمووی کاری دڵە بە تەنها.

خۆ پاراستن لەو گوناهانەش کە وادێت هیچ ماندووبوونی تیانیە چونکە خۆپاراستنت بۆ داهاتوو کارێك نیەکە بە ئەندامەکانت ئەنجامی بدەی تووشی ماندوویەتیت بکات، بەڵکو ئەمەشیان بەنیەت دەکرێت کە جەستە و دڵت پێی ئاسوودە دەبێت.

کەواتە ئەو کاتانەی ڕابووردووە بەتەوبە چاکساز دەبێت، وە ئەوکاتانەی داهاتووش بە نیەتی خۆ پاراستن و بڕیاردان چاکساز دەبێت، جا لەو دوانەدا ئەندامەکانی لاشە هیچ شەکەتی و ماندوویەتیەك نابینێت، بەڵام تەمەنت تووشی شەکەتی دەبێت، تەمەنیش ئەو کاتانەیە کە لە نێوان ئەو دوو کاتانەدایە، ئەگەر ئەو کاتانەی ئامادەیە بە فیڕۆدا دەکات بەختەوەری و سەرفرازی خۆت بەفیڕۆدا، بەڵام ئەگەر پاراستت لە کاتێکیشدا کارەکانی ڕابووردوو و داهاتووشت چاکساز کردبێت بەو شێوەی باسمانکرد ئەوکات ڕزگار دەبی و دڵنیایی و کامەرانی و نیعمەت دەبەیەوە.

پاراستنی ئەو کاتانەی کە ئامادەیە زۆر سەختترە لە چاکسازی کردنی کاتەکانی ڕابووردوو و داهاتوو،

چونکە پاراستنی ئەو کاتانە بەوە دەبێت کە نەفست پەیوەست بکەی بەو شتانەی کە سوودمەند و بەکەڵکە و کامەرانیت بۆ بەچەنگ دێنێت.

جا لەوەدا خەڵکی جیاوازیان هەیە، سوێند بەخوا ئەو ڕۆژانەی کە تۆێشووی تیادا کۆدەکەیەوە بۆ دوا ڕۆژت یان بەرەو بەهەشتت دەبات یان بەرەو دۆزەخت دەبات، ئەگەر ئەو کاتانەت کردە ڕێگایەك بۆ گەیشتن بە خوا بە ئەنجامدانی کاری چاکە دەکات گەیشتووی بە سەرفرازی و بەختەوەریەکی گەورە لەو ماوە کەمەدا کە هیچ بارستەی نیە لە چاو دوا ڕۆژدا، بەڵام ئەگەر ڕووتکردە ئارەزووات و ڕابووواردن و گاڵتە و گەمە و ئەوانەت هەڵبژارد، ئەوکات بەماوەیەکی زۆر کەم ئەمانەت لێ دەبڕێتەوە، ئینجا ئێش و ئازار و ناخۆشی زۆری بە دوا دادێت کە زۆر گرانتر و بەردەوام تر لە ناڕەحەتی و ئارامگرتن لەسەر قەدەغەکراوەکانی خوا و ئارامگرتن لەسەر بەندایەتی خوا.

نیشانەی دروستی ئیرادەی مرۆڤیش ئەوەیە کە هەموو غەمی ڕەزامەندی ڕەوەردگاری بێت و خۆی ئامادەی بارەگای خوا کردبێت، خەفەت باربێت لەو کاتانەی کە لە دەستی دەچێت و لە ڕەزامەندی خوا بە کاری نەهێنابێت، کۆی هەموو ئەمانەش ئەوەیە کە کاتێك بەیانی و ئێوارە دەکاتەوە تەنها غەم و مەبەستی خوا بێت.

چونکە مرۆڤ تەنها بە خواوە دەوڵەمەندە، کەوابوو ئەگەر خەڵکی خۆیان دەوڵەمەند دەکرد بە مالّی دنیا، تۆش خۆت دەوڵەمەند بکە بەخوا، ئەگەر خەڵکی دڵخۆش دەبوون بە دنیا، تۆش دڵخۆش بە بە خوا، ئەگەر خەڵکی هۆگر دەبوون بە خۆشەویستەکانیان، تۆش هۆگریت با لەگەڵ خوابێت، ئەگەر خەڵکی خۆیان خۆشەویست دەکرد لە لای پادشا و سەرکردەکانیان و لێیان نزیك دەبوونەوە تاکو ناو دەرکەن و بەرز ببنەوە، تۆش خۆت خۆشەویست بکە لای خوای گەورە چونکە سەربەرزی و سەرفرازی تەنها لە لایەن خواوەیە.

ووتەی پەند ئامێز

یەکێ لە زاهیدەکان فەرموویەتی: نەمزانیوە کەسێك گوێبیست بووبێت بەهەشت و دۆزەخ هەیە کەچی کاتەکانی بەیادی خوا یان بە نوێژ یان بە قورئان خوێندن یان بە چاکە سەرف نەکات.

جا پیاوێك پێی ووت: من زۆر دەگریم.

ئەویش فەرمووی: ئەگەر پێبکەنی بەڵام دان بەهەڵەکانت بنێی زۆر چاکترە لەوەی بگرییێت کەچی بە کارەکانت بنازی، چونکە کەسێك بە کاروکردەوەی خۆی بنازێت کردەوەکانی لەسەر سەری بەرزتر نابێتەوە.

جا پیاوەکە پێی ووت: کەوابوو ئامۆژگاریم بکە.

ئەویش فەرمووی: دنیا واز لێبێنە بۆ خاوەنی خۆی کە ئەوانەن پرویان تێکردووە هەروەك چۆن ئەوان دوا رۆژیان واز لێهێناوە بۆ خاوەنی خۆی، لە دنیادا وەکو هەنگ بە، چونکە هەنگ ئەگەر شت بخوات شتی پاك دەخوات، ئەگەر خۆراك بدا خۆراکی پاك دەدات، ئەگەر بکەوێتە سەر شتێکیش نایشکێنی و تێکی نادات.

زوهد و جـۆرەکانی

(الزهد)واتـه: وازهێنان، چەند جۆرێکی هەیە:

* وازهێنان لە حەرام، ئەمەیان واجبە.

* وازهێنـان لـە شـتی گومـان لێکـراو، ئەوەشیان بـە پێـی گومانەکـە ڕەفتـاری لەگەڵدا دەکرێت، ئەگەر گومانەکە زۆر بوو، ئەوە واز لێهێنانی بە واجب دادەنرێت، بەڵام ئەگەر گومانەکە کەم بوو ئەوە وازلێهێنانی بە سوونەت دادەنرێت.

* وازهێنان لە شتی زیادە مەسرەفی.

* وازهێنان لەو شتانەی پەیوەندی بەوەوە نیـە وەکـو قسەکردن لـە شـتێك کـە پەیوەنـدی بـەوەوە نیـە، یـان سـەیرکردن و پرسـیارکردنی شـتێك کـە پەیوەنـدی بەوەوە نیە و سەردان و چەندان شتی تریش.

* وازهێنان لە خەڵکی.

* وازهێنان لە نەفسی بەدکار بەشێوەیەك کە لەبەر خـاتری خـوا نەفـسی لـەلای هیچ بایەخی نیە.

ئـەوەی لـە هەمووشـیان گـەورەترە کـە کۆکـەرەوەی هـەموو ئـەو زوهدانەیـە، وازهێنانە لە هەموو شتێك جگە لە خوای گەورە، واز هێنانە لە هـەموو ئـەو شـتانەی دوورت دەکاتەوە لە خوا. گەورەترین (زهد)یش شاردنەوە و دەرنەخستنی (زهـد)ە، گرانترین (زهد)یش وازهێنانە لە حەزەکانی.

جیاوازی لە نێوان (الزهد) و (الورع)دا:

جیاوازیەکەی ئەوەیە (الزهد) وازهێنانە لەو شتانەی کە سوودی پێ نابەخشێ لـە دوا ڕۆژدا.

(الـورع)یـش وازهێنانـە لـەو شـتانەی کـە مەترسـی ئـەوەی لێدەکرێ زیـانی پـێ ببەخشێ لە دوا ڕۆژدا، بەڵام دڵێك کە پەیوەست بێت بـە ئارەزواتـەوە ئـەو دڵـە نـە دەتوانێت زاهید بێت نە دەتوانێت وەرعیش بکات.

ووتەی پەند ئامێز

(يحيي)ی کوڕی (معاذ) دەفەرموویێ : سەرم لە سێ کەس سووڕماوە:

١. پیاوێك کارێك دەکات تاکو مرۆڤێکی وەکو خۆی بیبینێ کەچی کار ئەنجام نادات بۆ خوا.

٢. پیاوێك قرچۆکی دەکات لە ماڵەکەی کە پەروەردگاری بە قەرزی داوەتێ، کەچی ئەو بەقەرزی نادات.

٣. پیاوێك حەز بە دۆستایەتی و خۆشەویستی خەڵکی دەکات، لە کاتێکدا خوا بانگی دەکات بۆ دۆستایەتی و خۆشەیستی خۆی.

وازهێنان له فەرمانەکانی خوا

تاوانی زۆر گەورەتره له ئەنجامدانی گوناه

(سهل)ی کوڕی (عبدلّله) دەفەرمووێ: وازهێنان له فەرمانەکانی خوا تاوانی زۆر گەورەتره له ئەنجامدانی گوناه، چونکه دەبینین خوای گەورە ئادەمی قەدەغەکرد لەو درەختە نە خوات، بەڵام ئادەم هەڵەی کرد و خواردی پاشانیش تەوبەی کرد و خوای گەورەش تەوبەکەی لێ وەرگرت، بەڵام دەبینین ئیبلیس فەرمانی پێکرا کرنۆش بۆ ئادەم بەرێت کەچی کرنۆشی بۆ نەبرد و فەمانی خوای جێ بەجێ نەکردوو شکاندی بۆیە تەوبەی لێوەرنەگیرا.

ابن قیم دەفەرمووێ: منیش دەڵێم: ئەم بابەتە زۆر گرینگە و بایەخی زۆریشی هەیە، ئەویش ئەوەیە وازهێنان له فەرمانەکانی خوا تاوانی زۆر گەورەتره لە لای خوا له ئەنجامدانی گوناه، ئەمەش له چەند ڕوویەکەوە ڕوون دەبێتەوە:

یەکەم: وەك ئەوەی کە (سهل) باسی کرد لە باسی ئادەم و دووژمنی خوا ئیبلیس.

دووەم: ئەنجامدانی شته قەدەغەکراوەکان سەرچاوەکەی پاڵە پەستۆ و هێرشی هەواو ئارەزووات بۆیە مرۆڤ ئەو تاوانانە ئەنجام دەدات، بەڵام وازهێنان لە فەرمانەکانی خواو ئەنجامنەدانی سەرچاوەکەی فیزو خۆبەگەورە زانینە هەر بۆیەش پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ: ((لا یدخل الجنة من کان في قلبه مثقال ذرة من الکبر))[1]. واتە: ئەو کەسە ناچێتە بەهەشت ئەگەر بە ئەندازەی گەردیلەیەك (کبر)ی لە دڵدابێت.

بەڵام ئەو کەسە دەچێتە بەهەشت ئەگەر بمرێ لەسەر یەکخواناسی ئەگەر چی زیناشی کردبێت و دزیشی کردبێت.

---

(١) صحیح: رواه مسلم (٩١)، و ابو داود (٤٠٩١)، والترمذی (١٩٩٩)، و احمد فی المسند (١/٤٢٧، ٣٨٥).

سێیەم: ئەنجامدانی ئەو کارانەی خوا فەرمانی پێکردوە زۆر خۆشەویسترە لای خوا لە نەکردنی ئەو شتانەی قەدەغەی کردووە، ئەمەش چەندین بەڵگەی لەسەرە ئەوەتا پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ: ((أحب الاعمال الى الله الصلاة على وقتها))[1]، واتە: خۆشەویستترین کار لەلای خوای گەورە کردنی نوێژەکانە لە کاتی خۆی.

پێغەمبەر ﷺ جارێکیان فەرمووی: ئایا پێتان رابگەیەنم چاکترین کردەوەتان چیە؟ کە پاکترین و خاوێن ترین کردەوەیە لای خوای گەورە، کە پلەتان پێی بەرزدەکاتەوە، بە جۆرێك ئەو کارە چاکتربێت بۆتان لە بەخشینی زێڕ و زیو، چاکتر بێت لەوەی بەدووژمنەکانتان بگەن و لەملیان بدەن و سەریان بپەڕێنن و ئەوانیش لەملتان بدەن و سەرتان بپەڕێنن؟ هاوەڵان فەرموویان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بڵێ، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ذِكْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ))[2]. ئەو کارە زیکرو یادی خوا کردنە.

بڕوانن دەبینین خوای گەورە خۆشەویستی خۆی بەستۆتەوە بەو کەسانەی فەرمانەکانی ئەنجامدەدەن هەروەك خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِهِۦ﴾ (الصف: ٤)، واتە: بەڕاستی خوای گەورە ئەوکەسانەی خۆش دەوێت کە دەجەنگن لە پێناو ڕێبازی خوا بەیەك ڕیزی.

خوای گەورە لە ئایەتێکی تر دەفەرمووێ: ﴿وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ﴾ (ال عمران:١٣٤)، واتە: خوای گەورە چاکەکاران و چاکسازانی خۆش دەوێت.

هەروەها دەفەرمووێ: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ﴾(الحجرات:٣)، واتە: دادپەروەر بن خوای گەورە دادپەروەرانی خۆش دەوێت.

---

(١) صحيح: رواه البخارى (٧/٢)، ومسلم (٨٥)، والترمذى (١٨٩٩)، والنسائى (١٩٤/١).

(٢) رواه احمد فة المسند (٢٣٩/٥)، والترمذى (٣٣٧٤)، وابن ماجه (٣٧٩٠)، وحاكم فى الستدرك (٤٩٦/١) و صححه الحاكم ووافقه الذهبى.

دەفـــەرمووێ: ﴿والله يحب الصابرين﴾(ال عمران:١٤٩)، واتـــە: خـوای گـەورە ئارامگرانی خۆش دەوێت.

بەڵام دەبینین لە بارەی ئەنجام نەدانی قەدەغەکراوەکان زۆری بە نەبوونی خۆشەویستیەوە بەستۆتەوە وەکو خوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْفَسَادَ﴾ (البقرة: ٢٠٥). واتـە: خوای گەورە فەسادی خۆش ناوێت.

هـەروەها دەفـەرمووێ: ﴿وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾(الحديد:٢٣)، واتـە: خوای گەورە ئەو کەسانەی خۆش ناوێت کە خۆ بەگەورەزانن و فیزاوین.

هـەروەها لـە ئایـەتێکی تردەفـەرمووێ: ﴿وَلَا تَعْتَدُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ﴾ (البقرة:١٩٠)، واتـە: دەستدرێژی مەکـەن چونکە خوای گـەورە ئـەو کەسانەی خۆش ناوێت کە دەست درێژی دەکەن.

خـــــوای گـــــەروە دەفـــــەرمووێ: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾(النساء:٣٦)، واتـە: خـوای گـەورە ئـەو کەسـانەی خـۆش ناوێـت کـە خۆبەگەورە زان و فیزاوینە.

کە ئەمە زانرا ئەوکات ئـەو کارانـەی کـە خـوا خۆشـی دەوێـت (مقـصود بالـذات) واتـە: خودی کارەکە خۆی مەبەستە.

هـەر بۆیـەش خـوای گـەورە ئـەو شـتانەی ناپەسـەندن لای تەقـدیری دەکـات بـۆ گەیشتن بەو کارانەی پێی خۆشە، هەروەك گوناە و کوفر و فسق تەقدیر دەکـات بـۆ گەیشتن بەو شتانەی پێی خۆشە لە جیهاد و بە دەست هێنانی پلەی شەهیدی.

تاکو بەندە تەوبەبکات، ملکەچ بێت بۆی، دەرکەوتنی دادپـەروەری‌ولێبوردەی و سزا و توانای خوای بۆ ڕۆشن بێتەوە.

تاکو بەندە خۆشەویستی و ڕق لێبوونـەوەی لەبـەر خـوا بێـت، چـەندینی تـریش بەهۆی ئەو کارە ناپەسەندانە مرۆڤ پێی دەکات.

چـوارەم: ئەنجامـدانی ئـەو کارانـەی خـوا فـەرمانی پێکـردووە خـۆی لـە خۆیـدا مەبەسـتە، بـەڵام وازهێنـان لـە قەدەغـەکراوەکان مەبەسـت تیایـدا بـۆ چاکسازی

ئەنجامدانی فەرمانەکانی خوایە، جا ئەو شتە بۆیە قەدەغەکراوە چونکە زەرەر بە فەرمان پێکراوەکان دەدات و بێ هێز و کەمی دەکات، هەروەک خوای گەورە ئەمەی پوون کردۆتەوە لە بارەی قەدەغەکردنی شەراب و قومار چونکە هەردووکیان ڕێگرن لە یادی خوا و نوێژ ئەنجامدان کە دوو کاری فەرمان پێکراوە لەلایەن خواوە.

پێنجەم: ئەنجامدانی کارە فەرمان پێکراوەکان بۆ پاراستنی هێزی ئیمان و مانەوەی ئیمانە، بەڵام وازهێنان لە کارە قەدەغەکراوەکان بۆ پاسەوانی ئەو شتانەیە کە هێزی ئیمان دەشێوێنێ و لاری دەکات.

جا کەوابوو پاراستنی هێزەکە لە پێش پاسەوانی لێ کردنیەتی، چونکە هێز هەرکاتێك زیاد بکات شتە خراپەکان ڕادەماڵێت، هەرکاتێکیش بێ هێزبێت ئەوە شتە خراپەکان بەسەریدا زاڵ دەبێت، بەڵام پاسەوانی بۆ پاراستنی و زیاد بوون و مانەوەی هێزە، جا بۆیە هەرکاتێك هێزی ئیمان پتەوبوو، ئەوە هەموو گەندەڵیەك ڕادەماڵێت و ناهێڵێت زیاد بکات، ئەمەش بە پێی بەهێزی و بێ هێزی ئیمانەکەیە، بەڵام ئەگەر ئیمان بێ هێز بوو ئەوە گەندەڵی بەسەریدا زاڵ دەبێت.

بەجوانی لەم بەشەیان وورد بەوە و بیخوێنەوە بۆت پوون دەبێتەوە.

شەشەم: ئەنجامدانی ئەو کارانەی خودا فەرمانی پێکردووە ژیان و خۆراك و جوانی و ئاسوودەیی و چاوگەشی و خۆشی و نیعمەتی دڵ و دەروونە، بەڵام وازهێنان لە قەدەغەکراوەکان بە بێ ئەنجامدانی فەرمان پێکراوەکان هیچ لەمانەی باسمان کرد دەست ناکەوێت، بۆ نموونە ئەگەر واز لە هەموو قەدەغەکراوەکان بهێنێت کەچی ئیمانی نەبێت و فەرمان پێکراوەکانیش ئەنجام نەدات، ئەوکات وازهێنان لە قەدەغەکراوەکان هیچ سوودی پێناگەیەنێت بەڵکو بەردەوامیش لە دۆزەخدا دەمێنێتەوە.

پێنجەم: هەر کەسێك ئەو کارانە ئەنجامبدا کە خودا فەرمانی پێکردووە لەگەڵ ئەوەشدا ئەو کارانەش ئەنجامیبدا کە قەدەغەش کراوە، ئەو کابرایە یان ڕزگاری دەبێت لە دۆزەخ ئەگەر چاکەکانی زیاتر بوو لە خراپەکانی، یان ڕزگاری دەبێت

ئەویش دوای ئەوەی مافی خەڵکی لێ دەسێندرێتەوە و لەسەر خراپەکانیشی سزا دەدرێت ئینجا ڕزگاری دەبێت، جا بۆیە ڕزگاری دەبێت چونکە فەرمانی خوای ئەنجامداوە. .

بەڵام کەسێك واز لەو کارانە بێنێت کە فەرمانی پێکراوە، لەو کارانەش کە قەدەغەکراوە، ئا ئەوە بە هیلاك چووە و ڕزگاری نەبووە، چونکە مرۆڤ بە هیچ شتێ ڕزگاری نابێت لە دۆزەخ تەنها بە ئەنجامدانی ئەو کارانە نەبێت کە فەرمانی پێکراوە ئەویش (التوحید)ە یەکتاپەرستی.

ئەگەر گوترا: ئەوە بۆیە بە هیلاك چووە چونکە شیرکی ئەنجامداوە، لە وەڵامدا گووتراوە: بۆ بە هیلاك چوونی ئەوە بەسە کە یەکتاپەرستی نەبووە کە فەرمانی پێکراوە، ئەگەر چی پێچەوانەکەشی ئەنجام نەدابێت کە شیرکە، بەڵکو هەر کاتێك دڵی خاڵی بوو لە یەکتاپەرستی و خوای بە تەنها نەدەپەرست ئەوە بە هیلاك چووە ئەگەر چی کەسی تریشی نەپەرستبێت لەگەڵ خوادا، بەڵام ئەگەر کەسێکی تریشی پەرست لەگەڵ خوادا، ئەوە سزا دەدرێت لەسەر ئەوەی یەکتاپەرست نەبووە لە کاتێکدا فەرمانی بەمە پێکرابوو، سزاش دەدرێت لەسەر ئەنجامدانی شرکەکەشی کە لەسەری قەدەغەکرابوو.

هەشتەم: ئەگەر کەسێك بڵێت: من خوا نە بەڕاست دەزانم نە بەدرۆشی دەزانم، نەخۆشم دەوێت نە ڕقیشم لێ دەبێتەوە، نە دەی پەرستم و نە کەسی تریش دەپەرستم لە شوێنی خودا، ئا ئەو مرۆڤە بە تەنها بەدان نەهێنان و پشت تێکردنی فەرمانەکانی خودا کافر بووە، بە پێچەوانەی ئەو کەسەی کە دەڵێت: من پێغەمبەر ﷺ بەڕاست دەزانم، خۆشیشم دەوێت، ئیمانیشم پێیەتی، ئەو کارانەش ئەنجامدەدەم کە فەرمانی پێکردووم، بەڵام ئازەرووات زاڵ بوونە بەسەرمدا و وام لێدەکەن ئەو کارە قەدەغەکراوانە ئەنجام بدەم، ئەگینا من دەزانم کە ئەو کارانە حەرامە و خوا و پێغەمبەری خوا حەرامیان کردووە، بەڵام من ئارامم لەسەری پێ ناگیرێت، ئا ئەو مرۆڤەیان بە کافر دانانرێت، حوکمیشی وەکو حوکمی ئەوی یەکەم

نیە، چونکە ئەمە لە ڕوویەکەوە گوێڕایەڵـە، بـەڵام کەسێك کـە بـە تـەواوی وازی لـە فەرمانەکانی خوا هێناوە ئەو لە هیچ ڕوویەکەوە گوێڕایەڵ نیە.

نۆیەم: (عمری کوری العاصي) لە کاتی سەرمەرگیدا دەیفەرموو: خودایە مـن ئـەو کەسەم کە فەرمانت پێکردم کەچی من بێ فـەرمانیم کـردی، بـەڵام شـایەتی دەدەم هیچ پەرستراوێك نیە بە حەق جگە لە تۆ.

مەبەست لە ناردنی پێغەمبەران گوێڕایەڵی کردنیانە، گوێڕایەڵیش بە ئەنجامـدانی ئەو کارانە دەکرێت کە فـەرمانیان پێکـردووە، خۆپاراسـتنیش لـە قەدەغـەکراوەکان تەواوکـەری ئەنجامـدانی کـارە فـەرمان پێکراوەکانـە، ئەگـەر هـاتوو کەسێك خـۆی پاراست لە کارە قەدەغەکراوەکان، بەڵام هیچ کـارێکی فـەرمان پێکراویـشی ئـەنجام نەدا ئەوکات ئەو کەسە ناکات گوێڕایەڵی خوایە بەڵکو دەکات یاخیە، بە پێچەوانەی ئەو کەسەی کە کارە فەرمان پێکراوەکان ئەنجامدەدات، بـەڵام تووشـی ئەنجامـدانی کارە قەدەغەکراوەکانیش دەبێت، جـا ئـەوە ئەگـەر چـی بـە یـاخی و گوناهبـاریش دادەنرێت بەڵام گوێڕایەڵی فەرمانەکانیشی کردووە، بە پێچەوانەی ئـەو کەسـەی کـە فەرمان پێکراوەکان ئەنجام نادات چونکە ئەو بە خۆپاراستنی لـە قەدەغـەکراوەکان بە گوێڕایەڵی ناژمێردرێت.

دەیـەم: گوێڕایـەڵی فەرمانـەکانی خـوا بەندایـەتی و نزیـك بوونەوەیـە لـە خـوا، گوێڕایەڵی خوا ئەو پەرستشەیە کە مرۆڤ لە پێناوی ئەو دروست کراوە خوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الـذاريات:٥٦). واتـە: مـن جنۆکە و ئینسانم دروست کردوە تەنها بۆ ئەوەی بم پەرستن.

خوای گەورە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە جنۆکە و ئینسانی دروست کردووە تەنها بۆ بەندایەتی.

بەهـەمان شـێوەش کـە پێغەمبـەرانی ڕەوانـە کـردووە بـۆ مـرۆڤ و کتێبـی بـۆ دابەزاندوون بۆ ئەوەی بیپەرستن.

کەوابوو بەندایەتی خۆی لە خۆیدا مەبەستە کە مرۆڤ و جنۆکە لە پێناوی ئەودا دروست کراوە، بۆ ئەوە دروست نەکراوە تەنها خۆی بپارێزێت لە گوناە، چونکەگوناە خۆی لە خۆیدا وجودی نیە مرۆڤ خۆی گوناە فەراهەم دێنێت، گوناە شتێکە وجودی نەبووە هەر بۆیەش کەماڵیەتیشی پێوە بەند نیە چونکە نەبوو، بە پێچەوانەی گوێڕایەڵی فەرمانەکانی خودا چونکە ئەو شتێکە هەبووە و خۆی لە خۆیدا مەبەست بووە و فەرمانیشی پێکراوە.

یانزەهەم : ئەوەی خوای گەورە داوای کردووە لەمەڕ قەدەغەکراوەکان ئەنجام نەدانیەتی کە دەکات خۆی لە خۆیدا هیچ وجودی نیە، بەڵام ئەوەی خوای گەورە داوای کردووە لەمەڕ فەرمان پێکراوەکان ئەنجامدانیەتی کە دەکات شتێك وجودی هەیە بۆیە خودا فەرمانی پێکردووە، کەوابوو قەدەغەکراوەکان شتێك نیە وجودی هەبێت هەر بۆیە کەماڵی تیا نیە مەگەر پەیوەست بکرێ بە شتێکی هەبوو کە فەرمان پێکراوەکانە، کەواتە شتی هەبوو خوازراو بوو و فەرمان پێکراوە.

دوانزەم: زانایان ئیختلافیان هەیە لەسەر کارە قەدەغەکراوەکان بە چەند ڕایەك:

وا خوازراوە لە قەدەغەکراوەکان دەستی لێ هەڵگیرێت و خۆی لێ بگیرێتەوە، ئەمەش دیارە شتێکە کە هەیە دەڵێن: چونکە داوا لە شتێك دەکرێت کە ئەنجام بدرێت کە تەقدیر کرابێت، وە شتێکیش کە نەبێت (مقدور) نیە، ئەمە ووتەی جمهورە.

(ابو هاشم) و چەندینی تریش دەفەرموون: خوازرا و لە قەدەغەکراوەکان نەبوونی کارە، جا هەر بۆیە مرۆڤ بە نەکردنی دەگات بە مەبەست، نەك بەدەست لێ هەڵگرتنی بگات بە مەبەست، ئەگەر بێتوو دەست لێ هەڵگرتن خوازرا بێت، دەکات ئەگەر نەیکات گوناهبار دەبێت، هەر بۆیەش خەڵکی ئەو کەسە مەدح دەکەن کە کردنی خراپەی بەخەیاڵدا نایەت، ئەمە ڕایەکی (القاضي ابي بكر)ە هەر بۆیە ئەنجام نەدانی (مقدور)ە بۆ مرۆڤ .

دەفەرموێ: مەبەست لە قەدەغەکراو مانەوەیەتی هەر لەسەر نەبوونی بنـەرەتی خۆی ئاڵەوە (مقدور)ە.

گروهێکـی تـر فەرموویانـە: وا خـوازراوە لـە قەدەغـەکراوەکان ئەنجامـدانی پێچەوانەکەی کە ئەوە مەبەستە بۆ قەدەغەلێکراوەکـە، وەك ئـەوەی قەدەغـەکراوە لە فاحیشە بە مەبەستی ئەنجامدانی داوێن پاکی کە فەرمان پێکراوە، قەدەغـەکراوە لە ستەم بە مەبەستی ئەنجامدانی دادپەروەری کە فەرمانی پێکـراوە، قەدەغـەکراوە لـە درۆ بەمەبەسـتی ئەنجامـدانی ڕاسـتگۆیی کـە فـەرمانی پێکـراوە، هـەموو قەدەغەکراوەکان بەهەمان شێوەیە، لەلای ئەوانـەدا مەبەست لـە قەدەغـەکراوەکان ئەنجامـدانی پێچەوانەکەی داوا کـراوە، کەواتـە کارەکـە گـەڕاوە سـەر ئـەوەی کـە مەبەست لە داواکراو ئەنجامدانی ئەو کارانەیە کە فەرمانی پێکراوە.

سێنزەهەم: خوای گەورە پاداشتی ئەنجامدانی کاری خێری یەك بە دە دانـــاوە، بەڵام پاداشتی وازهێنانی لە کاری خراپەی یەك بە یەك دانـــاوە.

ئەوە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئەنجامـدانی ئـەو کارانـەی خـوا فـەرمانی پێکـردووە زۆر لەلای خۆشەویستترە لە وازهێنانی ئەو کارانەی قەدەغەی کردووە.

ئەگەر وا نەبایە ئەوە خراپە یەك بە دە دەبوو، چاکەش یەك بە یەك دەبوو.

چـواردەهەم: مەبەسـت لـە قەدەغـەکراوەکان ئـەنجام نەدانیـەتی، جـا نیـەتی ئەنجامدانی هەبێت یان نا، وە بە خەیاڵیدا هاتبێت یان نـا، تـەنها مەبەسـت ئەوەیـە ئەنجامی نەدات، بەڵام مەبەسـت لـە فـەرمان پێکراوەکـان ئەنجامدانیـەتی بەنیـەت و کـردەوە، نهـێنی ئەمـەش لەوەدایـە: کـە ئەنجامـدانی ئـەو کـارەی خـودا فـەرمانی پێکردووە زۆر لـەلای خۆشەویستترە لـە واز هێنـان لـەو کـارەی قەدەغـەیکردووە، کـەوابوو کارێـك کـە فـەرمانی پێکـردووە زۆر لـە لای خۆشەویستترە لـە کارێـك کـە قەدەغەی کردووە.

پانزەهەم: بێگومان ئەو کارانە کە خوا پێـی خۆشـە و مرۆڤـی لەسـەر هانـدەدا و پاداشتیان لەسـەر دەدات و مـەدح و ستایشی لەسـەر کـردووە ئـەوە لـە ڕەحمـەتی خواوەیە، ئەو کارانەش کە خـوا پێـی ناخۆشـە و سـزای بـۆ داناوە و زەم و ئـێش و

ئازاری بەدوا دادێت ئەوە لە تووڕەیی خواوەیە. وە ڕەحمەتی خواش پێش تووڕەیی خوا کەووتوە، چونکە خوا بەردەوام بەڕەحمە، ڕەحمەت لە سیفاتی زاتی خوایە وەك زانست و توانا و ژیان و بیستن و بینین و چاکەی خوا، ناگونجێ بە پێچەوانەی ئەوە بێت، نابێت تووڕەیش بەم شێوەبێت، چونکە تووڕەیی لە سیفاتی زاتی نیە کە بەردەوام تووڕە بێت و لێی جیا نەبێتەوە، بەڵکو نێردراوەکەی وای فەرمووە کە شارەزاترین کەسە بەو لە ڕۆژی قیامەت کە دەفەرموێ: ((ان ربي قد غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ولن يغضب بعده مثله))[1]. واتە: بەڕاستی پەروەردگارم لەو ڕۆژەدا ئاوا تووڕە بووە کە هەرگیز نە پێشتر و نە پاشترێش بەم شێوەیە تووڕە نەبووە.

ڕەحمەتی خوا هەموو شتێکی گرتۆتەوە، بەڵام تووڕەیەکەی هەموو شتێکی نەگرتۆتەوە، خوای گەورە لەسەر خۆی نووسیوە بە ڕەحم بێت نەینووسیوە تووڕە بێت، ڕەحمەت و زانستی خوا هەموو شتێکی گرتۆتەوە بەڵام تووڕەیی و سزای خوا هەموو شتێکی نەگرتۆتەوە. ڕەحمەت و شوێنەوار و تایبەتمەندیەکانی بەسەر تووڕەی و شوێنەوارەکانی دەکەوێت.

هەر شتێك پەیوەست بێت بە ڕەحمەتی خوا زۆر خۆشەویستترە لەلای خوا لەو شتانەی پەیوەستە بە تووڕەی خوا هەربۆیە خوا ڕەحمەتی زۆر پێ خۆشترە لە سزا دان، لێبووردنی زۆر پێخۆشترە لە تۆڵە سەندنەوە، ئەنجامدانی ئەو کارانەی زۆر لەلا خۆشەویستترە لەواز هێنانی ئەوکارانەی پێی ناخۆشە، بە تایبەت لە کاتی واز هێنان لە قەدەغەکراوەکاندا، ئەو کارانەش بفەوتێ کە پەیوستە بەو کارانەی خوا خۆشی دەوێت، چونکە ئەویش بە هەمان شێوە پێی ناخۆشە.

شانزەهەم: شوێنەواری ئەو شتانەی خوا پێی ناخۆشە کە قەدەغەکراوەکانە بەو شتانە زوو لادەچێت کە خوا پێی خۆشە، بێگومان خوای گەورە بە لێبووردنی خۆی

(١) صحيح: رواه البخارى (٦/٢٦٤)، و مسلم (١٩٤١)، والترمذى (٢٤٣٦)، و احمد فى المسند (٢/٤٣٥).

لێی لادەبات، بەتەوبە و گەڕانەوە و کاری چاکە و تاقی کردنەوە و شەفاعەت و ئەو کارە چاکانەی خراپە لا دەبەن لادەچێت، ئەگەرچی گوناهەکانی بەندە بگاتە تاقی ئاسمانیش ئەگەر داوای لێبووردن لە خوا بکات خوا لێی دەبووڕێت، ئەگەر بەندە بە ئەندازەی زەوی گوناهی هەبێت، ئینجا بە خوا بگاتەوە شەریکی بۆ خوا بڕیار نەدابێت ئەوە خوا بە ئەندازەی زەوی لێبووردنی بۆ ئامادە دەکات.

خوای گەورە لە گوناە دەبووڕێت ئەگەرچی گەورەش بێت، شوێنەواری گوناە بە کەمترین هەوڵدانی بەندە دەسڕێتەوە، بە تەوبەی ڕاستگۆیانە و پەشیمان بوونەوە لەسەر ئەوەی ئەنجامی داوە لێی دەبووڕێت، ئەمەش تەنها لەبەر ئەو کارانەیە کە پێی خۆشە کە تەوبەکردنی بەندەیە و گوێڕایەڵی و یەکتاپەرستیە، ئەوەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی هەبوونی ئەو کارانەی زۆر پێخۆشە.

حەفدەهەم: خوای گەورە ئەو کارانەی تەقدیر کردووە کە پێی ناخۆشە و لێی تووڕەیە بۆ گەیشتنە بەو شتانەی کە پێی خۆشە و فەرمانی پێکردووە.

دەبینین خوای گەورە بە تەوبەی بەندەکەی زۆر خۆشحاڵترە لەو کەسەی کە شتێکی لی وون بووە پاشان دەیدۆزێتەوە، وە لەو کەسەی کە مندااڵیان نابێت پاشان مندااڵیان دەبێت، وە لەو کەسەی کە پێی لێ وون بووە پاشان دەیدۆزێتەوە.

پێغەمبەریشﷺ نموونەیەك بە خۆشحاڵی خوا دێنێتەوە کاتێك کە بەندەکەی تەوبە دەکات کە وێنەی نیە ئەو خۆش حاڵیەی خواش مرۆڤ بەو کارانە دەیگاتێ کە فەرمانیان پێکراوە کە تەوبەیە.

خوا گوناە تەقدیر دەکات بۆ گەیشتن بەو شتەی کە پێی خۆشە، جا مەبەست بەو خۆش حاڵیەی خوا بە تەوبەکردنی بەندەکەیەتی کە هیچ خۆش حالیەکیش وێنەی ئەم خۆش حالیە نیە، ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئەنجامدانی فەرمان پێکراوەکان زۆر خۆشەویستترە لای خوا لە وازهێنان لەقەدەغەکراوەکان کە تەوبەو شوێنەواری تەوبەشی پێ دەفەوتێ.

ئەگەر گووترا: خوا خۆش حاڵە بە تەوبەی بەندەکەی تەوبەش وازهێنانە لە قەدەغەکراوەکان، کەواتە دەکات خوا خۆش حاڵە بە وازهێنانی قەدەغەکراوەکان،

لەوەڵامـدا گـووتراوە: ئەمـە بـەم شـێوەیە نیـە، چـونکە بـە تـەنها وازهێنـان لـە قەدەغەکراوەکان ئەم خۆشحاڵیە ناگەیەنێت، مەدحیش ناکرێ و پاداشتیشی لەسـەر وەرناگیرێـت، تەوبـەش بـە تـەنها وازهێنـان نیـە لـە قەدەغـەکراوەکان، ئەگـەر چـی وازهێنان لە قەدەغەکراوەکان یەکێکە لـە تایبـەت مەندیـەکانی تەوبـە، بـەڵام تەوبـە ئەنجامدانی کارە کە تەوبـەکار ڕوو دەکاتـە پـەروەردگاری و پەشـیمان دەبێتـەوە و گوێڕایـەڵی خـوا دەکـات. یـەکێکیش لـە تایبـەت مەندیـەکانی تەوبـە وازهێنـان لـە قەدەغەکراوەکانـە بۆیـە خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿وَأَنِ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ﴾ (هود:۳). واتـە: داوای لێخۆشبوون لـە پـەروەردگارتان بکـەن، پاشـان تەوبـە بکەن و بگەڕێنەوە لای.

تەوبەکردن تەنها وازهێنان نیە لە قەدەغەکراوەکان، بەڵکو وازهێنانە لـەو شـتەی کە خوا پێی ناخۆشە بۆ ئەنجامدانی ئەو شتانەی کە خوا پێی خۆشە، چونکە ئەگەر کەسێك تەنها واز لە گوناە بێنێت، ڕوو نەکاتە ئەو کارانەی کە خوا پێی خۆشە پێـی ناگوترێ تەوبەکار، کەواتە تەوبەکردن تەنها وازهێنان نیە لە گوناە بـەڵکو وازهێنانـە لە گوناهەکە و ڕووکردنە خوا و پەشیمان بوونەوەشە.

هەڵدەهەم: فەرمان پێکراوەکان ئەگەر مـرۆڤ ئـەنجامی نـەدات دەکـات زیـانی لـە دەست داوە حیسابی مردووی بۆ دەکرێت خوای گەورە لەم بارەیەوە دەفـەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾(الأنفـــال: ٢٤). واتـە: ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوە وەڵامی بانگەوازی خـوا و پێغەمبـەر بدەنەوە کاتێك بانگتان دەکەن بۆ شتێك کە دەتانژێنێتەوە و ژیان لای ئێوەی پێوە بەندە.

دەفـــەرموێ: ﴿أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَٰهُ وَجَعَلْنَا لَهُۥ نُورًا يَمْشِى بِهِۦ فِى ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِى ٱلظُّلُمَٰتِ﴾(الانعام: ۱۲۲). واتـە: ئایـا ئـەو کەسـەی کـە مـردوو بـوو بـە هـۆی بـێ باوەڕیـەوە، ئینجـا بـە هـۆی ئیمانـەوە زینـدووەمان کـردەوە و نـوور و ڕووناکیمـان بـۆ سـاز کـرد لـە ژیانیـدا کـە قورئانـە لـە نـاو خەڵکیـدا هەڵسوکەوتی

پێدەکات، وەکو ئەو کەسە وایە کە لە ناو تاریکاییدا گیری خواردووە و لێی دەرناچێت.

لەبارەی کافرەکانەوەش دەفەرموێ: ﴿ أَمْوَٰتٌ غَيْرُ أَحْيَآءٍ ﴾(النحل:٢١).

واتە: ئەوانە مردوون زیندوو نین.

خوای گەورەدەفەرموێ: ﴿ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ ٱلْمَوْتَىٰ ﴾(النمل:٨٠).

واتە: تۆ ناتوانی مردوو ببیستێنی.

بەڵام قەدەغەکراوەکان ئەگەر مرۆڤ ئەنجامی بدات، ئەوە تووشی نەخۆشی دەروونی دەکات، بەڵام ژیان بە نەخۆشیەوەش بێت هەر باشترە لە مردن.

جا ئەگەر گوترا: هێندێ لە قەدەغەکراوەکان هەیە ئەگەر مرۆڤ ئەنجامی بدات بە هیلاکی دەبات ئەویش شێرك بڕیاردانە بۆ خوا، لە وەڵامدا گوترا: مرۆڤ بە ئەنجام نەدانی یەکتاپەرستی بە هیلاك دەچێت ئەم یەکتاپەرستیەش فەرمانی پێکراوە و ژیانی مرۆڤی پێوەیە، کەواتە هەر کاتێك پشتی لە یەکتاپەرستی کرد بە هیلاك دەچێت، ئەمەش بۆیە بە هیلاك چووە چونکە دەستی لە فەرمان پێکراو هەڵگرتووەو ئەنجامی نەداوە.

بیستەم: ئەنجام نەدانی فەرمان پێکراوەکان مرۆڤ تووشی سەرگەردانی و هیلاکی بەردەوام دەکات، بەڵام قەدەغەکراوەکان بەم شێوە نیە.

بیست ویەکەم: ئەنجامدانی ئەو کارانەی خودا فەرمانی پێکردووە وا لە مرۆڤ دەکات قەدەغەکراوەکان واز لێ بهێنێت ئەگەر مرۆڤ بە ئیخلاص و شەرعیانە فەرمان پێکراوەکان ئەنجام بدات خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ﴾(العنکبوت:٤٥). واتە: بێگومان ئەنجام دانی نوێژ مرۆڤ دوور دەکاتەوە لە گوناە و شتی خراپ.

بەڵام وازهێنان لە قەدەغەکراوەکان وا لە مرۆڤ ناکات کاری چاکە ئەنجام بدات.

بیست و دووەم: ئەو کارانەی کە خوا پێی خۆشە و فەرمانی پێکردووە پەیوەستە بە سیفاتی خواوە، ئەو کارانەش کە خوا پێی ناخۆشە و قەدەغەی کردووە پەیوەستە بە کارتێکراوەکان، ئەمە باسێکی گرنگە پێویستی بە ڕوون کردنەوە هەیە بۆیە دەڵێین: قەدەغەکراوەکان خراپەیە سەریش دەکێشێت بۆ خراپە، فەرمان پێکراوەکان چاکەیە سەریش دەکێشێت بۆ چاکە، هەموو خێر و چاکەیەکیش بەدەستی خوای گەورەیە، بەڵام شەڕ و خراپە پاڵنادرێتە لای خوا، چونکە شەڕ و خراپە لە سیفات و کارو ناوەکانی خودا نیە، بەڵکو لە کارتێکراوەکاندایە لەگەڵ ئەوەشدا شەڕە بە نیسبەت بەندەوە، بەڵام لە ڕووی پاڵدانە لای خواوە ئەوە شەڕ نیە، جا ئەنجامدانی قەدەغەکراوەکان بەنیسبەت بەندەوە شەڕی بۆ ساز دەکا، ئەنجام نەدانی فەرمان پێکراوەکان و لە چەنگ چوونیان، خێرو چاکەی لە چەنگ دەچێت کە بە نەمانی شەڕی بۆ فەراهەم دێت.

باسی زیکری خوا و شوکرانە بژێری

دین بیناکراوە لەسەر دوو بنچینە:

١. الذکر: زیکری خـــوا.

٢. الشکر: شوکرانە بژێری.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرمووێ: ﴿فَاذْكُرُونِيٓ أَذْكُرْكُمْ وَٱشْكُرُواْ لِي وَلَا تَكْفُرُونِ﴾ (البقرة:١٥٢)، واتـە: ئەگەر یادی من بکەن منیش یادی ئێوە دەکەم، وە شوکرانە بژێری من بکەن کوفرانەم مەکەن.

پێغەمبەرﷺ بە (معاذ)ی فـەرموو: ((واللە إنِّی لأُحبُّكَ فلا تنسی أن تقول دُبُرِ كُلِّ صلاة، اللَّهُمَّ أعِنِّی عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ))[1]. واتـە: سوێند بـە خـوا -ئـەی معاذ - من تۆم خۆش دەوێت، نەکەی لـە بیر کـەی دوای هـەموو نوێژەکانت بڵێ: خوایە یارمەتیم بدە لەسەر یاد کردنت و سوپاس کردنت و چاك پەرستنت.

جا مەبەست بە زیکری خـــوا تەنها زیکر نیە بە زمان، بەڵکو مەبەست بـە زیکر زیکری دڵ و زمانیشە.

زیکر و یادی خوا ئەمانە هەمووی دەگرێتەوە یادکردنی ناو و سیفاتەکانی خـوا و ئەنجامـدانی فـەرمان پێکراوەکـان و وازهێنـان لـە قەدەغـەکراوەکان و قورئـان خوێندنیش دەگرێتەوە.

جا ئەم یادکردنە بەم شێوە سەردەکێشێت بۆ ناسینی خـوا و ئیمـان پێهێنـانی و ناسینی سیفاتە بەرز وبڵندەکانی و سـوپاس و سـتایش کردنـی بـە هـەموو جۆرێك، ئەمانەش تەنها بە یەکتاپەرستی خوا پتەو دەبێت.

---

(١) صحيح: رواه النسائی (٣/٥٣)، و ابو داود (١٥٢٢)، و احمد فی المسند (٥/٢٤٥و٢٤٧).

زیکر کردنی ڕاستەقینەی خوا دەبێت بەم شێوەبێت، دەبێت باسی نیعمەت و چاکە و بەخششەکانی خوا بۆ خەڵکی ڕۆشن بکاتەوە.

بەڵام شوکرانە بژێری هەڵسانە بە گوێڕایەڵی کردنی خوا و ئەنجامدانی ئەو کارانەی لە خوات نزیك دەکات بە دڵ و لاشە.

کەواتە: ئەو دووانە (الذکر)و(الشکر) کۆکەرەوەی دینن، چونکە بە زیکرکردنی خودا مرۆڤ دەگات بە خواناسی، شوکرانە بژێریشی گوێڕایەڵی و بەندایەتی خوای لە خۆ گرتووە.

هەر لە پێناوی ئەم دووانەش جنۆکە و ئینسان و ئاسمانەکان و زەوی دروست کراوە، هەر لە پێناوی ئەم دووانەشە پاداشت و سزا دانراوە، خوا کتێبەکانی ڕەوانەکردووە، پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) ڕەوانەکراون، هەر ئەمەش حەق و ڕاستە کە ئاسمانەکان و زەوی لە پێناویدا دروست کرێت، ئەوەی پێچەوانەی ئەوەیە هەمووی پوچە و گومانی دووژمنانی خوایە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَٰطِلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ﴾ (ص: ٢٧). واتە: ئێمە ئاسمان و زەوی و دروست کراوەکانی نێوانیان بێ هووده و هەڕەمەکی دروست نەکردووە، بەڵکو ئەوە گومانی ئەو کەسانەیە کە کافر و بێ بڕوان.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ﴾ (الدخان: ٣٨). واتە: ئێمە ئاسمانەکان و زەوی و ئەوەی لە نێوانیشیان دایە بە گاڵتە و بێ هووده دروست نەکردووە، بەڵکو لەسەر حەق و ڕاستی دروستمان کردوون.

لە ئایەتێکی تر دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ۗ وَإِنَّ ٱلسَّاعَةَ﴾ (الحجر:٨٥). واتە: ئێمە ئاسمانەکان و زەوی و هەرچی لە نێوانیشیاندا هەیە بە حەق و ڕاستی دروستمان کردووە، بێگومان ڕۆژی قیامەتیش بەڕێوەیە و دێت.

خوای گەورە لە سووڕەتی (یونس) دوای ئەوەی باسی بەڵگە و نیشانەکانی خۆی دەکات ئینجا دەفەرموێ: ﴿مَا خَلَقَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِٱلْحَقِّ﴾(یونس:٥). واتە: خوای گەورە ئەوانەی بێ هوودەدروست نەکردووە،بەڵکو هەمووی لەسەر بنچینەی حەق و ڕاستی بەدیهێناوە.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَن يُتْرَكَ سُدًى﴾ (القيامة:٣٦)، واتە: ئایا ئینسان وا دەزانێت پشت گوێ دەخرێ و لێ پرسینەوەی لەگەڵدا ناکرێت؟

خوای گەورە لە ئایەتێکی تر دەفەرموێ:﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ (المؤمنون:١١٥)، واتە: ئایا وا گومان دەبەن کە ئێوەمان بێ هوودە دروست کردووە، ئێوە ناگەڕێنەوە بۆ لای ئێمە؟

هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾(الذاريات:٥٦)، واتە: من جنۆکە و ئینسانم تەنها بۆ بەندایەتی دروست کرووە.

خوای گەورە لە ئایەتێکی تر دەفەرموێ ﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًا﴾ (الطلاق: ١٢)، واتە: خوای گەورە حەوت چین ئاسمانی دروستکردووە، زەویشی بە وێنەی ئەوان دروستکردووە، فەرمانی خوا لە نێوانیاندا دادەبەزێت و جێبەجێ دەبێت، بۆ ئەوەی بزانن کە بەڕاستی خوا دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە، بێگومان خوای گەورە بە زانست و زانیاری خۆی گەمارۆی هەموو شتێکی داوە.

خوای گەورە لە ئایەتێکی تر دەفەرموێ: ﴿جَعَلَ ٱللَّهُ ٱلْكَعْبَةَ ٱلْبَيْتَ ٱلْحَرَامَ قِيَٰمًا لِّلنَّاسِ وَٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ وَٱلْهَدْىَ وَٱلْقَلَٰٓئِدَ ۚ ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَأَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ﴾ (المائدة:٩٧)، واتە: خوای گەورە کەعبە کە (البيت الحرام)ە کردوویەتی بەهۆی هەستانەوە و بوژاندنەوەی خەڵکی ــ

لەهـەردوو دنیـادا ــ هـەروەها مانگـە حەرامـەکانیش و دیـاریی و قوربانیـە دیـاری کراوەکانیش، ئەوەش بۆ ئەوەیە کە بزانن و دڵنیا بن کە خوا ئاگاداری بەهەرچـی لـە ئاسمانەکاندایە و هەرچی لە زەویدا هەیە، بەڕاستی خوا بە هەموو شتێك بـە ئاگـا و زانایە.

کەواتە لەوەی ڕابردوو بۆمان دەرکـەوت کـە دروستکردنی بوونـەوەر بـۆ ئەوەیـە زیکری خوا بکەن و شوکرانە بـژێری خـوا بکـەن، دەبێـت یـادی خـوا بکرێـت لـە بـیر نەکرێت، سوپاسی بکرێت و کوفرانـەی نـەکرێت، بێگومـان خـوای گـەورە یـادی ئـەو کەسە دەکات کە یادی دەکات، سوپاسی ئەو کەسە دەکات کە سوپاسـی دەکـات، جا یادکردنی خوا هۆیەکە بۆ یادکردنی مرۆڤ، سوپاس کردنی خوا هۆیەکە بـۆ زیـاتر پێ بەخشینی.

زیکری خوا پەیوەستە بە دڵ و زمان، سـوپاس کردنـی خـواش پەیوەسـتە بەدڵ و خۆشەویستی و پەشیمانی، ستایش و حەمـدیش پەیوەسـتە بـە زمـان، گوێڕایەڵی و ملکەچی پەیوەستە بە ئەندامەکانی لاشە.

ڕێگای سەرفرازیی و گومڕایی

کاروکردەوە جا بە دڵ بێت یان بە لاشە ئەگەر باشە بێت هۆیەکە بۆ هیدایەت، ئەگەر خراپەش بێت هۆیەکە بۆ گومڕایی، مرۆڤ چەند کاروکردەوەیەک بە دڵ یان لاشە ئەنجام دەدات سەر دەکێشێت بۆ هیدایەت، یان بۆ گومڕایی.

کەواتە: کاروکردەوەی چاکە بەروبوومەکەی ئەوەیە سەردەکێشێت بۆ هیدایەت، هەرکاتێك مرۆڤ کاروکردەوەی چاکەی زیاتر بێت خوا زیاتر هیدایەتی دەدات.

کاروکردەوەی خراپەش بەروبوومەکەی ئەوەیە سەردەکێشێت بۆ گومڕایی، چونکە خوای گەورە کاری چاکەی خۆشدەوێت و بۆیە لە پاداشتی ئەم کارە چاکانە پاداشتی مرۆڤ بە هیدایەت و سەرفرازی دەداتەوە، ڕقیشی لە کاری خراپەیە جا بۆیە لە پاداشتی ئەم کارە خراپانە سزای مرۆڤ بە گومڕایی و سەرگەردانی دەداتەوە، چونکە خوای گەورە بۆ خۆی چاکەکارە، چاکەکاریشی خۆش دەوێت، دڵی چاکەکارانیش لە خۆی نزیك دەکاتەوە بە ئەندازەی چاکەکانیان، ڕقیشی لە خراپە و خراپەکارانە دڵی خراپەکارانیش لە خۆی دوور دەکاتەوە بە ئەندازەی خراپەکانیان.

بەڵگە لەسەر بنچینەی یەکەم: کە کاروکردەوەی چاکەیە و سەردەکێشێت بۆ هیدایەت خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿الٓمٓ ۝١ ذَٰلِكَ ٱلۡكِتَٰبُ لَا رَيۡبَۛ فِيهِۛ هُدٗى لِّلۡمُتَّقِينَ ۝٢﴾ (البقرة: ١ـ٢)، واتە: ئەم کتێبە ـ کە قورئانە ـ هیچ گومانی تیا نیە هیدایەت و ڕێنمویی کارە بۆ چاکەکاران و تەقواکاران.

ئەمە دوو شتی لە خۆ گرتووە:

یەکەم: خوای گەورە بەم قورئانە ئەو کەسانە هیدایەت دەدات کە پێش ئەوەی کتێبی خوا نازل بێت ئەوان کاری چاك و باشیان ئەنجامداوە، چونکە هەموو چینەکانی خەڵکی ئەوە دەزانن کە خوا ڕقی لە ستەم و داوێن پیسی و فەساد

بڵاوکردنەوەیە لەسەر زەویدا و ئەوەی بۆ کارە دەکات خۆشی ناوێت، بەڵکو پێی خۆشە دادپەروەری و چاکە و ڕاستگۆیی و چاکسازی لەسەر زەویدا بڵاوبێتەوە، ئەوەی ئەو کارەش ئەنجام بدات خۆشی دەوێت.

کاتێك قورئانی نازڵ کرد، هیدایەتی ئەو چاکەکارانەی دا بۆ ئیمان لە پاداشتی ئەو چاکانەی ئەنجامیان دەدا و گوێڕایەڵی خوایان دەکرد.

ئەو کەسانەش کە خراپەکار و داوێن پیس و ستەم کاربوون گومڕای دەکردن و هیدایەتی نەدەدان.

دووەمیشیان: بەندە کە ئیمانی بە قورئان هێنا و بەڕاستی زانی و گوێڕایەڵی کرد، ئەوە بە گوێرەی ئەم قورئانە هیدایەت وەردەگرێت، ئا ئەو ئیمان هێنانەی هۆیەکە بۆ سەرکێشان بۆ هیدایەتی تر، چونکە هیدایەت کۆتایی نایەت ئەگەرچی بەندە بشگاتە چەڵەپۆپەش، لەبەر ئەوەی لەسەر هیدایەتی خۆی هیدایەتی تری بەدوا دا دێت لە دوای ئەویش هیدایەتی تر بەدوا دا دێت تا کۆتایی نایەت.

کەواتە: هەر کاتێك بەندە زیاتر تەقوای پەروەردگاری بکات زیاتر بەرز دەبێتەوە بۆ هیدایەتی تر، بەو جۆرە بەردەوام هیدایەتی زیاتر دەبێت مادام بەندە تەقوای زیاتر بێت.

هەر کاتێکیش تەقوای کەمتر بێت هیدایەتیشی کەمتر دەبێت بە پێی نەمانی تەقواکەی، هەر کاتێ زیاتر تەقوای خوا بکات ئەوە هیدایەتی زیاتر دەبێت هەر کاتێ هیدایەتی زیاتر بێت تەقوای زیاتر دەبێت خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنتُمْ تُخْفُونَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَيَعْفُواْ عَن كَثِيرٍ ۚ قَدْ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِى بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذْنِهِۦ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (المائدة:١٥ـ١٦)، واتە: بێگومان ئێوە لەلایەن خوداوە بە ناردنی ئەو پێغەمبەرە رووناکیەکی گەورە و ئاشکراتان بۆ هاتووە, بەهۆی ئەم قورئانەوە خودا هیدایەتی ئەو کەسانە دەدات کە

خۆیان دەیانەوێت شوێن ڕەزامەندی خودای پەروەردگار بکەون, هیدایەتیان دەدات بەرەو ڕێگایەکی ئاشتی و دلنیایی, هەروەها خودا ئیمان دەخاتە دڵیان و بە فەرمانی خۆی لە تاریکایی ڕێگاو ڕێبازە تاریك و چەوتەکان دەریان دەهێنێت ودەیانخاتە ناو ڕووناکی باوەڕ و ئایینی ڕاستەوە, ڕێگای ڕاستی ژیانیان بۆ ڕوون دەکاتەوە ڕێنماییان دەکات بۆ سەر ئەو ڕاستە شەقامە و هیدایەتیان پێ دەبەخشێت تابیگرنە بەر و لێی لانەدەن.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێ: ﴿ٱللَّهُ يَجْتَبِىٓ إِلَيْهِ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِىٓ إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ﴾ (الشورى: ١٣)، واتـــە:خوای گـەورە کەسانی شایستە هەڵدەبژێرێت بۆ گەیانـدنی ئاینەکـەی و ڕێنمـوویی خـەڵکانێك دەکـات کـە بگەڕێنـەوە بـۆ لای بەرنامەکەی.

هەروەها دەفـەرموێ: ﴿سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ﴾(الاعلى:١٠)، واتـە: بێگومان ئەوەی لـە خوا بترسێت سوود لە ئامۆژگاریەکانت وەردەگرێت.

خـوای گـەورە لـە ئایـەتێکی تـر دەفـەرموێ: ﴿وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ﴾ (غافر:١٣)، واتـە: کـەس بـیر ناکاتـەوە و پەنـد وەرنـاگرێ مەگـەر کەسێکی ڕوو لـە خودابێ

خـــوای گەورەدەفـــەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمْ﴾ (یـونس:٩)، واتـە: بەڕاسـتی ئەوانـەی ئیمانیـان هێنـاوە و کـار و کردەوەی چـاکیان ئەنجامـداوە، بـەو ئیمانـەی کـە هەیانـە پـەروەردگاریان ڕێگایـان نیشان دەدات.

یەکەمجار خوا ڕێنموویی کردوون بۆ ئیمان، جا کاتێك کە ئیمانیان هێناوە دیسان هیدایەتیان دەدات بۆ ئیمان، وێنەی ئەمە ئەو ئایەتەیـە کـە دەفـەرموێ: ﴿وَيَزِيدُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ٱهْتَدَوْاْ هُدًى﴾ (مریم:٧٦)، واتـە: ئەوانەی ڕێبـازی هیدایـەتیان گرتۆتـە بەر خوا زیاتر هیدایەتیان دەدات.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرمووێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانٗا ﴾ (الانفال:٢٩)، واتـە: ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتـان هێنـاوە، ئەگـەر تـەقوای خوا بکەن، ئەوە خوا بەرچاو ڕۆشنایەکی تەواوتان بۆ فەراهەم دێنێت ـ کە حـەق و ناحەقی پێ بناسن.

لە تایبەت مەندیەکانی (الفرقان) ئەوەیە کە نوورێك بە مرۆڤ دەبەخـشێت حـەق و ناحەقی پێ جیا بکاتەوە، عیزەت و سەرکەوتن بە مـرۆڤ دەبەخـشێ کـە حـەقی پـێ سەردەکەوێت و نا حەقی پێ دەتوێتەوە، بەهەمان شێوەش قورئان بەو دووانە ڕاڤە کراوە.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرمووێ: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّكُلِّ عَبۡدٖ مُّنِيبٖ ﴾(سبأ: ٩)، واتـــە: بەڕاستی لەمانـەدا نیـشانەی ڕوون و ئاشکرا هەیـە، بـۆ هـەر بەندەیـەك گەڕابێتەوە لای خوا.

هـــەروەها دەفـــەرمووێ: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّكُلِّ صَبَّارٖ شَكُورٖ﴾(لقمـان:٣١)، واتـە: بەڕاستی لەوانەدا بەڵگە و نیشانەی زۆر هەیە، بـۆ کەسێك کـە زۆر ئـارامگر و شوکرانە بژێربێت.

خوای گەورە ئـەوە ڕوون دەکاتـەوە کـە کەسانێك سـوود لـەم بەڵگـە و نیـشانە بەرچاوانە وەردەگـرن کـە ئـارامگر و شـوکرانە بـژێر بـن، هـەروەکو چـۆن ڕوونیـشی کردۆتەوە کە کەسانێك سوود لە ئایەتـەکانی قورئـان وەردەگـرن کـە تـەقوادار و لـە خوا ترس بن و پەزامەندی خوایان مەبەست بێت، کەسێك یـادەوەری ئـەم قورئانـە وەردەگرێت کە ترسـی خـوای لـە دڵدا بێت هـەر وەك خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿طه ۝١ مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ۝٢ إِلَّا تَذۡكِرَةٗ لِّمَن يَخۡشَىٰ ۝٣﴾(طـه:١ ـــ ٣)، واتـــە: ئـەی پێغەمبـەر ﷺ ئێمـە ئـەو قورئانـەمان دانەبەزاندۆتـە سـەر تـۆ تـا تووشی پـەژارە بیـت، بـەڵکو ئـەو قورئانـە یادخەرەوەیـە، بـۆ کەسـێك کـە لـە خـوا دەترسێت.

خـوای گـەورە لـەبارەی قیامەتـەوە دەفـەرموێ: ﴿إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخۡشَىٰهَا﴾ (النازعات:٤٥)، واتـە: بێگومان ئەرکی تۆ تەنها بێدار کردنەوەی ئەو کەسانەیە کە لـە قیامەت دەترسێن.

بەڵام کەسێك کـە ئیمـانی بـەو ڕۆژە نـەبێ و خـۆی بـۆ ئامـادە نـەکردبێ و لێـی نەترسـێ، ئـەوە نەسـوود لـە بەڵگـە و نیشانەکانی خـوا وەردەگرێـت نـە سـوود لـە ئایەتەکانی قوورئانیش وەردەگرێت، هـەر لەبـەر ئەمەشـە خـوای گـەورە کاتێـك لـە سـورەتی (هـود) باسـی سـزادانی ئـەو گەلانـە دەکـات کـە پێغەمبـەرانیان بـە درۆخستۆتەوە لە تۆڵەی ئەوەش خوای گەورە هـەر لـە دنیـادا لـەناوی بـردن، پـاش ئـــەم بەســـەرهاتە دەفـــەرموێ: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّمَنۡ خَافَ عَذَابَ ٱلۡأٓخِرَةِۚ﴾ (هو:١٠٣)، واتـە: بەڕاستی لەو بەسەرهاتانەدا نیشانە و پەند و ئامۆژگاری هەیـە بـۆ کەسێك کە لە سزای دوا ڕۆژ بترسێت.

لێرەدا خوای گەورە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە ئەو گەلانەی بـەم شـێوە سـزا داوە تاکو ببێت بە پەند بۆ ئەوانەی لە سزای دوا ڕۆژ دەترسێن، بەڵام ئـەم بەسـەرهاتانە نابێت بە پەند بۆ کەسێك کە ئیمـانی بـە دوا ڕۆژ نـەبێ و لـە سـزای خـوا نەترسـێت، بەڵکو کاتێك شتی وا ببیستێ دەڵێت: ئەمـە زەمانـە شـتی چـاك و خراپـی تیـا ڕوو دەدات، خۆشی و ناخۆشی تیا ڕووەدات، ئاسوودەیی و ناڕەحەتی تیا دەبینرێت.

دەڵێت: لەوانەیە هۆیەکی گەردوونی بێت ئـەم کارەسـاتە ڕووی دابێـت، چـەندین قسەی پڕووپوچی لەم شێوەیە دەکەن.

جا ئەوەش بزانە ئـارامگرتن و شـوکرانە بـژێری هۆیـەکن بـۆ سـوود وەرگـرتن لـە نیشانە و ئایەتەکانی خوا، چونکە ئیمـان بینـا کـراوە لەسـەر ئـارامگرتن و شـوکرانە بژێری، دەکات نیوەی ئیمان پێکهاتووە لە ئارامگرتن و نیوەکـەی تریشی شـوکرانە بژێریە، جا هێزی ئیمانی بەندە بە ئەندازەی ئارامگرتن و شوکرانە بژێریەکەیەتی.

کەواتـە: کەسێك سوود لە ئایەت و نیشانەکانی خوا وەردەگرێت کـە ئیمـانی بـە خوا هەبێت، ئیمانیشی کامل نابێت مەگەر بە ئارامگرتن و شـوکرانە بـژێری نـەبێت،

چونکە سەری شوکرانە بژێری یەکتاپەرستیە، سەری ئارامگرتنیش وەڵام نەدانەوەی بانگ خوازی ڕێبازی هەوا و ئارەزووات.

بەڵام ئەگەر موشریك بوو و شوێنی هەوا و ئارەزووای خۆی کەوت ناکات ئارامگرو شوکرانە بژێرە، ئایات و نیشانەکانی خواش سوودی پێ ناگەیەنن و کاریشی تێناکەن بۆ ئیمان.

بەڵگەش لەسەر بنچینەی دووەم: ئەویش ئەوەیە کە خراپەکاری و خۆ بە گەورەزانی و درۆ سەر دەکێشێت بۆ گومڕایی هەر وەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿يُضِلُّ بِهِۦ كَثِيرًا وَيَهْدِى بِهِۦ كَثِيرًا ۚ وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ﴾(البقرة:٢٦ــ٢٧)، واتە: زۆرێکی پێ گومڕا دەکات و زۆرێکی تریشی پێ هیدایەت دەدات، بەڵام دیارە جگە لە تاوانباران کەسی تر گومڕا ناکات، ئەوانەی پەیمانی خوا هەڵدەوەشێننەوە دوای پتەوبوونی، ئەو پەیوەندیانەش دەپسێنن کە خوا فەرمانی گەیاندنی داوە، لە زەویشدا تاوان و خراپە دەچێنن، ئا ئەوانە خۆیان زەرەرمەند و خەسارەت مەندن.

خوای گەورە لە ئایەتێکی تردەفەرموێ: ﴿يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱلْقَوْلِ ٱلثَّابِتِ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَيُضِلُّ ٱللَّهُ ٱلظَّٰلِمِينَ ۚ وَيَفْعَلُ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ﴾ (ابراهیم:٢٧)، واتە: خوای گەورە لە دنیا و قیامەتدا، بە قسەی پتەو ئیمانداران ڕاگیر دەکات، ستەم کارانیش گومڕا دەکات، خودا چۆنی بوێت وا دەکات.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿فَمَا لَكُمْ فِى ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِئَتَيْنِ وَٱللَّهُ أَرْكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓا۟﴾(النساء: ٨٨)، واتە: ئەوە چیتانە دەربارەی منافقەکان بوون بە دوو دەستەوە؟! لە کاتێکدا خوا وەری گێڕاونەتەوە بۆ سەر بێ باوەڕی بە هۆی ئەو کردەوانەی کە کردویانە.

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ﴾(البقرة:٨٨)، واتـە: ـ جوولەکەکان ـ دەیان گوت: دڵەکانمان داخراوە ـ لـە ئاست گوفتاری تۆدا ـ نەخێر وانیە، ئەوانە خوا نەفرینی لێکردوون بـەهۆی کـوفر و خوا نەناسیانەوە، کەوا بوو بە کەم شت بڕوا دەکەن.

هەروەها دەفـەرمووێ: ﴿وَنُقَلِّبُ أَفْـِٔدَتَهُمْ وَأَبْصَـٰرَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا۟ بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ (الانعام: ١١٠)، واتـە: دڵ و دیدەی ئەوان لە کار دەخەین، هەر وەک چۆن یەکـەمجار ئیمانیان بە قورئان نەهێنا.

خـوای گـەورە لێـرەدا ئـەوە ڕوون دەکاتـەوە کـە سـزای داون، چـونکە کاتێـک حەقیات بۆ هات کە قورئانە پشتیان تێکرد و ئیمانیـان پـێ نـەهێنا، جـا بۆیـە دڵ و دیدەی لە کارخستن و دووری کردن لە ئیمان هەر وەک خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَقَلْبِهِۦ﴾(الانفال:٢٤)، واتـە: ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هێنـاوە وەڵامی بانگەوازی خوا و پێغەمبەرﷺ بدەنەوە کاتێك بانگتـان دەکـەن بـۆ ڕێبازێـک کە ژیانەوەی ئێوەی تیایە، چاك بزانن بەڕاستی خوا دەتوانێت دەسـەڵاتی بکەوێتـە نێوان ئادەمیزاد و ـ ئاواتەکانی ـ دڵیەوە.

لێـرەدا خـوای گـەورە فـەرمان بـە مـرۆڤ دەکـات کـە وەڵامـی بانگـەوازی خـوا و پێغەمبەرﷺ بدەنەوە کاتێك بانگیان دەکەن بۆ شتێك کـە ژیانـەوەی ئـەوانی تیایـە ـ کە ئیسلامە ـ پاشان ئاگاداریان دەکاتەوە کە نەکەن ئـەم بانگەوازە پـشت گـوێ بخەن و لێی لادەن و وەڵامی نەدەنەوە، چونکە ئەوە دەبێت بەهۆی ئەوەی ببێت بە لەمپە لە نێوان ئادەمیزاد و دڵیدا.

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَـٰسِقِينَ﴾(الصف:٥)، واتـە: کاتێـک ئـەوان گوێیـان بـۆ ڕاسـتی نـەگرت و لـە حـەق لایاندا، خوای گەورەش دڵەکانیانی لـە خشتە بـرد و مـۆری پێوەنـا، چـونکە خـوای گەورە ڕێنموویی گەلێك ناکات کە تاوانبار و لە سنوور دەرچووبن.

هـــەروەها دەفـــەرموورێ: ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾(المطففـين:١٤)، واتـــە: نـەخێر، وانيـە بـەڵكو دڵيـان ژەنگـی هێنـاوە، لەسـەر ئـەنجامی ئـەو كـارو كردەوانەی كە دەيانكرد.

خوای گەورە لێرەدا ئەوە ڕوون دەكاتەوە كە ئەو كاروكردەوانەيان بۆتە پەردە و دڵی داپۆشيون، بە جۆرێك وای لێكردوون ئيمان بە ئايەتەكانی خوا نەهێنن بۆيە بـە قورئانيـان دەگـووت: ﴿أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ﴾ (المطففـين:١٣)، واتـــە: ئەمـە ئەفـسانەی پێشينانە و باوی نەماوە.

خوای گەورە دەربارەی مونافيقەكان دەفـەرموورێ: ﴿نَسُوا۟ ٱللَّهَ فَنَسِيَهُمْ﴾ (التوبة: ٦٧)، واتـە: ئەوانە خوايـان فـەرامۆش كـردووە و لـە بـير خۆيـان بردۆتـەوە، جـا لـە سزای ئەوەی خوايان لە بير كردووە خوای گەورەش فەرامۆشی كردن لە هيدايـەت و ڕەحمەتی خۆی.

خوای گەورە لێرەدا ئەوە ڕوون دەكاتەوە كە وای لێكردن خۆيان لە بير بكەن بەوەی كە داوای زانيارى بەسوود و كردەوەی چاك نەكەن كە ئەم دووانە هيدايەتن بۆ مرۆڤ، جا بۆيە داواكارى و خۆشەويستى و ناسينى ئەمەيان لەبير چووە لە سزای ئەوەيە كە خوايان فەرامۆش كردووە خوای گەورە دەربارەيان دەفـەرموورێ: ﴿أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَٱلَّذِينَ ٱهْتَدَوْا۟ زَادَهُمْ هُدًى وَءَاتَىٰهُمْ تَقْوَىٰهُمْ﴾ (محمد:١٦ـ١٧). واتـە: خودا مۆری بەسەردڵيانەوە ناوە و شوێن هەواو ئارەزووەتی خۆيان كەوتن، ئەوانەش كە هاتونەتە سەر ڕاستە ڕێ، زياتر شارەزايان دەكات و ترسی خۆيان دەخاتە دڵـەوە.

لێرەشدا خوای گەورە شوێنكەوتنی هـەواو گـومڕايی پێكـەوە كۆكردۆتـەوە، بەڵام بۆ ئەوكەسانەی كە ئيماندارن تەقوا و هيدايەتی پێكەوە كۆكردۆتەوە.

کۆکردنەوەی هیدایەت و ڕەحمەت پێکەوە، کۆکردنەوەی گومڕایی و بەدکاریش پێکەوە

خوای گەورە لە قورئاندا هیدایەت و ڕەحمەتی پێکەوە کۆکردۆتەوە، بە هەمان شێوەش گومڕایی و بەدکاریشی پێکەوە کۆکردۆتەوە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ﴾ (البقرة:١٥٧)، واتە: ئا ئەوانە چەندەها ستایش و ڕەحمەت بەسەریاندا دەبارێت لەلایەن پەروەردگاریانەوە و ئەوانە ئەو کەسانەن کە ڕێبازی هیدایەتیان وەرگرتووە.

دەربارەی ئیماندارانەوە دەفەرموێ: ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ﴾(ال عمران:٨)، واتە: ئیمانداران دەڵێن: پەروەردگار دوای ئەوەی کە هیدایەتت داین و ڕێنمونیت کردین، دڵەکانمان لامەدە لە ڕێگەی ڕاست و لە ڕەحمەت و بەخششی تایبەتی خۆت، بەهرەوەرمان بکە، چونکە بەڕاستی تۆ بەخشندە و بەخشێنەری.

یاوەرانی ئەشکەوتەکە دەیانگووت: ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾(الكهف:١٠)، واتە: پەروەردگارا لەلایەن خۆتەوە ڕەحمەت و میهرەبانی تایبەتمان پێ ببەخشە و لە سۆزی خۆت بەهرەوەرمان بکە و ڕێگەی ڕزگاری و سەرفرازیمان بۆ بسازێنە لەم کارەماندا.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ۗ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾(يوسف:١١١)، واتە: بێگومان لە بەسەرهاتی پێغەمبەراندا پەند و ئامۆژگاری هەیە بۆ کەسانێك کە ژیر و هۆشمەند بن، وە نەبێت ئەم قورئانە قسە و باسێك بێت هەڵبەستراوبێت، بەڵکو (ڕاستە) باوەڕدەکا بەوەی لەبەردەستی

دایە و شیکەرەوەی هەموو شتێکە، وە ڕێ پیشاندەر و ڕەحمەتـە بۆ کەسانێك کە ئیمانیان هێناوە.

لـە ئایـەتێکی تردەفـەرمووێ: ﴿ وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ ٱلَّذِى ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾ (النحل:٦٤)، واتـە: ئـەم قورئانـەمان بۆ دابەزاندووی تاکو بیکەی بە شیکەرەوەی کێشەی خەڵکی و هیدایەت و ڕەحمەتـە بۆ کەسانێك کە ئیمانیان هێنابێت.

هـــەروەها دەفـــەرمووێ: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ تِبْيَٰنًا لِّكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴾ (النحل:٨٩)، واتـە: ئەو قورئانەمان بۆ ڕەوانـە کـردووی کـە ڕوون کـەرەوەی هـەموو شـتێکە و هیدایـەت و ڕەحمەتـە و مـژدە دەریـشە بـۆ موسڵمانان.

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى ٱلصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (یـونس:٥٧)، واتـــە: ئـــەی خەڵکینـــە، بەڕاستی ئێوە ئامۆژگاریـەکی گـەورە و گرنگتـان لـە لایـەن پەروەردگارتانـەوە بـۆ هاتوە ـ کە قورئانە ـ شیفایە بۆ دڵەکانتان، هیدایەت و ڕەحمەتیشە بۆ ئیمانداران.

پاشان خوای گەورە دیسان دووبارەی دەکاتەوە و دەفـەرمووێ: ﴿ قُلْ بِفَضْلِ ٱللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ ﴾ (یونس:٥٨)، واتـە: ئەی پێغەمبـەر ﷺ بڵێ: بـە فـەزڵ و ڕەحمەتی خوا کەیف خۆش بن.

زانایـانی سـەلەف چـەند تەفسیرێکیان بـۆ (الفضل و الرحمة) کـردووە، بـەڵام تەفسیری ڕاست لە بارەی (الفضل و الرحمة)ئەوەیـە کـە دەکاتـە (الهدی و النعمة) واتـە: هیدایەت و بەخششی خوایە.

کەواتـە: (الفضل)ی خـوا دەکـات بەرانبـەر هیدایـەتی خـوا، (الرحمة)ی خـواش دەکات بەرانبەر بەخششی خوایە، هەر بۆیەش هیدایـەت و بەخششی خـوا پێکـەوە

هاتووە، هەر وەك خوای گەورە لە سوورەتی (الفاتحة)دا دەفەرموێ: ﴿ ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ۝٦ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ (الفاتحة: ٦)، واتە: خودایە هیدایەتی سەر ڕێگای ڕاستمان بدە، ڕێگای ئەو کەسانەی بەخششت لەگەڵدا کردوون.

هەروەها خوای گەورە بەخششەکانی خۆی بیری پێغەمبەرەکەی دێنێتەوە و دەفەرموێ: ﴿يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ۝٦ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ۝٧ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ﴾(الضحى:٦ ـ ٨)، واتە: ئایا تۆ هەتیو نەبووی پەروەردگارت پەنایدای، ئەی سەرگەردان نەبووی هیدایەتی دای لە هەژاری دەولەمەندی کردی.

لێرەدا خوای گەورە هیدایەت دانی و بەخشش لەگەڵ کردنی پێکەوە لکاندووە، بەوەی کە پەنایداوە و دەوڵەمەندی کردووە.

وتەکەی (نوح)یش هەر لەم بارەیەوەیە کە بە گەلەکەی دەفەرموو: ﴿ قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّى وَءَاتَىٰنِى رَحْمَةً مِّنْ عِندِهِۦ﴾(هود:٢٨)، واتە: ـ نوح ـ فەرموو: ئەی گەلەکەم ئەگەر بێژم پەروەردگارم ڕەحمەتی بە من داهاتبێ و نیشانەی ئەوم لەلایە و ئێوە ئاگاتان لێ نیە، چۆن دەبینن؟

(شعیب)یش بە گەلەکەی دەفەرموو: ﴿أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّى وَرَزَقَنِى مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا﴾(هود: ٨٨)، واتە: گەلەکەم ئەگەر بێژم بەڵگەیەکی بەهێزم لە پەروەردگارمەوە لەلایە و هەر ئەویشە بژێوی باشی پێداوم، چۆن دەبینن؟

خوای گەورە لە بارەی (خضر)یشەوە دەفەرموێ: ﴿ فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ ءَاتَيْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَٰهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا﴾(الكهف: ٦٥)، واتە: لەوێ بە ندەیەک لە بەندەکانی ئێمە ئاشنا بوو کە لە ڕەحمەتی تایبەتی خۆمان بەهرەوەرمان کردبوو و زانست و زانیاری تایبەتی خۆمانمان پێ بەخشی بوو.

خوای گەورە بە پێغەمبەرەکەی فەرموو: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١ لِّيَغْفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ۝٢ وَيَنصُرَكَ ٱللَّهُ

نَصۡرًا عَزِيزًا ﴿٣﴾﴾ (الفتح:١ ــ ٣)، واتە: ئەی پێغەمبەرﷺ بەڕاستی ئێمە سەرکەوتنێکی ئاشکرامان پێبەخشیت، تاکو خوا لە هەموو گوناهی رابووردوو و ئایندەشت خۆش بێت و بەخشینەکانی لەسەرت تەواو بکات و بتخاتە سەر ڕێگەی ڕاست و دروست، تاکو سەرکەوتنێکی بەهێزت پێ ببەخشێت.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمۡ تَكُن تَعۡلَمُۚ وَكَانَ فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ عَظِيمًا﴾ (النساء:١١٣)، واتە: ئەی پێغەمبەرﷺ خوای گەورە قورئان و حیکمەتی بۆ دابەزاندووین و فێری ئەوشتانەی کردووین کە جاران نەتدەزانی، بەردەوامیش فەزڵی خوا لەسەر تۆ زۆرە.

دەفەرموێ: ﴿وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهُۥ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنۡ أَحَدٍ أَبَدًا﴾(النور:٢١)، واتە: ئەگەر فەزڵ و ڕەحمەتی خوا نەبایە لەسەرتان، ئەوە هەرگیز کەستان ڕزگاری نەدەبوو و پاک نەدەبۆوە.

جا (الفضل)ی خوا لەم ئایەتەدا هیدایەتی خوایە، وە (رحمة)ی خواش دەکاتە بەخشش و چاکەی خوا بۆیان خوای گەورە دەفەرموێ:﴿فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدٗى فَمَنِ ٱتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشۡقَىٰ﴾ (طه:١٢٣)، واتە: ئەگەر هیدایەتی من بۆ ئێوە هات، هەر کەسێك شوێنی هیدایەتی من بکەوێت نەگومڕا دەبێت و نە نارەحەتیش دەبێت.

گەر خوای گەورە هیدایەت لە کەسێك بگرێتەوە تووشی گومڕای دەبێت، ڕەحمەتیش لە کەسێك بگرێتەوە تووشی نەگبەتی دەبێت.

خوای گەورە ئا ئەمەی لەسەرەتای سوورەتی (طه)دا باسکردووە کە دەفەرموێ: ﴿طه ﴿١﴾ مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ﴿٢﴾﴾(طه:١ ــ ٢)، واتە: ئێمە ئەو قورئانەمان بۆ نازل نەکردووی تاکو تووشی نەگبەتی بیت.

لێرەدا خوای گەورە نازل کردنی قورئان و نەفسی شەقاوەتی پێکەوە لکاندووە، هەر وەك لە کۆتایی ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە هەر کەسێك شوێنی ئەم قورئانە

بکـەوێت تووشـی نەگبـەتی نابێـت کـە دەفـەرموێ: ﴿فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ﴾ (طه:١٢٣).

جا هیدایەت و فەزڵ و نیعمەت و ڕەحمەت پێکەو لکاوون لێك جیا نابنـەوە، هـەر وەکو چۆن گومڕای و شـەقاوەت پێکـەوە لکـاوون لێـك جیـا نابنـەوە خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ﴾(القمر:٤٧)، واتـە: بێگومـان تاوانبـاران لە گومڕای و (سعر) دانە.

(السعر) کۆی (سـعیر) ئـەو سـزایەیە کـە مـرۆڤ بـە هـۆی شـەقاوەتەوە تووشـی دەبێت.

خوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ ءَاذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْغَٰفِلُونَ﴾(الاعـراف:١٧٩)، واتـە: بێگومـان ئێمـە زۆرێـك لـە جنۆکە و مرۆڤمان بۆ دۆزخ داناوە، ئەوانە دڵیان هەیە کەچی حەقی پێی تێناگـەن، چاویشیان هەیە کەچی حەقی پێ نابینن، گوێیان هەیە بەڵام حەقی پێ نابیستن، ئا ئەوانە وەکو ئاژەڵ وانە، بەڵکو لە ئاژەڵیش خراپترن، ئەوانە بێ ئاگان لەحەق.

خـوای گـەورە دەربـارەی ئەوانـە دەفـەرموێ: ﴿وَقَالُوا۟ لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ﴾ (الملك:١٠)، واتـە: ئەوانە لە دۆزەخدا دەڵێن: ئەگەر ئێمـە گوێمـان بگرتایـە و بـیر و هۆشمـان بەرانبـەر بـە حـەق بەکاربهێنابایـە نەدەبووینـە هـاوڕێی دۆزەخ.

هـەروەها خـوای گـەورە هیدایـەت و دڵخۆشـی و ژیـان و کامـەرانی پێکـەوە کۆکردۆتـەوە، گـومڕای و دڵ تـەنگی و ژیـان ناخۆشیشی پێکـەوە کۆکردۆتـەوە کـە دەفـــــەرموێ: ﴿فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهْدِيَهُۥ يَشْرَحْ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ ۖ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُۥ يَجْعَلْ صَدْرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا﴾ (الانعـام: ١٢٥)، واتـە: هـەر کەسێك خـوا حـەز بکـات

هیدایەتی بدات سینەی ئامادە دەکات بۆ ئیسلام، هەر کەسێك خوا بیەوێت گومڕای بکات لەبەرنەشیاوی خۆی دڵی توند دەکات.

هەروەها خوای گەورە هیدایەت و گەڕانەوە و پەشمانی پێکەوە کۆکردۆتەوە، گومڕایی و دڵ ڕەقیشی پێکەوە کۆکردۆتەوە کە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ٱللَّهُ يَجْتَبِيٓ إِلَيْهِ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِيٓ إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴾(الشورى:١٣)، واتە: خوای گەورە کەسانی شایستە هەڵدەبژێرێت بۆ گەیاندنی ئاینەکەی، هیدایەتی کەسانێکیش دەدات کە بگەڕێنەوە بۆ لای بەرنامەکەی.

خوای گەورەدەفەرموێ: ﴿فَوَيْلٌ لِّلْقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ أُوْلَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴾ (الزمر:٢٢)، واتە: هاوار بۆ ئەوکەسانەی کە دڵیان ڕەقە لە ئاستی قورئان و یادی خوا، ئا ئەوانە لە گومڕایی ئاشکرادان.

هیدایەت و ڕەحمەت، ئەوەی پەیوەستە بە وانەش لە فەزڵ و نیعمەت، هەر هەمووی پەیوەستە بە سیفەتی (العطاء) بەخششی خواوە، گومڕایی و سزا و ئەوەی پەیوەستە بەوانەوەش، پەیوەستە بە سیفەتی (المنع) گرتنەوەی خوای گەورە.

خوای گەورە خۆی بەندەکانی هەڵدەسووڕێنێت لە نێوان سیفەتی (العطاء)و(المنع)دا ئەمانەش هەر هەمووی خوای گەورە بە حیکمەتی بێ سنووری خۆی بەڕێوەی دەبات.

زیانەکانی درۆ

ئەی مرۆڤی ژیر خۆت بپارێزە لە درۆ، چونکە درۆ شتەکانت لێ تێک دەدات، کارەکانت لێ ئاڵۆز دەکات، ڕاستەقینەی کارەکانی تۆش لە خەڵکی تێک دەچێت، چونکە درۆزن شتی نەبوو بە هەبوو پیشان دەدات، شتی هەبوو بە نەبوو پیشان دەدات، حەق بە ناحەق پیشان دەدات، ناحەقیش بە حەق پیشان دەدات، خێروچاکە بە شەڕوخراپە پیشان دەدات، شەڕوخراپەش بە خێروچاکە پیشان دەدات، جا بۆیە لە سزای ئەوەدا زانست و کارەکانی لێ دەشێوێن، پاشان بەم شێوەش ئەم شتانە پیشانی ئەو خەڵکە دەدات کە پێی خەڵەتاوە، جا مرۆڤی درۆزن لە بوونی حەق و ڕاستی لادەدات و ڕوو دەکاتە ناحەق و گەندەڵی.

کەواتە: هەر کاتێک بۆچوون و زانستەکەی بە فەساد چوو کە سەرچاوەی هەموو نیاز و کارەکانیەتی، ئەوە فەساد و گەندەڵی سەردەکێشێت بۆ هەموو کارو کردەوەکانی، ئەوکات نەسوود لە زمانی وەردەگیرێت نە لە کارەکانی.

هەر بۆیەش دەگوترێ درۆ سەرچاوەی هەموو کاروکردەوەیەکی خراپە، هەر وەک پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ: ((إِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ))[1]، واتە: درۆ سەردەکێشێت بۆ خراپەکاری، خراپەکاریش سەردەکێشێت بۆ ئاگری دۆزەخ.

دروستبوونی درۆ سەرەتا لە دەروونەوە سەرهەڵدەدات و هەڵدەقوڵێت بۆ زمان، ئینجا بە زمان درۆیەکە دەسەلمێنێت، پاشان لە زمانەوە سەردەکێشێت بۆ ئەندامەکانی لاشەی، ئەوکات کاروکردەوەکانی بە فەساد دەبات هەر وەک چۆن

---

(١) صحيح: رواه البخارى (٤٢٢/١٠)، ومسلم (٢٦٠٧)، و ابو داود (٤٩٨٩)، والترمذى (١٩٧٢)، و احمد فى المسند (٣٨٤/١و٤٣٢)،

زمانی بـە فەساد بـرد، تـا وای لێدێت درۆ هـەموو ژیـان و کـاروکردەوە و گوفتـاری دەگرێتەوە، ئەو مرۆڤە وای لێدێت فەساد و گەندەڵی بـاڵی بەسـەردا دەکێشێت و بـەرەو فـەوتانی دەبـات، ئەگـەر خـوای گـەورە فریـای نەکـەوێت ئـەو مرۆڤـەش بـە دەرمانی ڕاستگۆیی چارەسەری خۆی نەکات.

ئەوەش بزانـە ڕاستگۆیی سەرچاوەی زۆربـەی زۆری نەخۆشـیەکانی دڵـــە، وەک لە ڕیبا و لە خۆبایی بوون و خۆبەگەورەزانی و شـارەدنەوەی حـەق و بـێ توانـایی و لاوازی و ترس و بێ نرخی و چەندین شتی تریش کە لە درۆیدا هەڵدەقوڵێن.

بەڵێ: هەموو کردەوەیەکی چاکی مرۆڤ لـە ڕاستگۆییەوە هەڵدەقوڵێت، هـەموو کردەوەیەکی خراپی مرۆڤیش لـە درۆوە هەڵدەقوڵێت.

خوای گەورە سزای درۆزن بەوە دەدات کە وێڵی دەکات لە چاکەکانی، پاداشتی ڕاستگۆش بـەوە دەداتـەوە کـە سـەرکەوتووی دەکـات بـۆ کـاری چـاکە لـە دنیـا و قیامەت.

هیچ شتێک نیە وەکو ڕاستگۆی سوود بەخش بێت بۆ دنیا و دواڕۆژی مرۆڤ، هـیچ شتێکیش نیـە وەکـو درۆ زەرەرمەند بێـت بـۆ دنیـاو دواڕۆژی مـرۆڤ خـوای گـەورە دەفـــــــــەرمووێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ﴾ (التوبة:١١٩)، واتـە: ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوە لە خوابترسن و تەقوای خـوا بکەن و لەگەڵ ڕاستگۆیان دابن.

هـەروەها دەفـــەرمووێ: ﴿هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ ٱلصَّٰدِقِينَ صِدْقُهُمْ﴾(المائـدة:١١٩)، واتـــە: ئەمە ڕۆژێکە کە ڕاستگۆیان ڕاستیەکەیان سوودیان پێ دەگەیەنێت.

خـوای گـەورە لـە ئایـەتێکی تـر دەفـەرمووێ: ﴿فَإِذَا عَزَمَ ٱلْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ﴾(محمد:٢١)، واتـە: کاتی کـار گەیشتە قـایمی ئەگـەر لەگـەڵ خـوادا ڕاستگۆ بوانایا، ئەوە چاکتر بوو بۆیان.

هـەروەها دەفـــەرمووێ: ﴿وَجَآءَ ٱلْمُعَذِّرُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾(التوبـة:٩٠)، واتـــە:

پاکانەکاران لە بیابانی نیشتمانی عـەرەب هاتنـە خزمـەت پێغەمبـەرﷺ بـۆ ئـەوەی مولّەتیان بدرێت کە نەچن بۆ جیهاد، هـەروەها بەوانـەش کـە درۆیـان لەگـەڵ خـوا و پێغەمبەردا دەکرد دانیشتن و بەشداری غەزاکەیان نەکرد، ئەوانەی کەبێ بـاوەڕبوون لەناو ئەوانەی لە ئایندەدا سزایەکی پر ئێش و ئازاریان تووش دەبێت.

چەند نهێنی کە ئەم ئایەتە لە خۆی گرتووە: (وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟...)

لـەم ئایەتـەدا ﴿وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾(البقـرة:٢١٦)، واتـە: لەوانەیـە ئێـوە شتێکتان پێ ناخۆش بێت کەچی خێری تیابێت بۆتان، یان شتێکتان پێ خۆش بێت کەچی شەڕی تیابێت بۆتان، بێگومان هەر خوا خۆی دەزانێت خێر لەچی دایە ئێوە نازانن.

لەم ئایەتە پیرۆزەدا چەند سوود و نهێنی و حیکمەتی تیایە بۆ بەندە، جا ئەگەر بەندە زانی ناخۆشی خۆشی بـەدوای خـۆی دادێنێـت، خۆشـیش ناخۆشـی بـەدوای خـۆی دادێـت، ئـەوکات بـێ ئومێـد نـەدەبوو کـە کامـەرانی بـۆ بێـت لـە تەنیـشت نەهامەتیەوە لەبەر نەزانینی چارەنووسی کارەکانی، چونکە ئـەوەی خـوا دەیزانێـت بەندە نایزانێت ئەوە چەند شتێك بۆ بەندە فەراهەم دێت:

◈ گوێڕایـەڵی کردنـی فەرمانـەکانی خـوا چـاکترین شـتە کـە سـوودی پـێ بگەیەنێت، ئەگەرچی لەسـەرەتادا ئەنجامـدانی لەسـەری گـران بێـت نەفـسیش پێـی ناخۆش بێت، چونکە دوای هەموو فەرمان پێکراوەکان خێـر و کامـەرانی و لـەزەت و شادمانیە.

بەهەمان شێوەش ئەنجامـدانی قەدەغـەکراوەکان لـە هـەموو شـتێك زیـاتر زیـانی بۆی هەیە، ئەگەرچی نەفسیش بۆی بچێت و پێی خۆش بێـت، چـونکە دوای هـەموو قەدەغەکراوەکان ئێش و ئازار و خەفەت و شەڕ و نەهامەتی بەدواوەیە.

مرۆڤی عاقڵیش ئەوەیە کە ئارام بگرێت لەسەر ئێش و ئازارێکی کەم کە لەزەت و خێر و خۆشیەکی زۆری بەدواوە دێت، خۆی دەپارێزێت لە تام و چێژێکی کـەم کـە ناخۆشی و ئێش و ئازارێکی زۆری بەدواوە دێت.

بەڵام مرۆڤی نەفام و نەزان سەیری چارەنووسی کارەکانی ناکات، تەنها مرۆڤی عاقل و ژیر بەردەوام سەیری چارەنووسی کارەکانی دەکات، بە جۆرێك کە لەدوای ئەم کارانەیەوە چارەنووسی چاکە و خراپە بەدی دەکات.

چونکە مرۆڤی ژیر قەدەغەکراوەکان وەك خواردنێکی خۆش و بەلەزەت دەبینێت کە ژەهری کوشندەی تێکەڵ کرابێت، بۆیە هەر کاتێك دەیەوێت دەستی بۆ درێژ بکات کە ژەهرەکە دەبینێت دەستی دەکشێنێتەوە، فەرمان پێکراوەکانیش وەك دەرمانێکی تام ناخۆش دەبینێت کە پێی چاك دەبێتەوە، بۆیە هەر کاتێك لەبەر تام ناخۆشی دەیەوێت نەیخوات ئەوە سوودی چاك بوونەوەکەی بیر دەکەوێتەوە بۆیە تاڵیەکەی بیر دەچێت.

بەڵام ئەمە پێویستی بەوە هەیە کە بزانێت چارەنووسی کارەکان چیە، پێویستی بە ئارامی هەیە کە نەفسی خۆی جێگیر بکات لەسەر تەنگ و چەڵەمەکانی گەیشتن بە ئامانجی، چونکە ئەگەر یەقین و ئارامی لەدەستدا ئەوە کارەکەی لێ ئاستەم دەبێت، بەڵام ئەگەر یەقین و ئارامی بەهێز بوو ئەوە تەنگ و چەڵەمەکانی لەسەر ئاسان دەبێت و لە پێناوی خێر و لەزەتێکی بەردەوام ئارامی لەسەر دەگرێت.

◈ لە نهێنیەکانی ئەو ئایەتە ئەوەیە کەوا دەخوازێت مرۆڤ کارەکانی بسپێرێتە ئەو خوایەی کە چارەنووسی هەموو شتێك دەزانێت، ڕازی بێت بەو کارانەی کە خودا بۆی هەڵدەبژێرێت و بڕیاری بەسەردادەدات.

◈ لە نهێنیەکانی ئەو ئایەتە ئەوەیە ئەو مرۆڤە داوا لە خوا ناکات شتێکی بدات کە زانستی پێی نەبێت، چونکە لەوانەیە ئەو شتەی ئەو داوای دەکات زیان و زەرەری پێوەیە بۆی بەڵام ئەو پێی نازانێت، جا بۆیە هیچ شتێك لەسەر خوا داوا ناکات و هەڵنابژێرێت، بەڵکو داوای ئەوە لە خوا دەکات چاکەی بۆ بێنێتە ڕێ، بەوە ڕازی دەبێت کە خوا بۆی هەڵدەبژێرێت، دەزانێت خوا بۆی دیاری کردووە ئەوە چاکترین شتە بۆ ئەو.

◈ لـه نهێنیـەکانی ئـەو ئایەتـه ئەوەیـه ئەگـەر بەنـده کارەکـانی سـپارده پـەروەردگاری و ڕازی بـوو بـەوەی کـه خـوا بـۆی هەڵبـژاردووه، ئـەوکات خـودا لـەو شتەی بۆی هەڵبژاردووه هێـز و عەزیمـەت و ئـارامی پـێ دەبەخشێ، نەهامـەتی لـێ لادەبات، ئەو نەهامەتیەی کە تووشی ئەو کەسانە دێت کـه خۆیـان کـار بـۆ خۆیـان هەڵدەبژێرن.

◈ له نهێنیەکانی ئەو ئایەته ئەوەیە ئیسراحەت دەکات لەو خەیاڵاتانەی کە لـه بواری هەڵبژاردنی کارەکانیەوە ماندووی کردووه، دڵی چۆل دەبێت لەو بیر کردنەوە و هێنـان و بردنـەوەی کـه تووشـی تـەنگ و چـەڵەمەی کـردووه، لەگـەڵ ئەوەشـدا ناتوانێت لەوە دەربچێت کە خوا بۆی دیاری کردووه، جا ئەگـەر هـاتوو مـرۆڤ کاتێـك قەدەری خوا دەیگـاتێ بـه بـەش و قـەدەری خـوا ڕازی بێـت ئـەوە شـتێکی چـاك و سوپاسکراوی کردووه بۆیە شیاوی بەزەیی پیا هاتنەوەی خوایە، بەڵام ئەگەر هـاتوو قەدەری خوا بەسەری داهات ئەویش بە بـەش و قـەدەری خـوا ڕازی نـەبوو، لەگـەڵ ئەوەشدا قەدەری خوا هەر بەسەریدا هاتووە، ئەوە شتێکی خـراپ و لۆمـه لێکـراوی کردوو بۆیە شیاوی بەزەیی پیا هاتنـەوەی خـوا نیـه، جـا هـەرکاتێك مـرۆڤ بەڕاسـتی کارەکانی بسپێرێته خوا و بە فەرمانی خوا ڕازی بێت خـودا لـه تەقـدیر کراوەکانـدا یارمـەتی دەدا و بـەزەیی پێدا دێتـەوە و لوتفیـشی پـێ دەکـات، بەنـده لـه نێـوان بـەزەیی و لـوتفی خـودا دەبێـت، بـه زەیـی خـودا دەبپارێزێـت لـەوەی ئاگـاداری کردۆتەوە، لوتفی خوداش ئەوەی لەسەری تەقدیر کردووە بۆی ئاسان دەکات.

نەفسی خۆت بناسی خواش دەناسی

مرۆڤ سوود لە نیعمەتی خوا و لە ئیمان و زانست وەرناگرێت ئەگەر نەفسی خۆی بە چاکی نەناسێت، بە جۆرێك کە لە شوێنی خۆی بەکاری بهێنێت و لە سنوور تێنەپەڕێنێت، کارەکان بە هی خۆی نەزانێت، بڕوایەکی پتەوی هەبێت کە هی خوایەو لە خواوەیە و بە خواوەیە، کە خودایە منەتی لەسەر بەندەکەی کردووە بەبێ هیچ بەرانبەرێك.

جا مرۆڤ ئەو نیعمەتە ملکەچی دەکات کەوا دەبینێت هەرگیز نەفسی خۆی هیچی لە دەست نایەت، ئەو خێر و چاکەی تووشی هاتووە مولکی خوایە و بە خواوەیە و لە خواوەیە، ئەوکات ئەم بەخششە وا ملکەچی دەکات کە تەعبیر ناکرێت، هەر کاتێك بەخششەکەی بەسەردا تازەبێتەوە ئەوە ملکەچ و خشوع و خۆشەویستی و ترس و ڕەجای بۆ خوا زیاتر دەبێت.

ئەمەش بەروبوومی ئەو دوو زانستە بە نرخەیە:

یەکەم: زانست و زانیاری بە پەروەردگاری هەبێت،بزانێت وشارەزابێت لەکاملی و چاکە و دەوڵەمەندی و بەخشندەی و باشی و ڕەحمەتی خوا، یەقینی وابێت هەموو خێر و چاکەیەك تەنها لە دەست خودا دایە، خودا مولك و سامانی خۆیەتی بە هەر کەسێك حەز بکات دەیبەخشێ، هەر کەسێکیش حەز نەکات نایبەخشێ، لەسەر ئەوەشدا سوپاسی دەوێت، بەڕاستی ئەوە شیاوی سوپاس و ستایشی ڕاستەقینەیە.

دووەم: زانست و زانیاری مرۆڤ بە نەفسی خۆی، مرۆڤ بزانێت نەفسی کەمتەرخەمە و ستەمکارە و نەفامە، بزانێت هیچ خێرێك لە نەفسیدا نیە و پێوەی نیە و لێوەی نیە، بزانێت کە نەفسی هیچی لە دەست نایەت، بەڵکو هەرچی خێر و بێرێك هەیە هەمووی لە خواوەیە هیچ بااڵدەستی نەفسی تیا نیە.

جا هەرکاتێك ئەم دوو زانستە پەنگی دایەوە لەسەر دڵی مرۆڤدا نەك تەنها لەسەر زمانی ئەوکات دەزانێت کە سوپاس و ستایش هەر هەمووی شایستەی خوای گەورەیە، بڕیار و خێر و چاکە هەمووی لە دەست خوا دایە، هەر خواش شیاوە سوپاس و ستایش و مەدح بکرێت، نەفسیشی شیاوی ئەوەیە سەرکۆنە و زەم و تۆمەتبار بکرێت.

کەواتە: هەر کەسێك ئەم دوو زانستەی نەبێت کار و گوفتار و گوزەرانی لا تێك دەچێت و ئاڵۆزدەبێت کە وای لێدێت ڕێگای ڕاستەقینەی گەیشتن بە خوای لێ وون دەبێت، چونکە مرۆڤ بەزانین و کارپێکردنی ئەم دوو زانستە بە خوا دەگات، هەر بە نەبوونی ئەم دووانەش ڕێگای لێ وون دەبێت.

ئا ئەوە مانای ئەو ووتەیە کە دەڵێن: (من عرف نفسه عرف ربه) واتە: هەر کەسێك نەفس و دەروونی خۆی بناسێت، ئەوە پەروەردگاریش دەناسێت.

چونکە کەسێك نەفسی خۆی بناسێت و بزانێت نەفام و ستەمکار و کەم و کوڕی هەیە و ئاتاجە و هەژارە و ملکەچ و داماوە و هیچی لە دەست نایەت، ئەوکات پەروەردگاری بە پێچەوانەی ئەوانە دەناسێت و سەنگی مەحەکی نەفسی خۆی دەگرێت، سوپاس و ستایشی پەروەردگاری دەکات هەموو خۆشەویستی و ترس و ئومێد و گەڕانەوە و تەوەکوڵی تەنها بۆ خوا دەبێت، کە خوای لە هەموو شتێك خۆشتر دەوێت و ترسی خوای لە هەموو شتێك زیاتر دەبێت و ئومێدی تەنها بە خوا دەبێت، ئا ئەوە بەندایەتی ڕاستەقینەیە.

دەگێڕنەوە کە هێندێ لە (حکماء)کان لەسەر دەرگای خانوەکەیاندا نووسیوە: (إنه لن ینتفع بحکمتنا إلا من عرف نفسه و وقف بها عند قدرها، فمن کان کذلك فلیدخل و إلا فلیرجع حتی یکون بهذه الصفة).

واتە: کەس سوود لە حیکمەتی ئێمە وەرناگرێت، مەگەر ئەو کەسە نەبێت کە نەفس و دەروونی خۆی ناسیوە و سەنگی مەحەکیشی گرتووە، جا هەر کەسێك بەم شێوەیە بوو کە باسمان کرد بابێتە ژوورەوە، ئەگەر نا با بگەڕێتەوە تاکو خۆی بەم شێوە لێدەکات ئینجا بێتەوە.

زیانەکانی گوناح و ئارەزووات

ئارامگرتن لەسەر ئارەزووات زۆر ئاسانترە لە ئارامگرتن لەسەر ئەو ئازارانەی ئارەزووات تووشی مرۆڤی دەکات.

چونکە ئارەزووات یان ئەوەتا مرۆڤ تووشی ئێش و ئازار دەکات.. یان بە ئەنجامدانی ئەو ئارەزواتەوە خۆشیەکی تری لە دەست دەچێت کە زۆر چاکترە لە ئارەزووەکەی.. یان کاتی بە فیڕۆ دەچێت کە پەشیمانی بە دوادا دێت.. یان گوناهەکە ناوی دەزڕێنێ و ئابڕووی دەبات.. یان ماڵ و سامانی لە پێناودا سەرف دەکات کە مانەوەی زۆر چاکترە بۆی لە نەمانی.. یان ڕێز و شکۆی خۆی لە دەست دەدا کە مابایی زۆر چاکتر بوو بۆی.. یان نیعمەتی لە چەنگ دەچێت کە مانەوەی نیعمەتەکە زۆر چاکتر و بە لەزەتتر بوو لە گوناهەکە ئەگەر مابا.. یان سەرگەردان و وێڵ دەبێت کە پێشتر ڕێگای وای تووش نەهاتووە.. یان تووشی غەم و خەفەت و نیگەرانی و ترس دەبێت کە گوناهەکە زۆر زۆر کەمە لە چاویدا.. یان زانیاری و زانستی لە بیر دەچێتەوە کە مانەوەی زۆر چاکتر بوو لە ئەنجامدانی گوناە.. یان دووژمنی پێ خۆش دەبێ و دۆستانی پێ دڵ گران دەبێت.. یان ئەنجامدانی گوناح ڕێگرە لەو بەخشش و نیعمەتەی وا دێت.. یان تێکەڵ دەبێت لەگەڵ ڕەوشتیدا کە لاچوونی ئاستەمە.. چونکە کار و کردەوە دەبێت بە سیفات و ئەخلاق.

لە هەموو شتێك ناوەڕاست بگرە

هەموو ئاکار و ڕەوشتێك سنووری خۆی هەیە هەر کاتێك لەو سنوورە تێپەڕی دەبێت بە خراپەکاری، هەر کاتێکیش نەگەیشتە سنووری خۆی ئەوە کەم و کوڕی تیایە.

الغضب: تووڕەیی، سنووری خۆی هەیە کە جوامێری و ئازایەتیە کە خۆی لە خۆیدا ڕەوشتێکی چاکە، بەڵام هەرکاتێك تووڕەیی لە شوێنی خۆی بەکارنەهێنرا و لەم سنوورە تێپەڕی، خاوەنەکەی دەبێت بە ستەمکار، ئەگەر لە سنووری خۆشی کەمتر بێت دەبێت بە ترسنۆکی.

الحرص: سوورىبوون لەسەر شت، سنووری خۆی هەیە کە سوود وەرگرتنە لە دنیا بە پێی پێویست، بەڵام هەرکاتێك لەم سنوورە کەمتر بوو دەبێت بە فیڕۆدان، ئەگەر لە سنورەکەی خۆشی تێپەڕی دەبێتە ڕووکردنە دنیا کە کارێکی چاك نیە.

الحسد: ئێرەیی، سنووری خۆی هەیە کە پێشبڕکێ کردنە بۆ کامل بوون، بەڵام هەر کاتێك لەم سنوورە تێپەڕی دەبێتە ستەم و خراپەکاری کە مرۆڤ لەگەڵ پیشبڕکێکەی ئومێدی ئەوە دەکات ئەو نیعمەتە لە خاوەنەکەی بسێنێت بۆ خۆی ئەگەر بە ئازاردانیشی بێت، هەر کاتێکیش لە سنوورەکە خۆشی کەمتر بوو دەبێتە بێ هیمەتی و لاوازی نەفس، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((لا حَسَدَ إِلاَّ فِی اثْنَتَیْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً فَسَلَّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ فِی الْحَقِّ ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِی بِهَا وَيُعَلِّمُهَا النَاس))[1]. واتە: حەسوودی دروست نیە تەنها لە دوو شتدا نەبێت: حەسوودی بە پیاوێك ببرێت کە خوا مالّ و سامانی پێ بەخشیوە ئەویش لە کاری

(١) صحيح: رواه البخاری (١٥٣/١)، ومسلم (٨١٦)، و احمد فی المسند (٣٨٥/١و٤٣٢)، وابن ماجه (٤٢٠٨).

خێر و چاکەدا سەرفی دەکات، پیاوێکیش خوا حیکمەت و زانستی پێ بەخشیوە ئەویش کاری پێدەکا و خەڵکیشی لێ فێر دەکات.

ئا ئەمە حەسوودی پێشبڕکێی پێ دەگووترێ کە مرۆڤ هەوڵ دەدات پێش بکەوێت لە کاری چاکە، نەوەک حەسوودی ببات کە ئەو نیعمەتە لەو کابرایە بسەندرێتەوە بدرێت بەو.

الشهوة: حەز و ئارەزووات، سنووری خۆی هەیە کە بە ئەنجامدانی ئارامی و ڕەحەتی بە دڵ و عەقڵ دەبەخشێ و یارمەتی دەدات لەسەر بەندایەتی و بەهرەکان، بەڵام هەر کاتێك لەم سنوورە تێپەڕی دەبێت بە چلێسی و هەرگیز تێر نابێت و خاوەنەکەی دەباتە پلەی ئاژەڵ، هەر کاتێکیش لە سنوورەکەی خۆشی کەمتر بوو دەبێت بەبێ هێزی و لاوازی و کەمتەرخەمی.

الراحـة: حەسانە و ڕەحەتی، سنووری خۆی هەیە، کە حەسانەوەی دڵ و دەروون و هیزرە بۆ بە دەستهێنانی هێزی بەندایەتی خوا و کاری چاك بە جۆرێك کە بێ هێز و ماندوو نەبێت لە کاتی ئەنجامدانی، بەڵام هەر کاتێك لەم سنوورە تێپەڕی دەبێت بە تەمەڵی و کات بە فیڕۆدان کە مرۆڤ زۆربەی بەهرەکانی لە دەست دەچێت، هەرکاتێکیش لە سنووری خۆی کەمتر بوو ئەوە زیان بە هێزی بەرهەم هێنن دەگەیەنێت.

الجـود: بەخشندەیی، سنووری خۆی هەیە کە خۆی لە خۆیدا شتێکی زۆر باشە، بەڵام هەر کاتێك لەم سنوورە تێپەڕی دەبێت بە دەست بڵاوی و بەفیڕۆدان، هەر کاتێکیش لە سنووری خۆی کەمتر بوو دەبێت بە ڕەزیلی و پیسکەیی.

الشجاعة: جوامێری و ئازایەتی، سنووری خۆی هەیە کە خۆی لە خۆیدا سیفەتێکی باشە، بەڵام هەر کاتێك لەم سنوورە تێپەڕی ئازایەتیەکەی هەرەس دێنێت، هەر کاتێکیش لە سنووریخۆی کەمتر بوو دەبێت بە ترسنۆکی.

جا سنووری جوامێری و ئازایەتی ئەوەیە بڕوا بۆ ئەو شوێنانەی کە شیاوە بۆی بڕوا، نەڕوات بۆ ئەو شوێنانەش کە شیاوی ڕۆیشتن نیە، هەر وەك (معاویة)بە

(عمرو)ی کوڕی (العاص)ی دەگـووت: سـەرم لـە تـۆ سـووڕماوە نـازانم ئازایـت یـان ترسنۆکیت؟! چونکە هێندێ جار دەتبینم پێش دەکەوی دەڵێم: ئـازاترین کەسـی، جاری واش هەیە دەکشێیەوە دەڵێم: ترسنۆکترین کەسی..

جا (عمرو)ی کوڕی (العاص) لە وەڵامدا ووتی:

شجاع إذا أمكنتنى فرصة فإن لم تكن لى فرصة فجبان.

واتـە: ئەگەر هەڵم بۆ ڕێك کەوێت ئەوە ئازام، بەڵام ئەگەر هەڵم بۆ ڕێك نەکـەوێت ئەوە ترسنۆکم.

الغيرة: غـیرەت بـوون لەسـەر شـت، سـنووری خـۆی هەیـە ئەگـەر لـەم سـنوورە تێپەڕێت دەبێت بە بوختان و گومانی خراپ بردن بە کەسێکی بێ تـاوان، ئەگـەر لـە سنووری خۆشی کەمتەرخەمی بکرێت دەبێت بە گوێنەدانە ڕەوشت وبێ ئـابڕووییی و دەیوسی کردن.

التواضـع: خۆبەگەورە نەزانین، سنووری خۆی هەیە کە سیفەتێکی باشـە، بـەڵام لە سـنووری خـۆی تێپـەڕی دەبێت بـە زەلیلـی و سـەر شـۆڕی، هـەر کـاتێکیش لـە سنووری خۆی کەمتر بوو دەبێت بە خۆ بە گەورەزانی و خۆ هەڵکێشان.

العـز: عیـزەت، سـنووری خـۆی هەیـە، هـەر کاتێـك لـە سـنووری خـۆی تێپـەڕی دەبێت بە خۆبەگەورەزانی کە ڕەوشتێکی خراپ و لۆمە لێکراوە، ئەگـەر لـە سـنووری خۆشی کەمتر بێت دەبێتە زەلیلی و سەر شۆڕی.

جا وا چاکە مرۆڤ لەمانەدا دەسـت بگرێـت بـە ڕێگـای ناوەڕاسـت نـە لـە ئەنـدازە بـەدەر دەرچـێت نـە کەمتەرخەمیـشی تیابکـات، چـونکە ڕێگـای ناوەڕاسـت سـوود بەخشە بۆ بەهرەوەربوون لە دنیا و لە دواڕۆژ، بـەڵکو تـەنها بـەم ڕێگایـە سـوود بـە جەستە دەگات، بەڵام هەر کاتێك لەم ڕێگایە لابدا جا زیـادە ڕەوی تیـادا بکـات یـان کەمتەرخەمی تیا بکات، ئەوە هێـز و لـەش سـاغی لـە دەسـت دەدات بـە ئەنـدازەی هەڵەکانی.

بە هەمان شێوەش کارە سروشتیەکانیش وەکو: خەو و شـەونخونی و خـواردن و خواردنەوە و جیماع و جوولـە و وەرزش و تێکەڵ نەبوونی خەڵکی و تێکـەڵ بـوونی

خەڵکی و چەندین شتی تری لەم شێوش.. ئەگەر لەسەر ڕێگایەکی ناوەڕاست بوو نە لە ئەندازەبەدەر بوو نە کەمتەرخەمیشی تیا کرابوو ئەوە سوود بەخشە و باشە، بەڵام ئەگەر لایدا بۆ لایەکیان ئەوە مرۆڤەکە تووشی زیان دەبێت.

بۆیە پیرۆزترین و بەسوودترین زانست، شارەزابوون و زانیاریە بە سنووری کان، بە تایبەت سنووری شەرعیەکان ئەوانەی فەرمانی پێکراوە و ئەوانەی کە قەدەغەکراون.

کەواتە: زاناترین کەس ئەو کەسەیە کە زانیاری بەم سنوورانە هەبێت، چونکە نەشتێك زیاد ئەنجام دەدات لە سنوور دەرچێت، شتێکیش ئەنجام نادات لەسنووری شەرعی نەهاتبێت خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ ٱلْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا۟ حُدُودَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ (التوبة:٩٧)، واتە: عەرەبە دەشتەکیەکان زۆر دڵ ڕەقترن لە بارەی کوفر و دووڕوییەوە، شایستەترن ئەو سنوورانە نەزانن کە خوا ناردوویەتیە خوارەوە بۆ سەر پێغەمبەرەکەی.

بە دڵی پڕ لە تەقوا دەگەی بە ڕەزامەندی خودا

مرۆڤ بە هیمەت و بە دڵی پڕ لە تـەقوا دەتوانێت ڕێگـا بـەرەو ڕەزامەنـدی خـودا ببڕێت نە بە لاشەی، لە ڕاستیدا تەقوا پەیوەستە بە دڵـــەوە نـەك بـە ئەندامـەکانی لاشـەوە هـەر وەك خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿وَمَن يُعَظِّمْ شَعَـٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ﴾ (الحج:٣٢). واتـە: ئەوەی ڕێز دادەنێت بۆ دروشمـەکانی خـودا، بـە ڕاستی ئەوە نیشانەی تەقوا و لە خواترسانی دڵەکانیانە.

هـەروەها دەفـــەرمووێ: ﴿لَن يَنَالَ ٱللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَـٰكِن يَنَالُهُ ٱلتَّقْوَىٰ مِنكُمْ﴾ (الحج:٣٧)، واتـە: دڵنیابن گۆشت و خوێنەکەی بەخوا ناگات، بەڵکو تـەقواو پارێزگاری ئێوە بەخوا دەگات.

پێغەمبەریش ﷺ دەفـەرمووێ: ((التقوى ها هنا، وأشار الى صدره))[1]، واتـە: تەقوا و خواناسی لێرەدایە، ئاماژەی بۆ سنگی کـرد.

کەواتـە: مرۆڤـی ژیـر ڕێگـای بـەرەو خـوا چـوون بـە عەزیمـەت و ووردەی بـەرز و نیەتێکی ساف و کاروکردەوەیەکی کەم دەبڕێت، زۆر چاکتریش ڕێگـا دەبڕێت لـەو کەسـەی کـە ئەمانـەی نیـە لەگـەڵ ئەوەشدا زۆر ماندوو دەبێت و گەشتەکەی لێ ئاستەم دەبێت، چونکە عەزیمەت و حەزکردن لە شتێك تـەنگ و چـەڵەمەی گەیشتن بە ئامانج لەسەر مرۆڤ سووك دەکا و گەشتەکەی بۆ ئاسان دەکات، چـونکە کەوتنـە ڕێ بەرە و ڕەزامەندی خودا بە هیمەت و حەز و ترسێکی ڕاستگۆیانە دەبێت، هـەر بۆیەش ئەو کەسەی هیمەتی بەرزە بە ئارامەوە زۆر زیاتر پێشدەکەوێت لەو کەسەی

(١) صحيح: رواه مسلم (٢٥٦٤)، والترمذى (١٩٢٨)، و احمد فى المسند (٢/٢٧٧و٣٦٠).

کە کارێکی زۆر دەکات کەچی ئەوەی نیە، ئەگەر لە هیمەتیشدا یەکسان بوو بەکار پێشی دەکەوێ.

چاکترین پێگرتنەبەریش بەرەو پەزامەندی خودا ئەو پێگایەیە کە پێغەمبەر ﷺ گرتبوویە بەر، پێگایەکی گرتبوو بێ کەم و کوڕی، لەگەڵ ئەوەی خوای گەورە لە هەموو هەڵەیەکی پێش و پاشیشی خۆش ببوو ئینجا ئەوەندە نوێژی دەکرد تاکو پایەکانی دەئاوسا، ئەوەندە پۆژووی دەگرت تا خەڵکی وایان دەزانی پۆژو ناشکێنێت، لە پێناوی خودا دەجەنگێ، تێکەڵی هاوەڵانی دەبوو خۆی لێ بە دوور نەدەگرتن، یەك لەو سوونەت و ویردانەی جێ نەدەهێشت کە مرۆڤ ناتوانێت بە هەمووی هەڵسێ.

خوای گەورە فەرمانی بە بەندەکانی کردووە بە پووالّەتیان هەڵسن بە دروشمەکانی ئیسلام، پاستەقینەی ئیمانیش لە دڵ و دەروونیاندا بسەپێنن، لە (المسند)دا هاتووە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((الإسلام علانية و ألأيمان في القلب))[1]، واتە: دروشمەکانی ئیسلام بە پووالّەتە، بەڵام ئیمان لە ناو دڵدایە.

هەر ئیسلامەتیەکی بە پووالّەت ئەگەر خاوەنەکەی بەرەو ئیمانێکی دەروونی پاستەقینە نەبات ئەوە هیچ سوودی نیە هەتا ئەو کاتەی ئیمانی دڵی لەگەڵدا نەبێت، هەر ئیمانێکیش ئەگەر خاوەنەکەی هەڵنەستێت بە ئەنجامدانی دروشمەکانی ئیسلام بە پووالّەت ئەوە هیچ سوودی نیە ئەگەرچی ئیمانەکەشی هەبێت.

کەوابوو: ئەگەر هاتوو دڵێك هەڵقرچا بە خۆشەویستی و ترسی خوا، بەڵام بە پووالّەت هەڵنەستا بە ئەنجامدانی دروشمەکانی شەرعی خودا، ئەوە پزگاری نابێت

(١) رواه احمد فی ((المسند)) (٣/١٣٥ ـ ١٣٦)، قال الهيثمی فی ((مجمع الزوائد)) (١/٥٢) رواه احمد وابو يعلى بتمامه، والبزار باختصار، ورجاله رجال الصحيح ما خلا على بن مسعدة، وقد وثقه ابن حبان وابو داود الطيالیسی وابو حاتم وابن معين، وضعفه اخرون.

لە دۆزەخ، بەهەمان شێوەش ئەگەر بە ڕواڵەت هەڵسا بە ئەنجامدانی دروشمەکانی ئیسلام بەڵام ئیمانی ڕاستەقینەی لە دڵدا نەبوو ئەوە بەمە ڕزگاری نابێت لە دۆزەخ.

جا ئەگەر ئەوە زانرا، کەواتە ئەوانەی ڕێ دەگرنە بەر بەرەو ڕەزامەندی خودا و بە چەنگ هێنانی دوا ڕۆژ ئەوە دوو بەشن:

یەکەم: ئەوانەن کە ئەو کاتانەی لێیان زیاد دەبێت دوای ئەنجامدانی فەڕزەکان بە پەرستشی لاشەیی پڕی دەکەنەوە و خۆیانی پێ ماندوو دەکەن، سوور نابن لەسەر بە چەنگ هێنانی تۆێشووی ڕووحی و ئیمانی بۆ دڵەکانیان، وەنەبێت بنچینەی ئیمانی ڕاستەقینەیان لە دڵدا نەبێت، بەڵکو ئیمانی ڕاستەقینەیان لە دڵدا هەیە، بەڵام ئەوانە زیاتر هیمەتی خۆیان سەرف دەکەن لە ئەنجامدانی بەندایەتیە جەستەییەکان

دووەم: ئەوانەن کە ئەو کاتانەی لێیان زیاد دەبێت دوای ئەنجامدانی فەڕز و سوونەتەکان بایەخ دەدەن بە دڵ و دەروون و خۆ یەکلایی کردنەوە بۆ خوا و پاراستنی خەتەرەکانی ناو دڵیان و ئیرادەیان، ئەوانە زیاتر بایەخ دەدەن بە ڕاستکردنەوەو پتەو کردنی ئەو کاراکانەی پەیوەستە بە دڵ و دەروونەوە وەکو: خۆشەویستی و ترس و ڕەجا و تەوەکول و گەڕانەوە بۆ لای خوا، بۆیە ئەوانە بەشێکی کەم لەم جۆرە کارانەی پەیوەستە بە دڵەوە زۆر لەلایان خۆشەویسترە لە زۆرێک لەو بەندایەتیانەی پەیوەستە بە لاشەوە، ئەگەر یەکێکیان هۆگری یان خۆشەویستی یان تامەزرۆی یان ملکەچی چەنگ کەوێت ئەوە هەرگیز بە هیچی ناگۆرێتەوە.

بنچینەی کاری چاك و خراپ

سەرچاوەی هەموو کارێکی خراپە لەمانەوە سەر هەڵدەدات: خۆبەگەورەزانی و سەرشۆری و سوکی.

سەرچاوەی هەموو کارێکی چاکەش لەمانەوە سەر هەڵدەدات: لە خوا ترسان و وەبەرزیەوەیە.

کەواتە: شانازی و حەق شاردنەو و لە خۆبایی بوون و حەسوودی و خراپەکاری و خۆبەگەورەزانی و ستەم و دڵ ڕەقی و ستەمکاری و پشت هەڵکردن لە ڕاستی و وەرنەگرتنی ئامۆژگاری و خۆسەپاندن بەسەرخەڵکیداو خۆشەویستی ماڵ و منداڵ و سوڵتە حەزکردن لە ستایشی خەڵکی و چەندین شتی تریش، ئا ئەمانە هەر هەمووی لە خۆبەگەورەزانی سەرهەڵدەدات.

درۆ و بێ قیمەتی و خیانەت و ڕیبا و فێڵ و تەڵەکە و تەماع و ترس و لەرز و ڕەزیلی و لاوازی و تەمەڵی و ملکەچ کردن بۆ خەڵکی و گۆڕینی شتی چاکە بە خراپەو چەندین شتی تریش، ئا ئەمانەش هەر هەمووی لەسەرشۆری و بێ سوکی مرۆڤەوە سەرهەڵدەدات.

خوڕەوشتەجوانەکانیش وەکو: ئارامگرتن و ئازایەتی و دادپەروەری و پیاوەتی و داوێن پاکی و خۆپاراستن و بەخشندەیی و لەسەرخۆیی و لێبووردەیی و عیزەتی نەفس و تەوازوع و قەناعەت و ڕاستگۆیی و ئیخلاص و بەنەمەکی و پاداشت دانەوەی چاکە و دووربوون لە بێ ئاگایی و وازهێنان لەو شتانەی کە پەیوەندی بەونیە و دووربوونی دڵ لەو ڕەوشتە خراپانەو چەندینی تریش، هەر هەمووی لە خوا ترسی و وورە بەرزییەوە سەرهەڵدەدات.

خوای گەورە ئەوەی ڕوون کردۆتەوە کە زەوی ملکەچ دەبێت بۆ ئەو بارانەی دەبارێتە سەری پاشان بەرووبومی جوانی لێ دەڕوێت و دەبێتە باخ و باخاتێکی

قەشەنگ و نایاب، بەهەمان شێوەش ئەو دروستکراوانە لە زەوی دروستکراون، ئەگەر بەشی خۆی وەرگرت لە سەرفرازی وەکو ئەو باخە دەشەکێتەوە.

بەڵام ئاگر ڕەوشتی وایە لەناوبەر و خۆبەگەورەزانە کەچی پاشان سەرشۆر دەبێت ونامێنێت، بە هەمان شێوەش ئەو دروستکراوەی کە وەک ئاگرە بەردەوام لەکاتی گەشانەوەی خۆی بە گەورە دەزانێت، بەڵام کاتێک کپ بۆوە سەری شۆردەکاتەوە، جا ڕەوشتە خراپەکان شوێنکەوتەی ئاگرن و لەو دروست بوونە، ڕەوشتە جوانەکانیش شوێنکەوتەی زەوین و لەو دروست کراون.

هەر کەسێک هیمەتی بەرز بێت و لە خواترس بێت بە ڕەوشتی جوان خۆی دەڕازێنێتەوە، هەر کەسێکیش هیمەتی نەبێت و لە سنوور دەرچووبێت بە ڕەوشتی ناشیرین خۆی دەڕازێنێتەوە.

هیمەت و نیەتی بەرز

بە دەست هێنانی بەهەشت و ڕەزامەندی خودا، پەیوەستە بە هیمەتێکی بەرز و نیەتێکی ڕاستگۆیانەی مرۆڤ، هەر کەسێك ئەم دووانەی لە دەستچێت ئەوە ناگات بە مەبەست.

کەواتـە: ئەگەر هیمەتی مرۆڤ بـەرز بـوو، ئـەوە پەیوەست دەبێت بـە ئامـانجی بەرز.

بەڵام ئەگەر هیمەتی مرۆڤ بەرز نەبوو و نزم بوو، ئـەوکات پەیوەست دەبێت بـە ئامانجی نزم پەیوەست نابێت بە ئامانجی بەرز.

حاڵی مرۆڤ پەیوەستە بە هیمەت و نیەتی، ئەو دووانە ڕێگای ڕەزامەندی خـودای بۆ فەراهەم دێنن، ئەوەش تەواو و پوخت نابێت مەگەر واز لە سێ شت نەهێنێت:

یەکەم: وازهێنان لەو داب و نەریتانەی کە خەڵکی دایان ڕەشتووە.

دووەم: دوورکەوتنـەوە و وازهێنـان لـەو شـتانەی سـەرقاڵی دەکـات و دووری دەکاتەوە لە ڕەزامەندی خودا.

سێیەم: وازهێنان لەو شتانەی کە دەبێتە بەربەست لە نێوان دڵی و ڕەزامەنـدی خودا.

جیاوازی لە نێوان ئـەوەی دووەم و سـێیەم ئەوەیـە، دووەم سـەرقاڵ بوونـە بـەو شـتانەی لـە دەرەوەی دەروونـی مرۆڤـە، بـەڵام سـێیەم ئـەو شـتە مباحانەیـە کـە پەیوەست دەبێت بە دڵی مرۆڤەوە.

چەمکێ لە ووتەکانی (عبدالله)ی کوڕی (مسعود)

✍ پیاوێك لە خزمەتی (ابن مسعود)دا فەرمووی: ئای چەند حەز دەکەم پۆژی قیامەت لەو کەسانە بم کە نامەی کارەکانیان بە دەستی ڕاست وەردەگرن، حەز دەکەم لە (المقربین)بم، (ابن مسعود)یش فەرمووی: دەنا ئا ئەوەتە پیاوێك حەز دەکات ئەگەر مرد هەر زیندوو نەبێتەوە، مەبەستی خۆی بوو.

✍ پۆژێکیان (ابن مسعود) لە ماڵ هاتە دەرەوە و دەڕۆیشت بینی وا کۆمەڵێك خەڵکی بە دوایدا دەڕۆن، ئەویش پێیانی ووت: ئایا هیچ پێویستیەکتان بە من هەیە؟! ووتیان: نەخێر، تەنها حەز دەکەین لەگەڵتدا بڕۆین، جا پێیانی ووت: بگەڕێنەوە، چونکە ئەو کارەی ئێوە دەیکەن زەلیلیە بۆ ئێوە و فیتنەشە بۆ من.

✍ دەیفەرموو: ئەگەر نەفسی منتان بەو شێوە بناسیبایە کە من خۆم دەیناسم، ئەوە خۆڵتان بەسەرمدا دەکرد.

✍ دەیفەرموو: ئێوە لە ڕاڕەوەی شەو و پۆژدا دەڕۆن کە تەمەن تیایدا کەم دەبێت، کارەکانیشی لەسەر دەنوسرێت، مردنیشی لە پڕ دەگاتێ، جا هەر کەسێك خێر و چاکەی چاندبێت حەز دەکات زوو بیدورێتەوە، ئەوەی خراپەشی چاندبێت دەستی دەگەزێ و حەز ناکات بیدورێتەوە، ئەوەش بزانن هەموو جووتیارێك ئەو شتە دەدورێتەوە کە چاندوویەتی، مرۆڤیش ناگات بە شتێك توانای بەسەریدا نەبێت ئەگەرچی حەزیشی لێبێت.

✍ هەر کەسێك چاکەیەك بکات خواش چاکەی لەگەڵدا دەکات، هەر کەسێکیش خۆی و خەڵکی بپارێزێت لە شەڕ خواش دەیپارێزێت لە شەڕ.

✍ تەقواداران گەورە و بە شکۆن، زانایانیش سەرۆك و پێشەوان، دانیشتن لەگەڵ ئەم دووانەش سوود بەخشە.

✍ بێگومان چاکترین ووتە ووتەی خوایە ـ کە قورئانە ـ چاکترین هیدایەتیش هیدایەتەکەی محمدﷺ هیناویەتی، خراپترین شتیش ئەو شتانەن کە داهێنراون لە دین، هەر داهێنراوێکیش لە دین بکرێت بیدعەیە.

✍ مەبەستەکانتان درێژەتان لەسەر نەکێشێت، هیواکانتان بەفەتارەتان نەبات، بێگومان هەر شتێك لە ڕێگادابێت ئەوە حەتمەن دەگاتێ و نزیکە، بەڵام ئاگادار بە ئەوەی کەدوورە ناگاتێ، بزانە و ئاگاداربە خراپە ئەو کەسەیە کە لە سکی دایکیدا خراپە، کامەران و چاکەش ئەوەیە کە ئامۆژگاری وەردەگرێت لە غەیری خوی، بزانە گۆشتی موسڵمان کوفرە، جنێو پێدانیشی مرۆڤ تووشی فیسق دەکات، دروست نیە بۆ موسڵمان لە سێ ڕۆژ زیاتر قسە لەگەڵ برای موسڵمانی خۆی نەکات بەجۆرێك کە لە شوێنیك پێی بگات ڕووی خۆی لێ وەرگێرێت، بەڵکو دەبێت ئەگەر پێی گەیشت سەلامی لێ بکات، هەر کاتێك موسڵمانێك دەعوەتی برایەکی موسڵمانی خۆی بکات دەبێ وەڵامی بداتەوە، ئەگەر نەخۆشیش کەوت دەبێت سەردانی بکات، بزانە خراپترین شت گێڕانەوەی شتی درۆیە، بزانە کە درۆ گاڵتەو گەپی نیە نابێت پیاو پەیمان بە منداڵەکەی بدات شتی بۆ بێنێت کەچی درۆی لەگەڵ بکاو بۆی نەهێنێت، چونکە درۆ مرۆڤ بەرەو خراپە دەبات، خراپەش مرۆڤ بەرەو ئاگر دەبات، ڕاستگۆیش مرۆڤ بەرەو چاکە دەبات، چاکەش مرۆڤ بەرەو بەهەشت دەبات، بە مرۆڤی ڕاستگۆ دەگوترێ ڕاستگۆیە و چاکە، بەدرۆزنیش دەگوترێ درۆزنە و خراپە، محمدﷺ پێی فەرموون: پیاوی وا هەیە بەردەوام ڕاستگۆیە تاوای لێ دێ لای خوا بە ڕاستگۆ دەنوسرێت، پیاوی واش هەیە درۆ دەکات تاوای لێ دێت لای خوا بە درۆزن دەنووسرێت.

بەراستی ڕاستگۆترین قسە قورئانی خوایە، پتەوترین لووتکە ووشەی تەقوایە، چاکترین کۆمەڵیش کۆمەڵی (ابراهیم)ە، چاکترین سوونەتیش سوونەتی (محمد)ﷺ چاکترین (هدی)ش هدی پێغەمبەرانە، بەنرخترین قسەش زیکری خوایە، چاکترین چیرۆکیش هەر قورئانە، چاکترین شتیش چەسپاوەکانە، خراپترین شتیش داهێنراوەکانە، ئەوەی کەمەو پوختە زۆر چاترە لەوەی زۆرە و بێ سەنگە، نەفسێك

کـه مـرۆڤ ڕزگـار دەکـات زۆر چـاکتره لـەوه زۆری و بۆریـەك کـه بـه ژمـار نایـەت، خراپترین پاساوهێنانەوه لەکاتی سەرەمەرگە، خراپترین پەشیمانی پەشیمانی ڕۆژی قیامەتە، خراپترین گومڕایی ئەوەیـه کـه مـرۆڤ هیدایـەتی وەرگرتبێت ئینجـا گـومڕا بێتـەوه، چـاکترین دەوڵەمەنـدی دەوڵەمەنـدی نـەفس و دڵ و دەروونـه، چـاکترین تێشوو تەقوایە، چاکترین شت بۆ دڵ یەقینـه، گومـان لـه کـوفرەوه سـەرهەڵدەدات، خراپترین کوێری کوێر بوونی دڵـه، مەی هۆی خراپـه و گوناهـه، ئـافرەت تەڵەکـەی شەیتانە، گەنجایەتی بەشێکە لە شێتایەتی، شین و ڕۆ ڕۆ کارو پیشەی نەفامیەتە.

هێندێ کەس هەیە کە دێنە نوێژی هـەینی بـه لەشـگرانی دێـت، کـه زیکـری خـوا ناکاو پشتی تێ دەکات، گـەورەترین تـاوان زمانێکـه کـه درۆزن بێـت، هـەر کەسـێك لێبوورده‌بێت خـوا لێـی دەبووردێت، هـەر کەسـێك لـه پێنـاوی خـوا تـووڕەیی خـۆی بخواتەوه خوا پاداشتی دەداتەوه، هەر کەسێك لێخۆشبەر بێـت خـواش لێـی خـۆش دەبێت، هەر کەسێك لەسەر بەڵادا ئارام بگرێت ئەوه خودا بۆی تەعویز دەکاتەوه.

خـراپترین کاسـبیش ڕیبایـه، خـراپترین خـواردنیش خـواردنی مـاڵی هـەتیوه، ئەوەندەتان بەسە کە دڵتان پێی قانع بێت، کردەوەش بە کۆتاییەکەیەتی، چاکترین مردنیش ئەوەیە کە مرۆڤ شەهید بێت، هەر کەسێك خۆی بەگەورە بزانێت ئەوە خـوا نزمی دەکاتەوە و سەرشۆری دەکات، هەر کەسێك بێ فەرمانی خـوای گـەورە بکـات ئەوە گوێڕایەڵی شەیتان دەکات.

✍ پێویستە لەسەر تێگەیشتوو لە قورئان و هەڵگری قورئان بە نوێژی شەوانی بناسـرێت کـاتێ خـەڵکی خـەوتوون، بـە ڕۆژوو بناسـرێت کاتێـك خـەڵکی بـێ ئاگـاو شادومانن، بە گریانی بناسرێت کاتێك خەڵکی ڕۆچوونە لە قسەدا، بە لە خـوا ترسـی بناسرێت کاتێك خەڵکی بێ فەرمانی خواەدەکەن، پێویستە لەسـەر هـەڵگری قورئـان گرینۆك و غەمبار و حەکیم و ئارامگر و لەسەر خۆبێت، نابێت هەڵگری قورئـان وشـك و بێئاگا و بەهات و هاوار بێت.

✍ هەر کەسێك خۆی بە بەرز و گەورە بزانێت خوای گەورە دەیشکێنێتەوە، هەر کەسێکیش تەواوعی هەبێ و خۆی بەگەورە نەزانێت خوای گەورە بەرزی دەکاتەوە، بێگومان مەلائیکەت خەتەرەیەکی هەیە، شەیتانیش خەتەرەیەکی هەیە، جا خەتەرەی مەلائیکەت هاندانی مرۆڤە بۆ خێر و چاکە و بەڕاست زانینی حەق، کەواتە: هەر کەسێك ئەم خەتەرەی لە دڵی خۆیدا هەست پێکرد با سوپاسی خوای لەسەر بکات، بەڵام خەتەرەی شەیتان مرۆڤ هاندەدات بۆ شەڕ و خراپە و بەدرۆ زانینی حەق، کەواتە: هەر کاتێك هەستتان بەم خەتەرەیە کرد پەنابگرن بە خوا.

✍ هێندێ کەس قسەی گەورە گەورە دەکەن، جا هەر کەسێك قسەکانی لەگەڵ کردەوەکانی یەك بوون ئەوە سەرفرازە، بەڵام هەر کەسێك قسەکانی پێچەوانەی کردەوەکانی بوو بەڕاستی ئەوە خۆی هەڵدەخەڵەتێنێت.

✍ وا مەکەن کە بە ڕۆژ هەر خەریکی پێویستیەکانی دنیا بن، بە شەویش لێی بخەون وەکو کەلەشێکی مردوو، بەڕاستی من ڕقم لەو کەسەیە کە بێ کارە نە سوود لە کاری دنیا وەردەگرێت نە کاریش بۆ دوا ڕۆژی دەکات، هەر کەسێك نوێژەکەی نزیکی نەکاتەوە لە چاکە و دووری نەکاتەوە لە خراپە، ئەوە هیچ سوودی نیە لای خوا بەڵکو دووری دەکاتەوە.

✍ لە نیشانەکانی دڵنیایی ئەوەیە کە خەڵکی ڕازی نەکەی بە تووڕەیی خوا، کەسیش سوپاس و ستایش مەکە لەسەر ڕزقی خوا، کەسیش سەرزەنشت مەکە لەسەر ئەو شتەی خوا پێی نە بەخشیووی، چونکە ڕزقی خوا نە بەسووری مرۆڤ لەسەری چەنگ دەکەوێت، نە بە پێناخۆش بوونی مرۆڤ پێی دەگەڕێتەوە، خوای گەورە بە دادپەروەری و حیلمی خۆی وای کردووە ئارامی و دڵخۆشی لە دڵنیایی و ڕازی بوون دابێت، واشی کردووە غەم و خەفەت و دڵ تەنگی لە گومان و تووڕەی و ڕازی نەبوون دابێت.

✍ تا ئەوکاتەی تۆ لە نوێژ دابی دەکات هەر لە دەرگای پادشایەك دەدەی کە خوایە، هەر کەسێکیش لە دەرگای پادشا بدات بێگومان هەر دەرگای لێ دەکرێتەوە.

✍ من وا دادەنێم پیاو ئەو زانست و زانیاریەی کە فێری بووە بە گوناە و تاوان ئەنجامدان لە بیری دەچێتەوە.

✍ بۆن بە سەرچاوەی زانست و زانیاری، بۆن بە مەشخەڵی ڕێگای هیدایەت، بۆن بە مولتەزیمی ماڵ، بۆن بە چرای شەوان، بۆن بە ڕێگا و تۆێشو بۆ دڵ، بۆن بە فرۆشیار، گەر وابوون دەناسرێن لە لای خەڵکی ئاسمان، شاراوەن لە لای خەڵکی زەویش.

✍ بێگومان دڵ ئارەزووی هەیە و پشت تێکردنیشی هەیە، جا هەرکاتێك دڵ ئارەزوو دەکا و ڕوو لەو شتە دەکات کە ئارەزووی دەکات تۆ ئەو کاتە بکە بە فرسەت و بزانە و ڕێگای لێ بگرە، بەڵام کاتێك پشتی هەڵکردووە و وازیهێناوە تۆش لێی گەڕێ.

✍ زانست ئەوە نیە کە کابرا قسە زان و بلیمەت بێت، بەڵکو زانست ئەوەیە کە لە خوا بترسێت.

✍ ئێوە دەبینن کە کافر لەشی لە هەموو کەس ساغترە، بەڵام دڵی زۆر نەخۆشە، دەبینین ئیمانداریش دڵی لە هەموو کەس ساغترە و بەڵام لەشی نەخۆشە، سوێند بە خوا ئەگەر بێتوو دڵتان نەخۆش بێت بەڵام لەشتان ساغ بێت، ئەوە لە لای خوا زۆر بێ نرخترن لە خلێنکە.

✍ بەندە ناگات بە ئیمانی ڕاستەقینە تاکو خۆی نەڕازێنێتەوە بە لوتکەکەی، ناشگات بە لوتکەکەی تاکو هەژاری خۆشتر نەوێت لە دەوڵەمەندی، تەوازووعی خۆشتر بوێت لە شەرەف و گەورەیی، تاکو خەڵکی مەدحی بکەن یان زەمی بکەن لای وەکو یەك بێت.

✍ بەڕاستی گوناە و تاوان دڵ دەکوژێ و دەست بەسەریدا دەگرێت.

✍ هەموو نەزەرێك پاڵێکی شەیتانی پێوەیە.

✍ لەگەڵ هەموو خۆشیەك ناخۆشیش هەیە، هەر ماڵێك پڕ بێت لە خۆشی ئەوە پڕە لە عیبرەت و دەبێت پەندی لێ وەربگیرێت.

✍ ئێوە وەکو مێوان وان ماڵەکەشتان خوازراوە (استعارة)یە، کەوابوو میوان دەبێت شوێنەکەی جێبهێڵێت، خوازراویش دەبێت بدرێتەوە بە خاوەنەکەی.

✍ لە ئاخیر زەماندا کەسانێك پەیدا دەبن چاکترین کردەوەکانیان لۆمەکردنی خەڵکیە لە نێوان خۆیان ناویشی دەبەن بە (ألأنتان) واتە: بۆگەن.

✍ حەق گران و تاڵە، ناحەقیش سووك و شیرینە.

✍ زۆر جاری وا ئارەزووات مرۆڤ تووشی غەمگینی و خەفەتباری دەکات.

✍ هیچ شتێك لەسەر ڕووی ئەم زەوییەدا نیە کە وەك زمان پێویستی بە بەندکردنێکی زۆر هەبێت.

✍ هەر کاتێك زینا و ڕیبا لە شوێنێك سەری هەڵدا و بڵاوەی کرد با چاوەڕوانی تێچوون بن.

✍ هەر کەسێك لە ئێوە ئەگەر دەتوانێت گەنجینەکەی لە ئاسمان دابنێت با دابنێت، چونکە نە کرمۆڵ دەبێت نە دەستی کەسیشی دەگاتێ، دڵی مرۆڤیش بەو شوێنەوەیە کە گەنجینەکەی لێیە.

✍ نەکەن لە دینـدا تەقلیدی کەسێك بکەن، بە جۆرێك ئەگەر ئیمانی هێنا ئێوەش ئیمان بهێنن، ئەگەر کافریش بوو ئێوەش کافر بن، بەڵام ئەگەر ویستان ئیقتدا بە کەسێك بکەن تەقلیدی مردوو بکەن چونکە مرۆڤی زیندوو ئاشووبەی هەر هەیە.

✍ نەکەن لەگەڵ هەڵاڵی خەڵکی بن، ووتیان قوربان هەڵاڵی خەڵکی چیە؟! فەرمووی: هەڵاڵ ئەوەیە کە بڵێت: من لەگەڵ خەڵکیدا ڕێدەکەم، ئەگەر خەڵکی لەسەر چاکە بوون و چاکەیان ئەنجامدا ئەوە منیش وا دەکەم، ئەگەر خەڵکی لەسەر خراپە بوون و خراپەیان ئەنجامدا ئەوە منیش وا دەکەم، جا ئێوە وا مەبن بەڵکو

ئێوە دەرونتان جێگیرکەن لەسەر ئیمان، ئەگەر خەڵکیش لەسەر کوفر بوون ئێوە هەر لەسەر ئیمان بن و کوفر هەڵمەبژێرن.

✍ کابرایەك هاتە خزمەت (عبدالله)ی کوڕی (مسعود) پێی گوت: قوربان فێری چەند ووشەیەکم بکە کە کۆکەرەوە و بەسوود بێت، (ابن مسعود)یش فەرمووی: خوا بپەرستە و هاوبەشی بۆ بڕیار مەدە، تێکەڵی قورئان بە، ئەگەر کەسێك ئامۆژگاری بە حەق کردی لێ ی وەرگرە ئەگەرچی ڕقیشت لێبێت و نەشی ناسی، هەر کەسێکیش ئامۆژگاری ناحەقی بۆ کردی لێ ی وەرمەگرە و ڕەتی کەوە ئەگەرچی دۆستیشت بێت و خۆشیشت بوێت.

بزانە دڵت لەو سێ شوێنانەیە ! لە کاتی بیستنی قورئان، لە کاتی زیکر و یادی خوا، لە کاتی خەڵوەت لەگەڵ خوادا، ئەگەر دڵت لەو سێ شوێنە نەبوو ئەوە دڵت مردووە بۆیە داوا لە خوا بکەتا دڵێکی زیندووت پێ ببەخشێ.

باسی ئیخـــــلاص

ئیخلاص لە دڵێکدا جێگیر نابێت ئەگەر ئەو دڵـــە حەز بکات خەڵکی مەدح و ستایشی بکەن، ئەگەر کۆشبێتەوە وەک کۆبونەوەی ئاو و ئاگر دەبێت پێکەوە ــ کە ئەمەش هەر مەحاڵە ــ .

ئەگەر دەتەوێت ئیخلاص لە دڵتدا دروست بێت، ئەوە ڕووبکە حەز و ئارەزووات بە چەقۆی بێ ئومێدی سەری ببڕە.

هەروەها: واز لە مەدح و ستایشی خەڵکی بێنە وەکو ئەو کەسەی عاشقی دنیایەو وازی لە دوا ڕۆژ هێناوە، جا ئەگەر حەز و مەدح و ستایشی خەڵکیت لە دڵی خۆت دەرهێناو و وەکو کۆتر سەرت بڕی ڕێگای ئیخلاصت بۆ ئاسان دەبێت.

ئەگەر پرسیاری ئەوەت کرد: بەچی ڕێگام بۆ ئاسان دەبێت بۆ ئەوەی حەز و مەدح و ستایشی خەڵکی لە دڵمدا ڕیشەکێش کەم؟ منیش لە وەڵامدا دەڵێم: ڕیشەکێش کردنی حەز و ئارەزووات بەو جۆرە بۆت ئاسان دەبێت کە بڕوایەکی پتەوت هەبێت هەر شتێك حەزی لێدەکەی ئەوە بە دەستی خوای گەورەیە کەس توانای بەسەریدا نیە بۆت فەراهەم بێنێت، بەندەش هیچ ڕۆڵێکی تیا نابینێت لە بە دەست هێنانی.

بەوەش بۆت ئاسان دەبێت مەدح و ستایشی خەڵکی لە دڵتدا ڕیشەکێش بکەی کە بڕوایەکی پتەوت هەبێت کە مەدح و ستایشی خەڵکی هیچ سوودت پێ ناگەیەنێت، بڕوات وابێت کە زەمی خەڵکی هیچ زەرەرێکت پێ ناگەیەنێت، بەڵکو زەرەر و قازانج هەر هەموو تەنها لە دەست خوایە.

کەوابوو: وازبێنە لەوەی کە خەڵکی مەدحت بکەن چونکە مەدح کردنی خەڵکی بۆ تۆ هیچ سوودت پێ ناگەیەنێت، وازبێنە لەوەی کە خەڵکی زەمت بکەن، چونکە

زەمکردنی خەڵکی هیچ زیانت پێ ناگەیەنێت، بەڵکو حەز بکە کە خوا مەدحت بکات، چونکە مەدحی ئەو سوودت پێ دەگەیەنێت، حەز بکە ئەو زەمت نەکات چونکە زەمی ئەو زیانت پێ دەگەیەنێت، ناشتوانی بگەیت بەم ئامانجەت تەنها بە (الصبر)ئارامگرتن و (اليقين)دڵنیایی نەبێت، کەواتە: هەر کاتێك دڵنیا و ئارامگر نەبووی دەکات تۆ وەکو ئەو کەسە وای کە دەیەوێت بە دەریادا گەشت بکات کەچی کەشتی پێ نیە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ فَٱصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ ٱلَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴾(الروم:٦٠)، واتە: ئارام بگرە، بێگومان وەعد و بەڵێنی خوا حەق و ڕاستە و هەر دێتەدی، ئەوانەی کە ئیمانیان نیە بێ ئارامت نەکەن و سارد نەکەنەوە.

خـــوای گەورەدەفـــەرموێ: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴾(السجدة:٢٤)، واتە: لەوانیشدا چەند کەسانێکمان کردە ڕێبەر، کە هەر بە فەرمانی خۆمان ڕێنموویی خەڵکی بکەن، چونکە توانای ئارامگرتنیان تێدا بوو، بە تەواویش باوەڕیان بە نیشانەکانی ئێمە هێنا بوو.

تـام و چێژ وەرگرتن

لەزەت وەرگرتنی هەر کەسێك بە ئەندازەی قـەدر و هیمـەت و ڕێزی نەفـسیەتی، جا بەڕێزترین نەفس وبەرزترین هیمەت و بە شکۆترین قەدر بۆ ئەوکەسەیە کە تام و لەزەت لە ناسینی خۆشەویستی و ئیشتیاقی گەیشتنی بـە خـوا وەردەگرێت، ئـەو کارانە دەکات کە خوا پێی خۆشە و لێی ڕازیە، ئا ئەوە تـام و لـەزەت لـە ڕووکردنـە خوا و خۆ پێ خەریك کردنی وەردەگرێت.

کەچی هێندێ کەس هەیە تـام وچـێژ لـە شـتی وا وەردەگـرن گـەر خـوا بزانێت، بەڵکو تام وچێژ لە پیسترین کـار و گفتـار و شـت وەردەگرێت، ئەگـەر ئـەو شـتەی پێشکەش بکەی کە مرۆڤـی یەکـەم تـام و چـێژی لێ وەردەگـرت ڕەتـی دەکاتـەوە و پشتی تێدەکات، بگرە ئازاریشی پێدەخوات، هەروەك چۆن مرۆڤی یەکەم ئەو تـام و چێژەی ئەو کابرایەی پێشکەش بکرێت ڕەتی دەکاتەوە و پشتی تێدەکات.

خۆشترین و بەرزترین چێژ ئەوەیە کە مرۆڤ چێژ بۆ دڵ و ڕۆحی و جەستەی وەرگرێت، بەو جۆرەی کە چێژ لە شتە مباحەکان وەردەگرێت بە شێوەیەك نە بۆ دوا ڕۆژی زیانی هەبێت، نە ڕێگای چێژ وەگرتن لە ناسینی و خۆشەویستی و هۆگری خواشی لێ بگرێت، ئا ئەم جۆرە چێژە خوای گەورە باسی کردووە و دەفـەرمووێ: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِىٓ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَٱلطَّيِّبَٰتِ مِنَ ٱلرِّزْقِ ۚ قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ﴾ (الأعراف:٣٢)، واتـە: ئەی محمد پێیان بڵێ، ئەوە کێیە پۆشاك و زەینەت و جوانیە خواییەکانی لە بەندەکانی حەرام کردووە کە خوا بۆ بەندەکانی دروستی کردووە؟ هەروەها کێیە ڕزق و ڕۆزیە چاك و پاکەکانی حەرام کردووە؟ ئەی محمد بەو خەڵکە بڵێ: ئەوانە بۆ بڕوادارانە لەژیانی دنیادا، بێ بڕواکانیش لە پەنای ئەواندا بەژداری دەکەن، بەڵام لە ڕۆژی دوایی تایبەتە بە بڕواداران.

خراپترین و نزمترین چێژیش، ئەوەیە مرۆڤ چێژ لەو شتە وەربگرێت کە دەبێتە بەربەست لە نێوان ئەو تام و چێژانەی لە قیامەت بۆ مرۆڤ ئامادەکراوە خوای گـەورە بەوانـە دەفـەرموویت: ﴿أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُم بِهَا﴾ (الأحقاف:٢٠)، واتـە: هەرچی تام و چێژ و خۆشییەك هەبوو لە ژیانی دنیاتاندا ئەنجامتان داو بە ئارەزووی خۆتان راتان بوارد.

بەڵێ: گرۆهی یەکەم تام و چێژیان لە خۆشیەکان وەرگرتووە بەو جۆرەی کە خوای گەورە فەرمانی پێکردوون، ئەوانە دەکات خۆشی و چێژی دنیا و دواڕۆژیان پێکەوە بە دەست هێناوە، بەڵام گرۆهی دووەم تام و چێژیان وەرگرتووە بەو جۆرەی هەواو ئارەزواتیان فەرمانی پێداون، ئەوان هەموو چێژێك ئەنجام دەدەن جا خوا فەرمانی پێدابێت بیکەن یان نا، ئەوانە دوای ئەوەی ئەو خۆشیە کاتیانەی لە دنیا ئەنجامی دەدەن دوای ئەنجام دانی تام و چێژەکەی نامێنێت، لە هەمان کاتیشدا خۆشی و چێژی قیامەتیشیان لە چەنگ دەچێت، بۆیە بەم کارەیان نە خۆشی و چێژ لە دنیایان دەبینن، نە خۆشی و چێژ لە قیامەتیشیان دەبینن.

هەر کەسێك دەیەوێت بەردەوام خۆشی و چێژ وەرگرێت و ژیانی خۆش و کامەران بێت، با خۆشیەکانی دنیا بکات بە هۆیەك بۆ گەیشتن بە خۆشیەکانی قیامەت، بەوەی ئەو خۆشیانە بکات بە پاڵپشتێك بۆ یەکلاکردنەوەی دڵی بۆ بەندایەتی خوا، بەڵکو خۆشی وەرگرێت بۆ ئەوەی پێی بەهێز و توانای هەبێت بۆ ئەنجامدانی ئەو کارانەی خوا فەرمانی پێکردووە نەك خۆشی تەنها بۆ هەوا و ئارەزووی وەرگرێت.

ئەگەر لەو کەسانە بوو کە خۆشی و لەزەتی پاکی دنیای بۆ ڕاخرا بوو و ڕەخسا بوو، با هەندێکی لێ بگرێتەوە بە ئومێدی ئەوەی لە قیامەت زیاتر لە خۆشی دابێت، با لێرەدا لێی بگرێتەوە بۆ ئەوەی لە قیامەت زیاتری پێ ببەخشرێت.

بێگومان خۆشیە پاکەکانی دنیا باشترین پشتیوانیە بۆ ئەوانەی ڕەزامەندی خواو قیامەتیان مەبەستە، خراپترین ڕێگریشە بۆ ئەو کەسانەی دنیایان مەبەستە.

هەر کەسێك سوود لە دنیا وەرگرێت بە جۆرێك کە زیان بە دوا ڕۆژی نەگەیەنێت، ئەوە لە دنیـا و قیامـەت سـەرکەوتوو و سـەرفراز دەبێـت، بـەڵام بـەو جـۆرە نـەبێت سەرگەردان و خەسارەت مەندی دنیا و قیامەت دەبێت.

سوودی وازهێنان له گوناه

چەندین سوود و قازانج هەیە لە وازهێنان لە گوناه و تاوان، ئەگەر مرۆڤ دوورکەوێتەوە لە گوناه و تاوان ئەم خەسڵەتە چاکانەی دەست دەکەوێت لەوانە:

- ✓ مرۆڤ پێی شکۆدار دەبێت..
- ✓ شەرەفی پارێزراو دەبێت..
- ✓ ماڵ و منداڵی پێ پارێزراو دەبێت..
- ✓ ئەو ماڵەی کە خوا بۆی کردووە بە چاکسازی دنیا و قیامەت پارێزراو دەبێت..
- ✓ لای خەڵکی خۆشەویست دەبێت و قسەی لەلایان دەڕوا..
- ✓ ژیانی کامەران دەبێت، ئەندامەکانی لاشەی ئیسراحەت دەکات، دڵی بەهێز دەبێت، نەفسی ئاسوودە دەبێت، دڵی بەختیار دەبێت، سینە فراوان دەبێت..
- ✓ ناترسێ لەو شتانەی فاسق و خراپەکاران لێی دەترسن..
- ✓ خەفەت و غەم و نیگەرانی زۆر کەم دەبێت..
- ✓ نووری ناو دڵی پارێزراو دەبێت، چونکە گوناه و تاوان نووری دڵ دەیکوژێنێتەوە..
- ✓ دەرگای خێری لێ دەکرێتەوە ئەو دەرگایانەی کە لە خراپەکاران دادەخرێت..
- ✓ رزقی بۆ فراوان و ئاسان دەکرێت بە جۆرێك کە خۆشی نازانێت چۆن، ئەو شتانەی بۆ ئاسان دەبێت کە لەسەر خراپەکاران گرانە، رێگای بەندایەتی کردنی بۆ ئاسان دەبێت، رێگای بە دەست هێنانی زانستی بۆ ئاسان دەبێت..
- ✓ خەڵکی بە باشە ستایشی دەکەن، دووعای خێری بۆ دەکەن، پوخساری جوان دەبێت لە لای خەڵکی، سام و شکۆی لە ناو دڵی خەڵکی پەیدا دەبێت، سەری دەخەن کاتێك ستەمی لێ بکرێت، بەرگری لێ دەکەن کاتی غەیبەتی بکرێ..

✓ هەر بە وازهێنان لە گوناە و تاوان هەست بە تەنهایی ناکات لە نێوان خۆی و خوا..

✓ مەلائیکەتی خوا لێی نزیك دەبنەوە، شەیتانی ئینسان و جنوکە لێ ی دوور دەبێتەوە..

✓ خەڵکی پێشبڕکێ دەکەن بۆ خزمەتکردنی و دابین کردنی پێویستیەکانی..

✓ ترسی مردنیشی نابێت، بەڵکو بە هاتنی مردن دڵخۆشیش دەبێت، چونکە مردن بە پەروەردگاری دەگەیەنێت..

✓ دنیای لە پێش چاو گچکە و بێ نرخ دەبێت، دوا ڕۆژی لەلای بەرز و بە نرخ دەبێت، سوور دەبێت بۆ بەدەست هێنانی ڕەزامەندی خوا..

✓ تام و چێژ لە بەندایەتی خوا وەردەگرێت، هەست بە تام و چێژی ئیمان دەکات..

✓ مەلائیکەتی (حملة العرش) و ئەوانەی لە دەوریشی دان نزای بۆ دەکەن، ئەو دوو مەلائیکەتەی شت دەنووسن پێی دڵخۆش ئەبن و هەموو ساتێك نزای بۆ دەکەن..

✓ عەقڵ و هیزر و ئیمان و زانیاری بە هێز و پتەو دەبێت..

✓ خۆشەویستی خوای بۆ فەراهەم دێت و خواش خۆشی دەوێت، خوا خۆشحاڵ دەبێت بە تەوبەکردنەکەی، بۆیە خۆشی و ئاسوودەییەك دەخاتە دڵی کە بەرانبەر ناکرێت لەگەڵ ئەو کەمە خۆشیەی گوناە.

ئا ئەمە هێندێ سوود و قازانجی وازهێنان بوو لە گوناە و تاوان لە دنیادا، بەڵام سوودەکانی وازهێنان لە گوناە دوای مردن، ئەوەیە کە مەلائیکەتەکانی خوا مژدەی پەروەردگاری پێ دەدەن بە بەهەشت، نە ترس نە غەمگینیش دەبێت، لە بەندیخانەی تەنگی دنیاشدا دەگوازێتەوە بۆ باخێك لە باخەکانی بەهەشت کە تاکو قیامەت دادێت بەخششی لەگەڵدا دەکرێت، جا کاتێك قیامەت داهات خەڵکی هەموو لە ناو گەرما و عارەقەدان، بەڵام ئەو لەژێر سێبەری عەرشی خوا دادەبێت.

کاتێکیش خزمەتی خوا جێدەهێڵن لەگەڵ مەلائیکەتەکان و لەگەڵ خواناسان و سەرکەوتوان دەگوازرێتەوە: ﴿ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء و الله ذو الفضل العظيم﴾ واتە: ئا ئەوە فەزڵ و بەخشی خوایە دەیدات بە هەر کەسێك کە بیەوێت، خوای گەورە خاوەنی فەزڵ و بەخششی گەورە و زۆرە.

بە کارەکانت مەنـــازە

(ابن مسعود) لە (الطبقات)ەکەی خۆیدا باسی (عمر)ی کوڕی (عبد العزيز) دەکا و دەفەرموێ: هەر کاتێك (عمر)ی کوڕی (عبد العزيز) لەسەر (منبر) ووتاری بدابایە ئەگەر هەستی بە لە خۆبایی بوونی بکردایە بە پەلە ووتارەکەی دەپچڕاند، هەر کاتێکیش نامەیەکی بنووسیبایە ئەگەر هەستی بە لە خۆبایی تیا بەدی کردبایە هەلا هەلای دەکرد و دەیفەرموو: (اللهم إني أعوذ بك من شر نفسي) واتە: خوایە پەنات پێ دەگرم لە شەڕ و خراپەی نەفسم.

بەڵێ: بزانە مرۆڤ هەرکاتێك دەست بە قسەیەك یان کارێك بکات پێویستە لەسەری مەبەستی لەو کارەیدا پەزامەندی خوا بێت، بزانێت ئەوە منەتی خوایە لەسەریدا، بە یارمەتی ئەو ئەنجامیداوە، بزانێت خوا بۆی فەراهەم هێناوە، نەك نەفسی خۆی و شارەزایی و فیکر و هێز و توانای خۆی، بەڵکو بزانێت ئەو کەسەی کە زمان و دڵ و چاو و گوێی بۆ بە دیهێناوە، هەر ئەویشە منەت و بەخششی لەگەڵدا کردووە و ئەو قسە و کارەی بۆ فەراهەم هێناوە، جا ئەگەر هاتوو ئەمانەی لە پێش چاو بوو، ئەوە لە خۆبایی نابێت، چونکە بنچینەی لە خۆبایی بوون ئەوەیە ئەنجامدانی کارەکەی بەهێز و بازووی خۆی بزانێت و منەت و بەخششی خوای لە پێش چاو نەبێت.

بەڵام ئەگەر هاتوو ئەو خاڵانەی لەبەر چاو نەگرت و بەهێز و بازووی خۆی زانی، تووشی لە خۆبایی دەبێت ئەوکاتیش کار و گوفتارەکەی بە فەساد دەچێت.

دەبێ ئەوەش بزانین کە هیچ شتێك لە لەخۆبایبوون خراپتر نیە بۆ خراپکردنی کارووکردەوەی مرۆڤ، ئەگەر خوای گەورە چاکەی بۆ بەندەیەکی بوێت لە هەموو

کارو گوفتارێکی وای لێدەکات منەت و بەخششی خوای لەبەر چاو بێت، ئەوکات لە خۆبایی نابێت، پاشان ئەو بەندەیە بێ دەسەڵاتی خۆی دەردەبڕێ و داوای لێبووردن لە پەروەردگاری دەکات، شەرمیش دەکات داوای پاداشت لەسەر کارەکانی بکات.

بەڵام ئەگەر وانەبوو ئەوە مرۆڤەکە لە خۆبایی دەبێت و واگومان دەبات کە کارەکانی ڕێك و پێك و تەواوە و بەهێز و بازووی خۆی ئەنجامی داوە، گەر وابوو ئەوە ئەم کارەی لای خوا سەنگی نیە و خۆشەویست نیە و لێی وەرناگیرێت.

کەواتە: مرۆڤی خواناس هەر کارێك ئەنجام بدات، خوایەتی و منەت و فەزڵ و یارمەتی خوای لەبەر چاوە، شەرم دەکا و داوای لێبووردن دەکات لەوەی ئەگەر کارەکانی بە تەواوی ئەنجام نەدابێت.

بەڵام مرۆڤی نەفام و خوانەناس هەر کارێك ئەنجام بدات بۆ هەواو ئارەزووی خۆیەتی، هەر کارێکیش بکات بە هێز و بازووی خۆی دەزانێت، لە خۆی ڕازیە و منەت لەسەر خواش دەکات، ئائەوە رەنگێکە و ئەوی تریش رەنگێکی ترە.

ئەو شتانەی ڕێگرن بۆ گەیشتن بە ڕەزامەندی خودا

بۆ گەیشتن بە ڕەزامەندی خوا پێویستە مرۆڤ واز لە (عادات) داب و نەریت بهێنێت، داب و نەریت چەند بیر و بۆچون و شتێکە کە خەڵکی خوویان پێوە گرتووە، وەکو شەرع حیسابی بۆ دەکەن، بەڵکو لە شەرعیش لەلایان بە نرختر و بە ڕێزترە، چونکە ئەوان زۆر ڕقیان لەو کەسانەیە کە پێچەوانەی داب و نەریتی ئەوان دەکەن و بە گوێیان ناکەن بە جۆرێک کە بەم جۆرە ڕقیان لەو کەسانە نیە کە پێچەوانەی شەرعی خوا دەکەن و پێی پازینین.

بەڵکو زۆر جار تەکفیری ئەو کەسە دەکەن کە پێچەوانەی داب و نەریتی ئەوان دەکات بە گومڕا و سەرلێشێواو و بیدعەکاری دادەنێن، یان قسەی لەگەڵ ناکەن و سزای دەدەن، چونکە پێچەوانەی داب و نەریتی ئەوانی کردووە، سوونەتی لە پێناودا دەمرێنن، وەکو بتیش بە ناوی پێغەمبەرەوە هەڵی دەواسن دۆستایەتی و دژایەتی لە پێناودا دەکەن.

چاکە لەلای ئەوان ئەو شتانەیە کە ڕێک بێت لەگەڵ داب و نەریتی ئەوان، خراپەش ئەوەیە کە پێچەوانەی داب و نەریتی ئەوان بێت.

جا ئەو داب و نەریتە باڵی بەسەر زۆربەی چینەکانی ڕووی زەوی کێشاوە لە هەموو چینەکان لەپادشاکان و کاربەدەستان و زاناکان و سۆفیەکان و هەژارەکان و خەڵکی عامیش، کە لەسەر ئەو داب و نەریتە منداڵەکانیان پەروەردە دەکەن، گەورەکانیان لەسەری ڕاهاتوون، کردوویانە بە سوونەت بەڵکو لە سوونەتیش لە لایان بەڕێزتر و بە نرختر.

کەوابوو: هەر کەسێك لەگەڵ ئەو داب و نەریتانە ڕێبکا و خۆی پێوە پەیوەست بکات ئەوە دەبەسترێتەوە و ڕێگای بەرەو خوای لێ دەپچڕێت.

بەڵێ: ئەو نە خۆشیە زۆرێك لە خەڵكی بە گشتی گرتۆتـەوە، هـەر لەبـەر خـاتری داب و نـەریت پـشت لـە قورئـان و سـوونەت دەكرێـت، هـەر كەسـێكیش خـۆی پـێ هەڵكێـشێ و شـوێنی بكـەوێت و پـشت لـە قورئـان و سـوونەت هـەڵگا، بێگومـان سەرگەردان دەبێت لای خوای گەورە و هیچیشی لێ وەرناگیرێت.

بەڕاستی ئەوە گەورەترین بەربەستە بۆ مرۆڤ كە رێگای لێ بگرێت بۆ گەیشتن بـە ڕەزامەندی خوا و پێغەمبەری خوا.

بەڵام (العوائق) كۆسپ و تەگەرەكان، ئـەو سەرپێـچیانەن كـە دەبنـە كۆسـپ بـۆ دڵی مرۆڤ و رێگای گەیشتن بە ڕەزامەندی خودای لێ دەپچڕێنن، ئەمەش سێ شتن:

١. الشرك: هاوبەش دانان بۆ خوا.
٢. البدعة: ئەو شتانەیە كە داهێنراوە لە دین.
٣. المعصية: گوناە و تاوان.

بـە یەكتاپەرسـتی كۆسـپی هاوبـەش دانـان بـۆ خـوا لادەچـێت، بـە ئەنجامـدانی سوونەتی پێغەمبەریش ﷺ كۆسـپی بیدعـەش لادەچـێت، بـە تەوبـە و پەشـیمانیش كۆسپی گوناە و تاوان لادەچێت.

ئەو كۆسپ و تەگەرانەش بۆ مرۆڤ دەرناكەوێت تاكو هەڵنەسـتێت هەوڵنـەدات بـۆ ڕەزامەندی خودا و سەرفرازی دوا ڕۆژ، كە هەوڵیدا ئەوكات بە گوێرەی هەوڵدانەكەی ئەو كۆسپ و تەگەرانەی بۆ ڕوون دەبێتەوە و هەستی پێدەكات كە رێگرە لەبەر ئەو كارانەی بۆ خوا دەیكات، بەڵام ئەگەر دانیشتبێ و هیچ هەوڵێك نەدات بۆ ڕەزامەندی خودا ئەوە هیچ لەو كۆسپانەی بۆ ڕوون نابێتەوە.

بەڵام (العلائق) جگە لە خوا و پێغەمبەر، ئەو شتانە دەگرێتـەوە كـە دڵ پێـوەی پەیوەست دەبێت وەك: ئارەزووەتی دنیـا و نـاوداری و هاوڕێیـەتی و تێكـەڵ بـوون و پەیوەست بوون پێیانەوە.

هـیچ رێگایـەكیش نیـە مـرۆڤ لـەو سـیانەی باسمـان كـرد ڕزگـار بكـات ــ واتـە: (عادات)و(العوائق)و(العلائق) ــ تەنها یەك رێگا هەیە ئەویش دڵ پەیوەست بوونە بە

ئامانجی گەورە ـ کە پەرزامەندی خوایە ـ ئەگەرنا پزگاربوون ئێی مەحاڵە، چونکە نەفس شتێك جێ ناهێڵێت کە خۆشی دەوێ و پێوەی هۆگر بووە، مەگەر بۆ شتێك لەو خۆشەویستتر و چاکتر و گرنگتر بێت لەلای.

کەواتە: هەر کاتێك دڵی زیاتر پەیوەست بێت بەو شتەی حەزی لێیەتی ئەوە پەیوەست بوونی دڵی بە شتی تر‌ەوە بێ هێز دەبێت، چونکە دڵ پەیوەست بوون بە شتێکەوە نیشانەیە بۆ ئەوەی کە زۆر حەزی لێیەتی.

دەبینین لەو کاتەوەی خوای گەورە پێغەمبەری ﷺ بەرز و شکۆدار کردەوە، خەڵکی هەموو ئاتاجی بوون لە دنیا و قیامەت.

جا ئاتاجیان بە پێغەمبەر ﷺ لە دنیادا زۆر پێویستترە لە ئاتاجیان بە خواردن و خواردنەوە و هەناسە کە ژیانی جەستەیانی پێوە بەندە.

بەڵام ئاتاجیان بە پێغەمبەر ﷺ لە قیامەت، ئەوەیە کە دێن داوا لە پێغەمبەران دەکەن کە داوایان بۆ لە خوا بکەن لەو تەنگەبەریە پزگاریان بکات، پێغەمبەران هیچیان بۆ ناکەن تەنها (محمد) ﷺ داوایان بۆ لە خوا دەکات، هەر ئەویشە کە دەرگای بەهەشتیان بۆ دەکاتەوە.

نیشانەی کامەرانی و سەرگەردانی مرۆڤ

نیشانەی کامەرانی و سەرفرازی مرۆڤ، ئەوەیە هەرکاتێك زانست و زانیاری زۆر بوو تەوازوع و بەزەیی زیاتر بێت، ئەگەر کار و کردەوەی زۆرتر بوو دەبێت ترسی لە خوا زیاتر بێت، ئەگەر بە تەمەنتر بوو دەبێت چاو تێرتر بێت، ئەگەر مالّ و سامانی زیاتر بوو دەبێت زیاتر سەخی و بەخشەر بێ، ئەگەر قەدر و شکۆی زیاتر بوو دەبێت لە خۆبایی نەبێ و لە خەڵکی نزیك بێتەوە و ئاتاجیەکانیان بۆ دابین بکات.

نیشانەی خراپی و سەرگەردانی مرۆڤیش، ئەوەیە هەرکاتێك زانست و زانیاری زیاد بێت زیاتر لە خۆبایی دەبێت، ئەگەر کار و کردەوەی زیاتر بێت زیاتر شانازی دەکا و خەڵك بە کەم دەزانێ و لە خۆبایی دەبێت، ئەگەر قەدر و شکۆی زیاتر بوو زیاتر فیزاوی و لە خۆبایی دەبێت.

ئەوانەی باسمان کرد تاقی کردنەوەی خوای گەورەیە بۆ بەندەکانی، جا هێندێ کەس دەرناچن لەو تاقی کردنەوەیە و پێی گومڕا دەبن، هێندێکیش پێی سەرفراز دەبن.

بەهەمان شێوەش ڕێزلێنانی مرۆڤیش هەر تاقی کردنەوەی خوایە، وەکو مولك و دەسەڵات و مالّ و سامان خوای گەورە لەسەر زمانی پێغەمبەر (سلیمان)دا دەفەرموێ: کاتێك (سلیمان) بینی کۆشکی (بلقیس) لەلایەتی فەرمووی: ﴿هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ﴾ (النمل:٤٠)، واتە: ئەمە لە فەزڵ و بەخششی پەروەردگارمەوەیە بۆ ئەوەی تاقیم بکاتەوە کە ئایا سوپاسگوزار دەبم بەرانبەر ئەو فەزڵەی لەگەڵی کردووم یان سپڵە و بەدنمەك دەبم.

کەوابوو: نیعمەت و بەخششیش بۆ مرۆڤ هەر تاقی کردنەوەی خوایە، تاکو سوپاسگوزار و سپڵە و بەدنمەك لێك جیا بکاتەوە، هەر وەکو ناخۆشیش تاقی

کردنـەوەی خوایـە، چـونکە خـوای گـەورە خـەڵکی تـاقی دەکاتـەوە بـە خۆشـی و نیعمەت، هەر وەکـو چـۆن تاقیـان دەکاتـەوە بـە ناخۆشـی و نـەهات خـوای گـەورە دەفـــــەرمووێ: ﴿فَأَمَّا ٱلْإِنسَٰنُ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ رَبُّهُۥ فَأَكْرَمَهُۥ وَنَعَّمَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّآ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَهَٰنَنِ ﴿١٦﴾﴾ (الفجـر:١٥ــ١٧)، واتـــە: مـرۆڤ کاتێـک پـەروەردگاری تـاقی دەکاتـەوە بـەوەی ڕێـزی لێ دەنێـت و نـاز و نیعمـەتی بەسـەردا دەڕژێنێت ئـەوە دەڵێـت: پـەروەردگارم ڕێـزی لێنـاوم، بـەڵام کاتێـک تـاقی دەکاتەوە و ڕزق و ڕۆزی کەمی پێدەبەخشێت و لێـی دەگرێتـەوە دەڵێـت: وا دیـارە پەروەردگارم ڕقی لێمە و ڕیسوای کردووم.

نەخێر وانیە.. بەو شێوەیەی ئـەوان بـیری لێدەکەنـەوە کـە هـەر کەسـێک خـوای گەورە ناز و نیعمەتی بەسەردا ڕژاند ئەوە ڕێزی لێناوە و خـوا خۆشـی دەوێـت، یـان هـەر کەسـێک ڕزق و ڕۆزی لێگرتبێتـەوە و تـاقی کردبێتـەوە ئـەوە ڕقـی لێـی بـێ و ڕیسوای کردبێت.

بناغەی کارەکانت پتەو بکە

ئەگەر هەر کەسێك دەیەوێت ساختومانەکەی بەرز و بڵند و نایاب بێت، ئەوە پێویستە بناغەکەی پتەو و بەهێز بکات، چونکە بەرزی بینا و ساختمان پەیوەستە بە پتەوی بناغە و بنچینەکەی.

جا کاروکردەوەی مرۆڤیش وەکو ئەو بینا و ساختمانە وایە کە ئیمان بناغەکەیەتی، کەوابوو: ئەگەر هاتوو ئەو ساختمانە بناغەکەی ـ کە ئیمانە ـ پتەو بوو، ئەوە بینا و ساختمانی بەرز و بڵند لەسەریدا خۆی دەگرێت، هەر کاتێکیش هێندێك لە ساختمانەکەی پووخا دەتوانێت فریای کەوێت و چاکی بکات.

بەڵام ئەگەر بناغەکەی پتەو نەبوو، ئەوە بینا و ساختمانی لەسەر جێگیر نابێ و بڵند نابێتەوە، ئەگەر هێندێکیش لە بناغەکە تێك چوو پووخا ئەوە بینا و ساختمانەکە هەر هەمووی دەپووخێت یان نزیکە وای لێبێت.

بەڵێ: مرۆڤی خواناس کۆشش دەکات بۆ پتەو کردن و پاستکردنەوەی بناغەی کارەکانی ـ کە بە هێزکردی ئیمانە ـ بەڵام مرۆڤی نەزان تەنها هەوڵدەدات بینا و ساختمانەکەی بەرز و بڵند بێت و هیچی تر، گێش ناداتە پتەوی بناغەکەی خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ﴾ (التوبة: ١٠٩)، واتە: ئایا ئەو کەسە چاکترە کە بیناکەی لەسەر بنچنەی تەقوا و لە خوا ترسان دروست کردبێت و پەزامەندی خوای مەبەست بێت؟! یاخود ئەو کەسەی کە بیناکەی لەسەر لێواری کەندەڵانێکی بێهێز و پووخاو دامەزراندبێت، ئینجا لەگەڵ خۆیدا بڕوخێتە ناو ئاگری دۆزەخ.

بناغە بۆ کارەکانی مرۆڤ وەك هێزی بەرگری وایە بۆ لاشەی مرۆڤ، ئەگەر هێزی لاشەی پتەو بێت، ئەوە لاشەی بەهێز دەبێت و زۆرێك لە بەڵای لێ دوور دەکاتەوە،

بەڵام ئەگەر هێزی لاشەی پتەو نەبێت، ئەوە لاشەی بێ هێز دەبێت و زوو تووشی بەڵا دەبێت.

کەواتە: تۆش بناغەی کارەکانت بە ئیمان پتەو بکە، چونکە ئەگەر کارەکانت لەسەر ئیمانێکی پتەو بیناکردبوو، ئەوە ئەگەر هاتوو هێندێ لەسەرەوەی بیناکەش ڕووخا دەتوانی بە ئاسانی فریای بکەوی ـ واتە: ئەگەر تووشی خراپەیەکیش بوو ئەوە چونکە ئیمانێکی پتەوت هەیە دەتوانی فریای بکەوی ـ بەڵام ئەگەر بناغەی کارەکانت پتەو نەبوو ـ کە خراپەیەک ڕووت تێدەکات ـ هیچت بۆ ناکرێت.

بناغەی کارەکانیش دوو جۆرە:

یەکەم: بناغەی کارەکانت پتەو بکەی بە ناسینی خوا و سنوورەکانی و ناو و سیفاتەکانی.

دووەم: بناغەی کارەکانت پتەو بکەی بە خۆ یەکلایی کردنەوە بۆ ملکەچی و گوێڕایەڵی کردنی خوا و پێغەمبەرەکەی ﷺ.

ئەمە چاکترین و پتەوترین بناغەیە کە مرۆڤ ساختمانی کارەکانی خۆی لەسەر بینا بکات، ئەگەر وابوو ئەوکات هەر چەند حەز بکات دەتوانێت بیناکەی بەرز و بڵند بکات.

بەڵێ: هیمەت بدە خۆتو و بناغەی کارەکانت پتەو بکە بە ئیمان، بەهێزیش بپارێزە، بەردەوامبە لەسەر حیمایە کردنی، ئاگاداریش بە شتی خراپەی لەگەڵ تێکەڵ نەبێت، ئەگەر وات کرد ئەوکات دەگەی بە مەبەستی خۆت.

جا ئەگەر ساختمانەکەت تەواو بوو، ئەوە بە ڕەوشت جوانی و چاکە کردن بەرانبەر خەڵکی بیڕازێنەوە، پاشان بە پەرژینی ئاگاداری دەوری بدە با دووژمن دەستی نەیگاتێ و داینەبڕێت، پاشان دەرگاکان داپۆشە، پاشان دەرگا گەورەکەی ساختمانەکەت ـ کە زمانە ـ قوفڵ بدە بە قسە نەکردن لەو شتانەی کە مەترسی هەیە بۆ دواڕۆژت، پاشان کلیلێکی لە زیکری خوا بۆ دروست بکە کە بەو بکرێتەوە و دابخرێت، کە هەر کاتێك ویستت بیکەیەوە ئەوە بەو بیکەیەوە و دایبخەیت، ئەگەر

بەو شێوەت کرد ئەوکات دەکات تۆ قەڵایەکی قەڵغانیت پێکهێناوە کە هەرگیز دووژمن ناتوانێت زەفەرت پێ بەرێت، دووژمن بە دەوری قەڵایەکەدا دەسوڕێت دەبینێت هیچ ڕێگایەك نیە بچێتە ژوورەوە بۆیە بێ ئومێد دەبێت.

پاشان هەموو کاتێك زۆر ئاگاداری قەڵاکەت بە، چونکە دووژمن ئەگەر نەتوانێت بە دەرگاش بێتە ژوورەوە، ئەوە بە پێمەڕەی گوناە دیواری قەڵاکەت لێ کون دەکات، جا ئەگەر تۆش فەرامۆشت کرد ئەوە زۆر بە ئاسانی دەگاتە ناو قەڵاکەت ئەوکاتیش دەرکردنی زۆر ئاستەمە، کە هاتە ناوەوەش کار بۆ سێ شت دەکات:

١. یان کار دەکات بۆ ئەوەی باڵادەست بێت بەسەر قەڵاکەدا.

٢. یان کار دەکات بۆ ئەوەی لەگەڵ تۆدا جێنشین بێت تیایدا.

٣. یان کار دەکات بۆ ئەوەی سەرقاڵت بکات لەو شتانەی سوودی بۆ تۆ هەیە.

ئاگاداربە ئەگەر ئەو دووژمنە هاتە ناو قەڵاکەت، ئەوە سێ زەرەری بۆ تۆ هەیە:

١. قەڵاکەت لێ گەندەڵ دەکات.

٢. دەست بەسەر بەروو بوم و کەل و پەلەکەی دادەگرێت.

٣. دەبێتە چاو ساغی ئەو دزانەی کە وەکو خۆیەتی، جا بەردەوام بەسەرتدا دەدەن تاکو بێ هێز و شەکەت و ماندووت دەکەن، بەم شێوە تۆش دەستی لێ هەڵدەگری و قەڵاکەی بۆ جێ دەهێڵیت.

بەڵێ: ئەوە حاڵی زۆربەی خەڵکیە لەگەڵ ئەم دووژمنەیان، هەر بۆیەش دەبینی لەبەر خاتری نەفسیان خوا لە خۆیان تووڕە دەکەن، بەڵکو لەبەر خاتری مرۆڤێکی وەکو خۆیان کە نە زەرەر و نە قازانجی لە دەست دێت خوا لە خۆیان تووڕە دەکەن، دینەکەیان دەفرۆشن بە ماڵی دنیا، نەفسی خۆیان بە فیڕۆ دەدەن بۆ شتێك کە بۆیان نامێنێت، لەسەر دنیا سوورن لە کاتێکدا دنیا پشتی لەوان کردووە، دوا ڕۆژیان فەرامۆش کردووە لە کاتێکدا دوا ڕۆژ بەرەو ڕوویان دێت، شوێنی هەوا و ئارەزووی خۆیان کەوتوونە و پشتیان لە پەروەردگاریان کردووە، خەریکن بە دنیاوە و باسی دەکەن بەڵام مردنیان لە بیر چووە و باسی ناکەن، خەریکی هەوا و ئارەزووی خۆیانن پەیمانی خوایان لە بیر نیە، بە دنیا دڵخۆشن و لەسەر نەمانی دڵ

تەنگن، کەچی بە فەوتانی بەهەشت دڵ تەنگ نابن، دڵخۆش نابن بە ئیمان وەکو دڵخۆشن بە دینار و درهەم، حەق بە نا حەق پیس دەکەن، هیدایەت بە گومڕایی پیس دەکەن، چاکە بە خراپە پیس دەکەن، ئیمان لەگەڵ گومان تێکەڵ دەکەن، حەڵاڵ لەگەڵ حەرام تێکەڵ دەکەن، پشتیان لەو هیدایەتە کردووە کە خوا بۆی ناردوونە.

لە هەمووشی سەیرتر ئەوەیە کە ئەو دووژمنە کاتێک دەست بەسەر قەڵاکە دەگرێت، خاوەن قەڵاکە بەکار دێنێت بۆ وێران کردنی قەڵاکە بەدەستی خۆی.

سەرچاوەکانی کوفر

سەرچاوەکانی کوفر چوار شتە:

١. الکبر: خۆ بەگەورەزانی.

٢. الحسد: حەسوودی.

٣. الغضب: تـووڕەیی.

٤. الشهوة: ڕابواردن و ئارەزووات.

خۆبەگـەورەزانی ڕێگـا بـە مـرۆڤ نـادات ملکـەچ و گوێڕایـەڵ بێـت بـۆ خـوا.. حەسوودیش ڕێگا بە مرۆڤ نادات گوێ بۆ ئامۆژگاری شلکا و ئامۆژگـاری وەرگرێـت.. تووڕەیش ڕێگا بە مرۆڤ نادات دادپـەروەر بێت.. شـەهوەت و ئـارەزوواتیش ڕێگـا بـە مرۆڤ نادات هەڵسێ بە بەندایەتی خوا.

ئەگـەر هـاتوو مـرۆڤ هێـزی دایـە بـەر خـۆی و خۆبەگـەورەزانی لـە نـاخی خۆیـدا ڕووخاند ڕێگای ملکەچی و گوێڕایـەڵی بـۆ ئاسـان دەبێـت، ئەگـەر حەسوودیشی لـە نـاخی خۆیـدا ڕووخانـد ڕێگـای وەرگـرتنی ئامۆژگـاری بـۆ ئاسـان دەبێـت، ئەگـەر تووڕەییشی لـە نـاخی خۆیـدا ڕووخانـد دادپـەروەری بـۆ ئاسـان دەبێـت، ئەگـەر شەهوەت و ئارەزوواتیشی لە ناخی خۆیدا ڕووخاند ڕێگای ئارامگرتن و داوێـن پـاکی بەندایەتی بۆ ئاسان دەبێت.

بەڵام ئەگەر کەسێك بەمانەوە گـیری خواردبێـت، ئـەوە لابردنـی چیا لـە شـوێنی خۆی زۆر ئاسانترە لەلای لەو چوارە، بە تایبـەت ئەگـەر ئەمانـە بووبێـت بـە خـوو و مەلەکـە و سـیفات، ئـەوکات زۆر ئاستـەمە کـاری لەگەڵـدا بکرێـت، بۆیـە هـەرکاتێك بیەوێت کارێك ئەنجامدات ئەوە ئەم چوارە لێی فەساد دەکات، سەرچـاوەی هـەموو خراپەیەکیشی لەم چوارەوەیەوە سەرهەڵدەدات.

ئەگەر بێتوو ئەم چوارە بەسەر دڵیدا زاڵ بوو، ئەوە ناحەق بە حەق دەبینێت، حەقیش بە ناحەق دەبینێت، چاکە بە خراپە دەبینێت، خراپەش بە چاکە دەبینێت، دنیای لێ نزیك دەبێتەوە دواڕۆژیشی لێ دوور دەکەوێتەوە.

ئەگەر وورد بینەوە لە سەرچاوەی کوفری گەلانی پێشوو، ئەوە دەبینین لەو چوارە هەڵقوڵاوە، هەر لەسەر ئەمەشە سزادراوون، جا کەم و زۆری سزاکە بە ئەندازەی کەم و زۆری ئەم چوارەیە.

کەواتە: هەر کەسێك ئەم چوار دەرگایە لەسەر خۆی دابخات، ئەوە هەموو دەرگاکانی خراپەی لەسەردا دادەخرێت، چونکە ئەم چوارە ڕێگا بە مرۆڤ نادەن کە ملکەچ و ئیخلاص و تەوبە کار بێت و حەق و ئامۆژگاری موسڵمانان وەربگرێت و تەوازوعی بۆ خوا و بەندەکانی خوا هەبێت.

سەرچاوەی هەلقوڵانی ئەم چوارەش لە ناخی مرۆڤدا ئەوەیە کە ئەو مرۆڤە بە چاکی پەروەردگاری نەناسیوە و نەفسی خۆی نەناسیوە، چونکە ئەگەر پەروەردگاری بناسیبایە بەوەی کە خاوەنی هەموو سیفاتێکی بەرزو بڵندو بێ کەم و کورتیە، نەفسی خۆشی بناسیبایە بەوەی کە پڕە لە کەم و کورتی، دڵنیابە ئەوەهەرگیز خۆی بە گەورە نەدەزانی و تووڕە نەدەبوو و حەسوودیشی بەکەس نەدەبرد و بەو شتەی کە خوا پێیداوە، لەبەر ئەوەی لە راستیدا حەسوودی جۆرێکە لە دووژمنایەتی کردنی خوا کە پێی ناخۆشە خوا ئەو نیعمەتەی بە بەندەی خۆی بەخشیوە لە کاتێکدا کە خوا خۆی پێی خۆشە، پێی خۆش نیە ئەو نیعمەتە لەسەر ئەو بەندەیەی لاچێت لەکاتێکدا خوا پێی خۆشە لەسەری لاچێت.

ئەمەش دژایەتی (القضاء و القدر) و حەز و پێناخۆشی خوایە، بۆیە (ابلیس) دووژمنی ڕاستەقینەی خوایە، چونکە گونامەکەی هەڵقوڵاوی خۆبەگەورەزانی و حەسوودی بوو.

هەڵکێشانی ئەم دوو ڕەوشتەش (کبر) و (حسد) بە ناسینی خواو یەکتاپەرستی دەبێت، بە ڕازی بوونی بە بڕیاری خوا و گەڕانەوەی بۆ لای خوا دەبێت.

هەڵگێشانی تووڕەیش بە ناسینی نەفسی خۆی دەبێت، بەوەی کە نەفسی شیاوی ئەوە نیە لەبەر خاتری ئەو تووڕە بێت و تۆڵە بسێنێت، چونکە ئەوە هەڵبژاردنی نەفسە بەسەر ئەو پەروەردگارەی دروستی کردووە، بە سوودترین و گرنگترین شتیش کە ئەم بەڵایەی پێ لە خۆی دوور بکاتەوە، پاهێنانی نەفسیەتی لەسەر ئەوەی کە لەبەر خاتری خوا تووڕە بێت و پەزامەندیشی هەر لەبەر خاتری خوا بێت، کەوابوو هەرکاتێك لەبەر خوا تووڕە بوو و پازی بوو، ئەوە تووڕەیی بۆ نەفسی خۆی و پەزامەندی بۆ نەفسی خۆی نامێنێت.

دەرمانی ئارەزوواتیش زانست و زانیاری دروستە، چونکە زانست و زانیاری دروست وا لە مرۆڤ دەکات کە چاو ساغ بێت بەرانبەر بە پاستی شتەکان.

(الغضب) تووڕەیی، وەکو ئاژەڵی درندە وایە، هەر کاتێك خاوەنەکەی لە ناو چوو دەست دەکات بە خواردنی.

(الشهوة) ئارەزووات، وەکو ئاگر وایە، ئەگەر خاوەنەکەی هەڵی گیرساند گرپە دەکا و دەیسوتێنێ.

(الکبر) خۆبەگەورەزانی، وەکو لێ گرتنەوەی مولکی مەلیکە، ئەگەر بە هیلاکت نەبات ئەوە دەرت دەکات.

(الحسد) ئێرەیی، وەکو دژایەتی کردنی کەسێکە کە لە تۆ بە هێزترە.

باسێکی زۆر گرنگ و بە سوود

ئەوانەی خوا ناناسن و ناو و سیفاتە بەرزەکانی خوا ناناسن، خەڵکی لە خوا تووڕە دەکەن، خەڵکی سارد دەکەنەوە لەسەر خۆشەویستی خوا و بەندایەتی کردنی.

ئەوانە بۆ ئەوەی خەڵکی لە خوا دووربخەنەوە چەند ڕێگایەک دەگرنە بەر لەوانە:

یەکێک لەو ڕێگایانەی خەڵکی پێ لە خوا دوور دەخەنەوە ئەوە لە دڵی خەڵکی ئیمان لاواز دەچێنن کە ئەگەر هەر چەندیی بەندایەتی خوا بکەی بێ سوودە، دەڵێن: چونکە بەندە دڵنیا نیە لە مەکری خوا، لەبەر ئەوەی جاری وا خوا مرۆڤی بە تەقوا لە (محراب)ی مزگەوت بەدەر دەنێت بۆ مەیخانە، لە یەکتاپەرستی و تەسبیحاتی خوا سەرگەردانی دەکات بۆ شیرك و گەمە و گاڵتە و هەڵپەرکێ، خوا دڵی مرۆڤی ئیماندار هەڵدەگەڕێنێتەوە بۆ کوفر، بەڵگەش بەم ئایەتە دێننەوە: ﴿أَفَأَمِنُوا۟ مَكْرَ ٱللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ﴾ (الاعراف:٩٩)، واتە: ئایا دڵنیا بوون لە مەکری خوا؟! بێگومان کەس دڵنیا نابێت لە مەکری خوا جگە لەو کەسانە نەبێت کە خەسارەت مەندن.

ئەو ئایەتەش بەڵگە دێننەوە: ﴿وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَقَلْبِهِۦ﴾ (الانفال: ٢٤)، واتە: بێگومان ئەوە بزانن کە خوای گەورە بەربەست دەکاتە نێوان مرۆڤ و دڵیەوە.

(ابلیس)یش دەکەن بە بەڵگە لەسەر ئەو بۆچوونانەیان دەڵێن: (ابلیس) تاووسی مەلائیکەت بوو کەچی خوای گەورە ئەوەا سەرگەردانی کرد، کەچی قەدەر و حیکمەتی خوا ئەو پاکەی گۆڕی و کردی بە خراپترین شت.

هێندێ له زاناکانیان دەڵێن: (انك ينبغي أن تخاف الله كما تخاف الأسد، الذي يَثِبُ عليك بغير جُرْمٍ منك ولا ذنب أتيته إليه) واتـه: پێویسته بـەو شـێوه لـه خـوا بترسـێی که چـۆن لـه شـێر دەترسـێی، چـونکه شـێر بـێ ئـەوەی هـیچ تاوانـت کردبـێ پـرت دەداتێ.

بەڵگەش بەم حەدیسەی پێغەمبەر ﷺ دێننەوە: ((إن أحَدكُم لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أهْلِ الجنَةِ حَتى ما يكونُ بَيْنَـهُ و بينهـا إلا ذراعٍ فيسبق عليهِ الكتـاب فَيعمَلُ بِعَمل أهْل النـارِ فَيدخلها))[1]، واتـه: هێندێ کەس له ئێوه کاری بەهەشتی ئـەنجام دەدات، هـەتا لـه بەهەشت نزیك ئەبێتەوە بە ئەندازەی قۆڵێك، جا کتێبەکەی پێشی دەکـەوێ ــ کـه نووسراوه دۆزەخیەـ بۆیه دەست دەکات به کاری دۆزەخی و دەچێته دۆزەخ.

دەڵێن: هێنـدێ لـه (السلف)یش فەرموویانـه: (أكبرُ الكبـائر الأمـن مـن مَكْرِ الله و القنوط من رحمة الله) واتـه: گـەورەترینی گوناهـەکان دڵنیـا بوونـه لـه مـەکری خـوا و ئومێد بوونه به ڕەحمەتی خوا.

جا بنچینه پوچەکانیان بەم شێوه ڕیز دەکەن، کـه ئینکـاری کردنـی حیکمـەت و تەعلیل و ئەسبابی خوایه، ئەوانه بڕوایان وایه که خوای گەورە نه به حیکمەت و نـه به (سبب) کاردەکـات، بـەڵکو هـەروا چـی بوێـت دەیکـات، کـه دەتوانێـت بەنـدەی ملکەچی خۆی تووندترین سزا بدات، دووژمنان و گوناه کـارانیش چـاکترین پـاداشـت بکات، بەڵکو چاکەکار و تاوانبار به نیسبەت خوا وەکو یەکـه.

---

(١) صحيح: رواه البخاري (٦/٢٢٠)، ومسلم (٢٦٤٣)، و ابو داود (٤٧٠٨)، والترمذي (٢١٣٨)، وابن ماجه (٧٦).

وەڵامدانەوەی گومانە پوچەکەیان:

ئەوە چۆن دەبێت کە ئێمە گوێڕایەڵی خوا بکەین، واز لە خۆشی و ئارەزووەتی دنیا بهێنین، بەندایەتیش ئەنجام بدەین، لەگەڵ ئەوەشدا دڵنیا نەبین لە خوا بڵێین: لە ئیمانەوە وەرمان دەگێڕێت بۆ کوفر، لە یەکتاپەرستیەوە وەرمان دەگێڕێت بۆ شیرک، لە بەندایەتی وەرمان دەگێڕێت بۆ گوناە و تاوان، لە چاکەوە وەرمان دەگێڕێت بۆ خراپە، سزامان دەدات، ئەگەر وابێت دەکات ئێمە خەسارەت مەندی دنیا و قیامەت دەبین.

خوای گەورە ئەوەی بۆ ڕوون کردۆتینەوە کە خەڵکی بەگوێرەی کارەکانیان حیسابیان لەگەڵدا دەکرێت، پاداشت و سزا بەپێی کردەوەکانیان دەبێت، چاکەکار ناترسێ ستەمی لێ بکرێ و مافی بخورێ، ناترسێ لەوەی کردەوە چاکەکانی بێ نرخ تەماشا بکرێت، لە گوناهیشی چاوپۆشی نەکرێت، چونکە خوای گەورە هەرگیز چاکەی چاکەکاران بە فیڕۆ نادات، بەڵکو ئەگەر بێتووچاکەی بەندە بە ئەندازەی گەردیلەیەکیش بێت ئەوە لەلای خوای گەورە بە فیڕۆ ناچێت و ستەم لە کەس ناکرێت خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَٰعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (النساء:٤٠)، واتە: ئەگەر مرۆڤ چاکەیەکی هەبێت ئەوە خوای گەورە بۆی چەند بەرانبەر دەکات و لەلایەن خۆیەوە پاداشتی گەورە و بێ سنووری پێ دەبەخشێت.

بەڵێ: ئەگەر چاکەی مرۆڤ بە ئەندازەی گەردیلەیەکیش بێت، ئەوە خوای گەورە پاداشتی دەداتەوە و بە فیڕۆی نادات، بەڵام سزای تاوان هەر تاوانێکە و زیاد ناکات لەگەڵ ئەوەشدا بە تەوبە و پەشیمانی و ئیستیغفار و چاکە ناخۆشیش نامێنێت، کەچی چاکە یەک بە دەیە واتە: بەرانبەر یەک چاکە خوای گەورە دە پاداشتی

دەداتەوە، بەڵکو لەوەش زیاتری دەکات بۆ حەوت سەد قات، بەڵکو لەوەش زیاتری دەکات بۆی.

خوای گەورە مرۆڤی خراپەکار چاك دەکات، تەوبە لە تاوانباران و گوناهباران وەردەگرێت، ئەوانەی بە هیلاك چوونە و گومڕا و سەرگەردان بوونە پزگاریان دەکات و هیدایەتیان دەدات، نەفام و نەزانان هۆشیار و دانا دەکات، چاو ساغی بە سەرلێشێواوان دەبەخشێ، بێ ئاگایان بە یاد دێنێتەوە، بەڵام مرۆڤ کاتێك خوا سزای دەدات کە لە سنوور دەرچێت و سەرکەشی بکات، ئەو سزایەی خواش دوای ئەوە دێت کە چەندین جار بانگی کردوون بۆ ئیمان هێنان بەخوا و پەروەردگاریەتی و فەرمانەکانی، کەچی ئەوان هەر سەرکەش بوونە، تاکو ئەو کاتەی کە هیچ ئومێدی وەڵامدانەوە و دان هێنان بە یەکتاپەرستی و پەروەردگاریەتی خوایە تیان نامێنێت، ئا ئەوکات خوای گەورە بەهۆی کوفر و سەرکەشی و دان نەهێنانیانەوە سزایان دەدات، بە جۆرێك کە ئەوکات مرۆڤ خۆی دان بە هەڵەی خۆی دەنێت و دان بەوە دەنێت کە خوا ستەمی لێ ناکات، هەر وەکو خوای گەورە دەربارەی دۆزەخیەکان دەفەرموێ:﴿ فَٱعۡتَرَفُواْ بِذَنۢبِهِمۡ فَسُحۡقٗا لِّأَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴾ (الملك:١١)، واتە: بە ناچاریی و خەجاڵەتیەوە دان بە گوناە و تاوانی خۆیاندا دەنێن، دووریی لە میهرەبانی خودا بۆ هاوڕێیانی دۆزەخ.

خوای گەورە دەربارەی ئەوانەی لە دنیادا بە هیلاکی بردوون دەفەرموێ: کاتێك هەستیان کرد کە سزای خوا بەرەو ڕوویان هاتووە و خەریکە یەخەیان بگرێت دەیان گووت:﴿ قَالُواْ يَٰوَيۡلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ١٤ فَمَا زَالَت تِّلۡكَ دَعۡوَىٰهُمۡ حَتَّىٰ جَعَلۡنَٰهُمۡ حَصِيدًا خَٰمِدِينَ ﴾ (الأنبياء:١٤ـ١٥)، واتە: هاوار بۆ ئێمە بەڕاستی ئێمە ستەمکار بووین، بەردەوام هەر ئەوە قسەیان بوو، هەتا هەموویانمان لە ناوبرد و لە جێگاکانی خۆیاندا وەك دەغڵێکی درووێنەکراو هەناسەمان لێبڕین و کوژاندمانەوە.

خاوەن باخەکەش کاتێك باخەکەی خۆیانی بینی خوا خراپی کردووە گوتیان:

﴿قَالُواْ سُبۡحَٰنَ رَبِّنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ﴾ (القلم:٢٩)، واتـه: گوتیـان، پـاکی و بێگـەردی بـۆ پەروەردگارمانە، بەڕاستی ئێمە ستەمکار بووین.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێ: ﴿فَقُطِعَ دَابِرُ ٱلۡقَوۡمِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْۚ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾ (الأنعام: ٤٥) واتـه: ئەو گەلەی پیشەیان ستەم بوو بنبڕ کـران، سـوپاس و ستایش بۆ خوای (رب العالمین).

ئەو بنبرکـردن و لـەوناو بردنـه سوپاسـی پـەروەردگاری لەسـەر دەکرێت، لەبـەر حیکمەت و دادپەروەری کارەکەی، کە سزای کەسێك دەدات شیاو بێت بەو سزایە.

بەڵـێ: خوای گەورە سزای کەسێك دەدات، ئـەو کەسـە خـودا سـزای داوە ئەگـەر تۆش بیناسی دەڵێیت: بەڕاستی ئەو سزایە شیاوی ئەو کەسەیە، ئەو تـەنها شـیاوی سزایە.

بۆیەش خـوای گـەورە ئـەوە پـوون دەکاتـەوە کـە دوای ئـەوەی حـوکم لـە نێـوان بەندەکانیدا دەکات، هـەر کەسێك چاکەکار و بەهەشـتی بـوو بـەرەو بەهەشـت بـەڕێ دەکرێ، هـەر کەسێکیش خراپەکار و دۆزەخـی بێت ئەوە بەرەو دۆزەخ بەرێ دەکرێ ئینجـا دەفـــەرموێ: ﴿وَقُضِيَ بَيۡنَهُم بِٱلۡحَقِّ وَقِيلَ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾(الزمـر: ٧٥)، واتـه: حوکم و بـڕاری خـوای گـەورە بـە دادپەروەرانـە لـە نێوانیانـدا جێبـەجێ کـرا، ئینجا دەگووترێ (الحمد لله رب العالمین).

لێرەدا (فاعل)ی ئەو ووتەی (الحمد لله رب العالمین) (حذف) کراوەو دیار نیە، بـۆ ئەوەی هەست بـە گـوتنی گـشتی بکرێت، واتـه: هـەموو بوونـەوەر پێکـەوە دەڵـێ: (الحمد لله رب العالمین) کاتێك دەبیستن خوای گەورە حوکم وبریارەکەی زۆر حەق و دادپەروەرانە و بەخشندە بووە.

هـــەر بۆیـــەش لـــە بـــارەی دۆزەخیەکانـــەوە دەگـــوترێ: ﴿قِيلَ ٱدۡخُلُوٓاْ أَبۡوَٰبَ جَهَنَّمَ﴾(الزمر:٧٢)، واتـه: پێیان دەگوترێ: بە دەرگاکانی دۆزەخدا بچنە ژوورەوە.

وەکو ئەوە وایە کە بوونەوەر هەمووی وایان پێبلێت: ئەندامەکانیان و ڕۆحیان و زەوی و ئاسمانیش وایان پێ دەڵێت.

خوای گەورە ئەوە ڕوون دەکاتەوە ئەگەر دووژمنانی لەسەر خراپەکاری لە ناوبات، ئەوە دۆستەکانی لەبەر چاکەکانیان ڕزگار دەکات، نەوەک بە هەوەس هەموویان پێکەوە لە ناوبات.

هەر وەک (نوح) داوای لە خوا کرد کە کوڕەکەی ڕزگار بکات، بەڵام خوای گەورە پێی ڕاگەیاند کە غەرقی دەکات لەبەر ئەو کوفر و کارە خراپانەی ئەنجامی دەدا، نەی فەرموو: بە هەوەس غەرقی دەکەم بەبێ هیچ گوناە و هۆیەک.

بێگومان خوای گەورە زەمانەتی داوە کە ئەوانەی لە پێناوی ئەودا دەجەنگن زیاتر هیدایەتیان بدات و سەرفرازیان بکات، نە یفەرموو: سەرگەردانیان دەکەم و کارەکانیان بە هەدەر دەبەم، هەروەها زەمانەتیشی داوە کە ئەو کەسانە زیاتر سەرفراز و هیدایەتبدا کە تەقوادارن و دوای ڕەزامەندی خوا کەوتوونە، ئەوەش ڕوون دەکاتەوە کە کەسێک سەرگەردان و گومڕا ناکات، تەنها ئەو کەسانە نەبێت کە فاسق و پەیمانی خوایان هەڵوەشاندۆتەوە، ئەو کەسە گومڕا دەکات سەرگەردانی و گومڕایی بەسەر سەرفرازی و هیدایەت هەڵدەبژێرێت، ئەوکات بەهۆی ئەو کارەیەوە خوا مۆر دەنێت بەسەر چاو و دڵیدا، ئەوەشی ڕوون کردۆتەوە کە دڵی کەسێک وەردەگێڕێت کاتێک هیدایەتی خوای بۆ دێ پێی ڕازی نەبێ و ئیمانی پێ نەهێنێ و پشتی تێ بکات و ڕەتی کاتەوە، ئەوکات لە سزای ئەو کارەی دڵ و بینینی وەردەگێڕێت، خۆ ئەگەر خوای گەورە ئەو کەسەی گومڕا و سەرگەردانی کردووە خێری تیا بەدی بکردایە، ئەوە وای لێدەکرد کە حەق و ڕاستی تێ بگا و هیدایەتیشی دەدا، بەڵام دیارە شیاوی بەخشش و ڕێزلێگرتنی خوا نیە.

خوای گەورە بەڵگە و نیشانەی بۆ هێناونەتەوە، ڕێگای هیدایەتی بۆ ئاسان کردوون، کەسیش گومڕا ناکات تەنها فاسق و ستەمکاران نەبێت، دڵی کەسیش مۆر لێنادا تەنها ئەو کەسانە نەبێت کە لە سنوور دەرچوونە، کەسیش تووشی نەهامەتی ناکات مەگەر منافقەکان نەبێت، ئەو ژەنگەشی کە دڵی کافرانی پێ داپۆشتووە هەر

بەهۆی بڕوا و کارە قێزەونەکانی خۆیانەوەیە هەر وەک خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾(المطففين:١٤)، واتە: نەخێر وانیە بەڵکو دڵیان ژەنگی هێناوە و چڵکی گوناە داپۆشیوە بەهۆی ئەو کار و کردەوانەی کە دەیانکرد.

خوای گەورە دەربارەی جوولەکەکانیش دەفەرموێ: ﴿وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَل طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ﴾ (النساء:١٥٥)، واتە: کە دەڵێن: دڵی ئێمە داخراوە و بەرگی پێوەیە ـ مەبەستیان ئەوەیە ئامادە نین گوێ بۆ هیچ ڕاستیەک بگرن ـ نەخێر بەو جۆرە نیە کە ئەوانە دەیڵێن: بەڵکو خوا مۆری ناوە بەسەر دڵ و دەروونیاندا بەهۆی بێ باوەڕ بوونیانەوە.

خوای گەورە ئەوەی ڕوون کردۆتەوە کە هیچ کەسێک گومڕا ناکات تاکو ڕێگای هەموو شتێکی بە تەواوی بۆ ڕوون نەکاتەوە، بەڵکو مرۆڤەکە بۆ خۆی خراپە هەڵدەبژێرێت و گومڕایی و سەرگەردانی بەسەر هیدایەت و سەرفرازیدا هەڵدەبژێرێت.

وەڵامدانەوەی بەڵگە پوچەکانیان:

✓ دەربارەی (مەکر)ی خوا کە خۆی پێ وەسف کردووە، مەکری خوا سزایە بۆ ئەو کەسانەی مەکر لە دژی دۆستان و پێغەمبەرانی خوا دەگێڕن، جا ـــ ئەو گرۆهەی پێشتر باسمان کرد ـــ مەکرە پیس و خراپەکەی مرۆڤ بەراورد دەکەن لەگەڵ مەکری چاک و دادپەروەرانەی خودا، چونکە مەکری ئەوان پیسترین و خراپترین شتە، بەڵام مەکری خوا چاکترین شتە چونکە دادپەروەرانەیە.

✓ بە هەمان شێوەش (خداع) فێڵی خوا، سزایە بۆ ئەو کەسانەی فێڵ و تەڵەکە لە دژی دۆستانی خوا و پێغەمبەرانی خوا دەگێڕن، جا (خداع) و (مکر)ی خوا چاکترین شتە.

✓ دەربارەی ئەو حەدیسەش کە باسی ئەو کەسە دەکات: ((إن أحَدكُم لَيَعْمَلُ

بِعَمَلِ أَهْلِ الجنَةِ حَتى ما يكونُ بَيْنَه و بينها إلا ذراعٍ فيسبق عليهِ الكتاب فَيعمَلُ بِعَمل أَهْل النارِ فَيدخلها))[1]، واتـه: هێندێ کەس لە ئێوە کاری بەهەشتی ئەنجام دەدات، هەتا لە بەهەشت نزیك ئەبێتەوە بە ئەندازەی قۆڵێك، جا کتێبەکەی پێشی دەکەوێ - کە نووسراوە دۆزەخیە - بۆیە دەست دەکات بە کاری دۆزەخی ودەچێتە دۆزەخ.

لێرە مانای ئەوەیە کە ئەو کارەی ئەو کەسە دەیکات لەلای خەڵکی کارێکی بەهەشتیە، ئەگینا ئەگەر بەڕاستی کارێکی چاك و پاك بایە و بەهەشتی بایە، ئەوە خوا ئەو کارەی لێ وەردەگرت و ئەو بەو کارە خوا لێی خۆش دەبوو و لێی ڕازی دەبوو، هەرگیز کارەکەی لێ پوچەڵ نەدەکردەوە.

بەڵام ئەگەر تێبینی بکەین کێشەکە لە کۆتای حەدیسەکەدایە ئەویش ئەمەیە: (لم يبق بينه و بينها إلا ذراع) جا لەم بارەیەوە گوتراوە: مرۆڤ حیسابی کۆتایی بۆ دەکرێت، بەڵام ئەو کابرایە ئارامی نەگرتووە تا کۆتایی، بەڵکو لە کارەکانیدا کارەساتێکی نادیاری هەیە کە سەرگەردانی دەکات، وای لێدەکات تووشی دۆزەخ بێت و کاری دۆزەخی ئەنجامبدات، ئەگینا ئەگەر بێتوو هیچ گەندەڵیەك لە کارەکانیدا نەبێت خوا ئیمانی لێ ناگۆڕێت، خوای گەورەش چاکتر بەندەکانی خۆی دەناسێت لەوەی ئەوان کە یەکتر دەناسن.

✓ دەربارەی ئەوەش کە (ابلیس) چاك بووە خوا وای لێکردووە بێگومان خوای گەورە بە مەلائیکەتەکانی فەرموو: ﴿إِنِّيٓ أَعۡلَمُ مَا لَا تَعۡلَمُونَ﴾ (البقرة:٣٠)، واتـه: ئەوەی من دەیزانم ئێوە نایزانن.

خوای پەروەردگار دەیزانی چی لە دڵی (ابلیس)دا هەیە لە کوفر و خۆبەگەورەزانی و حەسوودی، کەچی مەلائیکەت ئەمەیان نەدەزانی، جا کاتێك خوای گەورە فەرمانی پێکردن کە کرنۆش بۆ ئادەم بەرن، مەلائیکەتەکان هەموویان

(١) صحيح: رواه البخاری (٦/٢٢٠)، ومسلم (٢٦٤٣)، و ابو داود (٤٧٠٨)، والترمذی (٢١٣٨)، وابن ماجه (٧٦).

گوێرایەڵیان کرد، ئەوەی لە دڵیاندا هەبوو لە بەندایەتی و خۆشەویستی و ترس و ملکەچی ئەوکاتی دەرکەوت، ئەوەی لە دڵی (ابلیس)یش دابوو ئەوکاتی ئاشکرا بوو لە خۆبەگەورەزانی و خیانەت و حەسوودی، بۆیە کرنۆشی بۆ ئادەم نەبرد و سەرکەشی کرد لە فەرمانەکەی خوای گەورە، بۆیە چووە ڕیزی کافرانەوە.

✓ دەربارەی ئەوەش کە ئەوانەی دۆستی خوان لە مەکری خوا دەترسن، ئەوە شتێکی ئاساییە و دروستە و هیچی تیانیە، چونکە ئەوان کە دەترسن لەبەر گوناە و هەڵەکانیان دەترسن، دەترسن لەوەی نەوەکو خوای گەورە بە هۆی ئەو گوناهانەوە تووشی سەرگەردانیان بکات، ئەوان لە گوناهەکانیان دەترسن و داوای ئومێدی خوا دەکەن.

✓ دەربارەی ئەو ئایەتەش کە دەفەرموێ: ﴿أَفَأَمِنُوا۟ مَكْرَ ٱللَّهِ﴾ (الأعراف:٩٩)، ئەوە دەربارەی کافر و خراپەکارانە.

مانای ئایەتەکە ئاوایە: کەس نیە گوناە و بێ فەرمانی خوا بکات لەگەڵ ئەوەشدا دڵنیا بێت لە مەکری خوا مەگەر ئەو کەسانە نەبێت کە خەسارەت مەندن، بەڵام ئەوەی لە خوا دەترسێ خواناسانن نەوەکو خوای گەورە سزای کارەکانیان دوا بخات جا ئەوانیش لە خۆبایی بن و لەگەڵ گوناە ڕابێن ئینجا سزای خوایان بۆ بێت.

خاڵێکی تریش: ئەوەیە بێ ئاگانە و یادی خوایان لە بیر کردووە، خوای گەورەش فەرامۆشیان دەکات، ئەگەر پشت لە یاد و بەندایەتی ئەو بکەن، جا ئەوکات تووشی نەهاتی و بەڵا دەبن، مەکری خواش بۆ ئەوان فەرامۆش کردنیانە.

خاڵێکی تریش: خوای گەورە بە هەموو گوناە و تاوانێکیان دەزانێت کەچی ئەوان بە خۆیان نازانن، جا بە جۆرێك مەکری خوایان بۆ دێت کە هەستیشی پێ ناکەن.

خاڵێکی تریش: خوای گەورە بەو شتانە تاقیان دەکاتەوە کە ئارامی لەسەر ناگرن، بۆیە پێی بە فەتارەت دەچن، ئەمە مەکری خوایە.

دەرختی ژیـــان

ســاڵ وەك دەرختێــك وایـــە، مانگــەکان پەگەکانیــەتی، پۆژەکــان پــەل و پۆکانیەتی، کاتەکان گەڵاکانیەتی، هەناسە و نەفەسەکان بەروبوومەکەیەتی.

جـا هــەر کەسێك هەناسـە و نەفەسـەکانی لـە بەندایـەتی خـوادا سـەرف بکـات، بێگومان ئەوە بەروبوومی دەرختەکەی چاك و بـە کـەڵك دەبێت، هــەر کەسێکیش نەفەســەکانی لــە گونــاه و تاوانــدا ســەرف بکـات، ئــەوە بێگومــان بــەروبومی دەرختەکەی بێ کەڵك دەبێت وەکو گوژاڵك.

%

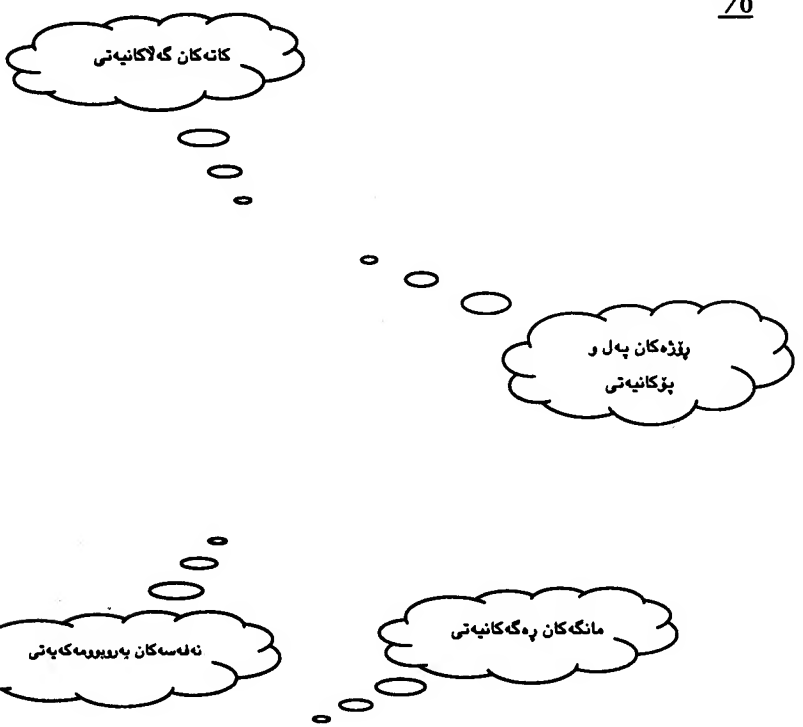

دەرختی ئیخلاص و یەکتاپەرستی

ئیخلاص و یەکتاپەرستی دەرختێکە لە دڵی مرۆڤدا، پەگەکانی کاروکردەوەیە، بەرووبومەکەشی ژیانێکی کامەران و ئاسوودەیە لە دنیا و نیعمەت و خۆشیشە لە دوا ڕۆژدا.

جا کە چۆن بەرووبومی بەهەشت بەردەوام هەیە و نەبڕاوەیە، بە هەمان شێوەش بەرووبومی یەکتاپەرستی و ئیخلاص لە دنیادا بڕانەوەی نیە.

دەرختی شیرك و درۆ و ڕیا

شیرك و درۆ و ڕیا دەرختێکە لە دڵی مرۆڤدا، بەرووبومەکەی لە دنیادا ترس و غەم و خەفەت و دڵ تەنگی و دڵ ڕەشیە، بەرووبومەکەشی لە دوا ڕۆژدا زەقووم و سزایەکی بەردەوامە، خوای گەورە لە سووڕەتی (إبراهیم)دا باسی ئەو دوو دەرختەی کردووە.

پلەکانی کامەرانی مرۆڤ

کاتێك مرۆڤ دەبێتە کەسێکی کامڵ، ئەو پەیمانەی پێ دەدرێتەوە کە پەروەردگار پێشتر لێی وەرگرتبوو ـ ئەو پەیمانەی کە هێشتا لە پشتی باوکی بووە خوا پێی فەرمووە ئایا ڕازی من پەروەردگارت بم، ئەویش وتیەتی بەڵێ خودایە ڕازیم پەیمانت پێدەدەم ـ .

جا ئەگەر هاتوو بە عەزیمەتەوە وەریگرت ـ کە دینی خوایە ـ بۆ جێبەجێ کردن، ئەوە ژیانی کامەران دەبێت بە شێوەی ئەوانەی هەڵساون بە بردنە سەری پەیمانەکەیان، ئەگەر هاتووش لەکاتی وەرگرتنی پەیمانەکەی دڵی کەوتە لەرز و بە گەورەی زانی و گووتی: من ئامادەم بۆ وەرگرتنی پەیمانی پەروەردگارم، کێ لە من شیاوترە بۆ وەرگرتن و تێگەیشتن و جێبەجێکردنی؟ لە هەمان کاتیش سوور بوو لەسەر پەیمانەکەی و بیرکردنەوە لێی و ناسینی و ئامۆژگاری گەورەکەی، پاشان دەستی کرد بە گوێرایەڵی و ئەنجامدانی ئەوەی تێیدایە، ئەوکات بە چاوی دڵی ئەوەی لە پەیمانەکە دایە بۆی ڕۆشن دەبێتەوە، هیمەتێکی تری بۆ دروست دەبێت، عەزیمەتێکی تری بۆ دروست دەبێت جگە لەو عەزیمەتەی کاتی منداڵی پێش ئەوەی بگاتە ئەو پەیمانە، ئارام گرتنی لەسەر شەرەفی هیمەت بۆ پەیادەبێت و پەردەی تاریکایی دەدرێنێت بۆ ڕووناکی و یەقین، بە پێی ئارامی و تێکۆشانی بەو فەزڵە دەگات کە خوای گەورە پێی بەخشیوە.

سەرەتای کامەرانی مرۆڤ لەوە دەست پێدەکات کە گوێچکێکی بە ئاگا و ژیری هەبێت، دڵێکی وای هەبێت هەر کاتێ گوێ شتێکی بیست ئەو دڵـــە دەرکی بکات، ئەگەر بەم شێوە بوو هەر شتێکی بیست بیری لێ کردەوە، ئەوە ڕاستەقینەی بۆ ڕوون دەبێتەوە، کاتێك دەبینێت زۆربەی خەڵکی لایانداوە لە ڕێگای ڕاست ئەو پەیوەست دەبێت پێیەوەی، لەگەڵ ئەو خەڵکەدا ڕێگای گومڕایی ناگرێتە بەر کە دینی خوایان شکاندووە و وەریان نەگرتووە، یان وەریان گرتووە بەڵام بە بێزاریەوە

نەك بە عەزیمەت و پەرۆشیەوە، وایان نەکردووە بیری لێبکەنەوە و تێی بگەن و کاری پێبکەن و ئامۆژگاریەکانی جێبەجێ بکەن، بەڵکو کاتێ دینداریەکەش دەکەن خووی منداڵی و دینی عادەتی لکاوە پێوەیان، ئەو عادەتەی کە باوك و دایکی خوویان پێوەگرتبوو، بۆیە ئەویش هەر بەو شێوە دینداری دەکات لەسەر عادەتی پێشینانی خۆی، عادەتیش رێی پێنادا کە تێ بگات لە دین و کاری پێ بکات.

ئەگەر دینداریش بکات ئەوە دەڕوانێتە داب و نەریتی خزم و کەس و هاوڕێ و دراوسێ و خەڵکی شارەکەی، ئەگەر لە سنووری داب ونەریتی ئەواندا دەرچوو، ئەوە هیچ بیری لێ ناکاتەوە و خۆی پێوە خەریك ناکات، بەڵکو دەگەڕێتەوە سەر داب و نەریتی ئەوان بە دینی عادەتی پازی دەبێت.

جا کە شەیتان دەبینێ ئەمە هیمەت و عەزیمەت و پەوشتی ئەو مرۆڤەیە، ئەوە تووشی دەمارگیری و تیرەگەری دەکات بۆ پێشینان و باب و باپیرانی، شەیتان وای بۆ دەڕازێنێتەوە کە تەنها ئەو داب ونەریت و تیرەگەریەی ئەو ڕاستە و ئەوانی تر کە پێچەوانەی ئەوییە هەمووی پوچەڵە و نا ڕاستە، شەیتان بە جۆرێك سەرگەردانی دەکات کە هیدایەت و سەرفرازی لەسەر وێنەی گومڕایی پیشان دەدات، گومڕایشی لەسەر وێنەی هیدایەت و سەرفرازی پیشان دەدات، ئەمەش بە هۆی ئەم نەفامی و نەزانی تیرەگەریەوەیە تووشی هاتووە، بە جۆرێك سەرگەردان دەبێت کە ڕازیە لەگەڵ قەوم و عەشیرەتی خۆی بێت، چی بۆ عەشیرەتەکەی هەیە بۆ ئەویش بێت، چیانیش لەسەرە با لەسەر ئەویش بێت، بەم شێوە ڕێگای هیدایەتی لێ وون دەبێت، خوای گەورەش فەرامۆشی دەکات، چونکە ئەو هەر هیدایەتێکی بۆ بێت پێچەوانەی گەل و عەشیرەتەکەی بێت ڕەتی دەکاتەوە.

بەڵام ئەگەر هیمەت و عەزیمەتی بە هێز و بەرز و بڵند بوو، ئەوە ئەو دینی خوا وەردەگرێت و بیری لێ دەکاتەوە و کاری پێ دەکات، دەزانێت خاوەنی ئەو دینە وەکو کەس نیە، بۆیە هەوڵدەدات بیناسێ و ئاشنای سیفات و ناو و کار و بڕیارەکانی بێت، ئەوکات لە ڕێگای ئەو دینەوە بۆی ڕۆشن دەبێتەوە کە بەڕاستی خوای گەورە بالادەستە، دەوڵەمەندە و پێویستی بە کەس نیە و هەموو شتێك

پێویستیان بەوە، دەبینێ و دەبیستێ، فەرمان دەدات و قەدەغەش دەکات، پێغەمبەران دەنێرێت بۆ هەموو گەلێك بە ووتەی خۆی، ئەو ووتەی خۆی حەز بکا بە کێی بوێت دەیبیستێنێ، دادپەروەرە، پاداشت دەدات و سزا دەدات، ئارامگرە و لێبووردەیە و سوپاسکراوە و بەخشندەیە و چاکەکارە، خاوەنی هەموو سیفاتێکی بەرز و بڵندە، دوورە لە هەموو عەیب و کەم و کورتی یەك، وێنەشی نیە.

ئەگەر ئەو مرۆڤە بەو شێوەبوو ئەوە حیکمەتی خوای لە بەڕێوەبردنی نیشتیمانەکەی بەدی دەکات، کە چۆن بە ئەندازەگیری و ڕێك و پێکی هەڵی دەسووڕێنێت، ئەمانەی بۆ دەردەکەوێت لە (العقل) و (الشرع) و (الفطرة)وە، بەو شێوە تێ دەگات لەبارەی خواوە کە خودا خۆی لە قورئانەکەیدا وەسفی خۆی کردووە و ڕاستەقینەی ناوەکانی خۆی ڕۆشن کردۆتەوە، هەر بەم سیفاتانەشە بەندە خودا دەناسێت، تا ئەوەی عەقڵیش دان دەهێنێت، وە فیترەش دان دەهێنێت.

مرۆڤ ئەگەر بە دڵ سیفاتە بەرز و بڵندەکانی خاوەنی دینەکەی خۆی بۆ ڕۆشن بۆوە، ئەوە سیفاتەکانی دڵی ڕۆشن دەکاتەوە، ئاوای لێدێ وەکو ئەوە دەبێت کە ببینێت، کە دەبینێ ئەو سیفاتانە پەیوەستن بە دروست کراوەکان و فەرمانەکانی خودا، ئەوانیش پەیوەستن بەوەوە، شوێنەواریان هەیە لە جیهانی (الحسی) و جیهانی (الروحی)، دەبینێت ئەو سیفاتانە ڕۆڵ دەبینن لە بوونەوەردا، بە چاوی دڵی دادپەروەری و فەزڵ و ڕەحمەتی خوای گەورەی بۆ ڕۆشن دەبێتەوە، ئەوکات ئیمانی بەوانە ڕۆشن دەبێتەوە کە خوای گەورە بە توانا و دەسەڵاتە، دادپەروەر و بە حیکمەتە، بەرزە لەسەر هەموو دروست کراوەکانی، بە زانستی خۆی دەورەی هەموو شتێکی داوە و لەگەڵ هەموو شتێکە، گەورە و بە شکۆیە، خاوەنی (کبریاء)یەو تۆڵە سەنە، لەگەڵ ئەوەشدا بە ڕەحم و چاکە و بەخشندەیە و لێبووردەیە و بە حیلمە.

باسی حاڵی ڕۆح و لاشەی مردۆڤ

لاشـــەی مـــردۆڤ لـــە زەوی دروســـتکراوە، ڕۆحیـــشی لـــە مەلـــەکووتی ئاسمـــان دروستکراوە، ئەم دووانەش بەراووردکراوە.

جا ئەگەر هاتوو مردۆڤ لاشەی برسی بکات و خەو زێی بکات و بەردەوام خـەریکی نەبێت، ئەوە ڕۆحی لە تیف و ئارامگر دەبێت و تامەزرۆی ئەو جیهانە بەرزەی خـۆی دەبێت کە لێ ی دروستکراوە.

بەڵام ئەگەر هاتوو مردۆڤ لاشەی خۆی تێر ئارەزووات بکات و تێـر خـەوی بکـات و بەردەوام خەریکی بێت، ئەوە لاشەی لەو شوێنە دەمێنێتەوە کە لێی دروستکراوە، بۆیە لاشەش ڕۆح بۆ لای خۆی ڕادەکێشێت و ڕۆح بەند دەکات، جـا ئـەوکات ئەگـەر ڕۆح هـۆگر نـە بووبێـت بـەو بەندیخانەیـەوە، ئـەوە لـە ئـێش و ئـازاری دابڕانـی لـەو جیهانەی لێی دروستکراوە هانا و هاواری لێ هەڵدەستێ وەک ئـەو کەسـەی کـە سـزا دەدرێت هانا و هاواری لێ هەڵدەستێت.

پوختەی قسان ئەوەیە: هەر کاتێك لاشەی سووك بوو، ڕۆحیشی لەتیف دەبێت و ڕووەکاتە جیهانی بـەرز و بڵنـدی خـۆی، بـەڵام ئەگـەر لاشـەی قـورس بـوو و ڕووی کردە ئارەزووات، ڕۆحیـشی گـران دەبـێ و دادەبـەزێ لـە جیهـانی بـەرزی خـۆی بـۆ جیهانی نزمی زەوی، بۆ نموونە: تۆ پیاوی وا دەبینی کە بە لاشە لەلای تۆیە کەچـی بە ڕۆح لەلای خوا و مەلـەکوتی ئاسمانـە، دەبینـی بـە لاشـە لەسـەر جێگـای خۆیـدا خەوتووە، کەچی بە ڕۆح لەلای (سدرة المنتهی)یە و لە دەوری عەرش دەسوڕێت.

کەسێکی تریش دەبینی بەردەوام خـەریکی تێرکردنـی لاشـەیەتی، بـە لاشـە لای تۆیە کەچی ڕۆحی لە نزمی دایە و خەیاڵی لە دەوری شتی خراپ دەسووڕێتەوە.

ئەوەش بـزانن هـەر کاتێـك ڕۆح لـە لاشـەی مـردۆڤ جیادەبێتـەوە، یـان پەیوەنـدی دەکات بە شوێنە باشەکەی خـۆی، یـان پەیوەنـدی دەکـات بـە شـوێنە خراپەکـەی

خۆی، جا شوێنە باشەکەی چاوگەشی و نیعمەت و ئاسوودەی و خۆشی و شادی و ژیانی کامەرانی پێوەبەندە، بەڵام شوێنە خراپەکەی غەم و خەفەت و دڵ تەنگی و غەمگینی و ژیان ناخۆشی و (مَعِيشَةً ضَنكًا)ی پێوە بەندە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا ﴾ (طه: ١٢٤)، واتە: هەر کەسێك پشت بکات لە زیکری من ـ کە قورئانە ـ ئەوا ژیانێکی تەنگی بۆ هەیە.

زیکری خوا لێرەدا، ووتەی خوایە کە نازڵی کردۆتە سەر پێغەمبەرەکەی، پشت تێکردنیشی واتە: بیر لێ نەکردنەوە و کارپێ نەکردنیەتی، (المعيشة الضنك)یش (ابن مسعود)و(أبو هريرة)و(ابو سعيد الخدري)و(ابن عباس) دەفەرموویانە: (انها عذاب القبر) واتە: ژیانێکی تەنگی سزای ناو گۆڕە.

بنچینەی ووشەی (ضَنك) لە زمانی عەرەبیدا: بە مانای (الضيق)تەنگی، و (الشدة) تووندی، دێت، هەر شتێکیش تەنگ بێت ئەوە (ضَنك)ە، هەر وەك دەگووترێ: (منزل ضنك)واتە: خانوویەکی تەنگە.. (عيش الضَنك)واتە: ژیانێکی تەنگە.. کەوابوو: (المعيشة الضَنك) بۆیە سەر هەڵدەدات لە تێرکردنی نەفس و لاشە بە هەوا و ئارەزووات.

بەڵێ: هەر کاتێك نەفس تێر بکرێت بە هەوا و ئارەزووات، ئەوە دڵ تەنگ دەکات تاکو وای لێدێ دەبێتە (معيشة ضَنك)، هەر کاتێکیش نەفسی بگرێتەوە لە هەوا و ئارەزووات، ئەوە دڵ فراوان دەبێت تاکو وای لێدێ کە دڵ فراوان و ئاسوودە دەبێت.

جا خۆگرتنەوە لە دنیا و تەقواکاری فراوانیە بۆ بەرزەخ و دوا ڕۆژ، ڕابواردنیش لە دنیادا بە هەوا و ئارەزووی خۆی تەنگیە بۆ بەرزەخ و دوا ڕۆژ، تۆش بزانە کام لەم دوو ژیانە چاکتر و خۆشتر و بەردەوامترە ئەویان هەڵبژێرە.

کەوابوو: ئەی مرۆڤ بە سایەی لاشەتەوە ڕۆحت بەختەوەر بکە، نەکەی ڕۆحت ئەزیەت بدەی بۆ بەختەوەری لاشەت، چونکە نیعمەتی ڕۆح گەورەتر و

بەردەوامترە، نیعمەتی لاشەش کورتر و کەمترە.

کابرای خواناس بە خەڵکی نائێت واز لـە دنیـا بێـنن، چـونکە توانـای وازهێنـانی دنیایان نیە، بەڵکو پێیان دەڵێت واز لە گوناە بێنن و لە دنیاش بگوزەرێنن، چـونکە وازهێنان لە دنیا (فضیلة)چاکـە، بەڵام وازهێنان لە گوناە (فریضة) واجبە، چۆن بـە کەسێك دەڵێی: چاکـــە ئەنجام بدات لە کاتێکدا واجباتی ئەنجام نەداوە.

جا ئەگەر هاتوو وازهێنانی گوناهیان لەلا گران بوو، تێبکۆشە بۆ ئـەوەی خوایـان لەلا خۆشەویست بکەی بە باسکردنی دروست کراوەکـانی و نیعمـەت و چـاکەکانی و سیفاتە بەرز و بڵندەکانی، چونکە دڵ لەسەر خۆشەویستی خوا بـەدیهێنراوە، ئینجـا ئەگەر دڵی پەیوەست بوو بە خۆشەویستی خوا، ئـەوە وازهێنـان و دوورکەوتنـەوەی لە گوناە لا ئاسان دەبێت.

(یحیی)ی کوڕی (معاذ) دەفەرمووێ: (طلب العاقل للدنیا خیر من ترك الجاهل لها) واتـە: داوای مرۆڤی عاقل بۆ دنیا، زۆر چاکترە لە وازهێنانی مرۆڤی نەفام لە دنیا.

سەیر لەو کەسە دانیە کە ملکەچی خـوا دەکـات لـە کاتێکدا لەشـی سـاغ بێـت و کاتی هەبێت و لە فەراحی دابێت ، بەڵکو سەیر لـەو کەسـە دایـە کـە نـەخۆش و بـێ هێزو سەرقاڵە، کەچـی هـەر ملکەچـی خـوا ئـەکات و سـڵ ناکـات و دڵـی بـە خـواوە بەندە.

ناسینی خوای گەورە دوو جۆرە

یەکەم: ناسینی خوا لەوەی کە داندەهێنێت بە وجودی خودا، ئەم جۆرەیان هەموو خەڵکی تیایدا بەژدارن چاك و خراپ و گوێڕایەڵ و گوناهبار.

دووەم: ناسینێکە کە حەیا بە مرۆڤ دەبەخشێ، خوا لەلای مرۆڤ خۆشەویست دەکات، دڵی پەیوەست دەکات بە خوا، تامەزرۆی گەیشتن بە خوای دەکات، لێی دەترسێ، دەگەڕێتەوە لای، بە خوا هۆگر دەبێت، لە دەست خەڵکی هەڵدێ بۆ لای خوا، ئەمەش ئەو ناسینە تایبەتیەیە کە لەسەر زمانی خەڵکی باوە، جیاوازی پلەی خەڵکیش لەم ناسینەدا کەس ناتوانێت سەرژمێری بکات جگە لە خوا نەبێت، خوای گەورە ناسینی خۆی بۆ دڵیان ڕۆشن کردۆتەوە، هەر کەسە بە پلەی خۆی.

بۆیە دەبینین زاناترین کەس کە پێغەمبەرﷺ بە خوا دەفەرموێ: ((لا أُحْصِي ثناءً عليكَ، أنتَ كما أثنيت على نفسك))[1]، واتە: ناتوانم ستایشی تۆ بکەم بەو جۆرەی کە تۆ خۆت ستایشی خۆتت کردووە.

پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ڕۆژی قیامەت فێری ستایش و سوپاسێکی وام دەکەن بە جۆرێك کە ئێستا نایزانم.

بۆ گەیشتن بەم خواناسیە دوو دەرگای فراوان هەیە:

دەرگای یەکەم: بیرکردنەوە و وردبوونەوەیە لە ئایەتەکانی قورئان، تێگەیشتن بەو شێوە دروستەی کە خوا و پێغەمبەرﷺ هێناویانە.

دەرگای دووەم: وردبوونەوە و بیرکردنەوەیە لە دروستکراوەکانی خوا، تێڕامانە لە شوێنەواری حیکمەت و دەسەڵات و لوتف و چاکە و دادپەروەری خوا لەسەر

---

(١) صحيح: رواه مسلم (٤٨٦)، والنسائي (٢/٢٢٢)، و ابو داود (٨٧٩)، والترمذي (٣٤٩١)، و احمد في ((المسند)) (٦/٥٨و٢٠١)، وابن ماجه (٣٨٤٢).

دروستکراوەکانی.

کۆی ئەوانە: تێگەیشتنە لە مانای ناوە جوانەکانی خوای گەورە و شکۆداری و بێ کەم و کوڕی و بە تاك زانینی و پەیوەست بوون بە دروستکراوەکانی و فەرمانەکانیەتی.

گەر وابوو شارەزا دەبێت لە فەرمانەکانی و قەدەغەکراوەکانی خوا، شارەزا دەبێت لە (القضاء و القدر)ی خوا، شارەزا دەبێت لە ناو و سیفاتەکانی خوا، شارەزا دەبێت لە بڕیاری (الدینی الشرع) و بڕیاری (الکوني القدري) خوا.

﴿ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ﴾(الحدید:٢١)، واتە: ئەوە فەزڵی خوایە دەیبەخشێ بەهەر کەسێك کە خۆی حەز بکات، بەڕاستی خوای گەورە خاوەنی فەزڵی گەورەیە.

پارە چوار جۆری هەیە

١. پارەیەك بە حەڵاڵی و بە گوێڕایەڵی خوا پەیدا کراوە، لە پێناوی خواش بە حەڵاڵی سەرف دەکرێت، ئەوە چاکترین پارەیە بۆ مرۆڤ.

٢. پارەیەك بە حەرام و بێ فەرمانی خوا پەیدا کراوە، لە گوناهیش سەرف دەکرێت، ئەوە خراپترین پارەیە بۆ مرۆڤ.

٣. پارەیەك بە ئەزیەت دانی موسڵمانان پەیداکراوە، لە ئەزیەت دانی موسڵمانانیشدا سەرف دەکرێ، ئەوەش خراپترین پارەیە بۆ مرۆڤ.

٤. پارەیەك بە مباح پەیداکراوە، لە خۆشیەکی مباحیشدا سەرف دەکرێت، ئەوە نەهیچی بۆ هەیە و نە هیچی لەسەرە.

ئا ئەمە بنچینەی جۆرەکانی پارەیە، لەم چوار جۆرە چەند لقێکی تریشی لێ دەبێتەوە:

✓ پارەیەك بە حەڵاڵی و دروستی پەیدا کراوە، کەچی لە حەرام و نادروستی سەرف دەکرێت.

✓ پارەیەك بە حەرامی پەیدا کراوە، کەچی لە حەڵاڵ سەرف دەکرێت، ئەوە سەرف کردنی لە حەق کەفارەتەکەیەتی.

✓ پارەیەك پەیدا کراوە، بەڵام گومانی تیایە کە ئایا حەڵاڵە یان حەرامە، کەفارەتەکەشی ئەوەیە لە بەندایەتی خوا سەرف بکرێت.

جا چۆن سەرفکردنی پارە پاداشت و سزا و مەدح و زەمی لەسەرە، بە هەمان شێوەش پەیداکردنیشی پاداشت و سزا و مەدح و زەمی لەسەرە، هەروەها پرسیاری لێ دەکرێ لە کوێی پەیاکردووە و لە چی سەرف کردووە.

دڵ نەوایی کردنی ئیمانداران

یارمەتی دان و دڵ نەوایی کردنی ئیمانداران چەند جۆرێکی هەیە لەوانـــە، بە سەروەت و سامان دڵ نەوایی ئیمانداران دەکرێت، بە خانەوادە دڵ نەوایی دەکرێت، بە لاشە و خزمەت کردن دڵ نەوایی دەکرێت، بە ئامۆژگاری دڵ نەوایی دەکرێت، بە دووعا و داوای لێبووردن کردن لە خوا دڵ نەوایی دەکرێت، بە دڵ دانەوە و بەژداری خەم کردن دڵ نەوایی دەکرێت.

جا یارمەتی دان و دڵ نەوایی کرن بە پێی ئیمان لە مرۆڤ هەڵدەقوڵێت، هەر کاتێك مرۆڤ ئیمانی بێ هێز بوو ئەویش بێ هێز دەبێت، بەڵام ئەگەر ئیمان بە هێز بوو ئەویش بە هێز دەبێت.

پێغەمبەر ﷺ چاکترین کەس بووە کە بە هەموو جۆرێك یارمەت و دڵ نەوایی هاوەڵانی کردووە، یارمەتی دانی خەڵکیش بەپێی شوێنکەوتنی پێغەمبەر ﷺ دەبێت.

ڕۆژێك هێندێ لە هاوڕێکانی (بشر الحافي) لە کەشێکی زۆر سەرما و ساردا هاتنە خزمەتی، کاتێك چوونە ژوورەوە دەبینن وا جلەکانی لەبەر کردۆتەوە و لە سەرما هەڵدەلەرزێ، ووتیان: ئەوە چیە ئەی (ابا نصر)؟

فەرمووی: سەرما و سۆڵی هەژارەکانم بیرکەوتەوە، هیچیشم نەبوو یارمەتیان بدەم و دڵ نەواییان پێ بکەم، جا بۆیە حەزم کرد بە خۆ سەرما کردن یارمەتیان بدەم و بەژداری سەرماکەیان بکـــەم.

وێستگەی ئیمان

شارەزا نەبوون بە بەربەستەکانی ڕێگای گەیشتن بە ڕەزامەندی خوا مرۆڤ تووشی ماندووبونێکی زۆر دەکات و سوودێکی کەمیشی پێ دەگەیەنێت، چونکە ئەو مرۆڤە ناشارەزایە دەبینی خۆی بە سوونەتەکان خەریك دەکات کەچی فەرزەکان دەفەوتێنێت، یان کارێك بە لاشە ئەنجام دەدات کەچی دڵی لەگەڵی دانیە، یان کارێك بە دڵ و لاشەوە ئەنجام دەدات بەڵام لەسەر ڕاڕەوی شەرع نیە، یان دەیەوێت کارێك بکات کەچی تێبینی مەبەستەکەی ناکات، یان کارێك دەکات خۆی ناپارێزێت لە خراپەکانی لە کاتی ئەنجامدانی، یان بێ ئاگایە لە هێندێ کار کە دەبێت خۆی ڕۆڵی تیا ببینێت، یان هێندێ کار عوزری تیا بەدی ناکرێ کەچی ئەو عوزری تیا دێنێتەوە، یان هێندێ کار هەیە بە چاکی ئەنجامی نەداوە، کەچی وادەزانێت بە چاکی ئەنجامی داوە، ئا ئەمانە هەر هەمووی بەرووبوومەکەی کەم دەکات لەگەڵ ئەوەشدا زۆر ماندووش دەبێت لە ئەنجامدانی.

ئەگەر مرۆڤ ویستی ڕێگا بگرێتەبەر بەرەو ڕەزامەندی خوای گەورە، ئەوە چەندین بەربەست دێتە ڕێگای، سەرەتا بە ئارەزووات و پلەوپایە و خۆشی و ئافرەت و جل و بەرگ تاقی دەکرێتەوە، ئەگەر بەوانە ڕازی بوو و ڕووی تێکردن، ئەوە لە گەشتەکەی دادەپچڕێت، بەڵام ئەگەر پێیان ڕازی نەبوو پشتی تێکردن و ڕاستگۆ بوو لە داواکردنی ڕەزامەندی خودا، ئەوە تاقی دەکرێتەوە بە شوێنکەوتەی زۆر، کە دەستی ماچ دەکەن و خەڵکێکی زۆر دادەنیشن لە مەجلیسی، داوای دوعا وبەرەکەتی لێ دەکەن و چەندین شتی تری لەم جۆرە، ئەگەر ڕازی بوو بەوانە و پێیان بە فیتنە چوو، ئەوە دادەبڕێت لە گەشتەکەی بەرەو ڕەزامەندی خوا، چونکە ئەو ئەوەی دەویست، بەڵام ئەگەر بەوانە هەڵنەخەڵەتا و پشتی تێکرن و بەردەوام بوو لە گەشتەکەی، ئەوکات بە کەرامات تاقی دەکرێتەوە، ئەگەر بەوانە هەڵخەڵەتا

ئـەوە لـە خـوا دەپـچڕێت، چـونکە ئـەو ئـەوەی دەوێـست، بـەڵام ئەگـەر بەوانـە هەڵنەخەڵەتا، ئەوە تاقی دەکرێتەوە بە نەکردنی گوناە و دوورکەوتنـەوە لـە دنیـا و عیـزەت، ئەگـەر بەوانـە هەڵخەڵـەتا ئـەوە لـە گەشـتەکەی دەپـچڕێت، بـەڵام ئەگـەر بەوانەش هەڵنەخەڵـەتا و بـەردەوام بـوو لـە گەشـتەکەی، بـە جۆرێـك کـە خـوا چـی پێخۆش بێت ئەنجامی بدا، جا پێی ماندوو بێت یان ماندوو نەبێت، خـۆش بێـت یـان نـاخۆش بێـت، بـە ئـارەزووی خـۆی هـیچ هەڵنابـژێرێت مەگـەر ئـەوە نـەبێت، کـە سەیدەکەی بۆی هەڵدەبژێرێت، چی فەرمان پێبکـات بـە پێـی توانـا ئـەنجامی دەدا، ڕەزامەندی خوای پێش هەموو شتێك خستووە لە نەفس و ئارەزووات.

ئا ئەوە ئەو بەندەیە کە گەشتەکەی تەواو دەکات و بە ڕەزامەندی خوا دەگـات، هیچ شتێکیش لە گەشتەکەی ناپچڕێنێت.

نیعمەتەکانی خودا

نیعمەت و بەخششەکانی خودا سێ جۆرە:

١. نیعمەتێك كە بەندە چەنگی كەوتووە و پێی دەزانێت.

٢. نیعمەتێك كە بەندە چەنگی نەكەوتووە، بەڵام ئومێدی بۆ دەكات.

٣. نیعمەتێك كە بەندە چەنگی كەوتووە، بەڵام هەستی پێ ناكات.

ئەگەر خوای گەورە بیەوێت نیعمەتی خۆی بڕژێنێت بەسەر بەندەكەی، ئەوە ئەو نیعمەتەی چەنگی كەوتووە پێی دەناسێنێ، واشی لێدەكات شوكرانە بژێری بكات هەتا سەرگەردان نەبێت، وە سەرفرازی دەكات بۆ كارانێك ئەو نیعمەتەی پێ چەنگ كەوێت كە چاوەڕەیی دەكات، ئەو ڕێگایانەی بۆ ڕۆشن دەكاتەوە كە دەبن بە بەربەست بۆ ئەو نیعمەتە چاوەڕوان كراوە، سەرفرازی دەكات بۆ خۆ لێ پاراستنی، ئەو نیعمەتەشی پێ دەناسێنێت كە چەنگی كەوتووە، بەڵام هەستی پێ ناكات.

دەگێڕنەوە دەڵێن: كابرایەكی دەشتەكی چووە خزمەت پێشەوای ئیمانداران(هارون الرشید)، (هارون الرشید) پێی فەرموو: خودا ئەو نیعمەتەت لەسەر بسەپێنێت كە خوا پێی داویت بە بەردەوامی شوكرانە بژێری، ئەو نیعمەتەشت بۆ فەراهەم بهێنێت كە بە گومانی چاكت بە خوا و بەندایەتی بەردەوامت ئومێدی بۆ دەكەی، بەو نیعمەتەت بناسێنێت كە چەنگت كەوتووە بەڵام هەستی پێناكەیت تاكو شوكرانە بژێری بكەیت، كابرایەكە ئەمەی زۆر پێ سەیر بوو، گووتی: چەند جوان بوو دابەش كردنەكەی.

ئەو خەتەرەی بە دڵت دادێت؟

سەرچاوەی هەموو زانست و کارێك لە خەتـەرە[1] و بیرکردنـەوە هەڵدەقوڵێت، خەتەرە و بیرکردنەوەش دەبێت بە بۆچوون، بۆچوونیش سەردەکێشێ بۆ ویست و ئیرادە، ویست و ئیرادەش دەبێت بە کاروکردەوە، دووبارەبوونـەوەی کارەکـەش دەبێت بـە عـادەت، جـا چـاککردنی ئەوانـە پەیوەسـتە بـە چـاککردنی خەتـەرە و بیرەوە، بە فەساد چوون و تێك چوونی پەیوەستە بە خەتەرە و بیرەوە.

چاککردنی خەتەرە و بیریش بەوە دەکرێت پەچاوی ئەو شتانە بکـات کـە بـەرز دەبێتەوە بۆ خزمەتی خوا، بزانێت خوا پێی ڕازیە و پێی خۆشە یان نا، چونکە هـەر چ چاکـە و هیدایـەت و سـەرفرازی و پاراسـتنێك هـەبێت ئـەوە تـەنها لـە خـوای گەورەوەیە، مرۆڤیش بـەهرەوەر دەبێت لـە خێروبێـری خـودا، بـە پێـی پەیوەسـت بوون و جێگیر بوونی خەتەرە و بیریەوە بە نیعمـەت و یەکتاپەرستی و خواناسـی و بەندایەتی و هەست کردن بە چاودێری و مراقەبـەی و ئاگـاداربوونی خـوا بـە هـەموو چـرپە و کارەکـانی، ئـا ئـەوکات شـەرم دەکـات خـوای گـەورە بـەو خەتـەرە و بیرکردنەوانەی بزانێت، بۆیە پارێزگاری دەکـات و نەفسی خـۆی سـەرکوت دەکـات، ئەگەر بـەم شـێوەی کرد ئـەوە خـوای گـەورە ڕێـزی لێ دەنـێ و هـەڵی دەبـژێرێت و دەیپارێزێت، بە پێی ئەوانەش دووری دەکاتەوە لە خەتـەرە و بـیر و کـاری خـراپ و پیس و گەندەڵ.

بزانە مرۆڤ چاکترین دروستکراوی خوای گەورەیە، ئەگەر لە خـوا نزیـك بێتـەوە و پەیوەست بێت بە فەرمانەکانی و قەدەغەکراوەکانی و کارەکانی لە ڕەزامەندی خـوا

---

(١) خەتەرە: بەو شتانە دەگوترێ کە بە دڵ دادێت.

بێـت و خـوا پـێش هـەموو هـەوا و ئـارەزووەتی بێخێـت، بـەڵام مـرۆڤ خـراپترین دروستکراوە، ئەگەر دوور بێت لە خـوا و دڵـی نـەجووڵێت بـۆ ئـەوەی لـە خـوا نزیـك بێتەوە و پەیوەست نەبێت بە بەندایەتی و پەرزامەندی خودا.

کەوابوو: هەر کاتێك مرۆڤ نزیکی خـوای هەڵبـژاردو خـوای گـەورەی پـێش هـەواو ئارەزووەتی خۆی خست، ئەوە دڵ وعەقڵ وئیمانی بااڵدەست دەبێت بەسەر نەفس و ئارەزووات وشەیتانی، سەرفرازی وهیدایەتی بااڵدەست دەبێت بەسـەر سـەرگەردانی و هەوا و هەوەسی، بەڵام ئەگەر دووری لـە خـوای هەڵبـژارد، ئـەوە نـەفس و هـەوا و ئارەزووات و شەیتانی بااڵدەست دەبێت بەسەر عەقڵ و دڵ و سەرفرازی.

چاك بزانە: خەتەرە و وەسوەسە سەر دەکێشێت بـۆ بیرکردنـەوە، بیکردنـەوەش سەردەکێشێت بۆ یادکردنەوە، یادکردنەوەش سەردەکێشێت بـۆ ئـیرادە، ئـیرادەش سەر دەکێشێت بۆکاری ئەندامەکانی الشە، ئەوکات ئەو کارەش بااڵدەست دەبێـت و دەبێـت بـە عـادەت، جـا لـە سـەرەتاوە چـاککردنی خەتـەرە ئاسـانە، بـەڵام کـە پێڕاگەیشت و تەواو بوو چاککردنی زۆر ئاستەمە.

ئەوەش بزانـە بە هیچ شێوەیەك مرۆڤ ئەوەی پێ نەدراوە کە ئەو خەتەرانەی بـە دڵی دادێت لە بنچینەوە ڕیشەکێشی و بنـبڕی بکـات و هیـچی لێ نـەهێڵێت، چونکـە ئەو خەتەرە و وەسوەسـانە وەکـو هەناسـەی مرۆڤەکـە وایـە بـەردەوام هێرشـی بـۆ دەهێنن، بەڵام لێرەدا ئەگەر مرۆڤ ئیمان و عەقڵی بە هێزبوو، ئەو خەتەرە چـاکانەی بـە دڵـی دادێت هەڵیدبـژێرێت و پـێ ڕازی دەبـێ و هـۆگری دەبێـت، ئـەو خەتـەرە خراپانەشی بە دڵی دادێت، پێ ناخۆشە و پشتی تێدەکات و لێی دوور دەکەوێتەوە، هەر وەکو هاوەاڵن بە پێغەمبەریان ﷺ فـەرموو: ئەی پێغەمبەری خـوا ﷺ هەریـەك لە ئێمە جاری وا هەیە هەست بە شتی وا دەکات لـە نەفسی خـۆی ئەگـەر بـە ئـاگر بسوتێنرێت تاکو دەبێت بە خەڵوز، ئەوە زۆر پێی خۆشترە نەك ئـەو خەتەرەیـە بـە دڵی داهاتووە دەربپرێت، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئایا هەست بـەوە دەکـەن؟))

هاوەڵان ووتیان: بەڵێ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئا ئەمە نیشانەی ئیمانە))[1].

لێرەدا کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئا ئەمە نیشانەی ئیمانە)) ئەوە دوو ڕاڤەی بۆ کراوە:

یەکەم: وەرنەگرتن و ڕەتکردنەوەی وپێ ناخۆش بوونی ئەم خەتەرەیە، ئەوە خۆی لە خۆیدا نیشانەی ئیمانە.

دووەم: کە شەیتان ئەو خەتەرانە بە دڵی ئەو مرۆڤە دادەهێنێت، ئەوەش نیشانەی ئیمانە، چونکە ـ دیارە ئەو مرۆڤە ئیمانی لە دڵدایە ـ بۆیە شەیتان ئەو خەتەرانە دەخاتە ناو دڵی تاکو ئیمانەکەی لەکەداربکات یان لایببات.

بەڵێ: خوای گەورەش نەفسی مرۆڤی دروستکردووە وەک باراش وایە، چۆن باراش نابێ بە چۆڵی ئیش بکات بەڵکو هەر دەبێت شتێکی تێبکرێت تاکو بیهارێت، باراشیش ئەگەر گەنمی تێبکرێت دەیهارێت، ئەگەر خۆڵ یان چەوی تێبکرێت هەر دەیهارێت، بە هەمان شێوەش ئەو خەتەرە و خەیاڵاتانەی کە لە دڵی مرۆڤدا دەسوڕێتەوە. وەکو ئەو گەنمە وایە کە دەکرێتە ناو ئاشەکە، چونکە ئەو ئاشە هەرگیز بە چۆڵی کارناکات، بەڵکو هەر دەبێت شتێکی تێبکرێت تا بیهارێت.

هێندێ کەس ئاشەکەیان گەنمی تێدەکرێت و گەنم دەهارێت، بۆیە ئاردێکی بۆ دەردەچێت کە بۆ خۆی و خەڵکیش سوودی لێ دەبینن، بەڵام زۆربەی خەڵکی ئاشەکانیان یان قوم یان چەو یان کا دەهارێت، جا کە کاتی ئەوە دادێت کە بیکات بە هەویر و بیکات بە نان ئەوە ڕاستەقینەی ئاردەکەی بۆ ڕۆشن دەبێتەوە.

ئەگەر ئەو خەتەرە خراپانەی بە دڵت دادێت دوورت کردەوە لە خۆت، ئەوە ئەو شتانەی بە دوایدا دێن بۆ خۆی نامێنێت، بەڵام ئەگەر ڕووت تێکرد و وەرتگرت خەتەرەکە دەبێت بە فیکر، فیکریش لە خزمەتی ئیرادە دا دەبێت، ئیرادە و

(١) صحيح: رواه مسلم (١٣٢)، و ابو داود (٥١١١)، و احمد فى ((المسند)) (٢/٤٤١).

فیکریش لە خزمەتی ئەندامەکاندا دەبن، بەڵام ئەگەر ئەوە نەکرا پووەکەنە دڵ تاکو بە هەوا و ئارەزووات لە خشتەی بەرن، ئەوەش پوون و ئاشکرایە کە چاکردنی فیکر ئاسانترە لە چاکردنی ئیرادەش ئاسانترە لە چاکردنی کاروکردەوە، فریاکەوتنی کاروکردەوە ئاسانترە لە بنبڕکردنی داب و نەریت.

چاکترین چارەسەریش بۆ ئەو دەردە، ئەوەیە کە خۆت بە شتێك سەرقاڵ بکەی کە پەیوەندی بە تۆوە هەبێت، نەك خۆت بە شتێك سەرقاڵ بکەی پەیوەندیی بە تۆوە نەبێت، چونکە بیرکردنەوە لە شتێك کە پەیوەندی بە تۆوە نیە دەرگای هەموو خراپەیەکت لێ دەکاتەوە.

هەر کەسێك بیر لە شتێك بکاتەوە پەیوەندی بەو نەبێت، ئەو کات ئەو شتەی پەیوەندی بەویەوە هەیە لە دەستی دەچێت، سەرقاڵ دەبێت بە شتێك کە سوودی بۆ ئەو نیە، بەرانبەر بە شتێك کە سوودی بۆ ئەو هەیە.

کەوابوو: خەتەرە و بیرکردنەوە و ئیرادە و هیمەت شیاوترین شتن کە مرۆڤ خۆی سەرقال بکات بە چاککردنیان، چونکە ئەوانە ئەگەر خراپ بوون لە خوا دوورت دەخەنەوە، ئەگەر باشیش بن لە خوا نزیکت دەخەنەوە، ئەو خوایەی کە کامەرانی و ئاسوودەیی تۆ لە نزیك بوونەوە و پەزامەندی ئەو دایە، سەرگەردانی و خراپی تۆش لەدووربوونەوە و تووڕەیی ئەو دایە.

ئاگادارب: نەکەی بهێڵی شەیتان خانووی خۆی لە بیرکردنەوە و ئیرادەت دروست بکات، چونکە ئەگەر ڕێگات پێدا ئەو کارە بکات ئەوە گەندەڵی دەکات، ئەوسا فریاکەوتنی زۆر ئاستەمە، ئەگەر ئەوەی بۆ ڕێك بکەوێت ئەوە بە هەوەسی خۆی هەموو جۆرە وەسوەسە و شتی خراپ دەخاتە بیرکردنەوە و خەیاڵت، بەربەستێکت بۆ دروست دەکات بۆ گەیشتن بەو بیرکردنەوانەی سوود بەخشن بۆت، لێرەشدا تاوانی خۆتە کە یارمەتیت داوە بااڵدەست بێت بەسەر نەفستدا بەوەی دەرگای دڵت بۆ کردۆتەوە، ئەگەر وابکەی نموونەی تۆو ئەو وەکو ئەو کابرایەی ئاشەوان وایە کە خەریکی هاڕینی گەنمی باش و پاکە، کەچی کەسێك لەاوە دێت ـ

فەردێك ـ خۆڵ و قشپل و خەڵوز و پۆخڵەواتی بە شانی خۆیدا داوە داوا لە ئاشەوان دەکات بیکاتە ناو باراشەکە و بیهارێت، جا لێرەدا ئەگەر ئاشەوانەکە ئەو کابرایەی دەرکرد و نەیهێشت ئەو پۆخڵەواتە بکاتە ناو ئاشەکەیەوە، ئەوە ئاشەکە بەردەوام دەبێت لەسەر هارینی گەنمی بە سوود و پاك، بەڵام ئەگەر ئاشەوانەکە ڕێگای بەو کابرایەدا ئەو پۆخڵەواتە بکاتە ناو ئاشەکەی، ئەوە بە هۆی ئەو پۆخڵەواتەوە ئەو گەنمەی لە ناویشیەتی هەر هەموو پیس دەبێت و خەسار دەبێت.

چارەی ئەم دەردە:

لە ڕووی زانستەوە، ئەوەیە کە بیرکردنەوە و خەیاڵی خۆت سەرقاڵ بکەی بەو زانیارانەی دەتگەیەنێتە یەکتاپەرستی و خۆشەویستی خوا، خۆ سەرقاڵ کردن بەو زانیارانەی ڕاستی مردن و هەواڵەکانی ترت تا بەهەشت و دۆزەخ بۆ ڕۆشن دەکەنەوە، خۆ سەرقاڵ کردن بۆ بە دەست هێنانی زانیاری لەسەر ئەو کارە خراپانەی مرۆڤ تووشی توڕەیی خوا دەکەن و ڕێگای خۆ لێ پاراستنی.

لە ڕووی ئیرادەشەوە، پێویستە خۆت بەو شتانە سەرقاڵ بکەی کە سوودت پێدەگەیەنێت، واز لەو شتانەش بێنی کە زیانت پێ دەگەیەنێت، دەبینین لەلای خواناسەکان ئومێدکردن بۆ خیانەت و سەرقاڵ کردنی دڵ و هۆش پێیەوە زۆر زیانی زیاترە بۆ دڵ لە خودی خیانەتەکە خۆی، دەڵێن: چونکە ئومێدکردنی خیانەت دڵی پێ سەرقاڵ دەبێ و هەموو غەم و مەبەستی دەبێتە ئەو خیانەتە، بۆ نموونە تۆ لە دنیادا پادشایەك دەبینی ئەگەر هێندێ لە دار و دەستەکانی دڵ و هۆشیان سەرقاڵ ببوو بەوەی کە چۆن خیانەتی لێ بکەن، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو شتەیان لە دڵی خۆیان حەشاردابوو خزمەتی پادشایان دەکرد و پێویستیەکانیان بۆ جێبەجێ دەکرد، جا ئەگەر هاتوو پادشا بەو مەبەست و خیانەتەکەی ئەوانی زانی ئەوە زۆر لێیان تووڕە دەبێت، بۆیە چی خراپە پێیان دەکات، چونکە ئەوانە لەلای پادشا زۆر خراپترن و قیزەوەنترن لەو کەسەی تاوانێکی ئەنجامداوە بەبێ ئەوەی لە پادشای بشارێتەوە، لەبەر ئەوەی کەسی یەکەم لە بێ دەسەڵاتی خیانەتەکەی

ئـەنجام نـەداوە، ئـەگینا دڵـی پـڕە لـە پادشـا، کەسـی دووەمـیش خیانەتەکـەی ئەنجامداوە، کەچی دڵی پێی ناخۆشە، وەنـەبێت سـوور بێـت لەسـەر خیانـەت و لـە دڵی خۆشی حەشاری دا بێت، جا ئەوەیان حاڵ و عاقیبەتی زۆر چاکترە لـە کەسـی یەکەم.

پوختەی قسان ئەوەیە: دڵ هەرگیز چۆل نابێت لە خەتەرە و بیرکردنەوە، ئینجا ئـەو بیرکردنەوەیـە یـان هـانی دەدات بـۆ چاکسازی حـاڵی دوا ڕۆژی، یـان ئـەو بیرکردنەوەیـە هـانی دەدات بـۆ چاکسازی ژیـانی دنیـای، یـان ئـەو بیرکردنەوەیـە تووشی چەندین وەسوەسە و نیاز و شتی بێ هودەی دەکات.

پێشتر باسمانکرد کە نەفسی مرۆڤ وەکو ئاش وایە هەرچی تێهـاوێی دەیهارێـت، ئەگـەر گـەنمی تێبهـاوێی دەیهارێـت، ئەگـەر شووشـە و بـەرد و قـشپلی تێبهاویـت دەیهارێت، جا خوای گەورە خاوەن و بەڕێوەبەری ئەو ئاشەیە ـ کە نەفسی مرۆڤـە ـ مەلائیکەتێکی بۆ ئامادە کردووە شتی بە سوودی تێبکات، نەفـسیش دەیهارێـت، شـەیتانێکیش شـتی بـێ سـوودی تێـدەکات نەفـسیش دەیهارێـت، جـا ئەوانـەی مەلائیکەت دەیخاتە دڵی مرۆڤەوە، هاندانیەتی بۆ خێر و بە ڕاستدانانی ڕۆژی دوایی، ئەوەی شەیتانیش دەیخاتە دڵی مرۆڤ، هاندانیـەتی بـۆ خراپـە و بـە ڕاسـت دانـەنانی ڕۆژی دوایی.

فەرموو: بەرداغێك لە ئاوی ئیمان

(شقیق)ی کوڕی (ابراهیم) دەفەرمووێ: دەرگای تـەوفیقی خـوا لەسـەر مـرۆڤ لـە شەش شت داخراوە:

١. سەرقاڵ بوونیان بە بەخششەکانی خوا و سوپاس نەکردنی.
٢. حەزکـردن لە زانست و زانـــیاری و کار پێنەکردنی.
٣. پەلەکردنی بۆ گوناە و دواخستنی تەوبە.
٤. فریوخواردن بە هاوڕێیەتی پیاوچاکان و چاو لێنەکردنیان.
٥. پشت تێکردنی دنیا لەوان، کەچی ئەوان ڕووی تێدەکەن.
٦. ڕووتێکردنی دوا ڕۆژ بۆیان، کەچی ئەوان پشتی تێدەکەن.

ـ ابن قیم دەفەرمووێ ـ منیش دەڵێم: ئەوانە بۆ وایان بەسەر هاتووە چـونکە، حەزکردن لە چاکە و ترسان لە خراپەیان لە دڵدا نیە، یـەقینێکی بـێ هێزیـان هەیـە، چاو ساغیان نیە، بـنـچینەی ئەوانـە بـێ نرخـی نەفسە و گـۆڕینی شـتی چاکەیە بـە خراپە، ئەگەر وانەبایە و نەفسی نرخی هەبایـە، ئـەوە شـتی چـاکەی نـەدەگۆڕی بـە خراپـە.

کەوابوو: بنچینەی هەموو خێر و چاکەیەك ـ دوای سـەرفرازی خوا ـ لـە بـەرزی و پـاکی و بـەنرخی نەفسەوە سـەرهەڵدەدات، بـنـچینەی هـەموو خراپەیـەکیش لـە گەندەڵی و پیسی و بێ نرخی نەفسەوە سەرهەڵدەدات خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴿١٠﴾﴾ (الـــشمس:٩ـــ١٠)، واتـــە: بەڕاستی ئەو کەسە سەرفرازە کە نەفسی پاك و پوخت کردووە بـە بەندایـەتی خـوا، ئەو کەسەش زەرەرمەند بوو کـە نەفـسی خـۆی گەندەڵ و پـیس و پـۆخڵ کـردووە بەبێ فەرمانی خوا.

بەڵێ: نەفسی پاك و بەڕێز تەنها شتی بەرز و چاك و سوپاسکراوی دەوێت، بەڵام نەفسی پیس و بێ نرخ پووەکاتە شتی قێزەون وگەندەڵ و پیس وەك مێش و مەگەز کە چۆن تەنها ڕوو دەکەنە سەر شتی پیس، نەفسی پاك و بەڕێز بە سەتەم و فاحیشە و دزی و خیانەت ڕازی نابێت، چونکە زۆر لەوە بەرزتر و بە نرختر کە پێی ڕازی بێت، بەڵام نەفسی بێ نرخ و پیس و گەندەڵ بە پێچەوانەی ئەویە.

پوختەی قسان: هەر نەفسێك مەیلی بۆ ئەو کارانــە دەچێت کە لەگەڵ خۆیدا دەسازێ، ئەوە ماناى ئەو ئایەتەیە کە خواى گەورە دەفەرموێ: ﴿كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ﴾ (الأسراء:٨٤)، واتــە: هەر کەسە و کارێك ئەنجام دەدات کە لەگەڵ خۆیدا بسازێ.

هــەموو مرۆڤێـك لەســەر ئــەو ڕێبــاز و مەزهــەب و داب و نەریتەیــە کــە خــووی پێوەگرتووە، مرۆڤی خراپ کارێك ئەنجامدەدات کە لەگەڵ خۆی بگونجێ، لــە بــری سوپاس کردنی خوا لەسەر بەخششەکانی بێ فەرمانی دەکات، مرۆڤــی ئیمانداریش کارێك ئەنجامدەدات کە لەگەڵ خۆیدا بگونجێ، بۆیــە شــوکرانە بــژێری خــوا دەکــات لەســەر نیعمەتــەکانی و خۆشــی دەوێ و شــەرمی لێ دەکــات و هەســت بــە چــاودێری دەکات و بە شکۆ و گەورەی دادەنێت.

ئەگەر کەسێك نەفسی خۆی نەناسێت، چۆن دروست کارەکەی دەناسێت؟ ــ بــە ووردی بڕوانــــە ئــەو نموونــــە جوانــــە - خــوای گــەورە لــە ســینگتدا خانوویــەکی دروستکردوە کــە دڵــــە، لــە نــاو ئــەو خــانووەش کورسیــەکی بــۆ ســازاندووە، ئــەو کورسیەش خواناسی و خۆشەویستی و یەکتاپەرستی خوا لەسەری جێگیر دەبێت و دادەنیشێت، کورسیــەکەش بــە پەڕوێــەك داپۆشــراوە کــە پەزامەنــدی خوایــە، لــە تەنیشتی لای ڕاست و چــەپیش فەرمانــەکانی خــوا ڕیزکــراوە، ئــەو خــانووەش بــە باخچەیەك دەوردراوە، جا خوای گەورە بارانی ووتەکانی خۆی بەسەردا دەبارێنێت، ئەوکات چەندین جۆر گوڵ و گوڵزار و درەختی بە بەری لێ دەڕوێت لــە بەندایــەتی و (الله اکبر)کردن و تەسبیحات و سوپاسگوزاری و بە پاك ڕاگرتنی خوا، لە ناوەڕاستی

باخچەکەش درەختێکی خواناسی بۆ دەڕوێنێ، ئەو درەختە: ﴿تُؤْتِيٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا﴾(ابراهیم:٢٥)، واتە: ئەو درەختەی هەموو کاتێك بەروبوومی خۆی دەبەخشێت بەویستی پەروەردگاری، لە خۆشەویستی و گەڕانەوە و لە خواترسان و دڵ ئارامی و ئاسوودەیی.

ئەو درەختەش بە بیرکردنەوە لە قورئان و تێگەیشتنی و کارپێکردنی ئاودەدرێت، لەو ماڵەدا چرایەك هەڵواسراوە کە بە ڕووناکی خواناسی و ئیمان و یەکتاپەرستی دەدرەوشێتەوە، دیوارێکیشی بۆ باخچەکە کردووە، تاکو بیپارێزێت لە هەموو بەڵایەکی خراپ، مەلائیکەتیشی وەك چاودێر بۆ ئامادەکردووە کە دەیپارێزن لە کاتی خەوی یان بەخەبەری.

کاتێك خاوەنی ئەو خانووە دەزانێت دانیشتوانی زۆر چاك لە ناو ماڵەکەی دان، بۆیە بەردەوام هەموو غەمی ئەوە دەبێت خانووەکەی پوختە بکات، تاکو دانیشتوانی ناو ماڵەکەی ڕازی بن، هەر کاتێکیش هەست بە ناڕەحەتیەك بکات لە خانووەکەی ئەوە زۆر بە پەلە هەوڵدەدات چاکی بکات، بەراستی دانیشتوانی ناو ئەو خانووە دانیشت گەڵی باشن، بە ڕاستی ئەو خانووەش خانوویەکی باشە.

چەند جیاوازی هەیە لە نێوان ئەو خانووە و خانوویەك کە کاول بووە و بۆتە شوێنی مێش و مەگەز و پیسی و پۆخڵەوات، هەر کەسێك بیەوێت دەس بە ئاو بگەیەنێت دەچێتە ئەوێ، چونکە دەبینێ کاولە و کەسی تیا نیە و دیواری نیە و شوێنی پیسایی و تاریکە و بۆنی بۆگەنی لێدێ و هەمووی تێك چووە و پڕیەتی لە پیسی و پۆخڵی و کەس پێی هۆگر نابێت، کەسیش ناچێتە ئەوێ تەنها مێش و مەگەز و ئەوەی پێی ڕاهاتووە، جا شەیتان لە ناو ئەو خانووە لەسەر کورسیەکەی دانیشتووە، کورسیەکەش بە پەڕۆیەك داپۆشراوە کە نەفامیە، لەلای ڕاست و چەپیدا ئارەزووات ڕیزکراوە، لە ناو خانووەکە باخچەیەك هەیە پڕیەتی لە زەلیلی و سەرگەردانی و ڕووکردنە دنیا و دڵ پێوە بەند بوون و وازهێنان لە دوا ڕۆژ، ئەو باخچەیە بارانی نەفامی و ئارەزووات و شیرك و بیدعە بە سەریدا دەبارێت، کە

هـەموو جـۆرە دڕك و دار و گـوژاڵكێكی تیـا دەڕوێـت، بەرووبومەكـەی گونـاه و سەرپێچی و ملكەچ نەكردن و قەشمەریات و گاڵتە و گەپ و وتنـی شیعری دڵداریـه، لە ناوەراستی باخچەكەش درەختی خوا نەناسی و پشت كردنـه خـوا رواوە، هـەموو كاتێك بەرووبومی خۆیدەدا لە فیسق و گوناه و گاڵتە و یاری و قەشمەری و ڕۆیشتن لەگەڵ مەصلەحەت و شوێنكەوتنی ئارەزووات و غەم و خەفەت و دڵ تەنگی و ئێش و ئـازار و دڵـەڕاوكێ، ئـاوی ئـەو درەختـەش شـوێنكەوتنی هـەوا و ئـارەزووات و مەغرووری و ئومێدبوون بە دنیایە.

بەڵی: خوای گەورە دروستكاری هەر دوو خانوەكەیە كە دڵـە، جـا هـەر كەسێك دڵی وەك ئەو خانووە پاكەی یەكەمجار باسمان كرد ڕابگرێت ئەوە لە دنیا وقیامـەت سەرفراز دەبێت، هەر كەسێكیش دڵی وەك ئـەو خـانووە پیسـەی دووەم ڕابگرێت، ئەوە لە دنیا وقیامەت شەرمەزار و سەرگەردان دەبێت.

وێستگەی ئیمان

پرسیار لە (سهل التُستري)ی کرا ووتیان: پیاوی وا هەیە پۆژێ یەک جەم دەخوات؟ فەرمووی: ئەمە خواردنی (الصدیقین) ڕاستگۆیانە، پێیان ووت: ئەی ئەگەر دوو جەم بخوات؟ فەرمووی: ئەمەش خواردنی ئیماندارانە، پێیان ووت: ئەی ئەگەر سێ جەم بخوات؟ فەرمووی: بە ماڵەوەیان بڵێن با ئاخوڕێکی بۆ بسازێنن.

(الأسود)ی کوڕی (سالم) دەفەرمووێ: دوو ڕکعات نوێژبکەم زۆر لەلام خۆشەویستترە لە بەهەشت و ئەوەی لە ناویشیدا هەیە.

پێیان ووت: قوربان ئەمە هەڵەیە، ئەویش لە وەڵامدا دەیفەرموو: با بۆتان ڕوون بکەمەوە، بەهەشت بۆ ڕازی بوونی نەفسی خۆمە، بەڵام دوو ڕکعات نوێژەکە بۆ ڕازی بوونی پەروەردگارمە، کەوابوو، ڕەزامەندی پەروەردگارم لا خۆشەویستترە لە ڕەزامەندی نەفسی خۆم.

- مرۆڤی خواناس لە زەویدا وەکو گوڵی ڕێحانەی بەهەشت وایە، کە مرۆڤی موسڵمان بۆنی دەکات تامەزرۆی بەهەشت دەبێت.

دڵی مرۆڤێک کە خوای خۆشبوێت لە نێوان شکۆ و جوانی خوا وەستاوە، هەر کاتێک وردبێتەوە لە گەورەیی خوا شکۆداری خوا لە دڵیدا دەدرەوشێتەوە، هەر کاتێکیش ووردبێتەوە لە جوانی خوا تامەزرۆی دەبێت.

بەڵایەکی نادیار کە تۆ نازانی؟

یەکێك لە بەڵا نادیارەکان ئەوەیە کە مرۆڤ لە نیعمەتی خوا دایە و خوا نیعمەتی بەسەردا پژاندووە، کەچی ئەو مرۆڤە بە نەزانی خۆی دەیەوێت لە ژێر ئەم نیعمەتە دەرچێت وادەزانێت لەوەی چاکتر چەنگ دەکەوێت، بەڵام پەروەردگاری بەنەفامی و نەزانی ئەو ناکات و بە ڕەحمەتی خۆی لە ژێر نیعمەتی خۆیدا دەیهێڵێتەوە، تاکو ئەو کاتەی بە تەواوی بێزاری و ناڕەزایی خۆی دەردەبڕێت، ئەوکات خوای گەورە نیعمەتەکەی لێ دەگرێتەوە و ئەو شتەی پێ دەدات کە داوای کربوو، بەڵام کاتێك مرۆڤەکە دەگات بەوەی خۆی داوای کردووە، دەبینێت جیاوازیەکی زۆر هەیە لە نێوان ئەوەی پێشوو و ئەوەی ئەو داوای کردووە، ئینجا دڵ تەنگ دەبێت و پەشیمان دەبێتەوە داوا دەکات دیسان بگەڕێتەوە سەر ئەوەی پێشتر.

کەوابوو: هیچ شتێك وەکو ئەوە خراپ نیە کە مرۆڤ بێزار بێت و بێ تاقەت بێت لە نیعمەتی خوا، چونکە ئەو مرۆڤە ئەو نیعمەتەی بەسەریدا ڕژاوە بە نیعمەتی خوای نازانێت، سوپاسی خواشی لەسەر ناکات و دڵخۆش نابێت پێی، بەڵکو لێی بێزارە و گلەیی لێی هەیە و بە گرفتی دەزانێت، زۆربەی خەڵکی دژی هێندێ نیعمەتی خوانە کە پێی بەخشیوون، چونکە هەست ناکەن ئەوە نیعمەتی خوایە ــ بەڵکو وادەزانن ئەوە بەڵایە ــ بۆیە بە نەفامی و نەزانی خۆیان تێ دەکۆشن بۆ ئەوەی لە خۆیانی لابەرن.

چەند کەس کە نیعمەتی خوای بەسەردا ڕژاوە، کەچی ئەو بە نەزانی خۆی هەوڵیداوە لە خۆی لابێت خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ (الأنفال:٥٣)، واتە: خودا هەرنیعمەتێکی بە هەر گەلێ و نەتەوەیەك بەخشیبێت لێیان ناسێنێتەوە و لێیان ناگۆڕێت، تا خۆیان

بە خراپەی خۆیانەوە ئەو نیعمەتە لەسەر خۆیان لانەبەن و یاخود نەیگۆڕن.

خـوای گـەورە دەفـــەرمووێ: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ (الرعد:١١)، واتـە: بێگومـان خـوای گـەورە لـە هـیچ گـەلێك ناگۆڕێـت، تـا ئـەوان لـە نەفسی خۆیان نەگۆڕن.

هیچ دووژمنێك سەرسـەختتر نیـە بـۆ دژایـەتی کردنـی نیعمـەتی خـوا لـە نەفـسی مـرۆڤ، نەفـسی مـرۆڤ لەگـەڵ دووژمنەکەیـدا پـشتیوانە، کـە دووژمنەکـەی ئـاگر لـە نیعمەتەکە بەردەدا نەفسیش بۆی خۆش دەکات، یەکەمجار رێگای بـە دووژمـن داوە ئـاگری تێبەربـدا پاشـان یارمـەتی دەدات، جـا کاتێـك ئاگرەکـە خـۆش بـوو هـاواری ئاگرکوژێنەوە دەکات و گلەیی لە (قدر) دەکات.

بە چ سیفەتێك خودا دەناسی

هێندێ لە خەڵکی خوا بە بەخشندە و فەزڵ و چاکە دەناسن، هێندێکیش خوا بە لێخۆشبوون و ئارامی و لێبوردەیی دەناسن، هێندێکیش خوا بە سزا و تۆڵە سەندنەوە دەناسن، هێندێکیش خوا بە زانست و حیکمەت دەناسن، هێندێکیش خوا بە عیززەت و (کبریاء) دەناسن، هێندێکیش خوا بە ڕەحمەت و چاکە دەناسن، هێندێکیش خوا بەدەسەڵات و مولك دەناسن، هێندێکیش خوا بە وەڵامدانەوەی نزاو بە هانا هاتن و دابین کردنی پێویستیەکانی دەناسن.

لە هەمووان فراوانتر ئەوەیە کە خوا لە قورئانەوە بناسی، چونکە لە ڕێگای قورئانەوە پەروەردگارێك دەناسێت کە خاوەنی هەموو سیفاتێکی بەرز و بڵند و کەمالە، دووەم لە هەموو پێچونێك، دووەم لە هەموو کەم و کورتیەك، خاوەنی هەموو ناو و سیفاتێکی چاك و کاملە، چی بوێت ئەنجامی دەدات، لەسەرووی هەموو شتێکە و لەگەڵ هەموو شتێکە، بە دەسەڵاتە بەسەر هەموو شتێکدا، هەڵسوڕێنەری هەموو شتێکە، فەرمان دەدات و قەدەغەدەکات بێ کەم و کوڕیە، بە شکۆترە لە هەموو شتێك، لە هەموو شتێك جوانترە، لە هەموو کەسێك بە ڕەحمترە، لە هەموو کەسێك بە دەسەڵاترە، لە هەموو کەسێك حەکیم ترە.

کەوابوو: قورئان نازل بووە تاکو بەندەکان خوای پێ بناسن و بە ڕێگای قورئانەوە بگەن بە ناسینی خوا.

فراوانترین جۆری خوانـاسی

فراوانترینی جۆرەکانی خواناسی، ناسینی خوایە بـە سـیفەتی (الجمـال) جـوانی، هـەر کەسـەو و خـوا بـە سـیفەتێك دەناسـێت، بـەڵام چـاکترینیان ئەوەیـە خـوا بـە شکۆداری و بێ کەم و کوڕی بناسیت، جا جوانی خوای گەورە وێنـەی نیـە، گریمـان ئەگەر هەر هەموو خەڵکی لەسەر وێنەی جوانترین کـەس بـن، جـا جـوانی دەرەوە و ژوورەوەیـان بـەراوورد بکـەی لەگـەڵ جـوانی پـەروەردگار، ئـەوە جوانیەکـەیان زۆر کەمترە لە ڕووناکی چرایەکی بێ هێز بەرانبەر ڕووناکی خۆری پرشنگدار، هـەر ئـەوە بەسـە بـۆ جـوانی خـوای گـەورە کـە هـەر هـەموو شـتە جوانـەکانی دنیـا و قیامـەت دروستکراوی ئـەوە، ئـەی دەبێـت جـوانی ئـەوە چـۆن بێـت کـە ئەوانـەی دروسـت کردووە؟! ئـەوە بەسـە بـۆ جـوانی خـوای گـەورە کـە خـاوەنی هـەموو عیزەتێکـە، خـاوەنی هـەموو دەسـەڵاتێکە، خـاوەنی هـەموو بەخـشندەیەکە، خـاوەنی هـەموو زانستێکە، خاوەنی هەموو فەزڵێکە.

یـەکێك لـە نـاوە جوانـەکانی خـوای گـەورە (الجمیـل)ە لـە حەدیسی (صـحیح)دا هاتووە پێغەمبەرﷺ دەفـەرمووێ: ((إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ))[1]. واتـە: خـوای گەورە جوانە و جوان و پاکیشی خۆش دەوێت.

جوانی خوای گەورە چوار پلەی هەیە:

١. جمال الـذات: جـوانی زاتی خـوا.

٢. جمال الصفات: جوانی سیفاتەکاتی خوا.

٣. جمال الأفعال: جـوانی کارەکانی خـوا.

٤. جمال الأسماء: جـوانی ناوەکـانی خـوا.

---

(١) صحیح: رواه مسلم (١٩)، ابو داود (٣٠٩١)، والترمذی (١٩٩٩)، و احمد فی ((المسند)) (١/٣٨٥و٤٢٧).

ناوەکانی خوای گەورە هەر هەمووی جوانن، سیفاتەکانی هەر هەمووی کامل و بێ کەم و کوڕین، کارەکانی هەر هەمووی بە حیکمەت و چاکە و دادپەروەرانە و بە ڕەحمەتە، بەڵام جوانی زاتی خوای گەورە، جگە لە خۆی کەسی تر نەیگەیشتۆتێ و نایزانێت، کەسیش لە دروستکراوەکانی هیچی لێ نازانن، جگە لەو پێناسانە نەبێت کە خوا بەو کەسانەی ئاشنا کردووە کە ڕێزی لێ ناون، ئەگینا جوانی زاتی خوای گەورە پارێزراوە لە خەڵکی و نادیارە و پۆشراوە.

(ابن عباس) دەفەرمووێ: زاتی خوای گەورە پۆشراوە بە سیفاتی خوا، سیفاتەکانی خواش پۆشراوە بە کارەکانی، کەوابوو گومانت چیە بەرانبەر جوانیەک کە پۆشراوە بە وەسفی کامل و بێ کەم و کوڕی، پۆشراوە بە سیفاتی گەورەیی و شکۆداری.

لەو مانایەوە مرۆڤ لە هێندێ مانای جوانی زاتی خوا دەگات، چونکە مرۆڤ بە ڕێگای ناسینی کارەکانی خوا سیفاتەکانی خوا دەناسێت، لە ڕێگای ناسینی سیفاتەکانی خواش زاتی خوا دەناسێت، جا هەر کاتێک جوانی کارەکانی خوای بەدی کرد، جوانی سیفاتەکانی خوای بۆ ڕوون دەبێتەوە، لە جوانی سیفاتەکانیشیەوە جوانی زاتی خوای بۆ ڕوون دەبێتەوە، لێرەدا ڕوون دەبێتەوە کە خوای گەورە خاوەنی هەموو سوپاس و ستایشێکە کەس لە دروستکراوەکانی ناتوانن بە پێی شیاو ستایشی بکەن بەو شێوەی خۆی ستایشی خۆی کردووە، بەڕاستی خوای گەورە پێویستە بپەرسترێ لەبەر زاتی، خۆشبوبیسترێ لەبەر زاتی، سوپاس بکرێ لەبەر زاتی، بێگومان خوای گەورە خودی خۆی خۆشدەوێت، ستایشی خۆی دەکا، سوپاسی خۆی دەکا.

خۆشەویستی خۆی بۆ خۆی، سوپاسی خۆی بۆ خۆی، ستایشی خۆی بۆ خۆی، تەوحیدی خۆی بۆ خۆی، ئەوە ڕاستەقینەی سوپاس و ستایش و خۆشەویستی و تەوحیدە، خوای گەورە ستایشی خۆی دەکات هەر وەکو بەندەکانی ستایشی دەکەن، خوای گەورە هەروەک چۆن زاتی خۆی خۆش دەوێت سیفات و

کارەکانیشی خۆشدەوێت. هەموو کارەکانی خوای گەورە چاك و سوپاسکراون، کارەکانی هیچ ناپەسندیەکیان تیا نیە، هیچ شتێك نیە لەبەر خودی خۆی خۆش بوبستڕێ، سوپاس بکرێ لەبەر خودی خۆی جگە لە خودا نەبێت.

هەر شتێکیش خۆشبوبستڕێ جگە لە خوا، ئەگەر خۆشەویستیەکەی لەبەر خوا بوو و لە بۆ خوا بوو، ئەوە خۆشەویستیەکی دروستە و چاکە، بەڵام ئەگەر وانەبوو ئەوە خۆشەویستیەکی پوچەڵە، ئەمەش تەنها شیاوی خوایە.

ئا ئەمە(الألوهیة)ی ڕاستەقینەیە، چونکە پەرستراوی ڕاستەقینە، ئەوەیە کە لەبەر زاتی خۆشبوبستڕێ و سوپاسی بکرێ، ئەگەر بێتوو چاکەو نیعمەت و ئارامی و لێبووردن و لێخۆشبوون و ڕەحمەتیشی لەگەڵ بێت دەبێت چۆن بێت؟

کەوابوو: لەسەر مرۆڤ پێویستە بزانێت هیچ پەرستراوێکی بە حەق نیە جگە لە "اللّٰه" خۆشی بوێت و سوپاسی بکات لەبەر بێ کەم و کوڕی، پێویستە ئەوەش بزانێت هیچ چاکەکارێکی ڕاستەقینە نیە کە هەموو نیعمەتێکی دەروونی و جەستەیت پێ بدات جگە لە "اللّٰه" جا بۆیە پێویستە لەسەر ئەو چاکە و نیعمەتانەش خۆشی بوێت، لەسەر ئەوانە سوپاس بکرێت، لە هەموو ڕوویەکەوە خۆش بوبستڕێ، هەر وەك چۆن خوای گەورە هیچ وێنەیەك نیە لەو بچێت، بە هەمان شێوەش نابێت خۆشەویستی خوا بە خۆشەویستی کەس بچێت واتە: نابێت کەسی وەك خوا خۆش بوێت، چونکە هەر خۆشەویستیەك ملکەچی لەگەڵدا بێت ئەوە بەندایەتیە، ئەو بەندایەتیەی کە هەموو مرۆڤەکان بۆ ئەو بەندایەتیە دروستکراون، بەندایەتی بریتیە لە خۆشەویستی و زەلیلی، خۆشویستنی بەم جۆرە تەنها بۆ خوا دەبێت، نابێت مرۆڤ هیچ کەسێکی تری بەم جۆرە خۆشبوێت، ئەگەر وای کرد دەکات هاوبەشی بۆ خوا بڕیاردەوە، هەر کەسێکیش هاوبەش بۆ خاو بڕیاربدات ئەوە خوا هەرگیز لێی خۆش نابێت و کارەکانیشی پوچەڵ دەکاتەوە ئەگەر تەوبە نەکات.

شوکرانەبژێری دەبێت دوو خاڵی تیادا کۆبێتەوە:

- ✓ باسکردنی چاکەکانی و سیفاتە کاملەکانی.
- ✓ لەسەر ئەو نیعمەتەی خوا پێداوە خوای خۆش بوێت.

کەواتـە: ئەگەر کەسێك باسی چاکەی کەسێکی تر بکات، بـەڵام خۆشـی نـەوێت ناکات سوپاسـگوزارە، هـەر کەسـێکیش کەسـێکی تـری خـۆش بوێـت، بـەڵام باسـی چاکەکانی نەکات ئەویش ناکات سوپاسگوزارە، تاکو ئـەو دوو خاڵـەی باسمـان کـرد تیا کۆنەبێتەوە پێی ناگوترێ سوپاسگوزار.

سوپاسـکردنی مـرۆڤ بـۆ خـوا بـە ئـیـزن و ویـستی خوایـە، چـونکە هـەر خودایـە سوپاسگوزار دەکات بە سوپاسکار، مـرۆڤ دەکـات بـە موسـڵمان، مـرۆڤ دەکـات بـە نوێژکەر، مرۆڤ دەکات بە تەوبەکار، هەر لەوپەوەیە سەرەتای نیعمەت و کۆتای، هەر لەوپەوەیە سەرەتای سوپاس و کۆتایشی، هەر خودایە تەوبە بۆ بەندەکەی فەراهەم دێنێت، زۆریشی پێ خۆشە، ئەمەش لە فەزڵ و بەخشندەیی خۆیەتی، بەندایەتی بۆ بەندەکەی فەراهـەم دێنێـت و یارمـەتی لەسـەر دەدات، پاشـان پاداشتیـشی لەسـەر دەداتـەوە، ئەمـەش لـە فـەزڵ و بەخـشندەی خۆیـەتی، خـوای گـەورە لـە هـەموو پوویەکەوە دەوڵەمەندە و پێویستی بە کەس نیە، جگە لە خوا هەموو کەس هـەژارن و پێویستیان بە خوایە لە هەموو پوویەکەوە، بەندە هەژارە و پێویستی بە خوایە لە هەموو بوارێکدا، جا ئەوەی بە خواوە نیە ئەوە هەر نیە، ئەوەی بۆ خوا نیە سوودی نیە.

ڕوونکردنەوەی حەدیسەکان:

پێغەمبەرﷺ کە دەفەرموێ: ((إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ))[١].

مەبەست لەم حەدیسە جوانی جل و بەرگە وەك لە بەشی پێشەوەی ئەم حەدیسە ئاماژەی پێکردووە[٢]، جوانی هەموو شتێکیش دەگرێتەوە هەر وەك پێغەمبەرﷺ لە حەدیسێکی تردا دەفەرموێ: ((إن الله نَظِيف يحب النظافة))[٣]، واتە: خوای گەورە پاکە و حەزیش لە پاکی ئەکات.

لە حەدیسێکی تری (صحیح)دا دەفەرموێ: ((إن الله طيب لا يقبل إلا طيباً))[٤]، واتە: خوای گەورە پاکە و ئەو شتەش وەردەگرێ کە پاك بێت.

لە (السنن)دا هاتووە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ((إن الله يحب أن يرى أثر نعمته على عبده))[٥]، واتە: خوای گەورە حەز دەکات شوێنەواری نیعمەت و بەخششی خۆی لەسەر بەندەکەیدا ببینێت.

(أبي الأحوص الجشمي) دەفەرموێ: پێغەمبەرﷺ منی بینی جلێکی شڕم لەبەر دابوو پێی فەرمووم: ئایا سەروەت و سامانت هەیە؟ منیش گوتم: بەڵێ هەمە، ئەویش فەرمووی: چ جۆرە مالێکت هەیە؟ منیش گووتم: لە هەموو جۆرە مەڕ و مالآت و حوشترێکم هەیە، جا پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (دەی کەوابوو وابکە با خوای گەورە نیعمەت و بەخششەکانی لەسەرتدا ببینێت)[٦].

---

(١) صحيح: رواه مسلم (١٩)، ابو داود (٣٠٩١)، والترمذى (١٩٩٩)، و احمد فى ((المسند)) (١/٣٨٥و٤٢٧).

(٢) درێژەی حەدیسەکە بەم شێوەیە: ((لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فى قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ». قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً. قَالَ « إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ)).

(٣) رواه الترمذى (٢٨٠٠)، وفى سنده خالد بن الياس او اياس، و هو متروك الحديث كما قال الحافظ فى ((التقريب)) و له شواهد عند الطبرانى فى ((الاوسط)) من حديث سعد بن ابى وقاص ، ذكره السيوطى فى ((الجامع الصغير)) قال المناوى فى الفيض قال الهيثمى ورجاله رجال الصحيح .

(٤) صحيح: رواه مسلم (١٠١٥)، والترمذى (٢٩٩٢)، والدارمى (٢٧٢٠).

(٥) اسناده حسن: رواه الترمذى (٢٨٢٠).

(٦) اسناده صحيح: رواه النسائى (٨/١٩٦)، و احمد فى ((المسند)) (٣/٤٧٣).

خوای گەورە پێی خۆشە شوێنەواری بەخششی خۆی لەسەر بەندەکانیدا ببینێت، پێی خۆشە جوانی لەسەر بەندەکانیدا ببینێت، پێی خۆشە جوانی دڵ و دەروونیش بە دەربڕینی شوکرانە بژێری لەسەر بەندەکانی بەدی بکات، دەبینین خوای گەورە چونکە جوانی پێ خۆشە بۆیە پۆشاکی بۆ مرۆڤ فەراهەم هێناوە تاکو ڕوالەتی خۆیانی پێ جوان بکەن و برازێننەوە، تەقوا و خواناسیشی بۆ فەراهەم هێناون تاکو دڵ و دەروونی خۆیانی پێ برازێننەوە و جوان بکەن دەفەرموێ: ﴿يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا يُوَٰرِي سَوۡءَٰتِكُمۡ وَرِيشٗاۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ﴾ (الأعراف:٢٦)، واتـە: ئەی نەوەی ئادەم، بێگومان ئێمە پۆشاکی لە بارمان بۆ ئێوە فەراهەم هێناوە، تاکو عەورەتتانی پێ داپۆشن، هەروەها پۆشاکی خواناسیشمان بۆ فەراهەم هێناون تاکو ـ دڵ و دەروونتان ـ پێ برازێننەوە، بێگومان پۆشاکی خواناسی چاکتر و بە فەرتەرە.

لـەبارەی بەهەشـتیەکانەوە دەفـەرموێ: ﴿وَلَقَّىٰهُمۡ نَضۡرَةٗ وَسُرُورٗا ١١ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةٗ وَحَرِيرٗا﴾(الأنسان:١١ـ١٢)، واتـە: خـوای گـەورە ڕووگەشـی و شـادمانی پێبەخشین، لە پاداشتی خۆگری و ئارامگریان بەهەشت و ئاوریشمی پێبەخشین.

لێـرەدا خـوای گـەورە ڕووخـساریانی شـادمان کـردووە، دڵ و دەروونیـشیانی کامەران کردووە، لاشەشیانی بـە حـەریر ڕازاندۆتـەوە، خـوای گـەورە چـۆن جـوانی خۆشدەوێت لە قسەو کاروکردەوە و پۆشاک و شێوەدا، بە هەمان شێوەش ڕقـی لـە پیسی و گەندەڵی دەبێتەوە لە قسە و کاروکردەوە و پۆشاک و شێوەدا.

لەم بابەتەدا دوو چین لە خەڵکی بە هەڵە داچوونە:

بەشی یەکەم: ئەوانەن کە دەڵێن: هەر شتێك خوا دروستی کردبێت ئەوە جوانـە، خوای گەورەش هـەموو دروسـتکراوەکانی خـۆی خـۆش دەوێـت، کـەوابوو: ئێمـەش هەموو ئەو شتانەمان خۆش دەوێت کە خوا دروستی کردووەو ڕقمان لەهیچ شـتێك و کەسێك نابێتەوە، بەڵگەش بـەم ئایەتانـە دێننـەوە: ﴿ٱلَّذِيٓ أَحۡسَنَ كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقَهُۥۖ﴾

(السجده:٧)، واتـه: خـوای گـەورە هـەموو شـتێکی بەچـاکی و ڕێکـوپێکی بـەدی هێناوە.

ئـەو ئایەتـەش: ﴿صُنْعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ﴾(النمـل:٨٨)، واتـه: ئەوانـه دەستکردی ئەو خوایەیە کە هەموو شتێکی بەو پەری ڕێکوپێکی دروستکردووە.

ئـەو ئایەتـەش: ﴿مَّا تَرَىٰ فِى خَلْقِ ٱلرَّحْمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٍ﴾(الملك:٣)، واتـه: لـه نێـو بەدیهێنراوەکانی خوای میهرەبان هیچ ناڕێکیەك بەدی ناکرێت.

خواناسی ڕاستەقینە لەلای ئەوان ئەو کەسەیە کە هەموو شتێك بە چاك و جوان بزانێت، هیچ شتێك بە خراپ و گەندەڵ نەزانێت، ئا ئەوانە غیرەت لە پێناوی خوا لـه دڵیاندا نەماوە، ڕق لێبوونەوە لە پێنـاوی خـوا و دژایـەتی کـردن لـه پێنـاوی خـوا و قەدەغەکردنی خراپە لە پێناوی خوا و کوشتار لە پێناوی خوا و جێ بـەجێ کردنـی سنوورەکانی خوا لە دڵیاندا نەماوە.

بەشی دووەم: ئەوانەن کە دەڵێن: خوای گەورە زەمـی جـوانی شـێوە و قیافـە و بااڵو ڕێکی مرۆڤـی کـردووە ئـەوەتا لـە بـارەی مونافقەکانـەوە دەفـەرمووێ: ﴿وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ﴾ (المنـافقون:٤)، واتـه: کاتێـك جەسـتەیان دەبـینی سەرنجت ڕادەکێشێت.

هەروەهادەفـــــــەرمووێ: ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَٰثًا وَرِءْيًا﴾ (مریم:٧٤)، واتـه: چەندین قەومی نالەبارمان پێش ئـەوان لـەناو بـردووە کـه مـاڵ و سامانیان لەوان زیاتر بووە سیما و قیافەشیان لەوان ڕێکو پێکتر بووە.

لە (صحیح المسلم)یشدا هاتووە پێغەمبـەرﷺ دەفـەرمووێ: ((ان الله لا ینظر الی صورکم و أموالکم و انما ینظر الی قلوبکم و أعمالکم))[1]، واتـه: خـوای گـەورە سـەیری وێنەتان و ماڵتان ناکات، بەڵکو سەیری دڵ و کاروکردەوەکانتان دەکات.

---

(١) صحیح: رواه مسلم (٣٤).

ئەم دوو بەشە کامیان بۆچوونەکانیان ڕاستە:

لەم ڕووەوەگوتراوە جوانی قیافەت و پۆشاک و شێوە سێ جۆری هەیە:

١. بەشێکیان چاک و سوپاسکراوە، ئەویش ئەوەیە جوانیەکەی بۆ خوابێت، یارمەتی بدات لەسەر بەندایەتی و گوێڕایەڵی و وەڵامدانەوەی خوا، هەر وەک پێغەمبەر ﷺ لە کاتی هاتنی (وفد) بۆ خزمەت جەنابی خۆی دەڕازاندەوە، ئەوەش وێنەی پۆشینی کەل و پەلی جەنگە و بۆ جیهاد و پۆشینی حەریر و خۆهەڵکێشانە لە جەنگ، ئەمەیان سوپاسکراوە و دروستە ئەگەر لەبەر بەرز کردنەوەی ووشەی "اللە" بێت و بۆ سەرخستنی دین و دژایەتی کردنی دووژمن بێت.

٢. بەشێکیان خراپ و زەم لێ کراوە، ئەویش ئەوەیە جوانیەکەی بەکاربێنێت بۆ مەبەستی دنیا و ناوداری و خۆهەڵکێشان و گەیشتن بە ئارەزووات، جا دەبینین زۆربەی خەڵکی لە جوانی تەنها ئەمەیان مەبەستە.

٣. بەشێکیان نە سوپاسکراوە و نە زەم لێ کراوە، ئەویش ئەوەیە لەم دووانەی باسمان کرد لە هیچیان نیە.

مەبەست ئەوەیە: ئەو حەدیسە دوو بنچینەی گرنگی لەخۆ گرتووە:

یەکەمیان: ناسینی خوایە.

دووەمیان: ڕەوشت جوانی یە.

خوای گەورە پێی خۆشە بەندەکەی زمانی بڕازێنێتەوە بە ڕاستگۆیی، دڵی بڕازێنێتەوە بە ئیخلاص و خۆشەویستی و گەڕانەوە و تەوەکول، ئەندامەکانی بڕازێنێتەوە بە بەندایەتی، لاشەی بڕازێنێتەوە بەو پۆشاکانەی کە خوا پێی بەخشیوە، خۆی پاک بکاتەوە لەپیسی و بێدەست نوێژی و گەندەڵی وموویی پیس و سوونەت و نینۆک کردن.

پوختەی قسان ئەوەیە: خوا بناسێت بە سیفاتە جوانەکانی، خۆشی بەخوا بناسێنێ بە کاروگوفتار و ڕەوشتی جوان، خوا بە جوانی بناسێت کە سیفەتی

خوایە، بەجوانیش بیپەرستێ کە دین و شەرعی خوایە، بەڵـی: ئـەم حەدیسە ئـەو دوو بنچینەی لە خۆ گرتووە:

- ✓ خواناسینی بە جـــوانی.
- ✓ جوانکردنی خوو ڕەوشتی.

بەختەوەری لە ڕاستگۆیی دایە

هـیچ شـتێك وەك ڕاسـتگۆیی عەزیمـەت سـوودی بـۆ مـرۆڤ نیـە خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿فَإِذَا عَزَمَ ٱلْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا۟ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ﴾(محمد:٢١)، واتـە: کە غەزا بڕیار درا، ئەگەر لەگەڵ خـودا ڕاسـت بکـەن خۆیـان بـۆ شـەڕ ئامادەبکـەن، ئەوە دەبێتە مایەی خێرو قازانج بۆیان و زۆر باشترە بۆیان.

بەڵـێ: کامەرانی مرۆڤ لەو دووانەدایە:

- ڕاستگۆیی لە عەزیمەت.
- ڕاستگۆیی لە کارەکانی.

ڕاستگۆیی عەزیمەت: کۆکردنەوەی عەزم وجەزم و نەمانی دوو دڵیـە لـەو شتەی دەیەوێت بیکات، چونکـە عەزیمەت بە هیچ شێوەیەك نابێت دوو دڵـی لـەقی بکـات، ئەگەر هاتوو عەزیمەتی ڕاستگۆیانە بوو ئەوکات ڕاستگۆیی لە کارەکانی دەمینێت.

ڕاستگۆیی لە کاریش: تێکۆشانە بە دڵ و لاشە.

کەواتـە: ڕاسـتگۆیی لـە عەزیمـەت، دەیپارێزێـت لـە بێهێـزی ئـیرادە و هیمـەت، ڕاستگۆیش لە کاردا دەیپارێزێت لە تەمەڵی و سست و خـاوی، جـا هـەر کەسـێك لـە کارەکانیدا ڕاستگۆبێت لەگەڵ خوادا، ئەوە خوای گەورەش سەرفرازی دەکـات، ئـەو ڕاستگۆییەش لە ئیخلاص و تەوەکولەوە هەڵدەقوڵێت، بۆیـەش ڕاسـتگۆترین کـەس ئەوەیە کە ئیخلاص و تەوەکولێکی پتەو و دروستی هەیە.

وێستگەی ئیمان

پەروەردگار خاوەن ئیرادەیە، فەرمانیش بە بەندەیەکی خاوەن ئیرادە دەکات، ئەگەر هاتوو خوا یارمەتی بەندەی خۆیدا و بەندەش توانای دایە بەرخۆی، ئەوکات جێ بەجێ کردنی فەرمانەکانی خوای گەورەی بۆ ئاسان دەبێت، بەڵام ئەگەر خوای گەورە ئەو بەندەی فەرامۆش کرد و کارەکەی دایە دەستی خودی بەندەکە خۆی، ئەوە بەندە ڕوو لەو کارانە دەکات کە هەواو ئارەزوی پێی خۆشە.

هەر بۆیەش دەبینین خوای گەورە لە قورئاندا زەمی ئینسانی کردووە، تاکو شتێکی تری لەگەڵ ئینسانیەتیەکەی خۆی زیاد نەکات، ئەویش دەبێت موسڵمان بێت، ئیماندار بێت، ئارامگر بێت، چاکە کاربێت، سوپاسگوزار بێت، خۆپارێز بێت، چاك بێت... هتد.

ئەو کارانەی باسمانکرد مرۆڤ لە سنووری ئینسانی و ئیرادە چاکی دەردەکات بۆ پلەیەکی بەرزتر، ئەویش دەبێت یارمەتی خوای لەگەڵدا بێت، هەر وەك چۆن بینین تەنها بە چاو ئەنجام نادرێت، دەبێت نووری بینینی لەگەڵدا بێت.

دەتەوێت لەلای خەڵکی بەڕێز بیت!!

بەڕێزان گەورەترین ستەم ونەفامی ئەوەیە کە داوا لە خەڵکی بکەی ڕێزت بگرن و بەگەورەت بزانن، کەچی خۆت دڵت چۆڵە لە بە گەورە زانینی خرا و ڕێزگرتنی خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا﴾ (نوح:١٣)، واتە: ئەوە ئێوە چیتانە ناترسن لە گەورەیی و شکۆداری خوا؟!

(الحسن) لە بارەی تەفسیری ئەم ئایەتەوە دەفەرمووێ: بۆچی مافی خوا بە چاکی لەسەر خۆتان نازانن و شوکرانە بژێری ناکەن؟

(مجاهد) دەفەرمووێ: بۆ پەروەردگارتان بەشکۆ نازانن؟

(ابن زید) دەفەرمووێ: بۆ بە پوختی گوێڕایەڵی و بەندایەتی خواناکەن؟

(ابن عباس) دەفەرمووێ: بۆ بە چاکی شکۆداری خوا ناکەن.

ئەم ووتانە هەمووی دەگەڕێتەوە سەر یەك مانا ئەویش ئەوەیە ئەگەر ڕێزیان لەخوا بنابایە و شکۆداری خوایان بە چاکی بناسیبایە، ئەوکات بە تاکیان دەزانی و ملیان بۆ کەچ دەکرد و شوکرانە بژێریان دەکرد.

گوێڕایەڵی خوا و خۆ پاراستن لە گوناە و شەرم کردن لە خوا، بە ئەندازەی ئەو ڕێزە دەبێت کە مرۆڤ دایدەنێت بۆ خوا لە دڵی خۆی، هەر بۆیەش هێندێ لە (السلف) گوتیانە: ڕێز گرتن لە خوا ئەوەیە هیچ شتێك لە دروستکراوەکانی نەهێنیتە ڕێزی خوا، نە لە قسە وەك بڵێی: (والله و حیاتك) واتە: سوێند بەخوا و گیانی تۆ، یان بڵێی: (مالي الا الله و انت) واتە: من تەنها خوا و تۆم هەیە، یان بڵێی : (وماشاء الله وماشئت) واتە: ئەگەر خوا حەز بکات و تۆش حەز بکەی، هەروەها نابێت دروستکراوەکانی خوا بێنیتە ڕێزی خوا لە خۆشەویستی و بە گەورەزانی و شکۆداری و بەندایەتی، بە جۆرەك کە گوێڕایەڵی مرۆڤێك بێت هەر وەك چۆن

گوێڕایەڵی خوا دەکات، بەڵکو زیاتریش گوێڕایەڵی مرۆڤ دەکات، هـەر وەك دەبینین حاڵی زۆربەی ستەمکار و خراپەکاران ئاوایە، هـەروەها نابێت مافـەکانی فـەرامۆش بکات بڵێی: دەی دەی خوا لێبووردەیە، ئەگـەر خـواو پێغەمبـەر لـە لایـەك بـوون، خـەڵکیش لەلایـەکی تربـوون، جـەنابت پوو بکـە ئـەو لایـە و لـەو لایەبـە کـە خـوا و پێغەمبەرﷺ لێیەتی، نەکەی لە دڵ و دەروونەوە لە خزمەتی دروستکراوەکاندا بـی کە چی بێ دڵ و دەروون بەڵکو بە لاشە و زمان لە خزمەت خوا دابـی، نەکـەی داوای نەفس و ئارەزوی خۆت پێش پەزامەندی خوا بخەیت.

ئا ئەمانە هەر هەمووی نیشانەی نـەبوونی ڕێـزی خوایـە لـە دڵـی مرۆڤـدا، ئەگـەر مرۆڤ ئاوا بوو، خوای گەورە بـە هـیچ شـێوەیەك لـە دڵـی خـەڵکی بـەڕێز و هەیبـەتی ناکات، بەڵکو ڕێز و هەیبەتی لە دڵی خەڵکی هەڵدەکێشێت، ئەگەر خـەڵکی ڕێزیشی بگرن لەبەر ئەوەیە کابرایەکی خراپە و لێی دەترسێن بۆیـە ڕێـزی دەگـرن، نـەك لـە خۆشەویستیان ڕێزی بگرن.

لە نیشانەی ڕێزی خوا لە دڵی مرۆڤ، ئەوەیە کە شەرم بکات خوا بە نهێنیەکانی و هەڵـەکانی بزانێت، هـەر لـە نیشانەی ڕێـزی خـوا لـە دڵـی مـرۆڤ، ئەوەیـە لـە کـاتی تەنهایشدا شەرم لە خوا بکات زیاتر لەوەی شەرم لە خەڵکی دەکات.

کەوابوو: ئەگەر کەسێك ڕێـز لە خـوا و ووتـەی خـوا نـەگرێت، ڕێـز لـەو زانـست و حیکمەتە نەگرێت کە خـوا پێـی داوە، چـۆن داوا لـە خـەڵکی دەکـات ڕێـز و قـەدری بگـرن؟!

قورئان و زانست و ووتەی پێغەمبەرﷺ مرۆڤ دەگەیەنن بە حەق، جـا لـە هـەموو لایەکەوە ئامۆژگاری و ئاگاداری و سەرزەنشت دەورەی داوی، کەچی ئا ئەمانە هـەر هەمووی هیچ سوودێکی پێ نەگەیاندوی! لەگـەڵ ئەوەشدا داوا لـە خـەڵکی دەکـەی ڕێز و قەدرت بگـرن؟! تۆ وەکو زامدارێك وای کە ئامۆژگـاری و سەرزەنـشت دەردی تیمار ناکات، کەچی دەیەوێت بەسەیر کردن دەردی تیماربێت.

کەسێك گوێبیستی سزای کەسێکی تر بوبێت، وەکو ئەو کەسە نیە کە بینیبێتی، ئـەی ئەگـەر لـە خـودی خـۆی بـەدی بکـات؟﴿ سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ﴾ (فصلت:٥٣)، واتـە: ئێمـە بەڵگـە و نیشانەی سەرسوڕهێنەریان نیشان دەدین لە ئاسۆکانی بوونەوەردا و لە خودی خۆشیان.

هەروەها دەفـەرمووێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ﴾(یونس:٩٦ــ٩٧)، واتـە: بێگومـان ئەوانەی بڕیاری پەروەردگاری تۆیان لەسەر هاتووە کـە ئیمـان نـاهێنن، ئـەوە تـازە ئیمان ناهێنن، چونکە دەرگای ئیمان هێنانیان لە خۆیان داخستووە، ئەوانـە ئەگـەر چەندها موعجیزەشیان نیشان بدرێت، هـەر ئیمـان نـاهێنن، تـا دووچـاری سـزای بـە ئێش و ئازار ئەبن و بە چاوی خۆیان ئەیبینن.

لـە ئایـەتێکی تـر دەفـەرمووێ: ﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَآ إِلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ ٱلْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَىْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ﴾ (الانعـام:١١١)، واتـە: ئەگـەر ئێمـە مەلایکـەتیان بـۆ بنێرینـە خـوارەوە و بـە چـاوی خۆیـان بیـان بیـنن و مردوویان بۆ زیندوو بکەینـەوە و قسـەیان لەگەڵـدا بکـەن و هـەموو جـۆرە شـاهید و بەڵگەیەکیان بۆ کۆبکەینەوە، بە دیدەی خۆیان بیانبینن، هەموو ئەوانە ببنـە بەڵگـە لەسەر ڕاستێتی هاتنە خوارەوەی قورئانی پیرۆز لەلایەن خوداوە هێشتا هـەر بـاوەڕ ناهێنن و دەستبەردار ی کافرایەتی خۆیان نـابن، چـونکە لـە دوژمنایـەتی و عینـادی زۆر سەر سەختن، مەگەر تەنها خودا خۆی بیەوێت بیانخاتە سەر ڕێگای ئیمان.

مرۆڤی ژیر و سـەرکەوتوو ئەوەیـە کـە پەند وەرگرێت، بـە هـەر ڕووداوێك کـارو ڕەوشتی خۆی جوان بکات، هەر کاتێکیش تووشـی تـاقی کردنـەوە بێـت بـە لاشـە، ئیمـانی زیـاد بێـت، ئەگـەر هێـزی لاشـەی کـەم بێـت، هێـزی ئیمـان و یـەقین و خۆشەویستی خوا و دوا ڕۆژی زیاد بێت، بەڵام ئەگەر مرۆڤ وانـەبوو ئـەوە مـردن زۆر

چاکـتره بۆی، چونکه به ئێش و ئازارێکی دیاریکراو کۆتـایی بـه تەمـەنی دێت، بـه پێچەوانەی ئەوەی تەمەنێکی درێژی هەبێت و پڕببێت له خراپه ئەو خراپەش پاشان تووشی ئێش و ئازاری بکات، بەڵکو کاتێك تەمەن درێژی سوودی هەیه، ئەگەر مـرۆڤ ئەو تەمەنەی وەك توێشوویەك بێت بۆی بەوەی بیر له خوا بکاتەوه و تەوبه بکـات و کاری چاکه بکات هـەر وەك خـوای گـەوره دەفـەرموێ: ﴿أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ﴾ (فاطر:٣٧)، واتـه: ئایا ئەوەندە تەمـەنمان پـێ نەبەخشین؟ کـه هـەر کەسێك بیەوێت بیر له خوا و بەخششەکانی بکاتەوه تیایدا بتوانێت بیر بکاتەوه.

هـەر کەسـێك ئـەو تەمەنـەی کـه هەیـەتی نـەیکات بـه فرسـەتێك بـۆ چـاککردنی کارەکانی و ئەنجامدانی بەندایەتی و دڵ جـۆڕدان بـۆ بـه دەسـت هێنـانی بەهەشـتی نەبڕاوه، ئەگەر مرۆڤ وا نەکات ئەوه تەمەن و ژیان هیچ سوودێکی نیه بـۆی، چـونکه مرۆڤ لەسەر ڕێگای گەشت دایه یان بۆ بەهەشت یان بۆ دۆزەخ، جـا ئەگـەر تەمـەنی درێژ بوو، کارەکانیشی چاك بوو، ئەوه درێژی گەشتەکەی زیـاتر خـۆش و بەلـەزەت دەبێت، چونکه هەر کاتێك گەشتەکەی درێژ بێ زیـاتر تامـەزرۆ و شـەیدا دەبێـت بـۆ ئامانجەکەی، بەڵام ئەگەر تەمەنی درێژ بوو، کارەکانیشی خـراپ بـوو، ئـەوه درێـژی گەشتەکەی زیاتر ئێش و ئازاری دەدات و دایدەبەزێنێتەوه خوارەوه پێغەمبەر ﷺ دەفـەرموێ: ((خَيْرُكُمْ مَنْ طالَ عُمُرُهُ و حَسُنَ عَمَلُهَ، و شَرُكُمْ مَنْ طال عُمُرُهُ و قَبُحَ عَمَلُهُ))[1].

(١) حسن: رواه الترمذی (٢٣٣١)، و احمد فی ((المسند)) (٥/٤٠و٤٣و٤٧)، و الدارمی (٢٧٤٥).

واتـه: چاکترین کەس لە ئێوە، ئەو کەسەیە کە تەمەنی درێژ بێت و کارەکانیشی چاك بێت، خراپترین کەسیش لە ئێوە، ئەو کەسەیە کە تەمەنی درێژ بێت و کارەکانیشی خراپ بێت.

مرۆڤی عاقل ئەو کەسەیە فرسەت لەو زیانانە وەردەگرێت کە بەسەری دێت، هەر کاتێك زیان بە لاشەی گەیشت، فرسەتی لێ وەردەگرێ و دەیکاتە چاکسازی دڵ و دەروونی، هەر کاتێك لە دنیا شتێکی لە چەنگ چوو، دەیکات بە فرسەت بۆ تۆێشووی دوا ڕۆژی، هەر کاتێك تووشی غەم و خەفەت و دڵ تەنگی بوو، دەیکات بە شادمانی دوا ڕۆژی.

سەفەرێك بۆ دوا هەوارگە

مـرۆڤ لـەو کاتـەوەی دروسـتکراوە بـەردەوام گەشـتیارە و لـە ڕێگادایـە، نابێـت کەلوپەلەکەی دابگرن و لێی دامەزرێن، مەگەر یان لە بەهەشت نەبێت یان لە دۆزەخ.

مرۆڤی ژیـر دەزانێـت کـە ئینسان لـە گەشـت تووشـی ئـێش و ئـازار و ترسـناکی دەبێت و ناکرێ ئینسان لە گەشتدا لـە دوای خۆشـی و ئیسراحەت بگـەڕێت، بـەڵکو خۆشی و ئیسراحەت دوای ئەوەی گەشتەکە تـەواو بـوو و گەیشتنە مـەنزڵگا چـەنگ دەکەوێت.

بێگومان مرۆڤی گەشتیار دەبێت بەردەوام بێت لە گەشتەکەی نابێت هیچ کاتێك ڕاوەستی، گەشتیار دەبێت بەردەوام لە ئامادە باشـی دابێـت بـە خـۆی و کەلوپـەلی گەشتیەوە، هەر کاتێکیش دابەزی بۆ ئەوەی بخـەوێت یـان پـشوویەکی کـەم بـدات، دەبێت لەسەر ئامادە باشی گەشتەکەی بێت و گەشتەکەی لەبیر نەکات.

شەیتان لە (٣) دەرگاوە دەچێتە دڵی مرۆڤەوە

شەیتان تەنها سێ ڕێگای هەیە لێیەوە بێت و مرۆڤ هەڵخەڵەتێنێت:

دەرگای یەکەم: زیادە مەسرەفی، کە مرۆڤ زیاد لە پێویست شت بکات، چونکە ئەوە ڕێگایەکی سەرەکی شەیتانە کە پێیدا بێتە ناو دڵی مرۆڤەوە، بۆ خۆ پاراستن لەوەش دەبێت مرۆڤ زیاد لە پێویست شت ئەنجان نەدات، بەوەی زیاد لە پێویست خواردن نەخوات، یان زیاد لە پێویست نەخەوێ یان زیاد لە پێویست ئیسراحەت نەکات، ئەگەر مرۆڤ ئەم دەرگایەی داخست، ئەوە دڵنیا دەبێت لە نەهاتنی شەیتان بۆ دڵی.

دەرگای دووەم: بێ ئاگایی، چونکە مرۆڤێك زیکر و یادی خوا بکات، وەك ئەوە وایە لە ناو قەڵای زیکر و یاد دابێت، بەڵام هەر کاتێك بێ ئاگابوو ئەوە دەرگای قەڵاکە دەکرێتەوە و دووژمن دێنە ژوورەوە، ئەوکاتیش دەرکردنیان زۆر ئاستەمە.

دەرگای سێیەم: تەکلیف کردن لەو شتانەی کە پەیوەندی بەویەوە نیە.

ڕێگای سەرکەوتن

هەر کەسێك داوای ڕەزامەندی خوا و دوا ڕۆژ بکات، یان داوای هەر شتێکی تر بکات لە زانست و پیشە و پلەوپایە، بەوەی ببێت بە مەشخەڵ لەم کارەیدا، پێویستە ئازابێ و پێشکەوێ و باڵادەست بێت بەسەر خەیاڵاتەکانیدا، نابێت خۆی بخاتە بەر دەستی خەیاڵ و ئەندێشە، دەبێت واز لە هەموو شتێکی تر بێنێت جگە لەوە نەبێت کە داوای دەکات، تامەزرۆی گەیشتن بە ئامانجەکەی بێت، شارەزا بێت چۆن بە ئامانجەکەی دەگات و چۆنیش لێی دادەبڕێت، دەبێت هیمەتی بەرزبێت، خۆڕاگربێت، لۆمە و سەرزەنشتی خەڵکی با ساردی نەکاتەوە، بە دڵ و لاشە بەردەوام بیر بکاتەوە، نە بە مەدحی خەڵکی نە لۆمەی خەڵکی ساردی نەکاتەوە لە کارەکەی، ڕووبکاتە ئەو هۆیانەی کە یارمەتی دەدات بۆ گەیشتن بە ئامانجەکەی، هیچ شتێك ساردی نەکاتەوە و هەڵی نەخەڵەتێنێت، دروشمی ئارامی بێت، ئیسراحەتی ماندوو بوون بێت، تامەزرۆی ڕەوشتی جوان بێت، کاتەکانی بپارێزێت، تێکەڵی خەڵکی نەبێت مەگەر بە ئاگادارییەوە نەبێت، وەکو تەیرێك کە چۆن دێت دانەکەی لە ناو خەڵکیدا دەبات.

کێ دەکەی بە هاوڕێت؟!

چاکترین کەس کە هاوڕێیەتی لەگەڵدا بکەی ئەو کەسەیە کە سوود و بەهرەت پێ دەگەیەنێت، ئا ئەو هاوڕێیە چاکترین یارمەتی دەرە بۆ سوود پێگەیاندنت و کامل بوونت، جا لە ڕاستیدا سوود وەرگرتنی تۆ لەو وەکو سوود وەرگرتنی ئەوە لە تۆ یان زیاتریش.

خراپترین هاوڕێش ئەو کەسەیە کە زیانت پێ دەگەیەنێت و تووشی بێ فەرمانی خوات دەکات، ئا ئەوە خراپترین یاریدەدەرە بۆ زیان پێ گەیاندنت و کەم و کوڕیت.

چێژی حـــەرام

تام و چێژی ئەنجامدانی حەرام هیچ نیە و تەنها ناخۆشی و پەرێشانی، دوای نەمانی تام و چێژی حەرامەکەش ئێش و ئازاری بە دوادا دێت، کەوابوو ئەگەر ئەوە حاڵی ئەنجام دانی حەرام بێت، تۆش هەر کاتێك وێستت حەرامێك ئەنجام بدەی ئەوە ئەنجامی مەدەو بیر لەنەمانی تام و چێژەکەی بکەوە، بیر لەمانەوەی ئێش و ئازارەکەی بکەوە، پاشان کردن و نەکردنی بەراوورد بکە، ئینجا بڕوانە جیاوازیان چیە.

لە هەمان کاتیش ماندوو بوون بە ئەنجامدانی بەندایەتی خۆشی و شادیە، ئەنجامدانی بەندایەتی دڵ ئارامی و حەسانەوە و کامەرانی پێوە بەندە، جا هەر کاتێك ئەنجامدانی بەندایەتی لەسەر نەفست گران بوو، بیر لە نەمانی ماندوو بوونەکەی بکەوە، بیر لە مانەوەی چاکی و خۆشی و کامەرانیەکەی بکەوە، پاشان کردن و نەکردنی بەراوورد بکە، ئینجا کامەیان چاکە ئەوی هەڵبژێرە، ئەگەر دڵگرانیش مەبە بە وازهێنانت لە حەرام چونکە سزای بە دوا دادێت.

عاقڵ ئەو کەسەیە کاتێك دوو سوودی بۆ داندرێت پوو دەکاتە زۆرەکە و کەمەکە بەلاوە دەنێت، ئەگەر دوو زیانیشی تووشبێت کەمەکەیان هەڵدەبژێرێ و زۆرەکەی بەلاوە دەنێت.

کەوابێت: هەر کەسێك زانا و هۆشمەند بێت، ئەوە شتی چاکە بەسەر خراپەدا هەڵدەبژێرێت، بەڵام کەسێك زانا و هۆشمەند نەبێت، خراپە بەسەر چاکە هەڵدەبژێرێت، هەر کەسێکیش بیر لە دنیا و دوا ڕۆژ بکاتەوە، بۆی دەردەکەوێ و دەزانێت کە هیچیانی بێ ماندوو بوون چەنگ ناکەوێت، بۆیە خۆڕاگربە بۆ چاکترینیان و بەردەوامترینیان.

وێســـتگە

پێویستە لەسەر مرۆڤ کاتەکانی هەموو لە گوێڕایەڵی خوا سەرف بکات، بۆ ئەوەی لە خودا نزیك بێتەوە، مرۆڤ ئەگەر کاتەکانی سەرقاڵ کرد بە گوێڕایەڵی خوا، ئەوە لە خوا نزیك دەبێتەوە، بەڵام ئەگەر کاتەکانی لە هەوا و هەوەس و ئیسراحەت سەرف کرد، ئەوە لە خوا دوور دەکەوێتەوە، چونکە مرۆڤ بەردەوام یان نزیك دەبێتەوە لە خوا، یان دوور دەکەوێتەوە لە خوا هەرگیز لەو دوو ڕێگایە لانادا خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿لِمَن شَآءَ مِنكُمۡ أَن يَتَقَدَّمَ أَوۡ يَتَأَخَّرَ﴾(المدثر:٣٧)، واتە: هەر کەس دەیەوێت با بەرەو پێش بچێت، یان خۆی دوا بخات.

دڵت مۆڵگەی خودایە یان شەیتان

خوای گەورە بۆ مرۆڤەکان فەرمان پێکراو و قەدەغەکراوی داناوە، بەخشش و گرتنەوەی داناوە، خەڵکیش لەو بارەیەوە بوونە بە دوو بەش:

بەشی یەکەم: فەرمانەکانی جێبەجێ ناکەن، قەدەغەکراوەکانی جێبەجێ دەکەن، شوکرانەی بەخششەکانیشی ناکەن و بێ ئاگان لێی، کە شتێکیشیان لێ دەگرێتەوە سپڵەیی بەرانبەر دەکەن، ئا ئەوانە دووژمنانی خوان، دووژمنایەتی هەر کەسەشیان بەپێی خراپەکەیەتی.

بەشی دووەم: ئەوانەن کە دەڵێن: خودایە ئێمە بەندۆکەی تۆین، ئەگەر فەرمانت پێکردین پەلە دەکەین بۆ ئەنجامدانی، ئەگەر قەدەغەت کردین لە شتێك دەستی لێ هەڵدەگرین و وازی لێ دەهێنین، ئەگەر شتێکت پێ بەخشین سوپاس و شوکرانە بژێریت دەکەین، ئەگەر شتێکیشت لێ گرتینەوە ملکەچیت بۆ دەکەین و زیکرت دەکەین، لە نێوان ئەوانە و بەهەشتدا هیچ شتێك نیە، تەنها پەردەیەك هەیە کە ژیانی دنیایە، هەر کاتێك مردن ئەو پەردەیەی دڕاند، ئەوکات بە بەهەشت شاد دەبن و چاویان گەش دەبێ و دەکەونە ناو خۆشی و کامەرانی نەبڕاوە، بە هەمان شێوەش ئەوانەی بەشی یەکەمیش هیچ شتێك لە نێوان ئەوان و دۆزەخدا نیە، تەنها پەردەیەك هەیە کە ژیانی دنیایە، هەر کاتێك مردن ئەو پەردەیەی دڕاند، ئەوە دەچنە دۆزەخەوە ئەوکاتیش پەنجەی پەشیمانی دەگەزن و تووشی ئێش و ئازار دەبن، جا ئەگەر هاتوو سوپای خودا و شەیتان لە دڵتدا تێك چڕژان، تۆش دەتویست بزانی لە کامیانی، بڕوانە بزانە مەیلت بۆ کامیان دەچێ و لە دژی کامیان شەڕ دەکەی، چونکە هەرگیز ناکرێ تۆ ڕاوەستی و لەگەڵ کەسیاندا نەبی، بەڵکو هەر دەبێت لەگەڵ یەکێکیان بیت.

خواناسان سەرپێچی هەوا و ئارەزووات دەکەن، بە ژیرانە ڕێدەکەن، بە دڵ بیر لەوە دەکەنەوە کە بۆی دروستکراون، ئەندامەکانیان بە کاردێنن لەو شتانەی فەرمانیان پێکراوە، کاتەکانیان لە خزمەتی دوا ڕۆژدا سەرف دەکەن، پەلە دەکەن بۆ کۆکردنەوەی کاری چاکە، بەلاشە لە دنیانە کەچی دڵیان لە گەشتدایە بۆ دوا ڕۆژ، تۆشوو بۆ دوا ڕۆژ ئامادە دەکەن پێش ئەوەی بیگەنێ، بە پێی پێویست ڕەزامەندی خوا بەدەست دێنن، تۆشوو بۆ دوا ڕۆژ ئامادە دەکەن بە پێی ئەوەی تیایدا دەمێنێتەوە، جا خوای گەورە بە بەخششی بەهەشت دڵ نەواییان دەکات، دڵەکانیان وەردەگرێت و کۆی دەکاتەوە لەسەر خۆشەویستی خۆی و گەیشتن بە بارەگای، بەخششی هۆگری خۆی پێیان دەبەخشێ، دڵیان پاك دەکاتەوە لە خۆشویستنی دنیا و غەم و خەفەت و دڵتەنگی، بەوانە دڵخۆش و هۆگر دەبن کە نەفامەکان پێی دڵتەنگ دەبن، بە لاشە لە دنیان، بەڵام بە ڕووح لە مەلەکوتی ئاسمانەکانن.

باسی یەکتاپەرستی

یەکتاپەرستی پاکترین و بێگەردترین و سافترین شتە، بۆیە شتێکی زۆر بچوک تێکی دەدا و پیسی دەکا و کاریگەری تێدەکات، یەکتاپەرستی وەکو جلێکی سپی وایە، کە بەشتێکی زۆر بچوک پیس دەبێت، وەکو ئاوێنەیەکی ساف وایە، کە بە شتێکی زۆر بچوک لێڵ دەبێت، یەکتاپەرستی بە ساتێك یان قسەیەك یان ئارەزوویەکی نادیار دەشێوێت، جا ئەگەر کابرا زوو فریای کەوت و لە دڵی خۆی هەڵی کێشا ئەوە باشە، ئەگەر نا بالادەست دەبێت و دەبێت بە خوو ئەوکات هەڵکێشانی ئاستەمە.

ئەو شتانەی بە یەکتاپەرستیەوە دەلکێن تێکی دەدەن، هێندێکیان زوو پێوەی دەلکێن و زووش لادەچن، هێندێکیشیان زوو پێوەی دەلکێن و درەنگ لادەچن، هێندێکیشیان درەنگ پێوەی دەلکێن و زووش لادەچن، هێندێکیشیان درەنگ پێوەی دەلکێن و درەنگیش لادەچێت.

بەڵام هێندێ خەڵك هەیە یەکتاپەرستیەکی بەهێز و پتەوی هەیە، کە ئەو شتانە نایشێوێنێت، هەر وەك ئاوێکی زۆر وایە کە شتێکی پیسی تێکەوێ پیس نابێت، بەڵام یەکتاپەرستی کەسێکی بێ هێز دەشێوێنێت، بە جۆرێك کە ئەو کاریگەریەی لە یەکتاپەرستی بێ هێزی دەکات، لە یەکتاپەرستی بە هێزی ناکات.

هەروەها: شوێنێکی زۆر پاك ئەگەر شتێکی پیسی تێدا دەرکەوێت ئەوە خاوەنەکەی دەیبینێ، وەك ئەوە نیە کە شوێنێکی وەك ئەو پاك نەبێت پیسیش بێت خاوەنەکەی نەیبینێت، چونکە ئەوەی یەکەم زوو فریای پیسیەکە دەکەوێت و لای دەبات، بەڵام ئەوەیان هەر هەستیش بە پیسیەکە ناکات.

تۆ خوات هەیە بۆ دڵ تەنگی؟!

وازهێنان لـه هـەوا و ئـارەزوواتی خـۆی لـه پێنـاو خـودا، ئەگەرچـی مـرۆڤ پزگـار دەکات لە سزای خوا و شادی دەکات بە ڕەحمەتی خوا.

زەخیرەی خوا، گەوهەراتی چاکـه، تام و چێژی هۆگری، تامەزرۆ بوونی مرۆڤ بـه خوا، کامەرانی و شادمانی، ئا ئەمانە لە دڵێك جێگای نابێتەوە کـه ئـەو دڵـه غـەیری خودای تیا بێت، ئەگەر بێتوو ئـەو کەسـه خوانـاس و زاهیـد و زاناش بێـت، چـونکه خوای گەورە قبوڵ ناکات زەخیرەی ئەو لە دڵی کەسێك دابێت کـه جگـه لـه خـوای تیایە و هیمەتی بەستراوەتەوە بە غەیری خوا، بەڵکو خوای گەورە زەخـیرەی خـۆی لە ناو دڵێکدا دەنێت، کە هەژاری بە خـواوە بـه دەوڵەمەندی بزانێـت، دەوڵەمەنـدی بەبێ خوا بە هەژاری بزانێت، سەربەرزی بەبێ خوا بەسەر شۆڕی بزانێت، زەلیلی بـه خواوە بە سەربەرزی بزانێت، خۆشی بەبێ خوا بە سزا بزانێت، ناخۆشیش بە خواوە بە خۆشی بزانێت.

پوختەی قسان ئەوەیە: ئەو کەسە ژیانی تەنها بە خـواوە دەوێـت، ئەگـەر ژیـانی خوای تیا نەبوو ئەوە بە مردن و ئازار و خەفەت و غەم و پەژارەی دەزانێـت، ئەگـەر مرۆڤ ئاوا بوو ئەوە دوو بەهەشتی هەیە:

- بەهەشتێك لە دنیادا و بۆی پێشی خراوە، کە دڵی شـادمانە و وەك ئـەوەی لـە بەهەشت دابێت.

بەهەشتێکیش لە دوا ڕۆژدا بۆی دانراوە.

باسی (الإنابة)

(ألإنابة) واتـه: پەیوەست بوونی دڵ بە خواوە، وەك چۆن (اعتكاف) پەیوەست بوونی لاشەیە بە مزگەوت و لێی جیانابێتەوە.

(ألإنابة)ی ڕاستەقینە، ئەوەیە بەردەوام پەیوەست بوونی دڵە بـە خۆشەویستی خوا، بە زیکر و یادی خوا، بەردەوام پەیوەست بوونی ئەندامەکانە لەسەر بەندایەتی خوا بە ئیخلاص و بـەو شێوەی کـە پێغەمبـەرﷺ کردوویـەتی، هـەر کەسێك دڵی پەیوەست نەبێت بە خوا، ئەوە دڵی پەیوەست دەبێت بە شتی تری جۆراوجۆر، هەر وەك پێغەمبەر ابراهیم بـە گەلەکـەی خـۆی فـەرموو: ﴿مَا هَٰذِهِ ٱلتَّمَاثِيلُ ٱلَّتِيٓ أَنتُمْ لَهَا عَٰكِفُونَ﴾ (الانبياء:٥٢)، واتـە: ئەو بتانە چیە؟! کـە ئێوە دڵتـان پێوەی بەندە و دەیپەرستن.

لێرەدا دەبینین دڵ پەیوەست بوونی هەر دوو لایەنمان بۆ دەردەکـەوێت، بـەوەی گەلەکەی دڵیان پەیوەستە بەو بتانە و بەندایەتی دەکەن، بەڵام ئەو دڵی پەیوەستە بە خوا و بەندایەتی پەروەردگار دەکات.

کـەوابوو: دڵ پەیوەست بـوون بـە هـەر شتێك و سـەرقاڵ بـوون پێـوەی، ئـەوە وازهێنانە لە خوا و پەرستنی ئەو شتەیە کە دڵی پێوە بەندە، ئەمـەش وێنـەی بت پەرستنە، ئەگەر لە دڵدا هـەر شتێك هـەبوو جگـە لـە خـوا و ئـەو شتە بـە جۆرێك دەستی بەسەر دڵدا کێشا و دڵ پێوەی بەند بوو و ملی بۆ کەچکرد، ئـەوە وەکـو پەرستنی بتەکە وایە، هەر بۆیەش پێغەمبەرﷺ ناوی بردووە بە بەندەی ئەو شتەی کە بەم جۆرە دڵی پێوە بەندە، دووعای بە هیلاك چـوون و بەڕواکـەوتنی لێ کـردووە دەفـەرموێ: ((تعس عبد الدينار، تعس عبد الدرهم، تعس و انتكس و إذا شيك فلا انتقش))[1]، واتـە: بەندەی دینـار و درهـەم بـە هـیلاك چێت و بـەڕوا بکـەوێت، بـە جۆرێك وەکو درکێك کە لێی بئاڵێ و لێی دەرنەچێت.

---

(١) صحيح: رواه البخاری (٦/١٦٠و١٦١)، وابن ماجه (٤١٣٥).

وێســـتگە

خەڵکی لەم دنیایەدا گەشتیارن و لە گەشتدان، هەموو گەشتیارێکیش لە ڕێگای گەشتەکەی دەگەڕێت بۆ شوێنێك تاکو کەمێك لێی دابەزێ و پشوویەك بدا و شادمان بێت، ئەو کەسەش کە خوا و دوا ڕۆژی مەبەستە لە گەشتەکەیدا دەگەڕێت بە دوای پشوویەکی حەڵاڵ بۆ ئەوەی خۆی پێ بە هێز بکات بۆ گەشتەکەی خوای گـــەورە دەفـــەرمووێ: ﴿يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾﴾ (الفجر:٢٧ ـــ ٣٠)، واتـــە: ئـەی دڵـی پـڕ لـە ئارامی، بگەڕێرەوە بۆ لای پەروەردگارت کە تۆ لـەو ڕازیـت و ئـەویش لـە تـۆ ڕازیـە، دەبچۆرە ڕیزی بەندە چاك و بەڕێزەکانمەوە، بچۆرە بەهەشتەوە.

لە ووتەکانی شێخ (علی)

◈ لە خەودا پێیان گووتم: ئەی بەندەکەم بۆیە تاقیم کردیەوە بە هەژاری، تا وەک زێڕێکی پاکت لێ بێت کە دوای داڕشتن نەگۆڕێت.

◈ بڕیارم بۆ تۆ داوە بە هەژاری بۆ نەفسی خۆشم بە دەوڵەمەندی، جا ئەگەر هاتوو منت بە دەوڵەمەند زانی ئەوە من دەوڵەمەندت دەکەم، بەڵام ئەگەر غەیری منت بە دەوڵەمەند زانی، سەرگەردانت دەکەم و لە دەرگای خۆم دەرت دەکەم.

◈ نەکەی ڕوو بکەیە غەیری ئێمە، چونکە سەرگەردانت دەکات و دەرمانێکی کوشندەیە بۆت، بەڵام ئەگەر ڕووتکردە کارێك ئێمە بۆمان دیاری کردبووی یان ڕووتکردە ناسینێکی شیاو ئامێز یان ڕووتکردە کارێکی فەرمان پێکراو یان ڕووتکردە چەند دروستکراوێك کە تۆمان پێی سپاردبوو، ئەوە پازیم ببم بە پەروەردگارت و بە بەندەی خۆمتم قبوڵ بکەم.

هەناسە هەڵکێشانی قوڵ

ئەو هەناسە قوڵەی مرۆڤ لە کاتی بیستنی قورئان یان لە شوێنی تر هەڵی دەکێشێت چەند هۆیەکی هەیە لەوانە:

یەکەم: لەکاتی بیستنی قورئان دڵی بە جۆرێك ڕۆشن دەبێتەوە کە ئارام و شادمان دەبێت، بۆیە ئەو هەناسە قوڵە هەڵدەکێشێت، ئەمەیان هەناسە هەڵکێشانی تامەزرۆییە بۆ پەیمانەکانی قورئان.

دووەم: گونامەکانی خۆی بیر دەکەوێتەوە، بۆیە لە ترسان و خەفەتان ئەو هەناسە قوڵە هەڵدەکێشێت بۆ نەفسی خۆی، ئەمەشیان هەناسە هەڵکێشانی ترسە.

سێیەم: شتێکی بۆ دێتە پێ کە ناتوانێ لە خۆی لابەرێت، بۆیە هەناسەیەکی قوواڵ هەڵدەکێشێت لە خەفەتان، ئەمەش هەناسەی خەفەتە.

چوارەم: خۆشەویستی بێ پایانی خوای لە دڵیدا دەدرەوشێتەوە، دەشبینێ ڕێگای گەیشتن بە خوا ئێستا داخراوە تاکو دەمرێت ئینجا پێی دەگات، بۆیە ئەو هەناسە قووڵە هەڵدەکێشێت، لە داخان.

پێنجەم: خۆشەویستی خوای لە بیر نەماوە، سەرقاڵی شتی تر بووە، جا لە پڕدا کە گوێی لە قورئان دەبێت، خۆشەویستی خوای بیردەکەوێتەوە، دەشبینی دەرگای پەشیمانی کراوەتەوە و ڕێگای بۆ ڕۆشن کراوەتەوە، بۆیە هەناسەیەکی قووڵ هەڵدەکێشێت لە خۆشی و ئاسوودەیدا.

ئەو هەناسە هەڵکێشانە: هێزێکە بە دڵی مرۆڤدا دێت، ئەو هێزە کاریگەری خۆی لە دڵدا دەبینێت و کاری خۆی لە دڵ دەکات، بەڵام لە ڕواڵەتدا دیار نیە.

ئەو کەسەی ئەو هەناسەیەش هەڵدەکێشێت ئەوە سێ جۆرە هەناسەیە:

١. هەناسەیەکی ڕاستگۆیانەیە و لە دڵیەوە هەڵدەقوڵێت.
٢. هەناسەیەکی دەسکردە و هیچ نیە.
٣. هەناسەیەکی ساختە و مونافیقانەیە بۆ فریودانی خەڵکی.

بـیر لە چی دەکەیەوە؟!

بنـچینەی هـەموو کـارێکی چـاك یـان خراپـە لـە سـەرەنجامی بیرکردنـەوە سـەرهەڵدەدات، چـونکە بیرکردنـەوە سەرچـاوەی ئـیرادە و ئەنجامـدانی زوهـد و وازهێنان لە گوناە و خۆشەویستی و تووڕەیە.

بەسوودترین بیرکردنەوە، بیرکردنەوەیە لە چوار شت:

١. بیرکردنەوە لەو شتانەی بەرژەوەندی بۆ دوا ڕۆژی تیایە.

٢. بیرکردنەوە لەو ڕێگایانەی دوا ڕۆژی پێ بە دەست دێ.

٣. بیرکردنەوە لەو شتانەی بەرژەوەندی بۆ دوا ڕۆژی تیا نیە.

٤. بیرکردنەوە لەو ڕێگایانەی دوا ڕۆژی پێ لە دەست دەچێت.

ئەو چوار بیرکردنەوەیـە چاکترین و گـرنگترین بیرکردنـەوەن بـۆ مـرۆڤ، لـە دوای ئەمانەش چوار بیرکردنەوەی تریش دێت ئەوانیش:

١. بیرکردنەوە لەو شتانەی دنیا کە بەرژەوەندی بۆ قیامەتی مرۆڤ تیایە.

٢. بیرکردنەوە لەو ڕێگایانەی ئەو بەرژەوەندیانەی پێ بە دەست دێ.

٣. بیرکردنەوەیە لەو شتانەی دنیا کە بەرژەوەندی بۆ قیامەتی مرۆڤ تیا نیە.

٤. بیرکردنەوە لەو ڕێگایانەی ئەو بەرژەوەندیانەی پێ لە دەست دەچێت.

سـەرەکیترین بیرکردنـەوەش بیکردنەوەیـە لـە دروسـتکرا و نیعمەتـەکانی خـوا، بیرکردنەوە لـە فـەرمان و قەدەغـەکراوەکانی خـوا، بیرکردنـەوە لـە ڕێگـای زانیـاری پەیاکردن بە ناو و سیفاتەکانی لە ڕێگای قورئان و سوونەتی پێغەمبەرەوە ﷺ، ئەم بیرکردنەوە خۆشەویستی و ناسینی خوا بە مرۆڤ دەبەخشێ، ئەگەر بیریکـردەوە لـە شـەڕەف و بـەردەوامی دوا ڕۆژ، بیریکـردەوە لـە بـێ نرخـی و نـەمانی دنیـا، ئـەم بیرکردنەوە تامەزرۆی دوا ڕۆژ لە دڵی مرۆڤ دروست دەکات، ئەگـەر بیریکـردەوە لـە

ئەو ماوە کورت و تەنگەی دنیا، ئەوە زیاتر خۆی هیلاك دەکات و تێ دەکۆشێت و ناهێڵێت کاتی بە فیڕۆبچێت.

بەرانبەر ئەم بیرکردنەوە باشانەش، چەند بیرکردنەوەی پوچەڵ و بێ هودە هەیە، کە لە ناو دڵی زۆربەی خەڵکیدا دێت و دەچێت لەوانە:

١. بیرکردنەوە لەو شتانەی کە داوا لە کەس نەکراوە بیری لێ بکەنەوە، وەکو بیرکردنەوە لە چۆنیەتی زاتی خوا کە هەرگیز عەقلی مرۆڤ پێی ناگات.

٢. بیرکردنەوە و خۆ سەرقاڵ کردن بەو زانستانەی کە بیرکردنەوە لێی هیچ ڕێزێك بە نەفسی مرۆڤ نادات، وەکو بیرکردنەوە لە وردەکاری (منطق)و زانستی بیرکاری و سروشتی و زۆرێك لەو زانستە فەلسەفیەکان، ئەگەر مرۆڤ بیشی گاتێ پێی کامل نابێت و نەفسی پێ پاك نابێتەوە.

٣. بیرکردنەوە و خۆ سەرقاڵ کردن بە ئارەزووات و ڕابواردن و ڕێگای بە دەست هێنانی، ئەمانە ئەگەرچی نەفسی مرۆڤ تامێکی لێ وەردەگرێت، بەڵام زیانەکەی لە دنیا زۆر زیاترە لە دوا ڕۆژ ئەگەر مرۆڤ بیزانێت.

٤. بیرکردنەوە و خۆ سەرقاڵ کردن بە شتانێك کە وجودی نیە، وەك بیرکردنەوە لەوەی کە ببێت بە پادشا چی بکات! یان ئەگەر کوپەیەکی زێری بدۆزێتەوە چی لێ بکات! یان ئەگەر شتێك بدۆزێتەوە ئەوکات چی لێ بکات؟ چۆن ڕەفتاری تیا بکات، چەندین بیری بێ هوودەی لەم جۆرە.

٥. بیرکردنەوە و خۆ سەرقاڵ کردن بە گوزەرانی خەڵکی کە چی دەکەن و چی ناکەن و دوورن لە خوا و پێغەمبەر و ڕۆژی دوایی.

٦. بیرکردنەوە و خۆ سەرقاڵ کردن بە فێڵ و تەڵەکانە بۆ گەیشتن بە مەرام و ئارەزووات جا مباح بێت یان حەڕام بێت.

٧. بیرکردنەوە و خۆ سەرقاڵ کردن بە هونەری شیعری مەدح و دڵداری و چەندین جۆر لەم بابەتە، چونکە ئەمە مرۆڤ لە شتێك سەرقاڵ دەکات کە کامەرانی و

ژیانی بەردەوامی پێوە بەندە.

٨. بیرکردنەوە و خۆ سەرقاڵ کردن بەو شتە خەیاڵاتیانەی کە هیچ ئەسڵی نیە و هەرگیز کەسیش پێویستی پێ نابێ، ئەوەش لـە هـەموو زانستێکدا هەیـە، هـەتا لـە زانستی (الفقه) و (الاصول) و (الطب)یشدا هەیە.

ئەم بیرکردنەوانەی باسمانکرد زیانی زۆر زیـاترە لـە سـوودەکەی، هـەر ئەوەندە زیانە بەسە کە مرۆڤ سەرقاڵ دەکات و ناهێڵێت بیر لە شتی چاک بکاتەوە.

ووتەی پەندئامێز

* داواکـردن هانـدەری مرۆڤـە بـۆ ئیمـان، کۆبوونـەوەی ئیمـان و داواکـردن پێکەوەش، بەرووبومەکەی کاری چاکەیە.

* گومانی چاکبردن بـە خـوا هانـدەری مرۆڤـە بـۆ ملکەچی و زەلیلیـە بـۆ خـوا، کۆبوونەوەی ئەو دووەش پێکەوە، بەرووبومەکەی وەڵامدانەوەی دوعـای بەندەکانـە لە لایەن خواوە.

* لـە خـوا ترسـان هانـدەری مرۆڤـە بـۆ خۆشەویستی خـوای، کۆبوونـەوەی لـە خواترسان و خۆشەویستی پێکەوە، بەرووبومەکەی گوێڕایەڵی فەرمانەکانی خوایـە و خۆ پاراستنە لە قەدەغەکراوەکانی.

* خـۆڕاگرتن هانـدەری مرۆڤـە بـۆ یـەقین، ئەگـەر خـۆڕاگرتن و یـەقین پێکـەوە کۆبوونەوە، بەرووبومەکەی ئەوەیە مرۆڤ لە دینـدا دەکات بـە پێشەوا خـوای گـەورە دەفـــــەرموێ: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴾(السجدە:٢٤)، واتـە: لە وانیشدا چەند کەسێکمان کردە پێشەوا کە هەر بە فـەرمانی ئێمـە رێنمـوونی مـرۆڤ بکـەن، چـونکە توانـای خۆڕاگرتنیـان تێیـدا بـوو یەقینیشیان بە ئایەتەکانمان هەبوو.

* شـوێنکەوتنی پێغەمبـەر بـە پـوختیﷺ هانـدەرە بـۆ ئـیخلاص، جـا ئەگـەر هەردووکیان پێکەوە کۆبوونەوە، بەرووبومەکەی ئەوەیە کاروکردەوەکانی لەلای خوا قبوڵ دەبێت.

* کارکردن هاندەرە بۆ زانست، جا ئەگەر کارکردن و زانست پێکـەوە کۆبـوونەوە، ئەوە بەختەوەری و سەرفرازی تیا دایـە، بـەڵام ئەگـەر یـەکیان ئـەوی تـری لەگەڵـدا نەبوو، ئەوە هیچ سوودی نیە.

* ئارامگرتن هاندەرە بۆ زانست، جا ئەگەر ئارامگرتن و زانست پێکەوە کۆبوونەوە، مـرۆڤ سـەربەرزی دنیـا و قیامـەتی دەسـت دەکـەوێ، سـوود لـە هـەموو زانسـتێك وەردەگرێ، بەڵام ئەگەر یەکیان ئەوی تری لەگەڵدا نەبوو ئەوە سوودی نامێنێ.

* عەزیمـەت هانـدەرە بـۆ چاوسـاغی، ئەگـەر مـرۆڤ عەزیمـەت و چاوسـاغی تیـا کۆبـوونەوە، ئـەوە خاوەنەکـەی چـاکەی دنیـا و دوا ڕۆژی بەدەسـت دەهێنێـت، جـا دواکەوتنی مرۆڤ لە کامل بوون، یان ئەوەتا چاوساغ نیە، یان ئەوەتا عەزیمەتی نیە.

* نیەت چاکی هاندەری مرۆڤە بۆ چاکی زەین و بیری، جا ئەگەر ئـەم دووانـەی لە دەستچوو ئـەوە هـەموو خێرێکـی لـە دەسـت دەچـێت، بـەڵام ئەگـەر پێکـەوەش کۆبوونەوە، ئەوە بەرووبومی هەموو خێر و چاکەیەکە.

*بۆچـوونی چـاك هانـدەرە بـۆ جـوامێری، جـا ئەگـەر ئـەم دووانـە پێکـەوە کۆبوونەوە، ئەوە سەرکەوتن و سەرفرازی بە مرۆڤ دەبەخشن، ئەگـەر هەردووکیـشی لە دەستچوو ئەوە تووشی سەرشۆڕی و دۆڕان دەبێت، بەڵام ئەگـەر مـرۆڤ بۆچـوونی هەبوو بەبێ جوامێری، ئـەوە ترسـنۆکی و بـێ تواناییـە، ئەگـەر جوامێریـشی هـەبوو بۆچوونی نەبوو، ئەوە ڕووخان و هەرەس هێنانیەتی.

* ئارامگرتن هاندەرە بۆ چاوساغی، جا ئەگەر هەردووکیان پێکەوە کۆبوونەوە، ئەوە خێرێکی زۆری تیایە.

* ئامۆژگاری هانـدەرە بـۆ بـەهێز بـوونی عـەقڵ، جـا هـەر کاتێـك ئامۆژگاریەکـە بەهێز بێت، ئەوە زیاتر عەقل بەهێز دەبێ و دەدرەوشێتەوە.

* یادکردنەوە و بیرکردنەوە هەر یەکیان هاندەری یەکترین، جـا ئەگـەر پێکـەوە کۆبونەوە، بەرووبومەکەی پشت هەڵکردنە لە دنیا و ڕووکردنە دوا ڕۆژە.

* تەقوا هاندەرە بۆ تەوەکول، ئەگەر تەقوا و تەوەکول پێکەوە کۆبونەوە ئـەوە دڵ جێگیر دەبێت.

* هاندەری ئادمـادەگی دڵ پەیوەسـت نـە بوونـە بـە دنیـا، ئەگـەر هـەردووکیان

پێکەوە کۆبوونەوە، ئەوە هەموو خێر و چاکەیەکی پێوەیە، بەڵام ئەگەر لێک جیابوونەوە ئەوە شەڕ و خراپەی پێوەیە.

* نیەتی ساغ و پاک هاندەرە بۆ هیمەتی بەرز، ئەگەر ئەم دووانە پێکەوە کۆبوونەوە، ئەوە بەندە دەگات بە ئامانجی خۆی.

وەستان لەبەر دەستی خوا

مرۆڤ لە دوو وێستگە لەبەر دەستی خوا دەوەستێ:

یەکیان: لە نوێژدا لە خزمەتی خوا دەوەستێ.

دووەمیان: لەو ڕۆژەی بە خزمەتی دەگات لەبەر دەستی دەوەستێ.

جا هەر کەسێك بە پوختی و دروستی مافی وێستگەی یەکەمیدا ــ کە نوێژکردنە ــ ئەوە وێستگەی دووەمی بۆ ئاسان دەبێت، بەڵام ئەگەر بە پوختی و دروستی مافی وێستگەی یەکەمی نەدا، وێستگەی دووەمی لەسەر گران و ئاستەم دەبێت خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَٱسۡجُدۡ لَهُۥ وَسَبِّحۡهُ لَيۡلٗا طَوِيلًا ۝٢٦ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلۡعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمۡ يَوۡمٗا ثَقِيلًا﴾(الانسان:٢٦ ــ ٢٧)، واتە: لە شەوگاریشدا سوجدەی بۆ ببە و تەسبحاتی لە هێندێکی شەودا زۆر بکە، ئەو گومڕایانە حەزیان لە دنیای بێ بەقایەو ڕۆژێکی سەخت و سەنگیش پشتگوێ دەخەن.

وێستگە

تام و چێژ و لەزەت وەرگرتن پێویستی هەموو مرۆڤ و گیاندارێکە، بۆیە چێژ وەرگرتن سەرزەنشت و لۆمەی لێ نەکراوە، بەڵکو کاتێک سەرزەنشت و لۆمەی لێکراوە ئەگەر بە ئەنجامدانی ئەو چێژەوە چێژێکی چاکتر و گەورەتری لە دەست بچێت، یان ئەنجامدانی ئەو چێژە ئازار و سزای بە دواوە بێت.

ئا لێرەدا جیاوازی نێوان مرۆڤێکی عاقڵ و زیرەک، لەگەڵ مرۆڤێکی گەمژە و نەزان دەردەکەوێت، چونکە مرۆڤی ژیر بەراوورد لە نێوان ئەو دوو چێژە و ئازارە دەکات، بۆی دەرکەوت کە یەکیان هیچ نیە بەرانبەر ئەوی تریان، ئەوکات وازهێنانی چێژێکی کەم بۆ بە دەست هێنانی چێژێکی زۆر و بە نرختر لەلای ئاسان دەبێت، ئارامگرتن لەسەر ئازارێکی کەم بۆ لابردنی ئازارێکی زۆر لای ئاسان دەبێت، ئەگەر مرۆڤ وابیر بکاتەوە ئەوە بۆی دەردەکەوێت کە چێژ و خۆشی دوا پۆژ زۆر گرنگتر و بەردەوامترە لە چاو چێژ و خۆشی دنیا، بە هەمان شێوەش ئێش و ئازاری دوا پۆژ زۆر گرانتر و بە ئێشترە لە ئێش و ئازاری دنیا، ئەم بەراورد کردنەش پەیوەستە بە ئیمان و یەقینەوە، کە هەر کاتێ مرۆڤ دڵی پر بوو لە یەقین و دڵنیایی، ئەوە چێژ و خۆشی بەرز و گرنگ بەسەر چێژ و خۆشی کەم و بێ نرخ هەڵدەبژێرێت، ئێش و ئازاری کەمتر هەڵدەبژێرێت لە بری ئێش و ئازاری زۆر و قورس.

تەفسیری چەند ئایەتێك

ئـەم ئایەتـە: ﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ﴾ (الانبياء:٨٣)، واتـە: یادی (ایوب) بكە كاتێك هانا و هاواری بۆ پـەروەردگاری بـرد، ووتی: پەروەردگارا بەراستی من ئازار و ناخۆشیم تووش بووە، تۆش لە هەموو كـەس بە ڕەحمتری.

ئەم نزایە ڕاستەقینەی یەكتاپەرستی لە خۆگرتووە، دەربڕینی فەقیری و هـەژاری خۆی بەرانبەر پەروەردكاری لە خۆگرتووە، پەیوەست بـوون بـە خۆشەویستی لـە خۆگرتووە، دان هێنان بـە سیفەتی ڕەحمـەتی خـوای بـەوەی لـە هـەموو كـەس بـە ڕەحمترە لە خۆگرتووە، (التوسل) ی بە سیفاتی خـوای لـە خۆگرتـووە، دەربـڕینی ئاتـاجی و پێویستی لـە خۆگرتـووە، جـا هـەر كەسێك كـە تـاقی دەكرێتـەوە بـەم شێوەیەش حاڵی بێت، ئەوە خوای گەورە بەڵاكەی لەسەر لادەبات.

لـەم ئایەتەشـدا (یوسـف) پێغەمبـەر ﷺ دەیفـەرموو: ﴿أَنتَ وَلِيِّۦ فِي ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِٱلصَّٰلِحِينَ﴾ (یوسف:١٠١)، واتـە: پەروەردگارا تۆ پـشت و پـەنای مـنی لـە دنیـا و قیامـەت، داواكـارم كـە بـە موسڵمانی بم مرێنیـت، بمگەیەنیت بەكاروانی چاكەكاران.

ئەم نزایە ئەمانەی لەخۆگرتووە، دان هێنان بە یەكتاپەرستی خوا، تەسلیم بـوون بۆ پەروەردگار، دەربـڕینی بـێ دەسـەڵاتی و هـەژاری خـۆی بەرانبـەر بـە خـوا، خـۆ پاراستن لە پەنا بردنە غـەیری خـوا، مـردن لەسـەر ئیسلام كـە گـرنگترین ئامـانجی بەندەیە كە ئەمە بەدەستی خوایە بەدەستی كەسی تر نیە، دان هێنـان بـە دوا ڕۆژ، داواكردنی دۆستایەتی خۆش بەختان.

خـوای گـەورە لـەم ئایەتـەدا دەفـەرمووێ: ﴿ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَآئِنُهُۥ ﴾ (الحجر:٢١)، واتـە: گەنجینەی هەموو شتێك لای ئێمەیە.

ئەو گەنجینەیە ئەوەیە کە هەر شتێك داوا بکرێت ئـەوە گەنجینەکـەی لای خـوای گەورەیە و کلیلی ئەو گەنجینەیەش بەدەست خوای گەورەیـە، داوا کردنـی جگـە لـە خودا داواکردنە لە کەسێك کە هیچی لە لا نیە و هیچی لەدەست نایەت.

کە دەفـەرمووێ: ﴿ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴾ (النجم: ٤٢)، واتـە: کۆتـایی هـەموو شتێك بۆ لای پەروەردگارتە.

ئەم ئایەتەش گەنجینەیـەکی گـەورەی لـە خۆگرتـووە، ئـەویش ئەوەیـە کـە هـەر شتێك مەبەست لێی خوا نەبێت و بۆ خوا نەبێت ئەوە بێ سـوود و بڕاوەیـە، چـونکە ئەمە کۆتاییەکەی بۆ خوا نەبووە، جا خۆشەویستی هـەر شـتێك لەبـەر خـوا نـەبێت ئەوە خۆشەویستیەکە سزاو نەهامەتیە، هەر کارێك مەبەستی خوا نەبێت ئـەوە پـووچ و بێ هوودەیە، هەر دڵێك پەیوەست نەبێت بە خواوە ئەوە سەرگەردانە و دوورە لـە کامەرانی و سەرفرازی.

کەواتە: هەر شتێك لە خواوە بێت بۆ مرۆڤ ئەوە لەو ئایەتـەدا خـۆی دەگرێتـەوە: ﴿ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَآئِنُهُۥ ﴾ (الحجر:٢١).

هەر شتێکیش لە مرۆڤەوە بێت بـۆ خـوا ئـەوە لـەو ئایەتـەدا خـۆی دەگرێتـەوە: ﴿ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴾(النجم: ٤٢).

چونکە هیچ شتێك نیە جگە لە خوا داوابکرێت، هیچ شتێکیش نیـە کۆتاییەکـەی بۆ لای غەیری خوا بێت.

لەژێر ئەم بابەتەدا نهێنیەکی گرنگ هەیە لـە نهێنیـەکانی یەکتاپەرستی، ئـەویش ئەوەیە هەرگیز دڵ جێگیر و ئارام و راحـەت نابێت مەگـەر بـە خـواوە نـەبێت، هـەر شتێك جگە لە خوا کە خۆشەویستە لەبەر خاتری خـۆی نیـە، بـەڵکو لەبـەر شتێکی تـرە، تـەنها خۆشەویستی خوا لەبەر زاتیەتی، ناشگونجێ کۆتـایی بـۆ لای دوو کـەس

بێت هـەر وەك چۆن ناگونجێت سـەرەتای دروستکردنی دروستکراوەکان لـە دوو کەسەوە بێت، جا هەر کەسێك خۆشەویستی و حەز و ئیرادە و ملکەچی بۆ غـەیری خوا بێت ئەوە کارەکانی پوچەڵ و دوا بڕاوە، هەر کەسێکیش خۆشەویستی و حەز و ترس و ئیرادە و داواکاری تەنها بۆ خوا بێت ئەوە بەردەوام سەرکەوتوو و کامەران و شادمان دەبێت.

مرۆڤ هەموو کات دەسوڕێت لە نێوان ئەو فەرمانانـەی خـوا فـەرمانی پێکردووە، ئەو بڕیارانەش کە خودا بەسەری دا نازڵ کردووە، مرۆڤ پێویستی بـە یارمـەتی خـوا هەیە بۆ جێبەجێ کردنی فەرمانـەکانی، پێویستیـشی بـە لـوتفی خـوا هەیـە لـەکاتی دابەزاندنی بڕیارێك بە سەریدا، جا بە ئەندازەی هەڵسانی بـە فـەرمانی خـوا لـوتفی خـوای دەسـت دەکـەوێت لـە کـاتی دابەزانـدنی بڕیـار بەسـەریدا، ئەگـەر بـە دڵ و ڕوالەتەوە هەڵسا بە فەرمانەکانی خوا، ئەوە لوتفی خـوا دڵ و ڕوالـەتی دەگرێتـەوە، بـەڵام ئەگـەر تـەنها بـە فەرمانـەکانی خـوا هەڵسا بـە دڵ نـەبوو، ئـەوە لـوتفی خـوا ڕوالەتی دەگرێتەوە کەمێك لە دڵی دەگرێتەوە.

ئەگەر گوتت لوتفی خوا بۆ دڵ چییە؟ بەڵام لوتفی خوا بۆ دڵ ئەوەیە کە لـەکاتی توش هاتنی بەشتێك لە لایەن خواوە دڵی جێگیر و ئارامە، دڵەڕاوکێ و دوودڵی نیـە، لە ژێر دەستی پەروەردگار و بە مات و مەلوولی دەوەستێت بە دڵ بـۆی دەڕوانێـت، دڵی پێ ئارامە لەبەر لوتفی خودا ئـەو ئـێش و ئـازارە لـە بـیر دەکـات کـە تیایدایـە، ئاگای لەو ناخۆشیە نامێنێت لەبەر ئەوەی چاك خوا دەناسێت، دەزانێت خوا چـاکتر مەسلەحەتی ئەوی دەوێت، ئـەو تـەنها بەندەیەکـە لـە ژێـر دەسـتی گەورەکـەی کـە بڕیـاری بەسـەر دەدات، جـا ڕازی بێـت یـان نـاڕازی بێـت، ئەگـەر ڕازی بـوو ئـەوە ڕەزامەندی بە دەست دێنێت، ئەگەر ناڕازیش بوو ئەوە هەر ئەو بەدەست دێنێت، ئا ئەوە لوتفی خوایە بۆ دڵ کـە بەرووبومەکـەی پەیوەسـتە بـەکاری دڵ ئەگـەر زیـادی کرد زیاد دەبێت ئەگەر کەمی کرد کەم دەبێت.

دڵت پەیوەستە بە چی؟!

مرۆڤ ئەگەر ئیرادە و خۆشەویستی نەبەستێتەوە بە خوا، ئەوە دەپچڕێ لە خوا، مەبەست بە بەستنەوە ئەوەیە دڵی پەیوەست بێت تەنها بە خۆشەویستی خوا هیچ شتێك لەو خۆشەویستیە داینەبڕێنێت، دڵی پەیوەست بێت بە ناو و سیفات و کارەکانی خواوە، هیچ شتێك ئەم نوورەی لێ نەکوژێنێتەوە، دڵی پەیوەست بێت بە زیکری خواوە، هیچ شتێك ڕووی وەرنەگێڕێت لە زیکری خوا و بێ ئاگای نەکات لە زیکری خوا.

مرۆڤ ئەگەر بەم شێوەبوو ئەوە چوست و چالاك دەبێت لە زیکر و کارەکانی و گوێڕایەڵی خوا و خۆپاراستنی لە خراپە، بە جۆرێك چالاك دەبێت کە کارەکانی بە کامەرانیەوە ئەنجامەدات چونکە فەرمانی پێ کراوە، خۆی دەپارێزێت لە قەدەغەکراوەکان چونکە قەدەغەکراوە و ڕقی لێیەتی، ئائەوە مانای پەیوەست بوونیەتی بە فەرمان و قەدەغەکراوەکانی خوا.

پەیوەست بوون بە تەوەکولیش ئەوەیە خۆشەویستی خوای لە دڵدا بێت و پێی دڵ ئارام و دڵنیا بێت و بە خوا ڕازی بێت و هەژار و بێ دەسەڵاتی خۆی تەنها بەرانبەر بە خوا دەربڕێت.

پەیوەست بێت بە ترس وئومێدو رەجا و دڵخۆشی و کامەرانی و شادمانی بە خوا، بە جۆرێك ترسی لە کەس نەبێت تەنها لە خوا، رەجا لە کەس نەکات تەنها لە خوا، بە تەواوی دڵخۆش نەبێت بە کەسی تر، بە تەواوی بە کەسی تر شادمان نەبێت، ئەگەر چی بە هێندێ شت دڵخۆش و شادمان بوو، بەڵام دڵخۆشی تەواو، ئاسوودەیی کامل، شادمانی و چاوگەشی و دڵ ئارامی تەنها بە خوایە، جگە لەمانە ئەگەر یارمەتی بوو بۆ ئەمە دڵخۆشی و شادمانیە، بەڵام ئەگەر ڕێگر بوو لەمە ئەوە دڵتەنگی و خەفەت باری و پەژارەییە، هەرچی دڵخۆشی و ئاسوودەییەك هەیە

هەمووی بە خواوەیە، یان بەوەوەیە کە بەوی دەگەیەنێت و یارمەتی دەرە لەسەر ڕەزامەندی خوا.

خوای گەورە ئەوەشی ڕوون کردۆتەوە کە ئەو کەسانەی خۆش ناوێت، کە بە دنیا و جوانی دنیا دڵخۆشن، فەرمانیشی بە بەندەکانی کردووە کە دڵخۆش بن بە فەزڵ و ڕەحمەتی خوا کە ئیسلام و ئیمان و قورئانە، جا لێرەدا مەبەست ئەوەیە: هەر کەسێك ئەو کارانەی بۆ خوا بکات، دەکات پەیوەستە بە خوا، ئەگەر نا دەکات پچڕاوە لە پەروەردگاری، و پەیوەستە بە نەفسی خۆیەوە.

شوکرانە بژێری خودا

ئـەی مـرۆڤ بزانـە هـەموو بەخـشش و نیعمـەتێك تـەنها لـە خواوەیـە، نیعمـەتی بەندایەتی نیعمەتی تـام و چێژە خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴾ (النحـل:٥٣)، واتـە: هەرچـی نـاز و نیعمەتێکیان هەیە هەر هەمووی لە خواوەیە، پاشان کاتێك ناخۆشی و بەڵایەکتان بۆ پێش دێت ئەوە هانا و هاوار و پەنا هەر بۆ لای ئەو دەبەن.

خـــوای گـــەورە دەفـــەرمووێ: ﴿فَٱذْكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (الاعراف:٦٩)، واتـە: یادی ناز و نیعمەتەکانی خوا بکەن بۆ ئەوەی سەرفراز بن.

هـەروەها دەفـەرمووێ: ﴿وَٱشْكُرُواْ نِعْمَتَ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴾ (النحل:١١٤)، واتـە: شوکرانەی ناز و نیعمەتەکانی خوا بکەن ئەگەر ئێوە تـەنها ئـەو دەپەرستن.

جا هـەر وەك چۆن ئـەم نـاز و نیعمەتانـە لـە فـەزڵ و بەخششی خوداوەیـە، بـە هەمان شێوەش مـرۆڤ زیکـر و شـوکرانە بـژێری خـوای دەسـت ناکـەوێت مەگـەر بـە یارمەتی خوا نەبێت.

گوناهیش سەرگەردانی خودایـە بـۆ مـرۆڤ کـە وازی لـێ دەهێنێت و دەیـسپێرێتە نەفسی خۆی، جا ئەگەر خوای گەورە لەمەدا فریای بەندەکەی نەکەوێت، ئەوە هـیچ رێگایەکی تر نیە بە فریای بکەوێت، کەواتە: مرۆڤ ناچارە و ئاتاجە کە ملکەچ بێت و هانا و هاوار تەنها بۆ خـوا بـەرێت، تـاکو ئـەم سـەرگەردانیەی لێ لابـەرێت و تووشـی نەبێت، ئەگەر بڕیار درابوو و تووشی هات، ئەوە پێویستە ملکەچ بێت و هانا و هاوار بـۆ خـوا بـەرێت کـە تووشـی سـزاکەی نـەکات کـە پێـوەی بەنـدە، مـرۆڤ بـەردەوام پێویستی بەم سێ بنـچینەیە هەیـە هـەرگیز سـەرفرازیش نابێت مەگـەر بـەو سیانە

نەبێت، ئەویش ئەمانەن:

١. شوکرانە بژێری خوا.

٢. داوا کردنی سەلامەتی لە خوا.

٣. تەوبەی ڕاستگۆیانە.

ئەگەر بێتوو ووردبییەوە لەوە بۆت دەردەکەوێت کە ئەوانە هەر هەمووی پەیوەستە بە (الرغبة)حەزلێبوون، و (الرهبة)حەزلێنەبوونی مرۆڤە، ئەم دووانەش بەدەستی بەندە نیە بەڵکو بەدەستی ئەو کەسەیە کە چۆنی بوێت دڵەکان ئاڵ و گۆڕ دەکات، ئەگەر خوای گەورە یارمەتی بەندەکەی بدات ئەوە دڵی پڕ دەکات لە (الرغبة)و(الرهبة)، بەڵام ئەگەر سەرگەردانی بکات ئەوە وازی لێ دەهێنێت و فەرامۆشی دەکات و دڵی وەرناگیرێ، پرسیاریشی لێ ناکرێت، خوای گەورە چی بوێت دەبێت، چیشی نەوێت نابێت.

پاشان بیرت کردۆتەوە ئایا هیچ هۆیەك هەیە بۆ سەرفرازی و سەرگەردانی، یان خودا تەنها بەویستی خۆی مرۆڤ سەرفراز و سەرگەردان دەکات بەبێ هیچ هۆیەك؟ ئەگەر هۆیەکە تەنها دڵە ئەوە خوای گەورە دروست کاری ئەو دلانەیە کە شیاون و یان شیاو نین بۆ توانای هەڵگرتنی چاکە و خراپە، بۆ نموونە ئەوەی گیاندار وەردەگرێت بێگیان وەری ناگرێت، هەروەها ئەم دووانەش فەرقیان هەیە لە وەرگرتن، ئەوەی مرۆڤ شیاوی وەرگرتنیەتی ئاژەڵ شیاوی نیە و وەری ناگرێت، ئەوەی ئاژەڵ شیاوی وەرگرتنیەتی مرۆڤ وەری ناگرێت، ئەگەر ئەو دڵە شیاوی نیعمەت بێت بە جۆرێك کە بیناسێت، قەدر و خراپەی بزانێت، سوپاسی خاوەن نیعمەت بکات و ستایشی بکات، بە گەورەی بزانێت، بزانێت کە ئەوە لە بەخشندەی و فەزڵی ئەوە نەك ئەوەی کە ئەو شیاوە بەو نیعمەتە، بەڵکو ئەو نیعمەتە هی خوایە بە تەنها و بە تەنها لەوییەوەیە، ئەگەر مرۆڤ بەو جۆرە بیری کردەوە ئەوە نیعمەتەکە تەنها بە مولکی خوا دەزانێت، شوکرانە بژێری لەسەر دەکات، بە بەخشش و منەتی خوای دەزانێت، کەمتەرخەمی خۆی بۆ دەردەکەوێت لە شوکرانە

بژێری، دەزانێت ئەگەر ئەو نیعمەتە لەسەری بەردەوام بێت ئەوە لە خێر و فەزڵ و چاکەی خواوەیە، ئەگەر لێشی سەنێتەوە دیارە ئەو نیعمەتە شیاوی نیە بۆیە لێی سەندۆتەوە، ئەگەر بەو جۆرە بیری کردەوە ئەوە هەر کاتێك خودا نیعمەتی زیاتر بداتێ، ئەو زیاتر ملکەچ و زەلیل دەبێت لەبەر دەستی خوا، زیاتر سوپاسی دەکات، زیاتر دەترسێ کە خوا نەوەك لێی بسەنێتەوە، لەبەر ئەوەی بەتەواوی سوپاسی نەکردووە،هەر وەك چۆن نیعمەتی خۆی لەوانە ساندەوە، کەنیعمەتەکەیان نەناسی و حەقی خۆیان پێ نەدا، چونکە ئەگەر سوپاسی نیعمەتی خوای نەکرد و بەڵکو پێچەوانەی کرد ئەوە خودا لێی دەسێنێتەوە هەر وەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓا۟ أَهَٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنۢ بَيْنِنَآ ۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِٱلشَّٰكِرِينَ﴾ (الانعام:٥٣)، واتە: هەر بەو شێوە ئێمە هێندێکیان بە هێندێکیان تاقی دەکەینەوە، تا بڵێن: ئایا ئەوانە خوا ڕێزی لێناون لە ناوماندا؟! ئایا خوا زانا نیە بە سوپاسگوزاران.

ئا ئەوانە نیعمەتیان ناسیوە و وەریان گرتووە و خۆشیان ویستووە، سوپاس و ستایشی خوایان لەسەر کردووە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا جَآءَتْهُمْ ءَايَةٌ قَالُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ رُسُلُ ٱللَّهِ ۘ ٱللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۥ ۗ﴾ (الانعام:١٢٤)، واتە: کاتێك ئایەتێکی قورئانیان بۆ بێت دەڵێن: ئێمە هەرگیز ئیمان ناهێنین هەتا وێنەی ئەوەی کە بۆ پێغەمبەران هاتووە بە ئێمە نەبەخشرێت، خوا زانایە بەو دڵ و دەروونەی کە شایستەیە کە پەیامی خۆی تێدا دابنێت.

هۆکاری سەرگەردانی مرۆڤ

ئەگەر بینیت مرۆڤێك سەرگەردانە ئەوە هۆیەکەی ئەوەیە شیاو نیە بەوەی بە نیعمەتی خوای گەورە شاد بێت، بەڵکو ئەگەر نیعمەتیشی پێ ببەخشرێت، دەڵێت: ئەمە مولکی خۆمە، ئەم سەروەت و سامانەم بۆیە پێ دراوە چونکە من شیاوم هەر وەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ﴾ (القصص:٧٨)، واتە: دەیووت: ئەم سەروەت و سامانەم بەهۆی زانست و زانیاری خۆم پێم دراوە.

(الفراء) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ: دەڵێت: من ڕێزم هەیە لای خوداو شیاوم بۆیە ئەم سەروەت و سامانەی پێ داوم.

(مقاتل) دەفەرموێ: دەڵێت: ئەم سەروەت و سامانەم پێدراوە، چونکە خوا خێری لە من بەدی کردووە.

(عبدالله)ی کوڕی(الحارث) باسی پێغەمبەر (سلیمان)ی دەکرد کە خوا چ مولکێکی پێ بەخشیبوو پاشان ئەو ئایەتەی خوێندەوە: ﴿هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّى لِيَبْلُوَنِىٓ ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ﴾ (النمل:٤٠)، واتە: ئەمە لە فەزڵ و بەخشەکانی پەروەردگارمە بۆ ئەوەی تاقیم بکاتەوە، کە ئایا سوپاسگوزار دەبم یان سپلە.

(سلیمان) نەیووت: (هذا من کرامتي)واتە: ئەم سەروەت و دەسەڵاتەی پێم دراوە لەبەر ڕێزی خۆمە، پاشان باسی (قارون)ی کردوو و ئەو ئایەتەی خوێندەوە: ﴿أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ﴾ (القصص:٧٨)، واتە: ئەم سەروەت و سامانەم بە هۆی زانست و زانیاری خۆمەوە پێ دراوە.

لێرەدا دەبینین کە (سلیمان) ئەو سەروەت و سامانەی بە فەزڵ و منەتی خوا دەزانی و دەیووت: بۆ ئەوە سەروەت و دەسەڵاتەی پێداوم تاکو تاقیم بکاتەوە کە

ئایا سوپاسگوزارم یان نا، بەڵام (قارون) ئەوەی بە هەوڵی شان و باڵی خۆی دەزانی و خۆی پێ بە شیاو دەزانی.

هەوەها خوای گەورە دەفـەرموێ: ﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَٰذَا لِى﴾ (فصلت:٥٠)، واتـە: ئـادەمیزاد دوای ئـەو دەرد و بەڵایـەی تووشـی هاتبوو، خێر و خۆشی بە سەردا بڕێژین و پێـی بـچێژین، دەڵێت: ئەمـە بـە ڕەنجـی شانی خۆم پەیدام کردووە.

بەڵێ: مرۆڤی ئیماندار ئەو سەروەت و سامانەی هەیەتی بە مووکی پەروەردگاری دەزانێت، کە خودا بە فەزڵ و منەتی خۆی پێی بەخشیووە، بێ ئەوەی مافی لەسەر خـوا بێـت، بـەڵکو خـوا خێرێکـە و لەگـەڵ ئەویـدا کـردووە، خـوا بۆشـی هەیـە پێـی نەبەخشێ، جا ئەگەر پێی نەبەخشی واناگەیەنێت کە مافێکی لێ پێشێل کردووە.

ئەگەر مرۆڤ ئاوا بیرنەکاتەوە ئەوە وا دەزانێت کە ئەو شیاوە بەو شتە، بۆیـە لـە خۆی بای دەبێت بەو نیعمەتە و لە سنوور دەردەچێت، خۆی لە خەڵکی بە چـاکتر و بـەڕێزتر دەزانێـت و شـانازی و فـەخری پـێ دەکـات، هـەر وەك خـوای گـەورە دەفـــــەرموێ: ﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَٰهَا مِنْهُ إِنَّهُۥ لَيَـُٔوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ ٱلسَّيِّـَٔاتُ عَنِّىٓ ۚ إِنَّهُۥ لَفَرِحٌ فَخُورٌ﴾ (هود:٩ ـ ١٠)، واتـە: مـرۆڤ ئەگـەر تـامی خۆشـیمان پـێ چـێژاند و پاشان لێمان ساندەوە، بێگومان نا ئومێدی و کوفرانە بژێری دەکات، ئەگـەر پاشـی لێ قەومانیش شادمانیمان پێ دا، هەڵبەتـە دەڵێت: ناخۆشـیەکانم لێ ڕەوینـەوە، بـە کەیف دەبێت و بە خۆی هەڵدەڵێ.

خوای گەورە زەمی کردووە کە بێ ئومێد و کوفرانە بژێر دەبێت لە کـاتی ئـەوەی کە تاقی دەکاتەوە بە بەڵا و نەهامـەتی، زەمـی کـردووە کـە دڵخۆش و لـە خۆبـایی دەبێت ئەگەر بە نیعمەت تاقی بکاتەوە، ئەو مرۆڤە کاتێك ناخۆشی لێ دەڕەوێتەوە، لە باتی سوپاس و شوکرانە بـژێری و ستایـشی خـوا بکـات دەڵـێن: (ذهـب السیئات

عنی) واتـه: ناخۆشیەکانم لێ ڕەوینەوە ئەگەر بیگوتایا: (اذهب الله السیئات عنی برحمه و منته) واتـه: ئەم ناخۆشیانەم بە ڕەحمەت و منـەتی خـوا لێ ڕەوانیەوە. ئا ئەمە بەم جۆرە زەم لێکراو نیە، بەڵکو چاکیشە.

جا ئەگەر خوا ئەمەی لە دڵی بەندەیەک بەدی کرد، ئەوە گەورەترین هۆکارە بۆ سەرگەردانی ئەو بەندەیە و فەرامۆش کردنی خوا بۆی، چونکە ئەو مرۆڤە شیاوی بەخشش و نیعمەتی خوا نیە هەر وەک خوای گەورە دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلصُّمُّ ٱلْبُكْمُ ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ ٱللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾﴾ (الانفال:٢١ ـ ٢٢)، واتـه: خراپترین گیاندار لەلای خودا ئەو کەپو لاڵانەن کەوا هیچ تێ ناگەن، خۆ ئەگەر خوا خێری تیادا بەدی بکردنایە، ئەوە وای لێ دەکردن کە حەق و ڕاستی ببیستن، خۆ ئەگەر حەقیشیان پێ ببیستنایە، ئەوە هەر ڕوویان لێ وەردەگێڕا و خۆیان دەبوارد.

لێرەدا خوای گەورە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە ئەوانە شیاوی ئـەوە نـین نیعمـەتی خوا وەرگرن، لەگەڵ ئەوەش کە شیاوی ئـەو نیعمەتـە نـین ڕێگرێکـی تریـشمان تیـا بەدی دەکرێ، ئەویش ڕوو وەرگێڕان و خۆ لێ بواردنە دوای ناسینیشی.

ئەوەی پێویستە بزانرێت ئەوەیە، هۆکاری سەرگەردانی مـرۆڤ فـەرامۆش کـردن و وازلێهێنانیەتی لەسەر ئـەو شـێوەی لەسـەری دروستکراوە، هۆکـاری سەرفرازیـشی ئەوەیـە کـە چـونکە شیاوی سـەرفرازییە خـوا نیعمـەتی لەگەڵـدا دەکـات، هۆکـاری سەرفرازی لە فەزڵی خواوەیە، خوای گەورە بەدیهێنەری سەرفرازی و سەرگەردانیە، هەر وەکـو چـۆن بەشـەکانی زەوی دروسـتکردووە، کـە هێنـدێکی شـیاوی ڕووەک لێ شین بوونە هێندێکیشی شیاو نیە، درەختی دروستکردووە، هێندێکی بەروبوم دەدا هێندێکیـشی نایـدا، هـەنگی دروسـتکردووە سـازاوە کـە هـەنگوین ببەخـشێ، بـەڵام زەردەوالّـە وانیـە، هێنـدێ ڕۆحـی پاکیـشی دروسـتکردووە، کـە شـیاوە بـۆ زیکـر و شـوکرانە بـژێری و یەکتاپەرسـتی و ئامۆژگـاری و شـکۆداری خـوا، هێنـدێ ڕۆحـی پیسیشی دروستکردووە کە شیاوی ئەمانە نین، بەڵکو شیاوی دژی ئەمانەیە.

تـاقی کردنەوەی خوا

(شیخ الاسلام، ابن تیمیة)(ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفـەرمووێ[1] خوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتْرَكُوٓاْ ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ فَلَيَعْلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٣﴾ أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن يَسْبِقُونَا ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَن كَانَ يَرْجُواْ لِقَآءَ ٱللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ لَءَاتٍ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَن جَٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَٰهِدُ لِنَفْسِهِۦٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ ٱلَّذِى كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَٰهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَآ ۚ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ فَإِذَآ أُوذِىَ فِى ٱللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ ٱلنَّاسِ كَعَذَابِ ٱللَّهِ ۖ وَلَئِن جَآءَ نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۚ أَوَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِى صُدُورِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ ﴿١١﴾﴾(العنكبوت:١ ـ ١١).

واتـە: الم، ئایا خەڵکی لایان وایە، هەر بڵێن: ئێمە ئیمانمان هێناوە، وازیان لێ دەهێنرێ و تـاقی ناکرێنـەوە؟ بێگومـان ئێمـە ئەوانـەی پـێش ئەمانیـشمان تـاقی کردۆتەوە بە جۆرەها شێوە، تا خوای گەورە ئەوانەی راستیان کردووە دەرکـەون، درۆزنەکانیش دەرکەون، ئایا ئەوانەی خراپە و نادروستی دەکـەن وا دەزانـن کـە لـە

(١) لێرەدا تا کۆتای کتێبەکە هەمووی ووتەی (ابن تیمیه)ە.

دەستمان دەردەچن و دەرباز دەبن؟! ئای چەند خراپە ئەو بڕیارەی کە دەیدەن، ئەوەی کە ئاواتە خوازە بە دیداری خوا شاد بێت، با دڵنیا بێت کە کاتی دیاریکراوی خوا و ساتی سەرەمەرگ هەر دێت، بێگومان ئەو خوایە بیسەرە و زانایە، ئەوەش کە هەوڵ وکۆشش دەکات لە پێناوی خوا، بێگومان قازانج و سوودی هەوڵ و کۆششەکەی هەر بۆ خۆیەتی، چونکە بەڕاستی خوا بێ نیازە لە هەموو خەڵکی، ئەوانەی ئیماندارن و ئاکار چاکن، هەڵە و گوناهیان دەسڕینەوە و بە چاکتر لەوەی کە دەیانکرد پاداشتیان دەدەینەوە، ئێمە فەرمانمان داوە بە ئینسان کە چاك رەفتار بێت لەگەڵ دایك و باوکیدا، خۆ ئەگەر زۆریان لێکردیت تا هاوبەشیم بۆ بڕیار بدەیت، بێ ئەوەی زانست و زانیاریان هەبێت لەم بارەیەوە، بە گوێیان مەکە، دڵنیاش بن کە گەڕانەوەتان بۆ لای منە، ئەو کاتە ئاگادارتان دەکەمەوە لەو کردەوانەی کە ئەنجامتان دەدا، ئەوانەی ئیمانیان هێناوە و کاری چاکەیان ئەنجامداوە، بێگومان دەیانخەینە ریزی چاکەکارانەوە، هێندێك لە خەڵکی هەن دەڵێن: ئیمانمان هێناوە، جا کاتێك لەبەر خوا تووشی ئازار و ناخۆشی دەبن وا دەزانن ئازاری خەڵکی وەکو سزای خوا وایە، خۆ ئەگەر لە پەروەردگارتەوە سەرکەوتنێك بێت، دەڵێن: ئێمەش هاوکارتان بووین، مەگەر خوا لەوەی کە لە سینەی خەڵکیدایە شارەزاتر و ئاگادارتر نیە؟ بێگومان خوا ئیمانداران باش دەناسێت و منافقانیش باش دەناسێ.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا۟ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ۗ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ﴾ (البقرە:٢١٤)، واتە: ئایا لاتان وایە هەروا بە ئاسانی دەچنە بەهەشتەوە، مەگەر نموونەی ئیماندارانی پێشووتان بۆ باس نەکراوە، کە تووشی ناخۆشی و تەنگانە و گرانی و نەداری بوون و تەکانیان خواردووە و زۆریان بۆ هاتووە بە ڕادەیەك، هەتا پێغەمبەرەکەیان و ئەوانەی باوەڕیان هێناوە لەگەڵیاندا، دەیانگوت: کەی پەروەردگار سەرکەوتن دەبەخشێت؟

ئاگادار بن و دڵنیا بن سەرکەوتنی خوا نزیکە.

خـەڵکی کاتێـك خـوا پێغەمبـەرانیان بـۆ دەنێرێـت دوو وەڵامیـان بـۆ پێغەمبـەران هەیە:

- یان دەڵێن: ئیمانمان هێنا.
- یان دەڵێن: ئیمانمان نەهێنا و بەردەوام دەبن لەسەر خراپەکاریەکانیاندا.

جا هەر کەسێك بڵێ: ئیمانم هێنا ئەوە پەروەردگار تاقی دەکاتەوەتاکوڕاستگۆ و درۆزن لێك جیابێتەوە، بەڵام ئەوەی نالێت: ئیمانم هێنـا وا نـەزانێت پـەروەردگاری خەڵەتاندووە و خوا تاقی ناکاتەوە.

بەڵێ: ئەوە سوونەتی خوایە پێغەمبەران بۆ خـەڵکی ڕەوانـە دەکـات خـەڵکی بـە درۆیان دەزانن و ئازاریان دەدەن خوای گەورە دەفـەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ ٱلْإِنسِ وَٱلْجِنِّ ﴾ (الانعـام:١١٢)، واتـە: هـەروەها بـۆ هـەموو پێغەمبەرێك دوژمنێکمان لە شەیتانەکانی ئینس و جنۆکە سازاندووە.

خوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا۟ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴾ (الـذاريات:٥٢)، واتـە: هـەروەها بـەر لەمانـەش هـەر وابـووە، هـەر کاتێك پێغەمبەرێکیان بۆ هاتووە گوتیانە: یان جادوگەرە، یان شێتە.

هەروەها دەفـەرموێ:﴿ مَّا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِن قَبْلِكَ ﴾(فـصلت:٤٣)، واتـە: هەرچی بە تۆ گوترا بێت، بە پێغەمبەرانی پێش تۆش گوتراوە.

هەر کەسێك ئیمان بـە پێغەمبـەران بهێنـێ و گوێڕایـەڵیان بکـات، ئـەوە دژایـەتی دەکەن و ئازاری دەدەن، خوای گەورە بەم شێوە بە ئێش و ئازار تـاقی دەکاتـەوە، ئەوەی ئیمانیش بە پێغەمبەران نـەهێنێ، ئـەوە لەلایـەن خـواوە سـزا دەدرێـت، کـە ئێش و ئازاری سزای خوا زۆر گرانتر و بەردەوامترە.

کەواتە: دەبێت هەر هەموو کەسێك ئێش و ئازار بچێژێت جا ئیماندار بێت، یان کافر بێت، بەڵام ئیماندار سەرەتا لە دنیادا کەمێك ئێش و ئازار دەکێشێت، پاشان ئەوەی بۆ دەبێتە سەرفرازی لە دنیا و قیامەت، بەڵام کافر سەرەتا لە دنیادا کەمێك خۆشی دەچێژێت، پاشان بۆی دەبێت بە ئێش و ئازار.

پیاوێك پرسیاری لە ئیمامی (الشافعي) کرد و ووتی: باوکی (عبدالله) ئایا کام لەم دووانە فەزڵیان زیاترە، پیاوێك دامەزراو بێت، یان تاقی بکرێتەوە؟ ئیمامی (الشافعي) لە وەڵامدا فەرمووی: مرۆڤ دامەزراو نابێت تاکو تاقی نەکرێتەوە، چونکە خوای گەورە (نوح) و (ابراهیم) و (موسی) و (عیسی) و (محمد)(سەلامی خوایان لێبێت) تاقی کردەوە جا کاتێك خۆراگر بوون خواش دامەزراوی کردن، با کەس گومانی وا نەبات کە بە تەواوی رزگاری بووە لە ئێش و ئازار.

بەڕاستی خاڵێکی گرنگ هەیە پێویستە مرۆڤی ژیر لێی بە ئاگا بێت، ئەویش ئەوەیە هەموو کەسێك تووشی ئازار دەبێت –لەلایەن خەڵك وخزم و کەسیەوە – لەبەر ئەوەی مرۆڤ عادەتی وایە تێکەڵی خەڵکی دەبێت، خەڵکیش هەموو جۆرە بۆچونێکیان هەیە، جا بۆیە داوای لێ دەکەن کە بۆ چوونی ئەوان پەسند بکات، ئینجا ئەگەر پەسەندی نەکرد ئازار و سزای دەدەن، بەڵام ئەگەر پەسەندی بکات، ئەوە هەر تووشی ئازار و سزا دەبێت، جارێك لەلایەن ئەوانەوە، جارێکیش لەلایەنی خەڵکی ترەوە، ئەگەر مرۆڤ لە حاڵی خۆی و خەڵکی ووردبێتەوە شتی زۆر لەم بارەیەوە بەدی دەکات وەك ئەوەی کەسانێك کە حەزیان لە داوێن پیسی و ستەم کردن و شیرك بڕیار هەیە بە هێندێ ووتەی پوچەڵ بە ناوی دینەوە ئەو گوناهانە ئەنجام دەدەن وەك خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلْإِثْمَ وَٱلْبَغْىَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا۟ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ (الاعراف:٣٣)، واتە: بڵێ: بەڕاستی پەروەردگارم هەرچی گوناە و خراپەیەك هەیە حەرامی کردووە چ ئەوانەی ئاشکران چ ئەوانەی پەنهانن،

هەموو گوناە و دەست درێژیەکی بە ناحەقی حەرام کردووە، هەروەها حەرامی کردووە شەریك بۆ خوا دانان بەبێ ئەوەی هیچ بەڵگەیەکتان بە دەستەوە بێت، حەرامی کردووە لە خۆتانەوە بە ناوی خواوە شت بڵێن.

دەبینی جاری وا هەیە کەسێکی موسڵمانی چاك بە ناچاری تێکەڵی ئەو خەڵکە خراپانە دەبێت کە هەردوولا لە یەك شوێن دانە وەك شوقە، یان دوکان، یان قەیسەری، یان قوتابخانە، یان لە کارێك پێکەوەن، یان لە گوندن لەگەڵ یەکن، یان لە ڕێگادا، یان لە شارێك پێکەوەن، یان لە شوێنێکی تر، ئەو موسلمانانە بیانەوێ هەر شتێك بکەن دەبێت ئەوانەی لەگەڵیانن قایل بکەن، یان لە خراپەکانیان بێ دەنگ بن.

بەڵێ: ئەو کەسە خراپانە داوا لە موسڵمانە چاکەکان دەکەن کە کارە خراپ و بۆچوونەکانیان پەسند بکەن، یان بێ دەنگ بن لە خراپەکانیان، ئینجا ئەگەر هاتوو خراپەکانیان پەسند کرد و لێی بێ دەنگ بوون، ئەوە لە بەڵا و فیتنەی ئەوان سەلامەت دەبن، بەڵام بەسەریان زاڵ دەبن و سوکایەتیان پێ دەکەن کە زۆر خراپترە لەوەی کە پێشتر لێی دەترسان، وەك ئەوەی داوای شایەتی دانی بە درۆیان لێ دەکەن، یان بەناوی دینەوە فتوایەکی گەندەڵیان بۆ بدەن بۆ ئەوەی ڕێگایان بۆ خۆش بکات بۆ خراپە و ستەم، ئەوکات ئەگەر گوێڕایەڵی نەکردن ئەوە ئازاری دەدەن و دژایەتی دەکەن، ئەگەر گوێڕایەڵیشیان بکات، ئەوە بەسەریدا زاڵ دەبن و سووکایەتی پێ دەکەن زۆر لەوە زیاتر کە ئەو لێی دەترسا، بڕوانە (معاویة) نامەیەکی بۆ (عائشة)ی دایکی ئیمانداران نووسی کە ئامۆژگاری بکات، (عائشة)(رضی الله عنها) بەو شێوە بۆی نووسی (سَلَامٌ عَلَيْكَ) لە پێغەمبەرم بیستووە ﷺ کە دەیفەرموو: ((مَنِ الْتَمَسَ رِضَاءَ اللَّهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللَّهُ مُؤْنَةَ النَّاسِ وَمَنِ الْتَمَسَ رِضَاءَ النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ))[1]، واتە: هەر کەسێك

(١) صحيح: رواه الترمذى (٢٤١٦).

ڕەزامەندی خوا بـە دەست بێنێت گوێ نەداتـە ڕەزامەندی خـەڵکی، ئـەوە خـوای گەورە خەڵکی بۆ مەیسەر دەکات، بـەڵام هـەر کەسێك ڕەزامەندی خـەڵکی پـێش ڕەزامەندی خوا بخات، ئەوە خوا کارەکانی دەسپێرێتە خەڵکی.

ئەگەر خوا هیدایەتی کەسێك بدات و سەرفرازی کردبێت، ئەوە تووشی ئـەو کـارە حەرامانە نابێت و ئارام دەگرێت لەسەر ئازاردان و دژایەتی کردنی مل هـوڕان، پـاش ئەوەی ئارامی گرت سـەرفرازی دنیـا و قیامـەتی چـەنگ دەکـەوێت، هـەروەکو چـۆن پێغەمبـەران و شـوێن کـەوتوانیان و زانایـان و پیاوچـاکان ئـازاردراون و دژایـەتیان کراوە، بەڵام ئەوان ئارامیان لەسەر گرتووە.

بێگومان دەبێت ئەوەش بزاندرێت کە هێندێ جار دروستە لە پوالـەت ڕەزامەندی دەربڕێت، بەڵام لە دڵەوەدا پێی ڕازی نەبێت، وەك ئەوەی کە زۆری لێبکرێت کـوفر بکات، ئەم بابەتە جگە لەم باسە قسەی لێکراوە بە درێژی.

ئەوەی مەبەستمانە لێرەدا باسی بکەین ئەوەیە دەبێت هـەر هـەموو کەسێك بـە گوێرەی خۆی تاقی بکرێتەوە، هەرگیز کەس لە تاقی کردنـەوە ڕزگـاری نابێت، جـا بۆیە خوای گەورە لە زۆر شوێندا باسـی ئـەوەی کـردووە کـە دەبێت خـەڵکی تـاقی بکرێتەوە، تاقی کردنەوەش یان بە خۆشی یە، یان بە ناخۆشیە، ئـەوکات پێویستە مرۆڤ ئارامگر و سوپاسگوزار بێت خـوای گـەورە دەفـەرموێ:﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى ٱلْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (الكهف:٧)، واتـە: هەرچـی لەسـەر ڕووی زەویدا هەیە ئێمە کردوومانـە بـە هـۆی ڕازاندنـەوە تـا تاقیـان بکەینـەوە، کـە کامیان کاروکردەوەی چاکتر ئەنجام دەدەن.

هـــەروەها دەفـــەرموێ: ﴿وَبَلَوْنَٰهُم بِٱلْحَسَنَٰتِ وَٱلسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (الاعـراف:١٦٨)، واتـە: بـە خۆشـی و ناخۆشـی تاقیمـان کردنـەوە بـۆ ئـەوەی بگەڕێنەوە.

دەفـەرموێ: ﴿فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّى هُدًى فَمَنِ ٱتَّبَعَ هُدَاىَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ

﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴾ (طه:١٢٤)، واتـه: ئەگەر هیدایەتی منتان بۆ هات، ئەوەی شوێنی هیدایەتی من بکەوێت، نە گومڕا دەبێت نە تووشی نەگبەتی دەبێ، هەر کەسێکیش پشت لە قورئان بکات، بێگومان تووشی ژیانێکی تەنگ دەبێت، لە ڕۆژی قیامەتیشدا بە کوێری حەشر دەکرێن.

لە ئایەتێکی تر دەفەرموێ: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴾(ال عمران:١٤٢)، واتـه: ئایا ئێوە وادەزانن هەر ئاوا بـە ئاسـانی دەچـنە بەهەشـت؟! کـە هێـشتا خـودا دەری نەخـستووە کامتـان خەباتکاری کردووە کامتان خۆڕاگربوونە.

نەفسی مرۆڤ پاك نابێتەوە و گەشە ناکات تاکو بە بەڵا پاك نەکرێتـەوە، وەك زێر کە چۆن پاك و چاکەکەی لە پـیس و خراپەکـەی جیـا ناکرێتـەوە تـا بـە کـورە پـاك نەکرێتەوە.

هەر خراپەیەك تووشی مرۆڤ دەبێت ئەوە لە نەفسی خراپ و نـەفام و سـتەمکاری خۆیەتی خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿مَّا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ﴾ (النساء:٧٩)، واتـه: هەر چیت بۆ پێش دێت لە خێر و چاکە، ئـەوە لـە خواوەیە، هەرچی ناخۆشیەکیشت بۆ پێش دێت، ئەوە دەستی خۆتی تیایە.

هـەروەها دەفـەرموی: ﴿أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ ﴾(ال عمران:١٦٥)، واتـه: ئـاخۆ کاتـێ زیانتـان لـە دووژمـن پێگەیشت کە جارێکیش دوو ئەوەندە زیان لێدان هیچ پرسیتان زیانەکەمان لـە چـی بوو؟ بڵێ: لە خۆتانەوە بوو.

لـە ئایـەتێکی تردەفـەرموی: ﴿ وَمَا أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَن كَثِيرٍ ﴾(الشوری:٣٠)، واتـه: هـەر بـەڵا و نەهامەتیـەکتان بەسـەر

بێت، ئەوە لە ئەنجامی ئەو کاروکردەوانەیە کە بە ئارەزووی خۆتان ئەنجامتان داوە ـ کەچی خوای گەورە ـ لە زۆربەی گوناهەکانیشتان دەبووڕێت.

هەروەها دەفـەرمووی: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمۡ يَكُ مُغَيِّرٗا نِّعۡمَةً أَنۡعَمَهَا عَلَىٰ قَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡ﴾ (الانفال:٥٣)، واتـە: خودا دەروی چاکەی لـە هـەر گەلێکدا کردبێتـەوە، هەتا ئەوان بیری خۆیان نەگۆڕیبێ، قەت خودا لێی نەگۆڕیون.

خوای گەورە لە ئایـەتێکی تردەفـەرمووی: ﴿وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ سُوٓءٗا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَالٖ﴾ (الرعد:١١)، واتـە: ئەگەر خوا بیەوێت بەلایەك بەسەر هەر میللەتێکدا بهێنێت، ئەوە هیچ هێزێك ناتوانێت بەری بگرێت، هیچ کەسیش ناتوانێت جگە لە خوا فریایان بکەوێت و ڕزگاریان بکات.

خوای گەورە کە باسی سزای گەلەکانی پێشتر دەکات لە ئادەمەوە تا کۆتای، لە هەموویدا دەفەرمووێ: ئەوانە ستەمیان لە نەفسی خۆیان کردووە ستەمکار بوونـە، هەرگیز نەیفەرموە: ستەم لێکراو بوونـە، یەکـەم کەسێکیش کـە دانـی بـە ستەمی خۆی نا باوە ئـادەم و دایـە حـەوا بـووە کـە ووتیـان: ﴿قَالَا رَبَّنَا ظَلَمۡنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمۡ تَغۡفِرۡ لَنَا وَتَرۡحَمۡنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ﴾ (الاعـراف:٢٣)، واتـە: پـەروەردگارا ئێمـە ستەممان لە نەفسی خۆمان کرد، خۆ ئەگەر لێمان خۆش نەبیت و بەزەییت پێماندا نەیەتەوە ئەوە لە خەسارەتمەندان دەبین.

خوای گەورە بە (إبلیس)ی فـەرموو: ﴿لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ أَجۡمَعِينَ﴾ (ص:٨٥)، واتـە: سوێند بە زاتی خۆم دەبێت دۆزەخ پـڕ بکـەم لـە تـۆ و لـە هـەموو ئەوانەی کە شوێنی تۆش دەکەون.

ئەو کەسانەی شوێنی (إبلیس) دەکەون سەرگەردان و گومڕان هەر وەك (إبلیس) خـۆی دەڵێـت: ﴿قَالَ رَبِّ بِمَآ أَغۡوَيۡتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ﴾(الحجـر:٣٩ ــ ٤٠)، واتـــە: پـــەروەردگارم، مـــادەم بەهۆی ئەم ئینسانەوە منت سەرگەردان و گومڕا کرد شەرت بێت لـە زەویـدا هـەموو

گوناه و تاوانێکیان لا جوان بکەم و هەر هەموویان سەرگەردان و گومڕا بکەم، تەنها بەندە دڵسۆزەکانت نەبێت.

خوای گەورەش پێی فەرموو: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ﴾ (الحجر:٤٢)، واتە: بڕۆ چیت پێدەکرێت بیکە لەبەر ئەوەی بەندە چاك و پاکەکانی من بە تۆ فریو نادرێن و تۆ هیچ دەسەڵاتێکت بەسەریاندا نیە، تەنها ئەوانەی سەرکەش و یاخی و سەرگەردانەکانن شوێنت دەکەوون.

بۆیە دەبینین پێشینانی چاکمان بەردەوام دانیان بە هەڵەی خۆیان ناوە نموونەی (ابی بکر)و(عمر)و(ابن مسعود) کاتێك قسەیەکیان دەکرد دەیانووت: ئەوە بۆچوونی خۆمانە ئەگەر ڕاست بوو و پێکا بوومان، ئەوە لە خواوەیە، ئەگەر هەڵەش بوو و ئەوە لە نەفسی خۆمان و شەیتانەوەیە خوا و پێغەمبەر لێ ی بەرینە.

لە حەدیسی (القدسي)یشدا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ لە پەروەردگاری دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: ((يا عبادي، انما هي اعمالكم احصيها لكم ثم اوفيكم اياها، فمن وجد خيراً فليحمد الله و من وجد غير ذلك فلا يلومنَّ الآ نفسه))[1]، واتە: ئەی بەندەکانم هەرچی دێتە ڕێتان ئەوە کردەوەی خۆتانە، من زۆر بە ووردی سەرژمێریان دەکەم بۆتان، پاشان بە تەواوی دەیدەمەوە پێتان، جا هەرچی هاتەوە ڕێتان کردەوەی خۆتانە، ئەگەر باش بوو سوپاسی خوای لەسەر بکەن، خۆ ئەگەر بە جۆرێکی تر بوو ئەوە سەرزەنشتی خۆتان بکەن بەس.

---

(١) صحيح: رواه مسلم (٢٥٧٧)، و ابو داود ()، والترمذى (٢٤٩٧)، و احمد فى ((المسند)) (٥/١٥٤و١٦٠)، وابن ماجه (٤٢٥٧).

چەند حەدیسێك لەسەر دان پێ داهێنانی بەندە بە هەڵەکانی:

لە حەدیسێکی (صحیح)دا هاتووە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((سيد الاستغفار، أن يقول العبد: اللهم انت ربي لا أله إلا انت، خلقتني و انا عبدك، وانا على عهدك و وَعدكَ ما استطعتُ، أعوذ بكَ مِنْ شَرِ ما صَنَعْت، أبوءُلكَ بنعمتكَ عليَّ و أبوءُ بِذَنبي، فاغفر لي إنهُ لا يغفر الذنوبَ إلا أنْتَ، من قالها إذا أصبح مُوْقِناً بها فمات من يومه دخل الجنة، و من قالها إذا أمسى مُوْقِناً بها فمات من ليلته دخل الجنة))[1]، واتە:گەورەی (الاستغفار)ان ئەوەیە بەندە بڵێت: خوایە تۆ پەروەردگارمی، هیچ پەرستراوێك نیە بە حەق جگە لە تۆ، بەدیت هێناوم و من بەندەی تۆم، من تا بتوانم لەسەر ئەو پەیمان و بەڵێنەم کە بە تۆم داوە، پەنات پێ دەگرم لە خراپەی ئەوەی کە کردوومە، دان ئەهێنم بەو نیعمەتانەی بەسەرتدا ڕژاندووم، دان ئەهێنم بە گوناهەکانم، لێم خۆشبە بەڕاستی کەس لە گوناە خۆش نابێت جگە لە تۆ، هەر کەسێك کاتێك بەیانی دەکاتەوە بە یەقینەوە ئەمە بڵێت، ئەگەر لەو ڕۆژەدا بمرێ دەچێتە بەهەشت، هەر کەسێکیش کە ئێوارە دەکاتەوە بە یەقینەوە ئەمە بڵێت، ئەگەر لەو شەوەدا بمرێت دەچێتە بەهەشت.

(ابي بكر الصديق) بە پێغەمبەری فەرموو ﷺ چی بڵێت: ئەگەر بەیانی و ئێوارەی کردەوە، وە ئەگەر چووە سەر جێگا: پێغەمبەر ﷺ (ابي بكر الصديق)ی فێرکرد ئەگەر بەیانی و ئێوارەی کردەوە، ئەگەر چووە سەر جێگا بڵێت: ((اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ، أشهد ان لا اله الا أنت، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرَكِهِ، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ

(١) صحيح: رواه البخارى (٨٣/١١)، والنسائى (٢٧٩/٨)، والترمذى (٣٣٩٠).

أَجْرُهُ إِلَى مُسْلِمٍ))[١]، واتـه: خوایه ئەی بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوی، ئەی زانـای غەیب و ئاشکرا، پـەروەردگار و پادشـای هـەموو شتێك، شـایەتی دەدەم کـه هـیچ پەرستراوێك نیه به حەق جگه له تۆ، پـەنات پێدەگرم لـه خراپـەی نەفسی خـۆم و خراپەی شەیتان و هاوبەش دانانی لەوەی که خراپەیەك بهێنم بەسەر نەفسمدا یـان بیئاڵێنم له موسڵمانێکەوه، کاتێك بەیانیت کردەوه یان ئێوارەت کردەوه ئـەم نزایـه بکه.

پێغەمبەرﷺ له ووتەکانیدا دەیفـەرموو: ((الحمد لله نستعينه و نستغفره، و نعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سيئات أعمالنا))[٢]، واتـه: سوپاس بۆ خوای گەورە، پـەنای پێدەگرین، داوای لێبوردنی لێدەکەین، پەنا دەگرین به خوا له خراپەی نەفسماندا و له کردەوەی خراپماندا.

له فەرمودەیەکی تر پێغەمبەرﷺ دەفـەرمووێ: ((إِنِّي آخِذٌ بِحُجَزِكُمْ عن النَّارِ وانتم تتهافتون تهافت الفراش))[٣]، واتـه: من کەمەرتانم گرتووه تاکو نەچنه نـاو ئـاگرەوه، کەچی ئێوه وەکو پەپوله خۆتان ڕادەپسکێنن و خۆتانی تێدەهاوێن.

پێغەمبـەرﷺ لێـره مرۆڤـی تاوانبـاری بـه پەپولـه چـواندوه، لەبـەر نـەفامی و جولەی به پەلەی، چونکه پەپوله هیچ نازانێ و به پەلەش جووله دەکات.

له حەدیسێکی تردا هاتووه دەفـەرموو: ((مثل القلب، مثل الريشة ملقاة بأرضٍ فلاة))[٤]، واتـه: نمونەی دڵ وەکو نمونەی پەڕێك وایه که له بیابان فڕێدراوه.

ئەوەش دیاره که پەڕ چۆن به ئاسانی بـه هـەوادا دەچێت، بۆیـه بـەو کەسـەش دەگووترێ: که گوێڕایەڵی کەسێك دەکات که دەیچەوسێنێتەوه (انه استخفه)واتـه:

---

(١) صـحيح: رواه ابـو داود (٥٠٦٧)، والترمـذى (٣٣٨٩)، و احمـد فـى ((المـسند)) (١٩٦/٢)، وحـاكم (٥١٣/١).

(٢) صحيح: رواه النسائى (١٠٥/٣)، و ابو داود (٢١١٨)، والترمذى (١١٠٥).

(٣) .صـحيح: رواه البخـارى (٢٧٤/٧)، ومـسلم (٢٢٨٤)، والترمـذى (٢٨٧٧)، و احمـد فـى ((المـسند)) (٢٤٤/٢و٣١٢).

(٤) سنده حسن: كما قال الالبانى فى صحيح جامع (٥٧٠٩).

بەسووکی زانی و سەرگەردانی کرد، دەبینین لە بارەی فیرعەونەوە دەگووترێت: ﴿ فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ﴾ (الزخرف:٥٤)، واتە: (فرعون) هیچ نرخی بۆ دانەنا بۆ گەلەکەی و بەسووک سەیری دەکردن و سەرگەردانی کردن، ئەوانیش گوێڕایەڵی بوون.

خوای گەورەش دەفەرموێ: ﴿ فَٱصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ ٱلَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴾(الروم:٦٠)، واتە: ئارام بگرە، بەڵێنی خوا دێتەجێ، نەکا ئەوانەی بە گومانن، تۆ لە رێی حەق بترازێنن و سووکت بکەن.

چونکە (الخفیف)بێ هێز، جێگیرنابێ و دەڕوخێ، بەڵکو خاوەن یەقین دامەزراو و جێگیر دەبێت، جا (الیقین) جێگیر بوون و دامەزراندنی ئیمانە لە دڵ بە زانست و کردەوە، جاری واش هەیە بەندە زانستێکی چاکی هەیە، بەڵام لەکاتی پێش هاتنی بەڵا دەڕوخێ، بۆیە نەفسی مرۆڤ لە پەلەیی و خراپی و تووڕەیی بە ئاگر چوێنراوە، ئارەزوواتەکانی لە ئاگرە و شەیتانیش لە ئاگرە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((الغضبُ منَ الشیطان و الشیطان من النار، و انما تطفأ النارُ بالماءِ، فإذا غضب أحدکم فلیتوضأ))[1]، واتە: تووڕەیی لە شەیتانەوەیە، شەیتانیش لە ئاگر دروستکراوە، ئاگریش بە ئاو دەکوژێتەوە، کەواتە هەر کەسێك لە ئێوە تووڕە بوو با دەست نوێژ بشۆرێت.

(١) حسن: رواه ابو داود (٤٧٨٤)، و احمد فی ((المسند)) (٤/٢٢٦).

لە حەدیسێکی تردا هاتووە: ((الغضب جمرة توقد في جوف ابن ادم، ألا ترى إلى حمرة عينيه و انتفاخ أوداجه))[١]، واتە: تووڕەیی وەک پشکۆیەک وایە کە لە سینگی مرۆڤدا هەڵدەگیرسێ، ئایا نابینن کە چۆن چاوی سوور دەبێت و ڕەگی لاملی هەڵدەستێ.

ئەمە هەڵچوونی و کوڵانی خوێنی دڵە بۆ تۆڵە سەندنەوە، لە حەدیسێکی تردا هاتووە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((إن الشيطان يجري من ابن ادم مجرى الدم))[٢]، واتە: خەتەرە و وەسوەسەی شەیتان لەگەڵ خوێنی نەوەی ئادەمدا دێت و دەڕوات.

خۆپاراستن لە شەیتان:

دوو پیاو لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بوو بە شەڕە جنێویان، یەکێکیان زۆر تووڕە بوو بۆیە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: من ووشەیەک دەزانم ئەگەر ئەو کابرایە بیڵێت ئەوە ڕقەکەی دەنیشێتەوە، ئەویش ئەوەیە، کە بڵێت: ((اعوذ بالله من الشيطان الرجيم))[٣]، واتە: پەنادەگرم بە خوا لە شەیتانی نەفرەت لێکراو.

خوای گەورەش دەفەرموێ: ﴿ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ فَإِذَا ٱلَّذِي بَيۡنَكَ وَبَيۡنَهُۥ عَدَٰوَةٞ كَأَنَّهُۥ وَلِيٌّ حَمِيمٞ ٣٤ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٖ ٣٥ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ٣٦﴾ (فصلت:٣٤ ـ ٣٦)، واتە: بە جوانترین و چاکترین شێوەبەرەنگاری خراپە و نادروستی بکە، ئەوکاتە ئیتر دەبینیت ئەوەی کە لە نێوان تۆو ئەودا دووژمنایەتی و ساردیەک هەیە، دەبێتە دۆستێکی دڵسۆز و گیانی بە گیانی، کەسیش ناتوانێت

---

(١) (رواه احمد فى المسند (١٩/٣) والترمذى (٢١٩٢) لە سەنەدەکەی (علی)ی کوڕی (زید)ی کوری (جدعان) هەیە کە (ضعیف)ـە لەگەڵ ئەوشدا (الترمذی) بە حەدیسێکی (حسن)ی داناوە.

(٢) صحيح: رواه البخارى (٢٤٠/٤)، ومسلم (٢١٧٥)، و ابو داود (٢٤٧٠)، و احمد فى ((المسند)) (٣٣٧/٦).

(٣) صحيح: رواه البخارى (٤٣١/١٠)، ومسلم (٢٦١٠)، و ابو داود (٥٧٨١)، والترمذى (٣٤٤٨).

بەو پەفتارە هەستێت جگە لەوانەی کە ئارامیان گرتووە، هەروەها کەسیش ناتوانێت هەڵوێستی وا بنوێنێت جگە لە کەسێك نەبێت کە خاوەنی بەهرەیەکی گەورە بێت، هەرکاتێ لە شەیتانەوە خەتەرە و خەیاڵی نادروست لە دڵ و دەروونتدا دروست بوو، گورج پەنا بە خوا بگرە، چونکە بەڕاستی خوای گەورە بیسەر و زانـایە.

خوای گەورە دەفـەرموێ: ﴿ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى ٱلْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا۟ ۖ وَتَرَىٰهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴾ (الاعراف:١٩٩ ـ ٢٠٠)، واتـە: چاو بپۆشە و فەرمان بە کاری چاکە بکە و وازبێنە لەو نەزانانە، هەر کاتێکیش خەیاڵاتێکی خراپت لە شەیتانەوە بە دڵدا هات، هەر پەنا بە خوا بگرە، بێگومان خوای گەورە بیسەر و زانایە.

هەروەها دەفـەرموێ: ﴿ ٱدْفَعْ بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ٱلسَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَٰتِ ٱلشَّيَٰطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾ ﴾ (المؤمنون:٩٦ ـ ٩٨)، واتـە: بە چاکترین و جوانترین شێوە پاڵ بە خراپە و هەڵەکان بنێ، خەمت نەبێت ئێمە چاك ئاگادارین لە گوفتار و قسەی ناپەواپان، بڵێ: پەروەردگارا من پەنا دەگرم بە تۆ لە هەموو خەتەرە و خەیاڵاتێکی شەیتانەکان، پەنا دەگرم بە تۆ ئەی پەروەردگارم، کە ئەوان دێن بەلامەوە.

بە پشتیوانی خوای گەورە تەواو بووم لە وەرگێڕان و پوخت کردنی
ئەم کتێبە، خودایە زۆر سوپاست دەکەم کە یارمەتیت
دام بۆ تـەواو کردنی، خودایە داوات لێدەکەم
بۆم بکەی بە توێشووی قیامەت،

واخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين، حسبنا الله و نعم الوكيل.

ناوەڕۆک

پێشـەکی وەرگێڕ ٥
کورتەیەک لـە ژیانی (ابن القیم) ٧
وەفات کردنی: ١١
سـوود وەرگرتن لە قورئان ١١
بنچینە ئیمانیانیەکان لە سورەتی (ق) دا ١٦
بەڵگەی زیندوو بوونەوەی پڕۆژی دوایی ١٩
ئەو بەڵگانەی کە لە قورئاندا هاتوون لەسەر پڕۆژی دوایی، لەسەر سێ ١٩
یەکەم: دڵی پڕۆشن دەبێت. ٢١
مانـای (العی) ٢٣
شەش پەوشتی خەڵکی دۆزەخ ٢٨
باسکردنی چوار پەوشتی بەهەشتیەکان ٣٢
شەرحی حەدیسی: ((وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ)) ٣٦
تەفسیری ئەم ئایەتە: ﴿ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ ذَلُولًا ﴾ ٤٠
پووچ کردنەوەی سوپەتی (الفاتحه) ٤٣
ناسینی خوا ٤٦
شەرحی حەدیسی ((اللَّهُمَّ إِنِّى عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمَتِكَ)) ٤٩
مانای (العبودیـه) بەندایەتی ٥٢
(التوسل) پاڕانەوە بە ناو و سیفاتەکانی خودا ٥٨
جیاوازی مانای (الحزن) و (الهم) و (الغم): ٦١
دڵ مەنزڵگای خواناسی و خۆشەویستیە ٦١
دڵ دوو جۆرە: ٦٢
وورد بەوە لە قورئان ٦٤
دڵت بە چی پڕ دەکـەی؟! ٦٧
تەفسیری (الهاکم التکاثـر) ٦٩
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین ٧١
کەمتەرخەمی بەرانبەر خودا ٧٥

باسی غیـرەت..... ٧٦
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین..... ٧٧
(علی)ی کوڕی (ابی طالب) - (سلمان)ی کوڕی (الاسلام)..... ٨١
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین..... ٨٢
خۆشەویستی بۆ پێغەمبەری خودا..... ٨٥
نموونەی دنیا..... ٨٧
سەیرە.. بە ڕاستی سەیرە..... ٨٩
ئەنجام دەری حەرام..... ٩٠
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین..... ٩١
پشتکردنە قورئان و سوونەت..... ٩٣
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین..... ٩٥
پوختەی قسان ئەوەیە:..... ٩٩
ئاگات لە گەورەیی خودا بێت..... ١٠٠
یەکتاپەرستی مرۆڤ ڕزگار دەکات..... ١٠٢
چێـژ وەرگرتن..... ١٠٣
ڕێگای گەیشتن بە ڕەزامەندی خودا..... ١٠٤
تەقوا و ڕەوشت جوانی دوو شتی زۆر بەرزن..... ١٠٥
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین..... ١٠٦
بڕوای پتەو ڕزگارت دەکات..... ١٠٧
کارەکانت بسپێرە خودا..... ١٠٩
پشت بە خوا ببەستە، خوا فەرامۆشت ناکات..... ١١٠
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین..... ١١٢
زۆربەی خەڵکی لە سێ ڕێگاوە تووشی دۆزەخ دەبن:..... ١١٢
خراپە کۆ دەبێتەوە لە سێ بنچینە:..... ١١٢
کامەرانی دنیا و قیامەت..... ١١٥
تەفسیری ئایەتی ﴿وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا﴾..... ١١٧
هەوڵدان بۆ بەدەست هێنانی زانست..... ١١٨
حاڵی زانای بێ عەمەل..... ١١٩

چەمکێ لە ژیانی پێغەمبەر ١٢٠
حاڵی لە خۆبای بووەکان ١٢٣
دروستکردنی قەڵەم و ئادەم ١٢٥
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین ١٣٠
باسی قورئان ١٣١
کۆچکردنی پێغەمبەر بۆ مەدینە ١٣٥
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین ١٤٠
باسی بڕوادار و بێ بڕوا ١٤٤
گوناە و تاوان ١٤٦
پشت هەڵکردن لە قورئان ١٤٩
مرۆڤی دنیا ویست و مرۆڤی دنیا نەویست ١٥٠
باسی زانست و زانیاری ١٥٢
جۆرەکانی ئیمان ١٥٤
تەوەکول و جۆرەکانی ١٥٥
سکاڵای خواناس و سکاڵای نەفام ١٥٧
ژیان لە گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبەر دایە ١٥٩
تۆ نازانی خێر لە چی دایە ١٦٦
ڕێگای بە دەست هێنانی زوهد ١٧٢
بۆ تووشی نەهامەتی دەبیت ١٨٠
خەرمانەی دڵان ١٨٢
نموونەی ژانای بەد عەمەل ١٨٧
نموونەی دیندارێکی نەزان ١٩١
ئیمان و زانست چاکترین شتن ١٩٣
ئەو ئیمانەی خوا و پێغەمبەر دەیانەوێت ١٩٦
چەند ئامۆژگاریەکی زێڕین ١٩٩
ڕێبازی ئیمانداران و ڕێبازی تاوانباران ٢٠١
خەڵکی لەو باوەڕەدا چوار جۆرن: ٢٠٣
دە شت هەیە هیچ سوودی نیە بۆ مرۆڤ ٢٠٦

مرۆڤی ژیـــر.....٢٠٨
بە پشتیوانی خوا کارەکانت ئەنجامدە.....٢١١
ڕوو لە دینی خوا بکـــە.....٢١٣
ڕێگایەکی ئاسان بۆ گەیشتن بە ڕەزامەندی خودا.....٢١٦
ووتەی پەند ئامێز.....٢١٨
زوهد و جـۆرەکانی.....٢١٩
ووتەی پەند ئامێز.....٢٢٠
وازهێنان لە فەرمانەکانی خوا.....٢٢١
باسی زیکری خوا و شوکرانە بژێری.....٢٣٤
ڕێگای سەرفرازیی و گومڕایی.....٢٣٨
کۆکردنەوەی هیدایەت و ڕەحمەت پێکەوە، کۆکردنەوەی گومڕایی و.....٢٤٦
زیانەکانی درۆ.....٢٥٢
چەند نهێنی کە ئەم ئایەتە لە خۆی گرتووە:.....٢٥٥
نەفسی خۆت بناسی خواش دەناسی.....٢٥٨
زیانەکانی گوناح و ئارەزووات.....٢٦٠
لە هەموو شتێك ناوەڕاست بگرە.....٢٦١
بە دڵی پڕ لە تەقوا دەگەی بە ڕەزامەندی خودا.....٢٦٥
بنچینەی کاری چاك و خراپ.....٢٦٨
هیمەت و نیەتی بەرز.....٢٧٠
چەمکێ لە ووتەکانی (عبدالله)ی کوڕی (مسعود).....٢٧١
باسی ئیخـــلاص.....٢٧٨
تام و چێژ وەرگرتن.....٢٨٠
سوودی وازهێنان لە گوناه.....٢٨٣
بە کارەکانت مەنـــازە.....٢٨٥
ئەو شتانەی ڕێگرن بۆ گەیشتن بە ڕەزامەندی خودا.....٢٨٧
نیشانەی کامەرانی و سەرگەردانی مرۆڤ.....٢٩٠
بناغەی کارەکانت پتەو بکە.....٢٩٢
بناغەی کارەکانیش دوو جۆرە:.....٢٩٣

سەرچاوەکانی کوفر..... ٢٩٦
باسێکی زۆر گرنگ و بە سوود..... ٢٩٩
وەڵامدانەوەی گومانە پوچەکەیان:..... ٣٠١
وەڵامدانەوەی بەڵگە پوچەکانیان: ٣٠٥
درەختی ژیـــان ٣٠٨
درەختی ئیخلاص و یەکتاپەرستی ٣٠٩
درەختی شیرك و درۆ و ڕیا ٣٠٩
پلەکانی کامەرانی مرۆڤ ٣١٠
باسی حاڵی ڕۆح و لاشەی مرۆڤ..... ٣١٣
ناسینی خوای گەورە دوو جۆرە..... ٣١٦
پارە چوار جۆری هەیە..... ٣١٨
دڵ نەوایی کردنی ئیمانداران..... ٣١٩
وێستگەی ئیمان ٣٢٠
نیعمەتەکانی خودا..... ٣٢٢
ئەو خەتەرەی بە دڵت دادێت؟..... ٣٢٣
فەرموو: بەرداغێك لە ئاوی ئیمان ٣٢٩
وێستگەی ئیمان ٣٣٣
بەڵایەکی نادیار کە تۆ نازانی؟..... ٣٣٤
بە چ سیفەتێك خودا دەناسی..... ٣٣٦
فراوانترین جۆری خواناسی ٣٣٧
ڕوونکردنەوەی حەدیسەکان: ٣٤١
لەم بابەتەدا دوو چین لە خەڵکی بە هەڵە داچوونە: ٣٤٢
ئەم دوو بەشە کامیان بۆچوونەکانیان ڕاستە: ٣٤٤
بەختەوەری لە ڕاستگۆیی دایە ٣٤٦
وێستگەی ئیمان ٣٤٧
دەتەوێت لەلای خەڵکی بەڕێز بیت! ! ٣٤٨
سەفەرێك بۆ دوا هەوارگە ٣٥٣
شەیتان لە (٣) دەرگاوە دەچێتە دڵی مرۆڤەوە ٣٥٤

ڕێگای سەرکەوتن ٣٥٥
کێ دەکەی بە هاوڕێت؟! ٣٥٦
چێژی حـــەرام ٣٥٧
وێســتگە ٣٥٨
دڵت مۆڵگەی خودایە یان شەیتان ٣٥٩
باسی یەکتاپەرستی ٣٦١
تۆ خوات هەیە بۆ دڵ تەنگی؟! ٣٦٢
باسـی (الإنابة) ٣٦٣
وێســتگە ٣٦٤
لە ووتەکانی شێخ (علی) ٣٦٥
بـیر لە چی دەکەیەوە؟! ٣٦٧
ووتەی پەند ئامـێز ٣٧٠
وەستان لەبەر دەستی خوا ٣٧٣
وێستگە ٣٧٤
تەفسیری چەند ئایەتێك ٣٧٥
دڵت پەیوەستە بە چی؟! ٣٧٨
شوکرانە بژێری خودا ٣٨٠
هۆکاری سەرگەردانی مرۆڤ ٣٨٣
تاقی کردنەوەی خوا ٣٨٦
چەند حەدیسێك لەسەر دان پێ داهێنانی بەندە بە هەڵەکانی: ٣٩٥
ناوەڕۆك ٤٠٠

Printed by

التنفيذ الطباعي

دار المعرفة

DAR EL-MAREFAH
Publishing & Distributing

Tel: 834301, 868030, Fax: 835814, Beirut-Lebanon
http//:www.marefah.com
E.mail: info@marefah.com